

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΥ

ΤΟ ΜΑΤΣΟΥΚΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Α΄ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΜΑΤΣΟΥΚΙ 1994

ΤΟ ΜΑΤΣΟΥΚΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

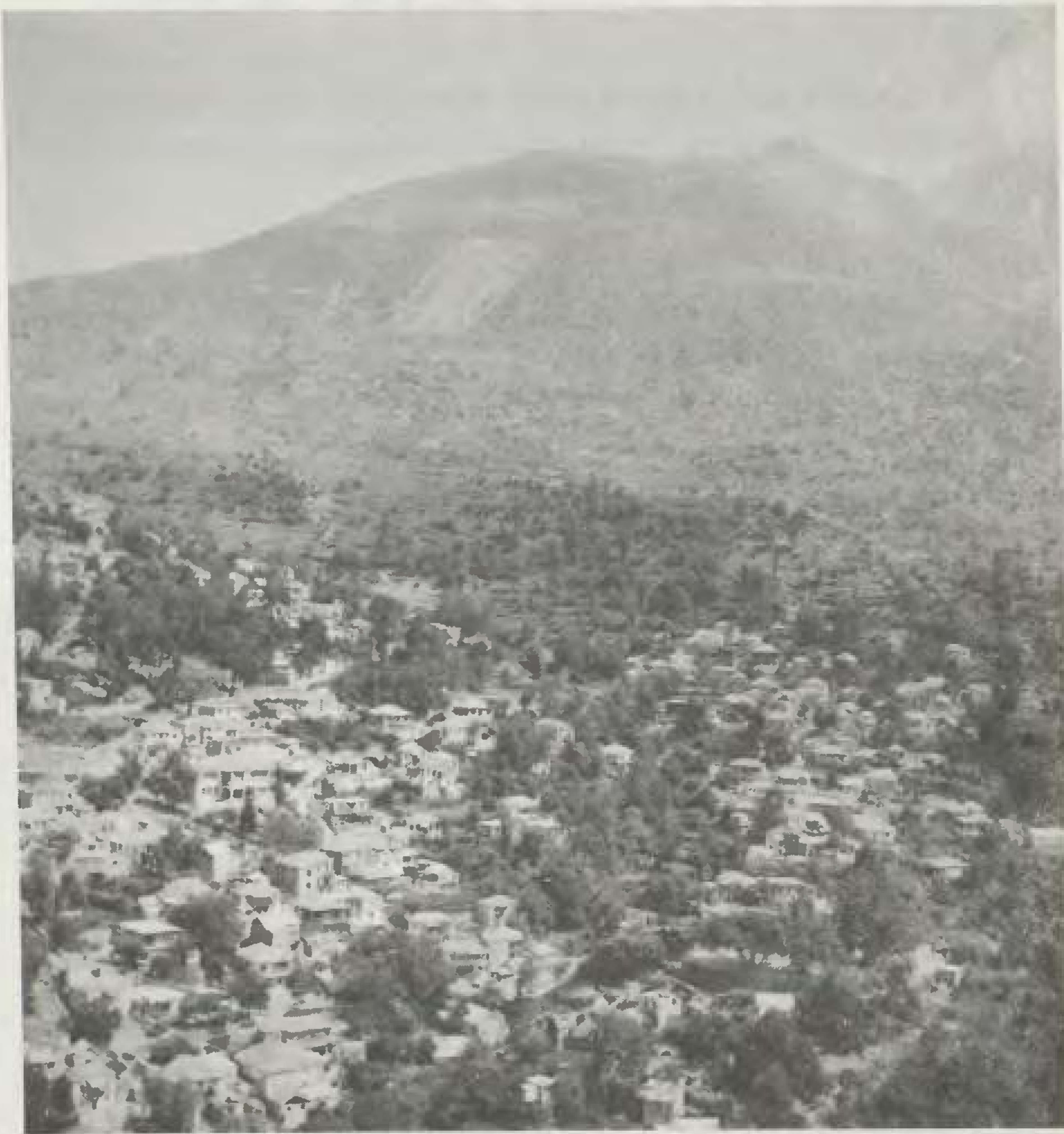

1α. Ματσουκιώτες γέροντες το καλοκαίρι του 1982.

Τυπογραφικές Εργασίες
Γ. Δούβαλης - Ε. Αποστόλου ο.ε

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 (Στοά Καμέρη) Τηλ. (0651) 27.845 - 20.544

2. Το Ματσούκι Ανατολικά (12-7-1985).

1. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΜΠΡΟΣΤΑ: Ο παραδοσιακός ολοπέτρινος Νερόμυλος στο ποτάμι της Μαυριάς Νοτιοανατολικά (15-8-1969).

*

184β. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΠΙΣΩ: Στην παλιά Βλαχόστρατα Τρίκαλα - Ματσούκι (Τζούρτζια, 12-8-1971).

*

ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ

για τους πολιτιστικούς σκοπούς
των φορέων του Ματσουκίου - εκδοτών.

*

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Καλούσιος Δημήτριος
Άννης Κομνηνής, 9
Τρίκαλα (42100)
Τηλ. 0431/20878

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΥ

ΤΟ ΜΑΤΣΟΥΚΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΛΑΧΟΧΩΡΙ
ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Α΄ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

*

*« Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἡ
δεξιὰ μου κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου,
ἐὰν μή σου μνησθῶ, ἐὰν μὴ προανατιάζωμαι τὴν Ἱε-
ρουσαλήμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου».*

Ψαλμός ΡΛΣΤ΄ (ΡΛΖ΄) [136(137)], 5-6.

*

*« Ἡ πατρίδα τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ ἡ θρησκεία
εἶναι τὸ πᾶν...»*

Μακρυγιάννη, 9

*

ΜΑΤΣΟΥΚΙ 1994

3. Τα γραφικά μας καλντερίμια (19-7-1986).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ	17-18
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΤΩΝ	19
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	21-22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	23-33

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

I. Η ΙΣΤΟΡΙΑ	37-100
A) Η ΣΥΝΟΙΚΗΣΗ	37-42
1. Η πιθανή συνοίκηση του Συρράκου και των Καλαρρυτών	37-40
2. Η πιθανή συνοίκηση του Ματσουκίου	40-42
B) Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	43-78
1. Το Ματσούκι «Ανεξάρτητο»	43
2. Η υποταγή στην Βασιλομήτορα — Το Ματσούκι «Ελεύθερο Κεφαλοχώρι»	43-44
3. Η υποταγή του Ματσουκίου στον Αλή πασά	44-49
4. Η Α΄ μάχη στα Κριθάρια	49
5. Η επανάσταση του 1821	50-53
6. Η Β΄ μάχη στα Κριθάρια και η καταστροφή του Ματσουκίου	53-57
7. Ο Καραγεώργος Γεώργιος	57-60
8. Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης στα Ματσουκιώτικα βουνά	60
9. «Νά γυρίσω τούς Ματζουκιώτας»	60-61
10. Η Γ΄ μάχη στα Κριθάρια — Ο Γεώργιος Καταρραχιάς	61-64
11. Οι αγώνες του Ματσουκίου για την διατήρηση των προνομίων του σαν «Ελεύθερο Κεφαλοχώρι»	64-78

Γ) Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	79-95
1. Η απελευθέρωση από τους Τούρκους	79
2. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι	79-80
3. Το θανατικό του 1918-1919	81
4. Η Μικρασιατική εκστρατεία.....	81-82
5. Ο πόλεμος του 1940-1941	82-85
6. Η περίοδος της Κατοχής	85-89
α. Η συμμετοχή του Ματσουκίου στην Εθνική Αντίσταση.....	85-86
β. Η μάχη στο Μικρό Περιστέρι.....	86-88
γ. Ο Άρης Βελουχιώτης στο Ματσούκι	88-89
7. Ο εμφύλιος πόλεμος	90
8. Ο Μητρέλος Ιωάννης του Δημητρίου.....	90-91
9. Το Μνημείο πεσόντων της Μάζιας	91-93
10. Ο σεισμός της 1ης Μαΐου 1967	93-94
11. Οι Σύλλογοι του χωριού	94-95
α. Ο Εξωραϊστικός Σύλλογος της Βύλιζας	94
β. Ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος της Αγίας Παρασκευής.....	94-95
γ. Η Αδελφότητα της Κακαρδίτσας.....	95
Δ) ΔΙΑΦΟΡΑ	96-100
1. Οι σχέσεις του Ματσουκίου με τους Καλαρρύτες.....	96-99
2. Το Εθνικό φρόνημα των Βλάχων.....	99-100
II. Η ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	101-120
Α) Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	101
Β) ΤΑ ΒΟΥΝΑ	102-107
1. Η Κακαρδίτσα	102-106
2. Ο Καταρραχιάς.....	106
3. Τα Κριθάρια.....	106
4. Το Φαρμάκι	107
5. Η Σκάρφη	107
6. Τα Καγκέλια.....	107
7. Τα βουνά της Βύλιζας	107
Γ) ΤΑ ΔΑΣΗ	108-110
α. Η τωρινή κατάσταση	108-109
1. Το Παρέσι.....	108
2. Οι Μεράντζες.....	109

3. Η Βύλιζα	109
4. Η αναδάσωση στο Σουρίνο.....	109
<i>β. Η παλιότερη εποχή.....</i>	<i>109-110</i>
Δ) ΤΑ ΠΟΤΑΜΙΑ.....	111-115
1. Της Μαυριάς.....	111
2. Η Γκούρα.....	111
3. Το Κόκκινο	111
4. Το Ματσουκιώτικο	111-113
5. Ο Καρλίμπους.....	113-114
6. Το Γαλάζιο	114
7. Του χωριού.....	115
Ε) ΟΙ ΒΡΥΣΕΣ.....	116
ΣΤ) ΟΙ ΣΠΗΛΙΕΣ.....	117-118
1. Του Σταφυλά.....	117
2. Άλλες σπηλιές.....	118
Ζ) ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ.....	119
ΙΙΙ. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	121-130
Α) Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ...	121-123
1. Η Τουρκοκρατία.....	121
2. Η περίοδος της ελευθερίας.....	121-123
Β) ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	124-130
1. Οι πρόεδροι.....	124-127
2. Οι γραμματείς	128-130
3. Οι κλητήρες.....	130
ΙV. Η ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	131-150
Α) ΟΙ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ — ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	131-132
Β) ΟΙ ΚΙΡΑΤΖΗΔΕΣ.....	133-135
Γ) ΤΡΙΚΑΛΑ — ΜΑΤΣΟΥΚΙ	136-141
α. Οι Βλαχόστρατες.....	136-141
β. Η σημερινή κατάσταση.....	141

Δ) ΜΑΤΣΟΥΚΙ — ΓΙΑΝΝΕΝΑ	142-147
α. Οι μουλαρόδρομοι.....	142-144
β. Η σημερινή κατάσταση.....	145-147
Ε) ΜΑΤΣΟΥΚΙ — ΑΡΤΑ	148-150
α. Οι μουλαρόδρομοι.....	148-150
β. Η τωρινή κατάσταση.....	150
V. Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ	151-160
A) Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	151-153
1. Η περίοδος της Τουρκοκρατίας.....	151
2. Η εποχή της ελευθερίας.....	151-153
B) Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ	154-160
1. Η Ήπειρος.....	154-155
2. Ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας.....	155
3. Ο Νομός Τρικάλων.....	155-159
α. Διάφορα.....	155-156
β. Τα Ματσουκιώτικα.....	156-158
γ. Τα Βρυκολάκια.....	158-159
4. Ο Νομός Λάρισας.....	159
5. Ο Νομός Καρδίτσας.....	160
6. Ο Νομός Αττικής.....	160
7. Τα διάφορα μέρη της Ελλάδας.....	160
8. Το εξωτερικό.....	160
VI. ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ	161-182
A) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ	161
B) ΟΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	162-163
1. Η παλιότερη εποχή.....	162-163
2. Η σημερινή κατάσταση.....	163
Γ) ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ	164-182
1. Η Αγροφυλακή.....	164
2. Τα Αυτοκίνητα.....	164-165
3. Η Βιοτεχνία.....	165
4. Τα Γαλακτοκομικά.....	165
5. Η Γεωργία.....	165
6. Οι Δάσκαλοι.....	165

7. Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.....	165
8. Διάφορα	165-166
9. Η Ελληνική Αστυνομία	167
10. Το Εμπόριο	167
11. Οι Επιπλοποιοί — Ξυλουργοί.....	167
12. Τα Εστιατόρια.....	167-168
13. Τα Ζαχαροπλαστεία.....	168
14. Οι Ηλεκτρολόγοι	168-169
15. Οι Ηλεκτρονικοί	169
16. Η Ιατρική.....	169
17. Το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων	169
18. Οι Ιερείς	169
19. Οι Καθηγητές.....	170
20. Οι Καλαντζήδες	170
21. Τα Καφενεία	171
22. Οι Κιρατζήδες	171
23. Η Κτηνοτροφία	171
24. Οι Κυνηγοί.....	171
25. Οι Μηχανικοί	171
26. Οι Μικροπωλητές	171
27. Ο Μοναχισμός	171-172
28. Η Μουσική	172
29. Οι Νεωκόροι	173
30. Οι Νηπιαγωγοί	173
31. Οι Νοσοκόμοι	173
32. Τα Οικοδομικά	173
33. Ο Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας	173-174
34. Οι Οργανοπαίκτες.....	174
35. Τα Παντοπωλεία.....	174-175
36. Οι Ραφτάδες.....	175-176
37. Τα Σιδηρουργεία	176
38. Ο Στρατός	176
39. Οι Τελωνειακοί.....	176
40. Οι Τράπεζες	176
41. Οι Τσαγκάρηδες	176-177
42. Οι Τυροκόμοι	177-181
43. Οι Υδραυλικοί.....	181
44. Οι Φουρνάρηδες.....	181
45. Τα Χοιροστάσια.....	181-182

VII. Η ΓΕΩΡΓΙΑ.....	183-216
Α) Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ	183-186
1. Οι μαρτυρίες.....	183
2. Η σημασία.....	183
3. Οι καλλιέργειες.....	184-186
Β) ΤΑ ΣΙΤΑΡΙΑ.....	187-193
1. Η σπορά.....	187-189
2. Ο θέρος.....	189
3. Τ' αλώνια.....	190-192
4. Το αλώνισμα	192-193
Γ) ΤΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ.....	194-196
1. Το σπάρσιμο	194
2. Το ξεφλούδισμα	194-195
3. Η σημασία.....	196
Δ) ΤΑ ΧΟΡΤΟΛΙΒΑΔΑ.....	197-200
1. Τα κοινοτικά	197-198
2. Τα ιδιωτικά.....	198
Ε) ΤΑ ΚΗΠΑΡΙΑ.....	201-202
ΣΤ) ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ.....	203-205
Ζ) ΤΑ ΧΩΡΑΦΙΑ	206-214
1. Γενικά	206
2. Η αγροτική περιοχή	206-210
3. Οι τοποθεσίες.....	210-211
4. Ο δραγάτης	212
5. Η κυριότητα.....	212-214
6. Η αγοραπωλησία.....	214
Η) Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	215
VIII. Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ.....	217-248
Α) ΔΙΑΦΟΡΑ	217-221
1. Η ανάπτυξη	217
2. Τα ζώα.....	217-219
3. Η κτηνοτροφή	219-221
4. Η σημασία.....	221

Β) ΤΑ ΠΡΟΒΑΤΑ	222-225
1. Γενικά	222
2. Οι τσελιγκάδες	222-225
Γ) ΤΑ ΓΙΔΙΑ	226-227
1. Τα κοπαδίσια	226-227
2. Τα οικόσιτα.....	227
Δ) ΤΑ ΑΛΛΑ ΖΩΑ	228-229
1. Τα βόδια.....	228
2. Τα γελάδια.....	228-229
3. Τα μουλάρια	229
4. Τα άλογα	229
5. Τα γομάρια	229
Ε) ΟΙ ΘΕΡΙΝΕΣ ΒΟΣΚΕΣ	230-244
1. Ο καθορισμός.....	230-239
2. Η μοιρασιά	239-240
3. Το νοίκιασμα.....	240-244
ΣΤ) ΤΑ ΧΕΙΜΑΔΙΑ	245-248
1. Οι βοσκές.....	245-246
2. Το κατέβασμα στα χειμαδιά	246-247
3. Τα μαντριά.....	247
4. Η Βλαχοκαλύβα.....	247-248
ΙΧ. ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ	249-262
Α) ΓΕΝΙΚΑ	249
Β) ΤΑ ΚΑΠΟΤΑΔΙΚΑ	250-251
Γ) ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΤΟΥ 18ου-19ου ΑΙΩΝΑ	252-254
1. Ο Μπαλδάνης Γεώργιος.....	252
2. Οι έμποροι της Κέρκυρας - Οι «Κωσταδήμοι».....	252-253
3. Ο Μητράκος	253-254
4. Οι άλλοι Κωσταδημαίοι	254
Δ) ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ	255-262
α. Τα τυροκομικά.....	255-258
1. Ο Θεοδώρου (ή Μητρέλος) Δημήτριος του Ιωάννου.....	255

2. Οι Κωσταδημαίοι	255-258
3. Οι άλλοι έμποροι	258
β. Οι Μουσικοί Οίκοι	258-261
1. Ο Νάκας Φίλιππος του Κωνσταντίνου	258-260
2. Ο Νάκας Χαρίλαος του Γεωργίου	261
γ. Διάφοροι	261
1. Ο Νάκας Κωνσταντίνος του Δημητρίου	261
2. Ο Καλόγηρος Δημήτριος του Κωνσταντίνου	261
3. Οι Κωσταδημαίοι	261
4. Οι Παπαγιάννηδες	261
Χ. Η ΠΑΙΔΕΙΑ	263-296
Α) ΓΕΝΙΚΑ	263
Β) ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	264-273
<i>α. Πριν από το 1881 (Τουρκοκρατία)</i>	<i>264</i>
<i>β. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους</i>	<i>265-273</i>
1. Η σύσταση	265
2. Η διαβάθμιση	265-266
3. Η έκθεση του Στεφάνου Ρώση	266-267
4. Οι δάσκαλοι - Οι διευθυντές	267-269
5. Ο αριθμός των μαθητών	270-271
6. Το Αρχείο	271-272
7. Το κτίριο	272-273
8. Το Νυκτερινό Δημοτικό Σχολείο	273
Γ) ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	274-275
1. Οι Νηπιαγωγοί	274-275
2. Ο αριθμός των μαθητών	275
Δ) ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	276-279
1. Οι Νηπιαγωγοί	276-277
2. Οι Δάσκαλοι	277
3. Οι Καθηγητές	278-279
Ε) ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	280-296
1. Ο Μπαλδάνης Γεώργιος	280-286
2. Ο Κωσταδήμας Γεώργιος του Νικολάου	286-290
3. Ο Λάνταβος Κωνσταντίνος του Σωτηρίου	291-292
4. Ο Καλούσιος Δημήτριος του Γεωργίου	293-296

XI. ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ	297-364
A) ΓΕΝΙΚΑ	297
B) Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	298-315
<i>α. Η σημερινή εκκλησία</i>	298-311
1. Γενικά.....	298-301
2. Ο Κυρίως Ναός	301-302
3. Το Ιερό	303-306
4. Οι φορητές εικόνες.....	307-311
<i>β. Ο παλιός Ναός</i>	311-313
<i>γ. Διάφορα</i>	313-315
Γ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	316-319
Δ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ	320-324
Ε) Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ	325-327
ΣΤ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	328-331
Ζ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ	332-333
Η) ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΟΙ	334-339
Θ) ΟΙ ΨΑΛΤΕΣ	340
Ι) ΔΙΑΦΟΡΑ	341-351
1. Οι Μασσουκιώτες ιερείς	341
2. Το Ύψωμα.....	341-342
3. Το Πρόσφορο	342-349
4. Η Πανχίδα	349
5. Τα Κεριά	349
6. Τα Εικονοστάσια	350
ΙΑ) ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΒΥΛΙΖΑΣ	352-364
1. Το Άγιο Ποτήρι.....	352
2. Τα Έντυπα.....	352-357
3. Ο Γκίνος.....	358
4. Ο Αναγνώστης.....	358
5. Η γέφυρα Παπαστάθη	358-361
6. Βιβλιογραφία.....	361
7. Η σημερινή κατάσταση	361-364
XII. ΤΟ ΧΩΡΙΟ	365-400
A) Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ	365
B) ΟΙ ΜΑΧΑΛΛΑΔΕΣ	366-367

Γ) ΤΑ ΚΑΛΝΤΕΡΙΜΙΑ	368
Δ) Η ΠΛΑΤΕΙΑ.....	369-370
Ε) ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ.....	371
ΣΤ) ΤΑ ΜΑΓΑΖΙΑ.....	372-373
Ζ) Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ.....	374-378
Η) ΤΟ ΜΑΝΤΑΝΙ.....	379-380
Θ) Η ΝΤΡΙΣΤΕΛΑ	381-382
Ι) Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ.....	383-385
ΙΑ) Η ΥΔΡΕΥΣΗ	386-387
ΙΒ) Η ΘΕΡΜΑΝΣΗ.....	388
ΙΓ) ΤΟ «ΡΟΛΟΓΙ».....	389
ΙΔ) ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ.....	390
ΙΕ) Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	391
ΙΣΤ) Ο ΤΕΛΑΛΗΣ.....	392
ΙΖ) Ο ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ.....	393
ΙΗ) ΤΟ ΚΥΝΗΓΙ.....	394
ΙΘ) ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ.....	395
Κ) Η ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ.....	396-397
ΚΑ) ΟΙ ΚΟΥΡΕΙΣ.....	398
ΚΒ) ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ.....	399-400

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

XIII. Η ΓΕΝΝΗΣΗ	XIX. Η ΦΟΡΕΣΙΑ
XIV. Ο ΒΛΑΧΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ	XX. ΟΙ ΤΡΟΦΕΣ
XV. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ	XXI. ΤΟ ΛΑΪΚΟ ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟ
XVI. ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ	XXII. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
XVII. Η ΛΑΪΚΗ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ	XXIII. ΤΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ
XVIII. Η ΛΑΪΚΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ	XIV. ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ

Μετά την επιβλητική και άρτια επιστημονικά μονογραφία του «Η Βύλιζα - Το Μοναστήρι του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Ματσούκι Ιωαννίνων» (1992, β' έκδ.), ο γνωστός και ακάματος ερευνητής και μελετητής της ιστορίας και των μνημείων του ηπειροθεσσαλικού χώρου (της περιοχής των Τρικάλων ιδιαίτερα) Θεολόγος-Φιλολόγος Καθηγητής Δημήτρης Γ. Καλούσιος παρουσιάζει εδώ τη νέα επιστημονική του εργασία «Το Ματσούκι Ιωαννίνων Βλαχοχώρι στα Τζουμέρκα της Πίνδου».

Το Ματσούκι, το πατρικό χωριό του συγγραφέα, είναι βλαχόφωνο, με ελληνικότατο όμως φρόνημα, όπως και τα γειτονικά ιστορικά χωριά της λεβεντογέννας Ηπείρου μας Καλαρρύτες και Συρράκο.

Ορεινός και απομονωμένος οικισμός, μακριά από την καταστροφική και ισοπεδωτική επήρεια της σύγχρονης τεχνικής προόδου και των επιτευγμάτων της, μέχρι και πριν από μια δεκαετία ακόμα χωρίς αυτοκινητόδρομο και ηλεκτρικό ρεύμα, αποτελούσε μια από τις λιγοστές ζωντανές επάλξεις και εστίες της γνήσιας πολιτιστικής μας κληρονομιάς και παράδοσης.

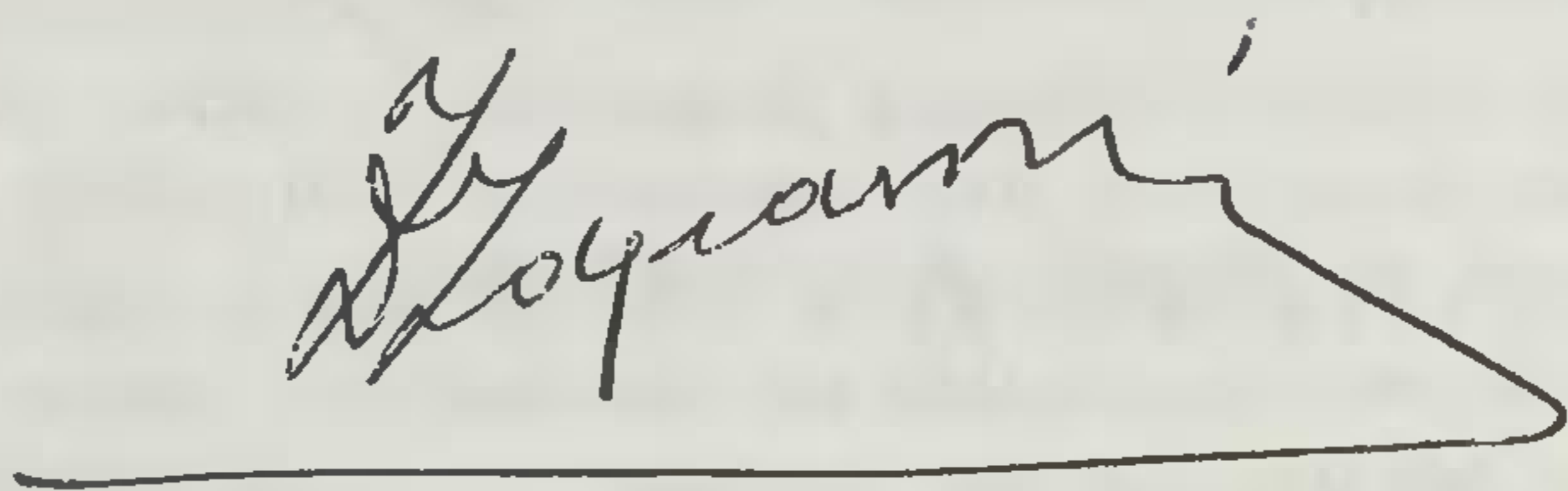
Η αρχιτεκτονική των σπιτιών του, τα ήθη και έθιμα, οι φορεσιές, η χειροτεχνία καθώς και οι άλλες ασχολίες των κατοίκων του, που ως και σήμερα αντιστέκονται όσο μπορούν στον μιμητισμό και τις ξενόφερτες τάσεις και συνήθειες της εποχής μας, όλα αυτά δίνουν την πιο χαρακτηριστική και πραγματική εικόνα της ανόθευτης ελληνικής ψυχής και της λαϊκής σοφίας, όπως διαμορφώθηκαν μέσα στους αιώνες με μια αδιάσπαστη και θαυμαστή συνέχεια.

Ο Δημήτρης Καλούσιος, που τον συνδέουν, όπως είναι φυσικό, ιδιαίτεροι δεσμοί αγάπης με το Ματσούκι Ιωαννίνων, όπου και οι καταβολές και οι ρίζες του, μας παρουσιάζει με τη γνωστή του ευσυνειδησία και ευαισθησία, αλλά και με μεθοδικότητα, σεβασμό προς την αλήθεια, υπευθυνότητα, επιστημονική ακρίβεια και σαφήνεια την ιστορία και πολιτισμική παράδοση του χωριού αυτού, πράγματα που κινδυνεύουν να σαρωθούν και να εξαφανιστούν από την επέλαση του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού με τις ευδαιμονιστικές και υλιστικές τάσεις και ιδέες του.

Μέσα σε πολλές εκατοντάδες σελίδες, με πλούσιο και σπάνιο φωτογραφικό υλικό (πάνω από 500 φωτογραφίες), ο σ. καταγράφει, αναλύει και

απεικονίζει με λεπτομέρεια όλες τις όψεις της ιστορίας, της ζωής και των ασχολιών της κλειστής αυτής κοινωνίας του χωριού και ξαναζωντανεύει με τη γλαφυρότητα που τον διακρίνει παλιές νοσταλγημένες εποχές, που δυστυχώς σήμερα, όπου έχουν επιβιώσει, σβήνουν και χάνονται ανεπίστρεπτα... Εδώ έγκειται και η πολύτιμη συμβολή του φίλου συνάδελφου Δημήτρη Καλούσιου που, όπως μου δόθηκε η ευκαιρία να τονίσω και σε άλλη περίπτωση («Η Βύλιζα», σελ. 11-12), με ιεραποστολικό ζήλο, ανιδιοτελή και ειλικρινή αγάπη, πέρα από τα επαγγελματικά του καθήκοντα και τις οικογενειακές του υποχρεώσεις, θεωρεί χρέος του εθνικό και επιτακτικό καθήκον την καταγραφή, διάσωση και προβολή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και παράδοσης, οι οποίες αποτελούν και τα κύρια στοιχεία της φυσιογνωμίας και της ιστορικής ταυτότητας ενός λαού.

Δεν έχω λοιπόν παρά να συγχαρώ τον αγαπητό Δημήτρη Καλούσιο, σφίγγοντάς του θερμά το χέρι για τη νέα του σοβαρή επιστημονική προσφορά, και να ευχηθώ συνέχιση του πλούσιου έργου του με τον ίδιο ζήλο πάντοτε και την ίδια αποδοτικότητα.

Δημήτρης Ζ. Σοφιανός, Δ.Φ.,
Διευθυντής του Κέντρου Ερευνών
του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού
της Ακαδημίας Αθηνών

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΤΩΝ

Λένε, πως η Ιστορία είναι η μνήμη των λαών και πως η Λαογραφία συλλέγει και διασώζει ήθη και έθιμα, πολύτιμα στοιχεία της καθημερινότητας, μύθους και θρύλους των απλών ανθρώπων, δηλαδή αυτό που με μια λέξη ονομάζουμε Παράδοση.

Αφού έτσι έχουν τα πράγματα, το χωριό μας, το Ματσούκι, δικαιούται και την ιστορική καταγραφή και τη λαογραφική έρευνα και διάσωση. Γιατί στη διαχρονική του πορεία και σημαντική ιστορική περιουσία διαθέτει (στο μέτρο πάντα των δικών του δυνατοτήτων) και πλούσια λαογραφική παράδοση. Για τη σημαντικότητα του χωριού μας στη γύρω περιοχή ο Άγγλος ιστορικός - περιηγητής Leake γράφει: «*Κάστρον Βηλιζά, χωρίον Ματζύκι, Ἄκαλαρρύταις μαχαλά, καὶ Συράκω πεντεσπήτια*». Αναφορά επίσης ενδιαφέρουσα για το Ματσούκι γίνεται και από το στρατηγό Μακρυγιάννη στα *Απομνημονεύματά του*. Ακόμα ο γείτονας - ποιητής Κώστας Κρυστάλλης σε γραπτά του κείμενα συχνά αναφέρεται στην ιστορική παράδοση του χωριού μας.

Οι παραπάνω σκέψεις μας οδήγησαν στην έκδοση του παρόντος βιβλίου. Είναι προφανές πως οι άξιες πράξεις των ανθρώπων για να ιστορηθούν χρειάζονται άξιους συγγραφείς. Τύχη αγαθή μας δώρισε τον άξιο συγγραφέα στο πρόσωπο του συγχωριανού μας θεολόγου - φιλόλογου, ερευνητή κ. Δημητρίου Καλούσιου, ο οποίος με περισσή αγάπη, επιστημονική κρίση και ανεξάντλητο κουράγιο, μελέτησε και συνέγραψε την ιστορία και την λαογραφική κληρονομιά του Ματσουκίου. Τον συγχαίρουμε και τον ευχαριστούμε θερμά για το παρόν πόνημα, αλλά και για την μακρόχρονη, αδιάλειπτη και πολύπλευρη προσπάθειά του για τη διάσωση της ιστορικής μνήμης και παράδοσης του τόπου γενικά.

Οι εκδότες

- I. Μοναστηριακή Επιτροπή Ιεράς Μονής Βύλιζας Ματσουκίου
- II. Κοινότητα Ματσουκίου
- III. Πολιτιστικός - Μορφωτικός Σύλλογος Ματσουκίου «Η Βύλιζα»
- IV. Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ματσουκιωτών Θεσσαλίας «Η Αγία Παρασκευή»
- V. Αδελφότητα Ματσουκιωτών Αττικής «Η Κακαρδίτσα»

Ματσούκι, Αύγουστος 1994

4. Τρικαλινοί Ματσουκιώτες πεζοπορούν σκληρά για το αγαπημένο τους χωριό (Καταρραχιάς, 12-8-1971).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Το 1992 και στον Πρόλογο της β' έκδοσης της Βύλιζας¹ προσκαλούσα τους εκπολιτιστικούς συλλόγους του Ματσουκίου να αναλάβουν την έκδοση του βιβλίου μου για το χωριό μας Ματσούκι. Πράγματι οι φορείς του χωριού με αίτησή τους (Ματσούκι 12 Μαρτίου 1993) ζητούσαν από το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών οικονομική ενίσχυση δυο εκατομμυρίων δραχ. για την παραπάνω εκτύπωση. Τα χρήματα διατέθηκαν, αλλά πρόσφεραν συμπληρωματικά και οι φορείς. Ευχαριστώ λοιπόν και εγώ και συγχρόνως συγχαίρω το αρμόδιο Υπουργείο, καθώς και την Κοινότητα Ματσουκίου, την Επιτροπή της Μονής Βύλιζας, τους δυο συλλόγους του χωριού (Βύλιζα και Αγία Παρασκευή), καθώς και την αδελφότητα της Κακαρδίτσας.

Αν και δε γεννήθηκα, αλλ' ούτε και μεγάλωσα στο Ματσούκι, εν τούτοις το πατρικό μου χωριό με τραβάει κοντά του σαν ισχυρός και ακατανίκητος μαγνήτης. Έτσι λοιπόν χάρις στην αγάπη μου γιαυτό κατόρθωσα, με πολύ κόπο, αρκετές θυσίες, αλλά και μεγάλη προσοχή και ξεχωριστή εκτίμηση, να συγκεντρώσω ικανοποιητικό υλικό, σχετικό με την ιστορία και τη λαογραφία του χωριού μας. Και καθώς ο χρόνος καταστρέφει τα πάντα και οι αλλαγές διαδέχονται η μια την άλλη, η σημασία της παρούσας εργασίας είναι ολοφάνερη. Την αφιερώνω στους αγαπητούς συγχωριανούς μου με την ολόθερμη ευχή όλοι μας όχι απλώς να κρατήσουμε, αλλά και να αυξήσουμε την έμπρακτη αγάπη προς το καθ' όλα υπέροχο χωριό μας.

Τις πληροφορίες των χωριανών φρόντιζα πάντοτε να διασταυρώνω, αλλά και να τις πλουτίζω με επανειλημμένες επισκέψεις μου. Ιδιαίτερα πολύτιμα για την ιστορία υπήρξαν μερικά έγγραφα, που βρέθηκαν στα χέρια του αείμνηστου Κωσταδήμα Κώστα του Ευαγγέλου (τον επιλεγόμενο Κότα Μάια) (Εικ. 414α) τον ευχαριστώ θερμότατα, γιατί μας τα διέθεσε με προθυμία για την παρούσα εργασία.

Ειλικρινείς και πολλές ευχαριστίες απευθύνω και προς το γραμματέα της Κοινότητας Ματσουκίου Κωσταδήμα Χρήστο του Σωτηρίου, για τις πολλές και ολοπρόθυμες εξυπηρετήσεις του. Με ευγνωμοσύνη αναπολώ και τις φι-

1. Καλούσιου, μδ, 16. Έγραψαν γιαυτή οι: 1) Κωνσταντίνος Γ. Σταυρόπουλος (Τρικαλινά, Τρίκαλα 1992 [12], 351-352) και 2) Κώστας Σπανός (Θεσσαλικό Ημερολόγιο, Λάρισα 1993 [23], 263).

λοξενίες της αείμνηστης ξαδέλφης Τσιβούλως (Εικ. 252) και του συζύγου της Σωτηρίου Παππά, στον οποίο χρωστάμε και αρκετές σπουδαίες φωτογραφίες.

Ευχαριστώ πάρα πολύ και την άλλη ξαδέλφη μου Σταυρούλα Κωσταδήμα-Μότση, η οποία, εγκατεστημένη στην Αθήνα, με έχει εξυπηρετήσει επανειλημμένα για πολλά και ποικίλα θέματα, σχετικά με τα βιβλία. Και στα Τρίκαλα ο εξαιρετος πνευματικός άνθρωπος και πιστός μου φίλος Κωνσταντίνος Γ. Σταυρόπουλος δείχνει πάντοτε ειλικρινές ενδιαφέρον για τις επιστημονικές μου έρευνες· για μια ακόμα φορά του απευθύνω και εγώ πολλές ειλικρινείς ευχαριστίες.

Οφείλω επίσης να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους τυπογράφους των Ιωαννίνων Γ. Δούβαλη και Ε. Αποστόλου, καθώς και το λοιπό προσωπικό του τυπογραφείου. Η καλή τους πάντοτε διάθεση συνεργασίας, η τεχνική όσο και καλλιτεχνική εμπειρία τους, με τις άρτιες μηχανικές εγκαταστάσεις συνετέλεσαν στην άψογη και κατά πάντα φροντισμένη εκτύπωση.

Άφησα τελευταίο τον Δημήτριο Ζ. Σοφιανό^{1α}, φυσικά όχι αξιολογικά, αλλά για να τον ξεχωρίσω από όλους. Προερχόμενος από τον Πύργο της Τήνου τον κατέκτησε ο Θεσσαλικός χώρος και ιδιαίτερα ο Τρικαλινός με τις Μετεωρίτικες Μονές, άξιος, αλλά και υπέρτερος διάδοχος του αείμνηστου Νίκου Βέη. Οι μελέτες του διακρίνονται για την επιστημονική ακρίβεια και αρτιότητα, την εξονυχιστική έρευνα, πολλές φορές διορθώνει παλιότερες γνώμες, φέρνει σε φως νέα άγνωστα στοιχεία, είναι ο απaráμιλλος ερευνητής, ο λαμπρός επιστήμονας, αλλά και ο εξαιρετος άνθρωπος. Αποτελεί οπωσδήποτε ξεχωριστή τιμή για μένα να προλογίζει, μετά τη Βύλιζα, και το νέο μου βιβλίο για το Ματσούκι. Αφού τον ευχαριστήσω πάρα πολύ, θερμά και εγκάρδια, του εύχομαι ολόψυχα να συνεχίσει και ολοκληρώσει το ανεκτίμητο έργο του.

Ἱερὰ Μονὴ Βύλιζας Μαισουκίου

29 Αύγουστου 1993

Μνήμη τῆς ἀποιομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Προφήτου Προδρόμου καί βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

1α. Καλούσιου, μη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αδαμαντίου Αδαμαντίου, Ἑπειρος (Μεσαιωνικοί χρόνοι), *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού*, ΙΒ, Αθήναι 1930, σ. 331-337.
- 2) Αντώνη Γεωργίου, Επιστολές στον Καλούσιο Δημήτριο, *Ματσούκι ή Χριστοί*.
- 3) Αραβαντινού Παναγιώτου,
 - α. Χρονογραφία της Ηπείρου, των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών, διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854, Α-Β, εν Αθήναις 1856 (Φωτοτυπία Ηλία Ρίζου, 1969).
 - β. Συλλογή δημωδών ασμάτων της Ηπείρου, εν Αθήναις 1880 (Ανατύπωση «Αμφορέα», Αθήναι 1967).
 - γ. Περιγραφή της Ηπείρου, Α-Γ, Ιωάννινα 1984.
- 4) Αραβαντινού Σπυρίδωνα, Ιστορία Αλή πασά του Τεπελενλή, Α-Β, εν Αθήναις 1895 (Φωτοτυπική ανατύπωση «Πύρρου», Αθήνα 1979).
- 5) Αρσενίου Λαζάρου, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984.
- 6) Ατέση Βασιλείου, Επίτομος Επισκοπική ιστορία της εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα, Α, εν Αθήναις 1948.
- 7) Βακαλόπουλου Απόστολου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, *Θεσσαλονίκη*: Α (1974²), Β (1976²), Γ (1968), Δ (1973), Ε (1980), ΣΤ (1982), Ζ (1986), Η (1988).
- 8) Βακαλόπουλου Κωνσταντίνου, Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού, Ἑπειρος, *Θεσσαλονίκη* 1992.
- 9) Βέη Νίκου,
 - α. Συρ(ρ)άκον, *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη*, Αθήναι (11), σ. 935.
 - β. Τα χειρόγραφα των Μετεώρων, Β (Τα χειρόγραφα της Μονής Βαρλαάμ), Αθήναι 1984.
- 10) Βλάχου Κώστα, Η επανάσταση Συρράκου-Καλαρρυτών στα 1821, *Ηπειρωτική Εστία*, Ιωάννινα, Οκτώβριος 1971 (20), σ. 176/660 - 184/668.
- 11) Βρανούση Λέανδρου, Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατουμένης Ηπείρου, Ιωάννινα 1962.
- 12) Γάλλου-Παππά Κυράτσως, Καραθανάση Βασ., Παπαχρήστου Δημ., Παππά-Καραθανάση Κωνσταντί-

- νας, Παππά Γεωργίας, Παππά Αθ., Δενδροχώρι, Τρικαλι-
νό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1981 (5), σ. 59-66.
- 13) Γιαννούλα Χρήστου, Επιστολή στον Καλούσιο Δημήτριο, Άγνα-
ντα τή 14-11-1993.
- 14) Γιαννούλη Νίκου, Το Αρματολίκι Ασπροποτάμου κι οι Στορνα-
ραίοι, Αθήνα 1981.
- 15) Γοργογέτα Σωτηρίου, Ανάβαση στην Κακαρδίτσα (2.429 μ.),
Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 4-10-1985, σ. 2.
- 16) Δημόφιλου Χρήστου, Οι Καραγκούνηδες της Θεσσαλίας, Τρίκα-
λα 1980.
- 17) Διαμάντη Κωνσταντίνου, Περιοδεία του αιμνήστου βασιλέως
Γεωργίου του Α΄ στα χωριά των Τζουμέρκων, Αθήναι 1964, σ. 117-129
(Ανάτυπο από το περιοδικό Εκδρομικός Συνέκδημος).
- 18) Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, Στατι-
στική Επετηρίς της Ελλάδος 1982, Αθήναι 1983.
- 19) Επετηρίδος του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτι-
κού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου,
α. Έτος Α΄, 1872-1873, εν Κωνσταντινουπόλει 1873.
β. Έτος Β΄, 1873-1874, εν Κωνσταντινουπόλει 1875.
- 20) Ζαβίρα Γεωργίου, Νέα Ελλάς ή Ελληνικόν θέατρον, Αθήνησι 1872
(Ανατύπωση Α΄ έκδοσης από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών,
Επιμέλεια-Εισαγωγή-Ευρετήριο Τάσου Γριτσόπουλου, Αθήναι 1972).
- 21) Ζαμπελίου Σπυρίδωνος, Άσματα Δημοτικά της Ελλάδος, Κέρ-
κυρα 1852 (Φωτοτυπική ανατύπωση Κουλτούρας, Αθήνα 1978).
- 22) Ζιάγκου Νικ.,
α. Φεουδαρχική Ήπειρος και Δεσποτάτο της Ελλάδας, Αθήνα 1974.
β. Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος (Τιμαριωτισμός, Αστισμός, Νεοελληνική
αναγέννηση, 1648-1820), Αθήνα 1974.
- 23) Ζώτου Δημ., Η Ξενητεία των Ηπειρωτών, Αθήναι 1936².
- 24) Θεοχαρίδη Ιωάννη, Οι διοικητές των Ιωαννίνων σύμφωνα με το
Salname του 1892-1893, Δωδώνη, Ιωάννινα 1983 (12), σ. 161-178.
- 25) Καλούσιου Δημητρίου,
α. Προσωπικό Αρχείο.
β. Ματσούκιον, Βλαχοχώριον Τζουμέρκων, 11-16/11/1969, σ. 3.
γ. Ματσούκι, Βλαχοχώρι Τζουμέρκων Ιωαννίνων, Πρωινά Νέα, εφ. Ιω-
αννίνων, 11-14/8/1971, σ. 1.
δ. Η αδελφική βραδυά των Ματσουκιωτών, εφ. Τρικάλων: Η Έρευνα,
Τρικαλινά Νέα, Πρωινός Λόγος, 3-1-1980, σ. 3, 2, 5, αντίστοιχα.
ε. Η αδελφική συνάντηση των Ματσουκιωτών, εφ. Τρικάλων: Η Έρευ-
να, Πρωινός Λόγος, 14-1-1981, σ. 3, 5 αντίστοιχα.

στ. Αναμνήσεις και Νοσταλγίες:

1. Ανεβαίνουμε στο χωριό, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 10-4-1981, σ. 3.
 2. Στ' αλώνια, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 16-4-1981, σ. 3.
 3. Αρμέγουν τα γίδια, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 30-5-1981, σ. 3.
- ζ. Από την Ηπειρωτική βραδυά των Ματσουκιωτών, εφ. *Τρικάλων: Η Έρευνα*. *Τρικαλινά Νέα*, *Πρωινός Λόγος*, 17-1-1982, σ. 3.
- η. Οι Βλάχοι ανεβαίνουν στα βουνά, *Μετέωρα*, *Τρίκαλα 1982* (36), σ. 57-60.
- θ. Το γκαρδιακό αντάμωμα των Ματσουκιωτών της Θεσσαλίας, εφ. *Τρικάλων: Η Έρευνα*, 30-31/12/1982, σ. 4, 3 αντίστοιχα. — *Τρικαλινά Νέα*, 30-31/12/1982, σ. 5, 3 αντίστοιχα. — *Πρωινός Λόγος*, 30-12-1982, σ. 5.
- ι. Ματσούκι, το Βλαχοχώρι μας (Α' Οδοιπορικό στα Τζουμέρκα), *Πρωινός Λόγος*, εφ. *Τρικάλων*, 15-22/9/1983, σ. 2.
- ια. Η όμορφη ψυχαγωγική βραδυά των Ματσουκιωτών, εφ. *Τρικάλων: Η Έρευνα*, *Τρικαλινά Νέα*, *Πρωινός Λόγος*, 29-12-1983, σ. 4, 3, 3 αντίστοιχα.
- ιβ. Ανεβαίνοντας στο χωριό, *Ο Δάοχος*, *Λάρισα 1983* (1), σ. 33-38 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος, τεύχος 4).
- ιγ. Ματσούκι, το Βλαχοχώρι μας (Β' Οδοιπορικό στα Τζουμέρκα), *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 2-14/10/1984, σ. 3 ή 4. — *Πρωινά Νέα*, εφ. *Ιωαννίνων*, 3-14/10/1984, σ. 2 ή 3.
- ιδ. Οι «Τρικαλινοί» Βλάχοι ανεβαίνουν στα βουνά του Ασπροποτάμου, *Τρικαλινό Ημερολόγιο*, *Τρίκαλα 1985* (9), σ. 97-108.
- ιε. Η Ηπειρωτική βραδυά των Ματσουκιωτών, εφ. *Τρικάλων: Η Έρευνα*, *Τρικαλινά Νέα*, *Πρωινός Λόγος*, 21-2-1985, σ. 3, 2, 6 αντίστοιχα.
- ιστ. Οι οικογενειακές γιορτές στο Ματσούκι Ιωαννίνων, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 8-5-1985, σ. 3. — *Καλαρρύτες*, εφ. *Φαρσάλων*, *Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1985*, σ. 4. — *Άγιος Βησσαρίων*, *Τρίκαλα 1987* (6), σ. 23-25.
- ιζ. Η Ξυλεία, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 3-7-1985, σ. 3. — *Καλαρρύτες*, εφ. *Φαρσάλων*, *Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1987*, σ. 4.
- ιη. Τα ξύλα του γάμου στο Ματσούκι Ιωαννίνων, *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 7-8-1985, σ. 3. — *Καλαρρύτες*, εφ. *Φαρσάλων*, *Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1985*, σ. 4.
- ιθ. Ματσούκι, το Βλαχοχώρι μας (Γ' Οδοιπορικό στο Τζουμέρκο), *Πρωινά Νέα*, εφ. *Ιωαννίνων*, 2-17/10/1985, σ. 2 ή 3. — *Πρωινός Λόγος*, εφ. *Τρικάλων*, 6-19/8/1986, σ. 2 ή 3.
- κ. Το πρόσφορο στο Ματσούκι Ιωαννίνων, *Άγιος Βησσαρίων*, *Τρίκαλα 1985* (4), σ. 124-125. — *Η Έρευνα*, εφ. *Τρικάλων*, 4-12-1985, σ. 3. — *Καλαρρύτες*, εφ. *Φαρσάλων*, *Μάρτιος-Απρίλιος 1986*, σ. 4.

- κα. Η Κρασιά, Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1986 (10), σ. 141-170.
- κβ. Φωτισμός, Σαραγιώτικα Χρονικά, εφ. Τρικάλων, Απρίλης 1986, σ. 3.
— Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Ιούλιος-Αύγουστος 1987, σ. 3. — Ο Δάοχος, Λάρισα 1988 (6), σ. 57.
- κγ. Η πρώτη Κυριακή των Βαΐων μετά τον γάμο στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων, 7-5-1986, σ. 3. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Μάιος-Ιούνιος 1986, σ. 5.
- κδ. Από την κτηνοτροφία στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων: Μάιος-Ιούνιος 1986, σ. 2· Ιούλιος-Αύγουστος 1986, σ. 3· Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1986, σ. 4.
- κε. Πληθυσμός Ματσουκίου, Καλαρρυτών, Συρράκου, Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων: Μάιος-Ιούνιος 1986, σ. 3· Ιούλιος-Αύγουστος 1986, σ. 3· Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1986, σ. 3· Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1986, σ. 3· Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1987, σ. 3.
- κστ. Ο αυλακάς στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων, 2-7-1986, σ. 3. — Ο Δάοχος, Λάρισα Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1986 (4), σ. 128-130. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων. Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1986, σ. 2.
- κζ. Τα χορτολίβαδα στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1987 (11), σ. 97-104. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων: Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1988, σ. 4· Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1989, σ. 3· Μάρτιος-Απρίλιος 1989, σ. 3.
- κη. Τα κάλαντα του Λαζάρου στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Ο Δάοχος, Λάρισα, Ιανουάριος-Μάρτιος 1987 (5), σ. 42-43. — Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων. 17-5-1987, σ. 4. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Μάρτιος-Απρίλιος 1990, σ. 2.
- κθ. Η μπομπότα και το «καθάριο» στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων, 3-6-1987, σ. 5. — Σαραγιώτικα Χρονικά, εφ. Τρικάλων, Ιούνης 1987, σ. 5.
- λ. Τα κεριά — η πανχίδα, Άγιος Βησσαρίων, Τρίκαλα 1987 (6) σ. 57-59.
- λα. Ο Βλάχικος γάμος στο Ματσούκι Ιωαννίνων (Δ' Οδοιπορικό στο Τζουμέρκο), Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 30/9/1987 - 23/10/1987, σ. 2. — Ηπειρωτικός Αγών, εφ. Ιωαννίνων, 25/11/1988 - 7/12/1988, σ. 5 ή 8 ή 9.
- λβ. Ηπειρώτες (Ματσουκιώτες) δάσκαλοι στη Ρωσία, Ηπειρωτική Εστία, εν Ιωαννίνοις 1987 (36), σ. 137-143 — Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, Ιωάννινα 1988 (10), σ. 251-260.
- λγ. Η Ηπειρωτική βραδυά των Ματσουκιωτών, Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων, 14-1-1988, σ. 3. — Ηπειρωτικός Αγών, εφ. Ιωαννίνων, 21-1-1988, σ. 7.
- λδ. Τα προικιά της νύφης, Σαραγιώτικα Χρονικά, εφ. Τρικάλων, Φε-

- βρουάριος 1988, σ. 2. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1988, σ. 5.
- λε. Παλαιοχώρι, Κονάκια, Κρασιά, Καλλιρρόη, Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1988 (12), σ. 88-123.
- λστ. Μεγάλη Πέμπτη στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων, 6-3-1988, σ. 3.
- λζ. Ματσούκι, το Βλαχοχώρι μας (Ε' Οδοιπορικό στο Τζουμέρκο), Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 29/9/1989 — 11/10/1989, σ. 2.
- λη. Η γεωργία στο Ματσούκι Ιωαννίνων, Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα: 1989 (38), σ. 461-470· 1990 (39), σ. 178-185, 478-483.
- λθ. Οι Εκκλησίες στους Αποστόλους Τρικάλων, Τρίκαλα 1990.
- μ. Η επανάσταση και καταστροφή των Καλαρρυτιών το 1821, Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Δεκέμβριος 1990, σ. 2.
- μα. Νίκου Καρατζένη, Οι νομάδες κτηνοτρόφοι των Τζουμέρκων, Άρτα 1991. Παρουσίαση: εφ. Τρικάλων: Η Έρευνα, Τρικαλινά Νέα, Πρωινός Λόγος, 28-11-1991, σ. 3, 4, 3 αντίστοιχα. — Ημερήσιος Κήρυκας, εφ. Λάρισας, 3-1-1992, σ. 13. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992, σ. 3· Ιούλιος-Αύγουστος 1992, σ. 4. — Παγκόσμια συνεργασία, Αθήνα 1992, αρ. τεύχ. 34, σ. 285.
- μβ. Το Μοναστήρι της Κηπίνας, Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα 1991 (40), σ. 32-46.
- μγ. Συνοίκηση Ματσουκίου, Καλαρρυτιών και Συρράκου, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 12-14/2/1992, σ. 2. — Καλαρρύτες, εφ. Φαρσάλων: Μάρτιος-Απρίλιος 1992, σ. 2· Μάιος-Ιούνιος 1992, σ. 2· Ιούλιος-Αύγουστος 1992, σ. 2.
- μδ. Η Βύλιζα, Ματσούκι Ιωαννίνων 1992, β' έκδοση, όπου και παραπέμπω. (Η α' έκδοση, Τρίκαλα 1982).
- με. Ματσούκι, το ανταριασμένο Βλαχοχώρι (ΣΤ' Οδοιπορικό στο Τζουμέρκο), Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 2-10/10/1992, σ. 2.
- μστ. Πάσχα στο Ματσούκι, Η Ενημέρωση, εφ. Τρικάλων, 18-4-1993, σ. 3.
- μζ. Η Ματζουκιώτικη πίτα, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 25-1-1994, σ. 2.
- μη. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, ο εξαιρετός, και στις τέσσερις ημερήσιες εφ. των Τρικάλων της 5-3-1994: Η Έρευνα (σ. 3), Τρικαλινά Νέα (σ. 4), Πρωινός Λόγος (σ. 2), Η Ενημέρωση (σ. 9).
- 26) Καρανάσιου Αχιλλέα (Άλκη Περαστικού), Ιστορικά-Λαογραφικά-Παραδόσεις Γαρδικίου Αθαμάνων, Τρίκαλα 1979.
- 27) Καρατζένη Δημητρίου,
- α. Η επανάσταση της Άρτης του 1854, Αθήναι 1973.
- β. Οι επαναστάσεις της Άρτης του 1866 και 1878, Αθήναι 1974.

- γ. Χρονικόν των Ιερέων-Εφημερίων του Ιερού Ναού Αγ. Παρασκευής Πραμάντων, *Χρονικά Πραμάντων*, Αθήναι, Ιούλιος 1974, αρ. φύλ. 5, σ. 15-18.
- δ. Η Άρτα εις την επανάστασιν του 1821 (Θυσίαι και αγωνισταί), *Αθήναι 1978*.
- ε. Η εκατονταετηρίς της Άρτης (1881-1981), *Αθήναι 1982*.
- στ. Μήτρος και Γιαννάκης Κουτελίδας, φημισμένοι οπλαρχηγοί των Τζουμέρκων, *Αθήναι 1985*.
- ζ. Επανάστασις και καταστροφή Καλαρρυτών - Συρράκου (Ιούλιος 1821), Πίνακες αγωνιστών, *Ιωάννινα 1988*.
- 28) Καρατζένη Νίκου,
 α. Τζουμερκιώτικα λαμπυρίσματα (ποιήματα), *Γιάννινα 1985*.
 β. Οι Νομάδες κτηνοτρόφοι των Τζουμέρκων, *Άρτα 1991*.
- 29) Καρύδη Αχιλλέα, Επιστολή στον Καλούσιο Δημήτριο, *Αθήνα 18-5-1986*.
- 30) Κασομούλη Νικολάου, Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων από τα 1821 μέχρι των 1833, *Εισαγωγή και Σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, Α-Γ, Αθήναι 1939-1942 (Φωτοτυπική ανατύπωση Χ. Κοσμαδάκη)*.
- 31) Κολιόπουλου Γιάννη, *Ληστές, Αθήνα 1979*.
- 32) Κολτσιίδα Αντώνη, Κουτσόβλαχοι, Οι Βλαχόφωνοι Έλληνες, *Θεσσαλονίκη 1993*.
- 33) Κονόμου Ντίνου, Ηπειρώτες στη Ζάκυνθο, *Ιωάννινα 1964*.
- 34) Κοντογιάννη Δ. Σπυρίδωνος, Ο εν Κερκύρα ναός της Παναγίας των ξένων, *Θεολογία, εν Αθήναις: 1977 (48), σ. 614-620· 1978 (49), σ. 168-184*.
- 35) Κοσμά Νίκου, Αι δίοδοι της Πίνδου, *Ηπειρωτική Εστία, εν Ιωαννίνοις 1955 (4), σ. 14-20*.
- 36) Κουτσαλέξη Αλεξίου, Διαφέροντα και περίεργά τινα ιστορήματα. *Αθήναι 1956, έκδοση Βιβλιοθήκης (υπ' αριθμ. 7 στην σειρά: Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21, επιμελητής έκδοσης Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης)*.
- 37) Κρυστάλλη Κώστα, Άπαντα, Α-Β, *Αθήναι 1959, Βιβλιοαθηναϊκή (επιμέλεια Γ. Βαλέτα)*.
- 38) Κωσταδήμα Αθανασίου, Επιστολή στον Καλούσιο Δημήτριο, *Κέρκυρα 26-11-1984*.
- 39) Κωσταδήμα Γεωργίου, Το Ματσούκι ένα ζωντανό χωριό, *Πρωινός Λόγος, εφ. Ιωαννίνων, 26-27/8/1993*.
- 40) Κωσταδήμα Κωνσταντίνου, Επιστολές στον Καλούσιο Δημήτριο, *Γιάννινα*.

- 41) Κωσταδήμα Χρήστου, Επιστολές στον Καλούσιο Δημήτριο, *Ματσούκι*.
- 42) Λαζάρου Αχιλλέως,
 α. Η Αρωμονική και αι μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής — Βλάχοι, *εν Αθήναις 1976* (β' έκδοση, Αθήνα 1986, όπου και παραπέμπουμε).
 β. Παρατράγουδα μιας συλλογής, *Η Έρευνα, εφ. Τρικάλων*, 17-1-1985, σ. 3, 4.
 γ. Βαλκάνια και Βλάχοι, Αθήναι 1993.
- 43) Λαμπρίδου Ιωάννου,
 α. Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων, Α-Β, *εν Αθήναις 1880*.
 β. Πολιτική εξάρτησις και διοικήσις Μαλακασίου, *Παρνασσός*, 1887 (10), σ. 376-388.
 γ. Ηπειρωτικά Μελετήματα, τεύχος δεύτερον: Ο Τεπελενλής Αλή πασάς, *εν Αθήναις 1887*.
 δ. Ηπειρωτικά Μελετήματα, τεύχος τέταρτον: Μαλακασιακά (Μέρος πρώτον: Περιγραφή των Κατσανοχωρίων), *εν Αθήναις 1888*.
 ε. Ηπειρωτικά Μελετήματα, τεύχος πέμπτον: Μαλακασιακά (Μέρος δεύτερον: Μέτσοβον και Σεράκου), *εν Αθήναις 1888*.
- 44) Λάμπρου Σπυρίδωνος,
 α. Συρράκον και Καλλαρρύται, *Εστία Αθηνών*, 12-7-1881, αρ. 289 (12), σ. 440-442 (Το ίδιο: α) *Εφημερίς*, 28-6-1881 και β) Σπ. Λάμπρου, Λόγοι και Άρθρα 1878-1902, *εν Αθήναις 1902*, σ. 518-522).
 β. Η μονή Βυλίζης και τα εν αυτή χειρόγραφα, *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής εταιρίας της Ελλάδος*, *εν Αθήναις 1892* (4), σ. 353-356.
 γ. Τα Ελληνικά δίκαια, *Νέος Ελληνομνήμων*, *εν Αθήναις 1913* (10), σ. 138-180.
- 45) Λαμψίδα Οδυσσέα, Ο Μικρασιατικός Πόντος από την τουρκική κατάκτηση (1461) ως τα μέσα του 17ου αι., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, I*, Αθήναι 1974, σ. 180-187.
- 46) Λίτσιου Μιχάλη, Ιστορία και Παραδόσεις της Οιχαλίας και Φαρκαδονίας του Νομού Τρικάλων από του 1200 π.Χ. έως του 1990 μ.Χ. (*Τρίκαλα*) 1992.
- 47) Μακρή Λεωνίδα, Ταξιδεύοντας στην Πίνδο, Κωνσταντινούπολι, Ισραήλ, Αίγυπτο, Μόσχα, Α, *Τρίκαλα 1968*.
- 48) Μακρυγιάννη Ιωάννη, Απομνημονεύματα, *Εισαγωγή-Σχόλια Σπύρου Ασδραχά, Εκδόσεις Α. Καραβία*.
- 49) Μανώλη Άγγελου, Η κατάρα του Μίχα, Αθήνα 1978.
- 50) Μάργαρη Βασίλη, Πραμαντιώτες μάστοροι και κυρατζήδες, *Ηπειρωτική Εστία*, 1991 (1): Αύγουστος (αρ. 6, σ. 6), Σεπτέμβριος (αρ. 7, σ. 5), Οκτώβριος (αρ. 8, σ. 6).

- 51) Μηλιώρη Νίκου, Τα Βουρλά της Μικράς Ασίας, Α (Ιστορικά), Αθήναι 1957.
- 52) Μήτσιου Κωνσταντίνου, Επιστολές στον Καλούσιο Δημήτριο, Ματσούκι ή Χριστοί.
- 53) Νημά Θεοδώρου, Δημοτικά τραγούδια της Θεσσαλίας, Α, Θεσσαλονίκη 1981 (β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1983, όπου και παραπέμπω).
- 54) Νικολαΐδου Κωνσταντίνου, Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής γλώσσης, εν Αθήναις 1909.
- 55) Νουχάκη Ιωάννου, Ελληνική Χωρογραφία, Α-Β, εν Αθήναις 1901³.
- 56) Ντζέμου Ιωάννου, Επιστολή στον Καλούσιο Δημήτριο, Ανοιξιάτικο 14-7-1986.
- 57) Ξενόπουλου Σεραφείμ, ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΙΝΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΣ της ποτέ αρχαίας και εγκρίτου Ηπειρωτικής Πόλεως ΑΡΤΗΣ και της ωσαύτως νεωτέρας Πόλεως ΠΡΕΒΕΖΗΣ, εν Αθήναις 1884 (Φωτοαναστατική επανέκδοση Σκουφά, Άρτα 1986).
- 58) Οικονόμου Φωτίου,
α. Η εκκλησία της Ηπείρου (Ίδρυσις, οργάνωσις και εξέλιξις αυτής), Αθήναι 1982.
β. Τα Σχολεία της ενιαίας Ηπείρου, Αθήναι 1987.
- 59) Παναγιωτόπουλου Απόστολου, Επιστολή στον Καλούσιο Δημήτριο, Θεσσαλονίκη 15-12-1983.
- 60) Παπαγεωργίου Κώστα, Η παιδεία στην Ήπειρο, 1204-1950, Α, Κέρκυρα 1950.
- 61) Παπαδημητρίου Δημητρίου, Το Μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο στην Ελληνική πραγματικότητα, Αθήναι 1962.
- 62) Παπαθεοδώρου Νικηφόρου, Επιστολές στον Καλούσιο Δημήτριο, Πράμαντα.
- 63) Παπακώστα Άγγελου, Ο Κουβαράς, Ο Νέος Κουβαράς, Αθήναι 1961 (1) σ. 3-24.
- 64) Παπακώστα Νικολάου, Ηπειρωτικά (Ιστορικά-Λαογραφικά-Κοινωνικά), Α' (Αθαμανικά), Αθήναι 1967.
- 65) Παπαρρηγόπουλου Κωνσταντίνου, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Α-ΣΤ, Αθήναι 1963, έκδοση Ελευθερουδάκη.
- 66) Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη Νίκης, Μια συλλογή επιστολών του Ευγενίου Γιαννούλη και άλλων λογίων του 17ου αιώνα, Ελληνικά, Θεσσαλονίκη 1971 (24), σ. 65-93.
- 67) Πατρινέλη Χρήστου, Οι σχέσεις της εκκλησίας με την κυρίαρχη Οθωμανική πολιτεία, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, ΙΑ, Αθήναι 1975, σ. 123-134.

- 68) Πέτρου Θεμιστοκλή, Καραϊσκάκης, Αθήνα 1973.
- 69) Πυρσού, Οδηγός της Ελλάδος 1930.
- 70) Σάθα Κωνσταντίνου,
 α. Νεοελληνική Φιλολογία: Βιογραφίαι των εν τοις γράμμασι διαλαμπάντων Ελλήνων, από της καταλύσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι της Ελληνικής Εθνεγερσίας (1453-1821), εν Αθήναις 1868 (Φωτοτυπία Ι. Χιωτέλη, Αθήναι).
 β. Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, 1453-1821, εν Αθήναις 1869 (Φωτοτυπία Κ. Καμαρινοπούλου, Αθήναι 1962).
- 71) Σαρρή Ι., Άρτης νομός [Γεωγρ.], *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού, Ε*, Αθήναι 1928, σ. 681.
- 72) Σάρρου Δημητρίου, Ηπειρωτικά ενθυμήσεις ή χρονικά σημειώματα και επιγραφαί, *Ηπειρωτικά Χρονικά*, εν Ιωαννίνοις 1937 (12), σ. 104-132.
- 73) Σιμόπουλου Κυριάκου, Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα, Α, 333 μ.Χ.-1700, Αθήνα 1981· Β, 1700-1800. Αθήνα 1981· Γ1, 1800-1810, Αθήνα 1975· Γ2, 1810-1821, Αθήνα 1975.
- 74) Σούλη Χρίστου,
 α. Καλαρύται, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού, ΙΓ'*, Αθήναι 1930, σ. 536-538.
 β. Ματσούκι(ον), *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού, ΙΣΤ*, Αθήναι 1931, σ. 778.
 γ. Εξ αφορμής των «Μπουκουραϊϊκών», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, εν Ιωαννίνοις 1931 (6), σ. 167-169.
 δ. Συμβολή εις την ιστορίαν των Καλαριτών, *Ηπειρωτικά Χρονικά*, εν Ιωαννίνοις 1932 (7), σ. 149-156.
 ε. Συρράκον, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού, ΚΒ*. Αθήναι 1933, σ. 630.
 στ. Επιγραφαί και ενθυμήσεις Ηπειρωτικάί, *Ηπειρωτικά Χρονικά*, εν Ιωαννίνοις 1934 (9), σ. 81-126.
- 75) Σπανού Κώστα. Οι Θεσσαλικοί οικισμοί και τα ονόματα των αφιερωτών τους στην Πρόθεση 215 της Μονής του Βαρλαάμ 1613/1614 - 19ος αιώνας, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο. Λάρισα 1993: (23)*, σ. 81-112· (24), σ. 112-180.
- 76) Στεργιόπουλου Κωνσταντίνου,
 α. Ηπειρωτικάί μαντεΐαι, *Ηπειρωτικά Χρονικά*, εν Ιωαννίνοις 1932 (7), σ. 173-212.
 β. Αι δίοδοι της Πίνδου κατά τους προϊστορικούς χρόνους, *Αφιέρωμα εις Κ.Ι. Άμαντον*, Αθήναι 1940, σ. 287-302.

- γ. Η ιδιομορφία των επιχειρήσεων Ηπείρου το 1821, *Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα 1976 (25), σ. 305-312, 513-522.*
- δ. Οι επιχειρήσεις στα Τζουμέρκα από 11 Ιουλίου μέχρι 3 Αυγούστου 1821, *Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα 1976 (25), σ. 705-712, 877-890.*
- 77) Στούπη Σπύρου,
 α. Οι «ξένοι» εν Κερκύρα, *Κέρκυρα 1960².*
 β. Ηπειρώτες και Αλβανοί, *Ιωάννινα 1976.*
- 78) Σφήκα Γιώργου, Τα βουνά της Ελλάδας, *Αθήνα 1980.*
- 79) Σχινά Νικολάου, Οδοιπορικόν Ηπείρου, Α, *εν Αθήναις 1897.*
- 80) Τρικούπη Σπυρίδωνος, Ιστορία της Ελληνικής επανάστασεως, Α-Δ, *εν Λονδίνω 1860, β' έκδοση. (Ανατύπωση, εν Αθήναις 1971, έκδοση Νέας Ελληνικής Βιβλιοθήκης).*
- 81) Τσοποτού Δημητρίου, Γη και γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την Τουρκοκρατίαν, *Αθήνα 1977³.*
- 82) Υδρίας, Ελληνική και παγκόσμια μεγάλη γενική εγκυκλοπαίδεια, *ΚΗ, Αθήνα 1985, σ. 25.*
- 83) Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, Εκθέσεις των κατά το 1883 προς Επιθεώρησιν των Δημοτικών Σχολείων αποσταλέντων εκτάκτων επιθεωρητών, *εν Αθήναις 1885.*
- 84) Φαλτάιτς Κώστα, Κάππα, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού, ΙΓ, Αθήναι 1930, σ. 772.*
- 85) Φίλου Στέφανου, Άγναντα Άρτας, *Αθήνα 1989.*
- 86) Φωτιάδου Ερμηνείας, Κεφαλοχώρια της Ηπείρου (Οδοιπορικόν), Συρράκο, Καλαρρύτες, Ματσούκι, Πράμαντα, *Ιωάννινα 1971.*
- 87) Χασιώτου Δημητρίου, Διατριβαί και υπομνήματα περί Ηπείρου από του έτους 1874 μέχρι του έτους 1879, *Αθήνησιν 1887.*
- 88) Χατζηγάκη Αλέξανδρου,
 α. Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου, Παραδόσεις, *Τρίκαλα 1948.*
 β. Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου, Τοπωνυμικά, *Τρίκαλα 1950.*
 γ. Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου, Ιστορικά, *Αθήναι 1961.*
 δ) Περτούλι το χωριό μου, *Αθήναι 1963.*
- 89) Χατζημάνου Δήμητρας, Τέσσερες ανέκδοτες επιστολές σχετικές με την εκπαίδευση στη Θεσσαλία κατά τους 17ο και 18ο αιώνες, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο, Λάρισα 1994 (25), σ. 161-168.*
- 90) Χουλιάρáκη Μιχαήλ, Γεωγραφική, Διοικητική και Πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος, 1821-1971, *Αθήναι: ΑΙ 1973, ΑΙΙ 1974, Β 1975, Γ 1976.*
- 91) Χρονικών Πραμάτων, Οτσάμικας Σιαπλαούρας, *Χρονικά*

- Πραμάντων, Αθήναι, Απρίλιος 1974, σ. 25-27.
- 92) Bouillet M., Λεξικόν Ιστορίας-Γεωγραφίας-Βιογραφίας και Μυθολογίας, 1896. Μετάφραση: Ηλία Οικονομόπουλου, Α-Β, εν Αθήναις 1900.
- 93) Finlay George, History of the Greek Revolution, *Edinburgh and London MDCCCLXI. I-II* (Φίνλεϋ Γεωργίου, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, *Εδιμβούργο και Λονδίνο 1861, Α-Β*), μετάφραση Αλίκης Γεωργούλη, Αθήνα 1973.
- 94) Heuzey Léon, Excursion dans la Thessalie Turque en 1858, *Paris 1927* (Εζέ Λέοντα, Οδοιπορικό στην Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία το 1858, *Παρίσι 1927*). Εκδόθηκε από τον Φιλολογικό, Ιστορικό, Λογοτεχνικό Σύνδεσμο (Φ.Ι.ΛΟ.Σ) Τρικάλων: Léon Heuzey, Οδοιπορικό στην Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία, μετάφραση Χρίστος Ι. Δημητρουλόπουλος, σχόλια-επιμέλεια Θεόδωρος Α. Νημάς, *Θεσσαλονίκη 1991*).
- 95) Leake William Martin, Travels in Northern Greece, *Amsterdam 1967* (Reprint of the edition *London 1835*), I-IV (Ληκ Γουλιέλμου Μαρτίνου, Ταξίδια στη Βόρεια Ελλάδα, *Άμστερνταμ 1967*, ανατύπωση της έκδοσης του Λονδίνου 1835).
- 96) Passow Arnoldus, Popularia Carmina Graeciae recentioris, *Lipsiae MDCCCLX* (Πάσσωβ Αρνόλδου, Δημοτικά Τραγούδια της νεώτερης Ελλάδας [τραγούδια Ρωμαίικα], *Λειψία 1860*).
- 97) Rouqueville François - Charles - Hughes - Laurent, Voyage dans la Grèce. *A Paris MDCCCXX, A-E* (Πουκεβίλ Φραγκίσκου-Καρόλου-Ούγου-Λωρέν, Ταξίδι στην Ελλάδα, *Παρίσι 1820*). Η β' έκδοση: Voyage de la Grèce, *Paris MDCCCXXVI, I-VI* (Ταξίδι της Ελλάδας, *Παρίσι 1826*), με εντελώς νέα διάρθρωση (Πουκεβίλ, Ταξίδι στην Ελλάδα. Ήπειρος, *Μετάφραση Κώτσου Γ. Παναγιώτας. Αθήνα 1994*).
- 98) Schmemmann Alexander, Of water and the spirit, *St. Vladimir's Seminary Press 1974* (Σμέμαν Αλέξανδρου, Εξ ύδατος και πνεύματος, μετάφραση Ιωσήφ Ροηλίδη, *Αθήνα 1984*).

1. Ενδείξεις

- () ανάλυση συντομογραφίας
 < - - > καταστραμμένες τόσες περίπου λέξεις, όσες και οι παύλες
 [] συμπλήρωση δική μου
 [- -] δυσανάγνωστες τόσες περίπου λέξεις, όσες και οι παύλες

Δ.	Διάταγμα	κ.ο.κ. και ούτω καθεξής
ΒΔ.	Βασιλικό Διάταγμα	ΚΤΕΛ Κοινό Ταμείο Είσπραξης Λεωφορείων
ΓΑΚ	Γενικά Αρχεία Κράτους	ΠΔ. Προεδρικό Διάταγμα
δρχ.	δραχμή -ές	Πρ. Πράξη -εις
εφ.	εφημερίδα -ες	σ. σελίδα -ες

Μέσα σε παρένθεση η ημερομηνία καταγραφής ή φωτογραφίας ή αντιγραφής ή φωτοτυπίας.

Οι φωτογραφίες εξηγούνται από αριστερά προς τα δεξιά, καθώς τις βλέπουμε.

Για τυπογραφικούς λόγους δεν τίθεται, όπου χρειάζεται, το υπογεγραμμένο γιώτα στο ω.

2. Φωτογραφίες

α) Άγνωστος: 4α, 11α, 14, 15, 17, 19, 19β, 19γ, 24, 29, 35, 41, 52, 54, 55, 55α, 56, 57, 63α, 64, 68, 80, 86α, 90, 101, 101α, 102, 103, 107, 108, 110, 113, 114α, 138, 139, 140, 145, 149, 150, 162, 174, 177α, 184α, 184δ, 185, 188, 191, 194, 194α, 195, 196, 199, 209, 215, 239, 247, 320, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 339, 343, 346, 348, 349, 350, 351, 351γ, 358, 365, 372, 374, 376, 378, 380, 381, 382, 384, 384α, 386, 390, 392, 393, 399, 403, 405, 407, 411, 415, 422α.

β) Ανανιάδης Λεωνίδα: 7, 8.

γ) Γκούρας Κωνσταντίνος: 114.

δ) Δραγωνέας Δημήτριος: 114β, 429

ε) Κωσταδήμας Γεώργιος: 141α.

στ) Κωσταδήμας Χρήστος: 89α, 115.

ζ) Λιούμπος Θωμάς: 132.

η) Μακρής Αθανάσιος: 1α, 48

θ) Παππιάς Σωτήριος: 24, 25, 47, 97α, 106, 109, 112, 120, 133, 136α, 146, 157, 184στ, 189, 194β, 197, 198, 206, 213, 214, 220, 226, 229, 230, 236, 236α, 286, 394, 396, 410α, 428, 430.

ι) Χώτος Ματθαίος: 323β.

ια) Καλούσιος Δημήτριος: Όλες οι υπόλοιπες.

Επιγραφές

ια) Κωσταδήμας Γεώργιος: 3, 12.

ιβ) Καλούσιος Δημήτριος: Όλες οι άλλες.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α

- I. ΙΣΤΟΡΙΑ
- II. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
- III. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
- IV. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ
- V. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
- VI. ΑΣΧΟΛΙΕΣ
- VII. ΓΕΩΡΓΙΑ
- VIII. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ
- IX. ΕΜΠΟΡΙΟ
- X. ΠΑΙΔΕΙΑ
- XI. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ
- XII. ΧΩΡΙΟ

4α. Ματσούκι 1924: Άσπρη μπουραζάνα και μαντήλι με κουκάκια.

Ι. Η ΙΣΤΟΡΙΑ

Α) Η ΣΥΝΟΙΚΗΣΗ

1. Η πιθανή συνοίκηση του Συρράκου και των Καλαρρυτών²

Η συνοίκηση του Ματσουκίου συνδέεται άμεσα με το πότε κατοικήθηκαν και τα γειτονικά χωριά του Συρράκου και των Καλαρρυτών.

Κατά τον Σπ. Λάμπρο οι Καλαρρυτές και το Συρράκο «τὰ δύο δίδυμα κω-
ρία δὲν ἔχουσιν ἱστορίαν παλαιὰν οὐδ' ἀναφέρονται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρό-
νων»³. Ο Κ. Κρυστάλλης συμπεραίνει, «ὅτι ὑπῆρχον αἱ κῶμαι αὗται καθ' οὓς
χρόνους ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὀριστικῶς τὸ γενικὸν ὄνομα τῆς περιοχῆς, τοῦ τμή-
ματος αὐτῶν, *Μαλακάσι*», (1321-1333)⁴.

Κατά τον Χρ. Σούλη «αἱ Καλαρρυταὶ εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας καὶ ἱστο-
ρικωτέρας ἡπειρωτικὰς κοινότητας, τῆς ἀρχῆς τῶν ἀναγομένης πολὺ πέραν τοῦ ΙΕ'
αἰῶνος»⁵. Από τον 7ο αιώνα στο Βυζάντιο αναφαίνεται νέα διοικητική διαίρε-
ση με θέματα. Ἐτσι ἡ Ἡπειρος διαιρεῖται σε δυο θέματα, που αντιστοιχοῦν πε-
ρίπου προς την αρχαιότερη διαίρεση σε Παλιά και Νέα Ἡπειρο. «Εἰς δὲ τὴν Πα-
λαιὰν Ἡπειρον, τὸ μετέπειτα θέμα Νικοπόλεως, αἱ γνωστότεραι πόλεις ἦσαν...
Μέτσοβον... Καλαρρυταί...»⁶.

Η μαρτυρία του Πουκεβίλ για τους Καλαρρυτές:

«Χησμένοι κατὰ ορόφους ἀπὸ το ποτάμι, ἀχόρταστο σε βάραθρα, ἀπλώνονται
σε μια ἔκταση 600 οργυιῶν (πήχεων), πάνω στην νότια πλαγιά του βουνού
*Radouré - Mouré*¹. Λέγεται, ὅτι ἡ ἐκλογή μίας τέτοιας ἐγκατάστασης ἐμπνεύστηκε
στους Βλάχους ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς διατήρησης τῆς ἐλευθερίας τους καὶ τὴν ἀνά-
γκη, περισσότερο ἐπιτακτικῆ ἀκόμα, να ἐπαγρυπνοῦν γιὰ τὴν προσωπικὴ τους
ασφάλεια, ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων καὶ τῶν τελευταίων αυτοκρατό-
ρων τῆς Ανατολῆς, οἱ οἱποῖοι μεταχειρίζονται τους υπηκόους τους, ὅπως τους κα-
τακτημένους λαούς.

2. Καλούσιου, μγ.

3. Λάμπρου, α: 440.

4. Κρυστάλλη, 583³ παραπάνω ομιλεῖ γιὰ 13ο αἰῶνα, ὅσον ἀφορὰ τους Καλαρρυτές
(Κρυστάλλη, 583³ ἰδέ υποσ. 20).

5. Σούλη, α: 537.

6. Αδαμαντίου, 332.

Λόγω της θέσης τους οι Μεγαλοβλαχίτες δεν ήσαν εκτεθειμένοι στο βλέμμα των κατακτητών και δεν επιθυμούσαν παρά μόνον την λησμονιά, όταν μερικές μικρές καλύβες των βοσκών, χτισμένες στην άκρη του *Padouré - Mouré*, πήραν στην αρχή του 13ου αιώνα το όνομα των Καλαριτών, εξ αιτίας των καλών νερών, που κυλούν από τους βράχους τους.

Η πυχία, που απολάμβαναν, ο καιρός και η ανεξαρτησία τράβηξαν νέους κατοίκους σ' αυτή την παροικία, καθώς δεν είχαν χωράφια (γη), για να καλλιεργήσουν, οι κάτοικοι επιδόθηκαν στις φροντίδες των κοπαδιών (ποιμνίων)⁷.

«1. *Padouré - Mouré*, βουνό με δάση»⁸.

Οι Τούρκοι υποτάσσουν, χωρίς αντίσταση, το 1393 την Θεσσαλία: «Τότε ίσως», παρατηρεί ο Απ. Βακαλόπουλος, «οι Βλάχοι της Θεσσαλίας φεύγουν και συνοικίζονται στους Καλαριτες και στο Συρράκο»⁹, σύμφωνα με την παράδοση, που αναφέρει ο Ληκ:

«Μαθαίνουμε από την Βυζαντινή ιστορία, ότι οι *Wlachs*, στα Ελληνικά Βλάχοι ή Βλαχιώταις, κατείχαν ένα τόσο μεγάλο τμήμα της Θεσσαλίας γύρω στον 12ο αιώνα, ώστε όλη η περιοχή ήταν κοινά γνωστή με το όνομα Μεγάλη Βλαχία. Αλλά είναι η παράδοση των Καλαριτών, ότι οι Βλαχιώτες δεν έχουν εγκατασταθεί σ' αυτό το μέρος της Πίνδου περισσότερο από 250 χρόνια, η οποία είναι πολύ αξιόπιστη, καθώς θεωρείται πιθανό, ότι αυτοί δεν εγκατέλειψαν τα πιο εύφορα μέρη της Θεσσαλίας, παρά μόνον όταν αισθάνθηκαν την καταπίεση των Τούρκων κατακτητών και την αδυναμία τους ν' αντισταθούν σ' αυτήν. Η αναχώρηση δεν θεωρείται, ότι είναι ατυχής, διότι οι απόγονοί τους έχουν απολαύσει μέχρι τώρα ένα κάποιο βαθμό ανοχής και έχουν αποκτήσει προνόμια, τα οποία η

7. Prouqueville, B, 173 (α' έκδοση 1820): «Groupée par étages depuis la rive acore des abîmes, elle s'étend dans un développement de six cents toises sur le versant méridional du mont Padouré-Mouré (I). On dit que le choix d'un pareil établissement fut inspiré aux Valaques par le desir de la conservation de leur liberté et la nécessité plus impérieuse encore de veiller à leur sûreté personnelle, contre les entreprises des barbares et des derniers empereurs d'Orient, qui traitaient leurs sujets comme des peuples conquis. Par leur position les Megalovlachites s'étaient mis hors de la vue des conquérants, et ils n'aspiraient qu'à l'oubli, lorsque quelques huttes de bergers, bâties à l'extrémité du Padouré-Mouré, prirent vers le commencement du treizième siècle le nom de Calarités, a cause des belles eaux qui coulent de ses rochers. La tranquillité dont on jouissait, le temps et l'indépendance ayant attiré de nouveaux citoyens dans cette colonie, comme on n'avait pas de terres à cultiver, les habitants s'adonnèrent aux soins des troupeaux».

«1) *Padouré - Mouré*, montagne des forêts».

8. Πρόκειται για Βλάχ. λέξεις = δάσος μεγάλο· μάρε (πληθ. μάρι) = μεγάλος (και όχι = δάσος).

9. Βακαλόπουλου Απ., Α, 143.

προηγούμενη κατάστασή τους μόλις και μετά βίας θα μπορούσε να έχει αποκτήσει»¹⁰.

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω παράδοση η συνοίκηση των Καλαρρυτών από τους Βλάχους της Θεσσαλίας έγινε το 1555 (1805¹¹-250).

Αλλ' ο Ι. Λαμπρίδης αντιλέγει γράφων: «Ψευδής δ' επίσης και παράδοσις τις ἐν Καλαρυτί, καὶ τῷ 1486 μνημονευομένη, καθ' ἣν ἐκεῖ Βλάχοι κατ' ἀρχάς, ὡς σημειοῖ ὁ Λήκ, μετώκισαν ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς Θεσσαλίας τῷ 1554, συναισθανθέντες τὰς τῶν Ὀθωμανῶν καταπίεσεις. Προσέφυγον ὅμως ἀναντητήτως πολλοὶ ἐκ τῆς Μεγάλῃς Βλαχίας¹² εἰς τὰ ὄρη μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς»¹³.

Ο Κουβαράς (Χρονικό των Ιωαννίνων) αναφέρει ονομαστικά τους Καλαρρυτές κατά το παιδομάζωμα του 1580¹⁴.

Κατά τον Κ. Κρυστάλλη «...ἐκ Παλιοχωρίου, τὶς οἶδεν κατὰ ποίαν ἐποχὴν καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, ἀνῆλθον εἰς τὸ νῦν Συρράκον οἱ πρῶτοι αὐτοῦ κάτοικοι, παρ' οἷς μετώκισαν καὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τοῦ Μετσόβου οἱ Ζαμαναῖοι...»¹⁵. Ο Ν. Βέης γράφει για το Συρράκο, ὅτι «αἱ ἀρχαὶ τῆς πολίχνης ταύτης εἶνε σκοτειναί»¹⁶. Καὶ ο Χρ. Σούλης: «Τὸ Συρράκον εἶναι ἐκ τῶν ἱστορικωτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων κωμοπόλεων τῆς Ἠπειροῦ. Πιθανῶς συνωκίσθη πρὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος»¹⁷.

Αυτὰ ὅσον ἀφορὰ τὴν χρονολογία συνοίκησης τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν. Για τὸ θέμα τώρα εἰάν οἱ πρῶτοι κάτοικοί τους ἦταν Ἑλληνόφωνοι ἢ Βλαχόφωνοι, ἀναφέρουμε τὰ ἐξῆς:

Ο Κ. Παπαρηγόπουλος γράφει, ὅτι «πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐν διαστήματι ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ὡρῶν 8 περίπου, εἰς τὴν δυτικὴν ὑπώρειαν τῆς Πίνδου, ἔκειντο δύο μεγάλαι κωριῶν ὁμάδες καλούμεναι μὲν Βλαχοκῶρια, οἰκούμεναι δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων, οἷπινες ἴσως κατήγοντο ἐκ Βλάχων ἢ ἦσαν μετὰ Βλάχ-

10. Leake, A, 274: «We learn from the Byzantine history, that the Wlaxhs. in Greek Βλάχοι or Βλαχιώταις, occupied so large a portion of Thessaly about the twelfth century, that the whole country was commonly known by the name of Μεγάλη Βλαχία, or Great Wallachia. But it is the tradition of Kalarytes. that the Vlaxhiotes have not been settled in this part of Pindus more than 250 years, which is very credible, as it is not likely that they quitted the more fertile parts of Thessaly until they felt the oppression of the Turkish conquerors. and their inability to resist it. The removal has not been unfortunate, for their descendants have thereby enjoyed a degree of repose, and have obtained advantages which their former situation could hardly have admitted».

11. Πρώτη επίσκεψη του Ληκ στους Καλαρρυτές.

12. Ονομασία μεγάλου μέρους της Θεσσαλίας.

13. Λαμπρίδου, ε: 8.

14. Αραβαντινού Π. . α: Α. 187.

15. Κρυστάλλη, 582.

16. Βέη. α: 935.

17. Σούλη, ε: 630.

κων ἀναμεμιγμένοι, ἐλάλουν ὅμως τὴν ἐλληνικὴν ὡς ἰδίαν γλῶσσαν»¹⁸. Κατὰ τὸν Ι. Λαμπρίδη: «Τὸ βόρειον διαμέρισμα τοῦ Μαλακασίου ὑπὸ βλαχικῆς μόνον φυλῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος οἰκούμενον, ἀποτελούμενον δὲ ὑπὸ τῶν κοινοτήτων Καλαρρύτης, Συράκου, Μεισόβου, Ἀρμπορέσι καὶ ἄλλων 40 κατὰ παράδοσιν, ...»¹⁹.

Για τοὺς Καλαρρυτεῖς ὁ Κ. Κρυστάλλης νομίζει, ὅτι «Ἕλληνες ἦσαν οἱ πρῶτοι τῶν Καλαρρυτῶν κάτοικοι, οἱ δὲ προσελθόντες —ἴσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος— ἦσαν βλαχοποιμένες»²⁰, ὁ δὲ Ν. Βέης γράφει, ὅτι ἡ πολίχνη τοῦ Συρράκου: «Ἀσφαλῶς ὅμως αὕτη συνωκίσθη ἀρχῆθεν ὑπὸ Κουτσοβλάχων»²¹.

2. Ἡ πιθανὴ συνοίκηση τοῦ Ματσουκίου

Κατὰ τὸν Κ. Κρυστάλλη «οἱ πρῶτοι κάτοικοι» τῶν Καλαρρυτῶν «εἶναι ἀπόσπασμα τῶν Ματσουκιωτῶν»²².

Επίσης: «Ἐτέρα παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἰς Ματσούκι, ὅπου ὑπῆρχε χωρίον ὀλόκληρον πρὸ τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν, πατριάρχης (ισέλιγγας) βλαχοποιμὴν ἀποσπασθεὶς ἔπηξε τὴν καλύβην τοῦ εἰς τὴν θέσιν τῶν Καλαρρυτῶν, ἐξ ἧς δύο ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ διέβαινον ἀντίπεραν εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Συρράκου καὶ ἔβοσκον τὰ ποιμνιά των.

Ὁ πρεσβύτερος τούτων ἦτο μονόφθαλμος. Τούτου ἔνεκα αἱ νεάνιδες τῆς στάνης τὸν ἀπέφευγον, ἐνῶ ὁ μικρότερος, ὠραῖος καὶ ἀβλαβῆς ἐνυμφεύθη ταχέως. Τοῦτο κατέρωγε τὴν καρδίαν καὶ τὴν νεότητα τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀλλ' ἡμέραν πνὰ ἀνελθὼν κατακορύφως ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν Νυμφῶν καὶ ἰδὼν ἀπ' αὐτῆς πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων πόλιν καὶ τόσα χωρία πέριξ, ἐσκέφθη νὰ λάβῃ ἐκεῖθεν σύζυγον. Κρυφίως λοιπὸν νύκτα πνὰ θερινὴν ἀσέληνον, ἐγκαταλιπὼν τὸ ποιμνιὸν τοῦ ὑπὸ τῆ φυλακῆν τῶν σκύλων, κατέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐκ τοῦ πρώτου χωρίου, τὸ ὁποῖον ἀπήντησεν ἐν αὐτῇ, ἤρπασεν ὠραίαν παρθένον, ἣν ἀπήγαγεν εἰς τὰ ὄρη του.

Μαθὼν ὅμως τὸ συμβᾶν ὁ πατήρ, ἀπεκήρυξεν αὐτὸν παραχωρήσας εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ποιμνίου μόνον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐποίμαινεν. Οὕτως ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας συνωκίσθησαν οἱ Καλαρρυταί, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀποκεκρηυγμένου υἱοῦ τὸ Συρράκον. Ἐκ τούτου μάλιστα τεκμαίρονται πνεσ τὴν φιλάσθενον φύσιν τῶν γυναικῶν τοῦ Συρράκου, λέγοντες ὅτι ὡς ἔχουσαι αἷμα πεδινὸν αὐταὶ δὲν ἀντέχουσιν εἰς τὸ ψῦχος τοῦ βουνοῦ.

18. Παπαρηγόπουλου, Ε2, 123.

19. Λαμπρίδου, β: 377.

20. Κρυστάλλη, 583.

21. Βέης, α: 935.

22. Κρυστάλλη, 582.

Ἡ παράδοσις αὕτη ἐπιβεβαιοῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἐτέραν, καθ' ἣν τὸ Ματσούκι κατ' ἀρχὰς ἦτο πόλις, οἱ Καλαρρύται χωρίον καὶ τὸ Συρράκον πέντε σπίτια, ὡς καὶ τὴν ἐκ τοῦ Καλάροι (νομάδες) ἐτυμολογίαν τῆς ὀνομασίας τῶν Καλαρρυτῶν.

Ἄ Ο μονόφθαλμος υἱός, ὁ συνοικίσας τὸ Συρράκον, ἐκαλεῖτο Σῦρος ἢ Συρράκος, ἐξ οὗ κατ' ἀρχὰς αἱ καλύβια τοῦ ὀνομάσθησαν καλύβια τοῦ Συρράκου ἢ καλύβια Συρρακέϊκα καὶ ἀκολουθῶς τὸ χωρίον Συρράκου ἢ Συράκον»²³.

Ο Ληκ κατέγραψε το 1805 στους Καλαρρύτες μια παράδοση, που φανερώνει την παλιά χωρογραφία της περιοχής: «κάστρον Βηλιζά, χωρίον Ματζύκι, Ἄκαλαρρύταις μακαλά, καὶ Συράκω πεντεσπίτια»²⁴. Η παροιμία αυτή, που και σήμερα διασώζεται, μας εικονίζει ως εξής την αρχαία κατάσταση: α) Η Βύλιζα είναι φρούριο, ακρόπολη. β) Το Ματσούκι πόλη ή κεφαλοχώρι. γ) Οι Καλαρρύτες είναι συνοικία (προάστιο) του Ματσουκίου ή χωριό. δ) Το Συρράκο απλός οικισμός, μικρό χωριό. Επομένως «εάν οι Καλαρρύτες και το Συρράκο τοποθετούνται πριν ή πολύ πριν από τον 15ο αιώνα, τότε το Ματσούκι είναι πιο αρχαίο και ακόμη παλιότερο το κάστρο της Βύλιζας»²⁵.

Σήμερα το Ματσούκι είναι Βλαχοχώρι. Το πρόβλημα είναι, αν εξ αρχής κατοικήθηκε από Βλάχους ή από Έλληνες, οι οποίοι αφομοιώθηκαν από τους Βλάχους, όταν αυτοί εγκαταστάθηκαν στα μέρη μας²⁶. Το δεύτερο μου φαίνεται πιθανότερο, διότι η ονομασία Ματσούκι είναι Ελληνικότερη. Διασώζεται πλήθος ελληνικών ονομάτων (Πλάκα, Σκάλα κλπ.), υπάρχουν βέβαια και τα Βλάχικα (Γκούρα, Βάλια, κλπ.).

Ο Ι. Λαμπρίδης αναφερόμενος στους λαούς (Βλάχους, Αλβανούς, Έλληνες και Βούλγαρους), που κατοίκησαν «ἀπὸ τοῦ 1321 εἰ μὴ πρότερον κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὰ μεθόρια Ἑπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, βαθμηδὸν δὲ καὶ καθ' ἅπαν

23. Κ ρ υ σ τ ἄ λ λ η . 581-582. Ο Π. Αραβαντινός γράφει σχετικά για το Συρράκο: «Εἰκάζεται, ὅτι ἡ κώμη αὕτη ἀνηγέρθη ἐπὶ χωρίου μικροῦ, ἀνήκοντος πρότερον εἰς γαιοκτίμονα Ἰωαννίτην Συρράκον καλούμενον» (Αραβαντινοῦ Π., α: Β, 163-164). Την γνώμη αυτή θεωρεῖ ἀπίθανη ο Ι. Λαμπρίδης σημειώνων: «Καὶ τὸ μὲν Σεράκου τόπου σημαντικὸν ὄνομα εἶνε, πωχεῖαν δηλοῦν καὶ γυμνότητι» (Λαμπρίδου, ε: 13).

24. Leake, A, 282.

25. Κ α λ ο ὕ σ ι ο υ . μδ: 37. Η πιο αρχαία γνωστή μου χρονολογία του Ματσουκίου είναι το 1614, που αναγράφεται στον 215 κώδικα, σ. 51, της Μονῆς Βαρλαάμ Μετεώρων· στην διπλανή στήλη της Πρόθεσης αναφέρονται οι Καλαρρύτες (ιδέ σ. 732).

26. Για την προέλευση των Αρωμόνων «αἱ διατυπωθεῖσαι θεωρίαι σχηματικῶς ἔχουν ὡς κάτωθι:

Ι. Οἱ Ἀρωμοῦνοι κατῆλθον εἰς Μακεδονίαν, Ἑπείρον, Θεσσαλίαν· α) ἀπὸ τῆς Δακίας τῆς πέτρα τοῦ Δουνάβεως· β) ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Σάβαν περιοχῆς, παρὰ τὴν Παννονίαν· γ) ἀπὸ ΒΑ τῶν Βαλκανίων· δ) ἀπὸ Ροδόπης.

τὸ τμήμα τοῦτο»²⁷, ομιλεῖ ὡς ἐξῆς γιὰ τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο: «Ἡ μὲν ὑπαρξίς αὐτόχθονος Ἑλληνικῆς φυλῆς καθ' ὅλον τοῦτο τὸ τμήμα καὶ πρὸ τῆς εἰσελάσεως ἐπηλύδων καὶ κατὰ τὴν ἀνάμιξιν αὐτῶν μαρτυρεῖται οὐ μόνον ἐκ τῆς διασώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν εἰς τὸ πλεῖστον τοῦ τμήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ὀνομασιῶν πολλῶν θέσεων καὶ χωρίων, αἵπνες ἀπαντῶσι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καθαρώτερα τῶν Βλάχων σκηνώματα, οἷον Ζυγός, Εὐμορφη ῥάχης, Σαράντα ῥάχεις, Πύργος, Βωβούσα, Λάκκα, Κατάρρα, Μηλιά, Ἀνήλιο, Μαυροβούνιον, Πλάκα, Αἰτόραχίς, Μαυρόεσσα, Καμίνια, Μελίσει κτλ. Μὴ δ' ἢ εἰς τὸ Ἀνήλιο θέσις «Γκράιτσι»²⁸ δὲν μαρτυρεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν Βλάχων ᾤκουν αὐτόθι καὶ Ἕλληνας; Πολυπληθεῖς καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ τμήμα ἦσαν Ἕλληνας, ἀλλ' ὑπὸ τὰς διαταγὰς καὶ ἐμπνεύσεις τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἐπηλύδων. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι οἱ εἰς τὰ μεθόρια τοιοῦτοι εὐρεθέντες κατὰ τὴν τῶν Βλάχων εἰσέλασιν ἦσαν ἀραιότεροι. Διὸ καὶ συνεχωνεύθησαν βαθμηδὸν ὑπ' ἐκείνων»²⁹.

II. Προῆλθον ἐκ Ρωμαίων ἀποίκων.

III. εἶναι αὐτόχθονες ἐκλαπνισθέντες».

(Λαζάρου, α: 135· στίχοι σ. 135-158 ὑπάρχει σχετικὴ ἀνάπτυξη, ἀπὸ τῆν ὁποία «καθ' ἡμᾶς προκύπτει σαφὲς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ οἱ Ἀρωμῦνοι εἶναι ἀκραιφνεῖς Ἕλληνας ὅσον καὶ οἱ Ἕλληνας ἄλλων περιοχῶν, οἵπνες ἔνεκα ἐθνικῶν περιπετειῶν ἐγένοντο δίγλωσσοι ἢ καὶ ἀλλόγλωσσοι. Οὕτω δικαιώνεται ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας, ὅστις πρῶτος εἰσηγήθη τὴν περὶ ἐλληνικότητα τῶν Ἀρωμῦνων θεωρίαν, ἀλλ' ἠγνοήθη» (σ. 158). Ἰδέ καὶ Βακαλόπουλου Ἀπόστολου, Α, 34-40.

27. Λαμπρίδου, δ: 13.

28. Βλάχ. Γκαραγκοῦνηδες. Στὰ βουνά τῆς Τζιούρτζιας καὶ πάνω στὴ Βλαχόστρατα γιὰ Ματσοῦκι ὑπάρχει καὶ τώρα ἡ περίφημη βρύση Γκρέκου.

29. Λαμπρίδου, δ: 14.

Β) Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1431/1460-1880)

1. Το Ματσούκι «Ανεξάρτητο» (1431/1460-1479/1480)

Το Ματσούκι, με τους άλλους κατοίκους του Βόρειου τμήματος του Μαλακασίου, χάρις στο οχυρό και δυσπρόσιτο του εδάφους, και μετά την άλωση των Ιωαννίνων (1431), καθώς και την υποταγή της Ηπείρου (1460) στους Τούρκους, διατήρησε για μερικά ακόμα χρόνια, ήτοι μέχρι το 1479/1480, την αυτονομία του³⁰. Οι Τούρκοι φτάνουν μέχρι τα σύνορα της Αθαμανίας, που περικυκλώνεται μεν, αλλά δεν υποτάσσεται. Τα αρματολίκια του Μαλακασίου και των Τζουμέρκων αντιστέκονται με επιτυχία για μισό ακόμα αιώνα³¹.

2. Η υποταγή στην Βασιλομήτορα - Το Ματσούκι «Ελεύθερο Κεφαλοχώρι» (1479/1480-1803/1809)

Οι ορεινοί πληθυσμοί των Τζουμέρκων μετά από πολυετή επιτυχή αντίσταση κατά των Τούρκων (1460-1480) υποτάχτηκαν τελικά με την θέλησή τους, επειδή δεν μπορούσαν να συνεχίσουν τον αγώνα, αλλά και για τα ποίμνιά τους, που τα κατέβαζαν στον κάμπο. Η υποταγή όμως έγινε στην Βαλιδέ Σουλτάνα κατά το 1479 (Αραβαντινός Παναγιώτης)³² ή το 1480 (Λαμπρίδης Ιωάννης)³³. Η ισχυρότατη προστασία της Βασιλομήτορας τους επέτρεπε να απολαμβάνουν τρόπον τινα ελεύθερη Δημοτική διοίκηση.

Τα προνομιάτα αυτά χωριά χαρακτηρίζονται ως *Ελεύθερα*³⁴ (*Ελευθεροχώρια*) και είναι γνωστά με το όνομα *Κεφαλοχώρια*³⁵ (*Χανικέζικα*)³⁶. Το Ματσούκι

30. Λαμπρίδου, β: 377.

31. Παπακώστα Ν., 47, 89, 111.

32. Αραβαντινού Π., α: Α, 186-187.

33. Λαμπρίδου, β: 377.

34. Αραβαντινού Π., α: Α, 239· Β, 335.

35. Αραβαντινού Π., α: Α, 239.

36. Ιδέ και τα έγγραφα: α) 21-12-1858 (σ. 66-67). β) 20-6-1862 (σ. 67-68) και γ) 1873 (σ. 69-72).

ανήκει στην Κοινοτική ομοσπονδία των Καλαρρυτών, μια άλλη μπροκωμία με 42 χωριά αποτελούσε το γειτονικό Συρράκο³⁷.

Τα Ελεύθερα Κεφαλοχώρια διατήρησαν την θρησκεία και την γλώσσα, είχαν και διαιτητικά δικαστήρια από ντόπιους γέροντες. Πέτυχαν να συγκροτήσουν είδος Δημοκρατικού πολιτεύματος: εξέλεγαν τους δημογέροντες, τους υδρονόμους, αγροφύλακες, επιτρόπους εκκλησιών, εισπράκτορες φόρων, τους εφόρους των Σχολείων και τους οπλαρχηγούς. Κανένας Τούρκος υπάλληλος δεν παρέμεινε στα Κεφαλοχώρια, τα δε Τουρκικά στρατιωτικά αποσπάσματα ασφαλείας δεν μπορούσαν να παρατείνουν την παραμονή τους. Οι φόροι ήταν μόνον τρεις (προσωπικός, υποτέλειας, προβατονόμιο), ενώ οι υποτελείς συνήθως πλήρωναν περισσότερους (γάμων, μελισσών, οίνου, φερέτρων, κλπ.)³⁸.

3. Η υποταγή του Ματσουκίου στον Αλή πασά (1803/1807/1809-1822)

Αλλά η αυτονομία των Τζουμερκοχωρίων με το πέρασμα του χρόνου χαλαρώνονταν και σιγά-σιγά τα προνόμια έπεσαν σε αφάνεια³⁹. Ο Ν. Παπακώστας αναφέρει ονομαστικά τέσσερα χωριά, που απέμειναν ελεύθερα μέχρι την εποχή του Αλή πασά, ήτοι για περισσότερους από τρεις αιώνες. Αυτά είναι: Συρράκο, Καλαρρυτές, Ματσούκι και Μελισσουργοί, των οποίων «οί εκπρόσωποι σθεναρώς και μέχρι κινδύνου άγκόνης άντέστησαν»⁴⁰. Αλλά ήδη λίγο μετά το 1750 «έκάλασε τὸ Ματζουκι καὶ έσκόρπισαν οἱ άνθρωποι ἀπὸ τὰ βαριὰ δοσίματα»⁴¹, σύμφωνα με τὸν Κουβαρά. Έγγραφο του 1794 αναφέρει: «Ίδικέ μου λογοθέτη και Παππά Γιώτη Ματζουκιῶτες, νὰ δώσητε ἀπὸ τὸ ἀγαλίκι τοῦ Ματζοκιού γρόσια 300 ἤγουν τριακόσια γρόσια τοῦ Ζολφακάρη του Μουκταφάγια Ζαρκαλή και ἔστω εἰς λογαριασμόν 209⁴² Ιωάννινα Σεπεμβρί(ου) 25» (Εικ. 5).

Ο Π. Αραβαντινός ομιλώντας για τα ιδιαίτερα προνόμια των Βλάχων «έν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἡπείρου και Θεσσαλίας»⁴³ επιλέγει: «Τὸ τοιοῦτον πολίτευμα και τὸ άνεπηρέαστον διετήρησαν αἱ περι ὧν ὁ λόγος βλαχικαὶ κοινότητες μέχρι τῆς σαιραπείας τοῦ Ἄλῆ Πασσᾶ, ὅτε και αὔται ἀποστερηθεῖσαι τῶν προνομίων

37. Παπαρρηγόπουλου, Ε2, 123-124. Ιδέ και Αραβαντινού Π., α: Β, 102.

38. Λαμπρίδου, ε: 26-28.

39. Κρυστάλλη, 597 - Λαμπρίδου, β: 379· ε: 29 - Παπακώστα Ν., 112 - Σούλη, α: 537.

40. Παπακώστα Ν., 57· ιδέ και σ. 48 (όπου προστίθενται τα Θεοδώριανα), 215.

41. Καλούσιου, λβ: 138, 252 - Παπακώστα Αγ., 22. - Ιδέ και σ. 47-49.

42. 1794.

43. Αραβαντινού, Π., α: Α, 186.

των, ἐξηριῶντο ἐκ τῆς διακρίσεως ἐκείνου, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ κῶραι. Διέπρεψαν δὲ μεταξὺ αὐτῶν αἱ κωμοπόλεις τοῦ Μετσόβου, τῶν Καλαρρῦτιῶν, καὶ Συρράκου, αἱ ἀξιολογώτεραι καὶ μέχρι τῆς σήμερον»⁴⁴. Πράγματι το 1803 ο Αλής, αφού καθυπόταξε το Σούλι, αφαίρεσε και κατάργησε όλα τα προνόμια, που είχαν απομείνει, και έτσι στο εξής τα Βλαχοχώρια, όπως και άλλα μέρη, εξαρτιόνταν από την θέλησή του⁴⁵.

Ο Αλή πασάς έστειλε τότε στα Ελεύθερα Κεφαλοχώρια τον αντιπρόσωπό του, τον σούμπαση. Αυτός εκτελούσε και χρέη δικαστικά και διοικητικά, έπαιρνε δε ως αμοιβή, κατά τον Λήκ, 10% για τις δίκες και 2% για την είσπραξη των φόρων. Ο Λήκ αναφέρει και τρία είδη τιμωριών του σούμπαση: την φυλάκιση, διαμονή και διατροφή της στρατιωτικής φρουράς στο σπίτι του τιμωρουμένου και τρίτον την έξωση της οικογένειας και την σφράγιση του σπιτιού⁴⁶.

Όσον αφορά τα ετήσια δοσίματα του Ματσουκίου ο Λήκ τα ανεβάζει σε 9.000 πιάστρα το 1805. Απ' αυτά 6.000 πήγαιναν στον Αλή⁴⁷, 500 στον Τούρκο σούμπαση, για να μην πατάει στο χωριό, και τα υπόλοιπα (2.500) ήταν τόκοι από δάνεια και άλλες τοπικές υποχρεώσεις. Και η επιβάρυνση μεγάλωνε βέβαια για κάθε σπίτι, όσο λιγότευε ο πληθυσμός. Έτσι, επιλέγει ο Λήκ, ένας από τους αγωγιάτες μας πλήρωσε φέτος (1805) σαν αρχηγός οικογένειας 110 Ισπανικά δολλάρια. ήτοι περισσότερα από τα διπλάσια που έδιναν οι μεγαλύτεροι οικογενειάρχες στους Καλαρρύτες, υποχρεώθηκε δε να δανειστεί στα Γιάννενα με τόκο 20%⁴⁸.

Τελικά και το Ματσούκι έγινε τσιφλίκι του Αλή πασά κατά την τελευταία επίσκεψη του Λήκ στα μέρη μας (1809) και ως εξής: Οι πάμπτωχοι Ματσουκιώτες αδυνατώντας να πληρώσουν τα βαριά δοσίματα (τους καταναγκαστικούς φόρους) αναγκάζονται να δανεισθούν χρήματα από τα Γιάννενα ή και

44. Αραβαντινού Π., α: Α, 187 (σημ. 1).

45. Λαμπρίδου, β: 379· ε: 29-30 - Leake, Α, 277-278. Για τα τσιφλίκια και το ήθος του Αλή πασά ιδέ και: Αραβαντινού Π., α: Α, 323 (υποσ. 1), 362 (υποσ. 1) - Λαμπρίδου, γ - Σιμόπουλου, Β, 637-638 (υποσ. 3)· Γ2, 271, 348-349, 372-376 - Τσοποτού, 199-229.

46. Leake, Δ, 209.

47. Ιδέ και έγγραφα: 21-12-1858 (σ. 66-67) και 5-5-1873 (σ. 68-69).

48. Leake, Α, 285: «The annual contributions of the village amount to 9000 piastres, of which 6000 are paid to Aly Pasha, 500 to the Turkish Subashi for staying away, and the rest for the interest of money borrowed by the village, and other local charges. The burthen to each house increases with the diminution of the population: so that one of the proprietors of our mules has paid this year, as the head of a family, 110 Spanish dollars, or more than twice as much as some of the larger householders at Kalarytes, and has been obliged to borrow the money at Ioannina, at twenty per cent. interest».

από αλλού και με τόκο 20%, μερικές φορές και 2% τον μήνα. Αλλά με το χρέος αυτό οι οικονομικές δυσχέρειες μεγάλωσαν. Μπροστά στο αδιέξοδο μερικοί κάτοικοι έφυγαν για τα Άγραφα⁴⁹. Όσοι απόμειναν στο Ματσούκι παρουσιάστηκαν στο βεζίρη, για να του πωλήσουν ολόκληρο το χωριό και την περιοχή του.

Διαπραγματευόμενος ο άπιστος Αλής την αγορά του Ματσουκίου δέχτηκε προκαταρκτικά και υποσχέθηκε εγγράφως να πληρώσει το δημόσιο χρέος του χωριού στους πιστωτές του και να καταβάλει 12 πουγγία. Αλλ' αφού έγινε κύριος του χωριού, ο βεζίρης μέτρησε μόνον 2 αντί για 12 πουγγία. Όσον αφορά δε το κοινοτικό χρέος περιορίστηκε να αποστείλει τους δανειστές στους Ματσουκιώτες εκείνους που είχαν εκπατρισθεί στα Άγραφα, για να εισπράξουν από εκεί τα οφειλόμενα!⁵⁰

Με το παρακάτω έγγραφο της 20-3-1818 ο Αλή πασάς διατάσσει τους εκπατρισθέντες Ματσουκιώτες, να επιστρέψουν στο χωριό τους (Ε ι κ . 6) :

«άλιπάσιά

»όρισμός του ύψυλοτάτου και πολυχρονιμένου»

είς έλόγου σας πουλουκπάδες και κολιζίδες μου ὅσοι εύρίσκεσθε ἄγραφα, ἄρτα, τρικάλα καρπενίση πατραζίκη⁵¹ και ιστούνη⁵² και πωτονίτσα^{52α}: πολλὰ σᾶς χαιρειῶ βλέποντας τὸ πιορτί μου ὅσοι ματζουκιώτες είναι αὐτοῦ φευγάτι και κάθονται εύθις νὰ τοὺς συκώσετε νὰ πηγένουν σιὸ χωρίον τους νὰ καθίσουν τὸ γλυγορότερον χωρίς ἄλλω ὅπι τζεβάπη δέν μου δίνεται ἀλῶς νὰ μὴν κάμετε νὰ συκωθοῦν και ὄχι ἄλλω: και αὐτοῦ ὁποῦ ἔρχεται ὁ σοπασίρης μου νὰ τοὺς δόστε σιὸ κέρη τοὺς

49. Επίσης Άρτα, Τρίκαλα, Καρπενήσι, Υπάτη και Λαμία (Έγγραφο 20-3-1818, σ. 47-49), πιθανῶς και στον γειτονικό Ασπροπόταμο: Γαρδίκι, κλπ. (Καράνασιου, 33). Ιδέ και Μανώλη, 63-71, όπου γίνεται λόγος για την φυγή και τον επαναπατρισμό των κατοίκων της Τζιούρτζιας Ασπροποτάμου την εποχή του Αλή πασά.

50. Leake. Δ. 210: «Matzúki has become a tjiftlik of the Vezir since my last visit to these mountains. Unable to pay the impositions, the poor villagers were obliged to borrow money at Ioánnina or elsewhere, at an interest of 20 per cent., or even at 2 per cent. per mensem. Their difficulties having been of course increased by this measure, some of the inhabitants fled to Ágrafa, the rest presented themselves to the Vezir with an offer to sell the whole village and its territory. The price demanded was 12 purses and the public debt. His Highness had no difficulty in declaring the place his tjiftlik; but instead of 12 purses he gave only 2, and instead of paying the debts, referred the creditors to the Matzúkiótes who had fled to Ágrafa». Ιδέ και Αραβαντινού Σπ., Β, 350-351 (υποσ. 1), 602 - Λαμπρίδου, γ: 37, 49-50.

51. Μικραί Πάτραι, Υπάτη.

52. Ζητούνι; Λαμία.

52α. Μάλλον πρόκειται για την Βοδονίτσα (Βουδουνίτσα, Μπουδουνίτσα, Μποδονίτσα κλπ.), σήμερα Μενδενίτσα, του Νομού Φθιώτιδας. Ευχαριστώ πολύ για την πληροφορία τον κ. Σπανό Κώστα, διευθυντή του Θεσσαλικού Ημερολογίου.

αλλη πασα

Ε

Ε

11 εφ' ουτως Πιρτζαλιζαδης κα επορευομεθα... δη εφ' ουτως
 απαυαδου κα επληθυσθησαν οσοι εφ' ουτως εφ' ουτως...
 πρηνεα παρωσια παρ' αλλοις κα εφ' ουτως: οσοι παρ' αλλοις...
 ουτω ο εφ' ουτως οσοι παρ' αλλοις εφ' ουτως...
 κειθουα εφ' ουτως να κειθουα κα εφ' ουτως εφ' ουτως...
 κα να κειθουα ο εφ' ουτως κειθουα εφ' ουτως...
 δει παρ' αλλοις εφ' ουτως να κειθουα κα εφ' ουτως...
 κα εφ' ουτως: κα εφ' ουτως εφ' ουτως ο εφ' ουτως...
 εφ' ουτως κα εφ' ουτως να κειθουα εφ' ουτως...
 εφ' ουτως: 18: 18: 20: η εφ' ουτως...
 αφορρη κα εφ' ουτως να κειθουα κειθουα κειθουα...
 εφ' ουτως ο εφ' ουτως δει παρ' αλλοις...

6. Διαταγή του Αλή πασά, της 20-3-1818, προς τους εκπατρισθέντες Ματσουκιώτες, να επιστρέψουν στο χωριό τους (20-9-1980).

ρωμέους νὰ τοὺς φέρει σὶ κωρίον τοὺς κανένας κανεῖς νὰ μὴν τοὺς γίννη ὅπ
τζεβάπη δὲν μοὺ δίδουν δίκως ἄλλο

: 1818 : μαρτίου : 20 : Ἰωάννινα:

αγιοργίπς καὶ πηλοθίπς νὰ μὴν γίνει κανένας κανεῖς κατὰ τὴν προσταγὴν μου ὅπ
τζεβάπη δὲν μοὺ δίδετε».

4. Η Α΄ μάχη στα Κριθάρια (Φθινόπωρο 1820)⁵³

Ὅταν ο Αλή πασάς αποστάτησε και αποκηρύχτηκε από τον Σουλτάνο (Ιούλιος 1820), τότε ο Ομέρ Βρυώνης (Ουμέρ Κομπάρο) με τον Γεώργιο Καραϊσκάκη βγήκαν για στρατολογία υπέρ του Αλή. Γράφει ο Θ. Πέτρου: «Ὁ Ἀλή-πασας... γιὰ νὰ φέρει κάποιον ἀντιπερισπασμὸ σὶς πλάιες τοῦ ἐχθροῦ, ἔδωσε σὶν Καραϊσκάκη «μέγα ποσὸν χρημάτων», νὰ στρατολογήσει σὶ Ἄγραφα, σὶ Βάλτιο καὶ σὶ Τζουμέρκα καὶ νὰ κτυπήσει πησώπλητα τὸν ἐχθρό»⁵⁴. Μετά την πυρπόληση των Ιωαννίνων από τον Αλή πασά (25-8-1820) ο Γ. Καραϊσκάκης «τράβηξε γιὰ τὰ Τζουμέρκα... ἔπεφτε ἀπάνω σὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἔκανε μεγάλες ζημιές»⁵⁵.

Τότε εναντίον του Ομέρ Βρυώνη ενώθηκαν ο Νικολός Στορνάρης και ο Μαξούτ αγάς. Ο Νικόλαος Στουρνάρας είχε μεν διοριστεί από τον Αλή πασά στον Αχελώο για να αντιμετωπίσει εκεί τις Σουλτανικές δυνάμεις, αλλά άλλαξε πολιτική, μόλις είδε να λιποτακτούν οι Αρβανίτες του Αλή, λίγο πριν πλησιάσουν στα Γιάννενα τα Σουλτανικά στρατεύματα. Ο Μαξούταγας είχε αποσταλεί στον Ασπροπόταμο με 500 άνδρες σαν αντιπρόσωπος του Ισμαήλ Πασόμπεη, που ήταν προσωπικός εχθρός του Αλή πασά και τώρα διώκτης του (αρχηγός των Σουλτανικών στρατευμάτων κατά του Αλή πασά το 1820).

Μεταξύ του Μαξούτ αγά, με τον οποίο πολέμησε και ο Ν. Στορνάρης, και του Ομέρ Βρυώνη δόθηκε αποφασιστική μάχη στο Γαρδίκι Ασπροποτάμου και τα Κριθάρια Ματσουκίου⁵⁶ (Φθινόπωρο 1820), νικήθηκε ο Βρυώνης. Ἐτσι ο στρατός του Πασόμπεη μπήκε στο κόλι των Καλαρρυτιών, οι δε σύμμαχοι του Αλή πασά αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και να καταφύγουν στα Γιάννενα. Αργότερα και ο Ομέρ Βρυώνης πρόδωσε τον Αλή, εφ' όσον προσχώρησε στα Σουλτανικά στρατεύματα.

53. Αραβαντινού Σπ., Β, 292 - Βακαλόπουλου Απ., Ε, 135 - Γιαννούλη, 42-43 - Παπακώστα Ν., 59, 125-126 - Πέτρου, 76-77 - Χατζηγάκη, γ: 193.

54. Πέτρου, 76.

55. Πέτρου, 77.

56. Εσφαλμένα ο Αλ. Χατζηγάκης γράφει «εῖς τὴν μάχην παρὰ τὴν θέσιν Κριθάρια Γαρδικίου» (Χατζηγάκη, γ: 193).

5. Η επανάσταση του 1821⁵⁷

Κατά τον Ιούνιο του 1821 καταστρώθηκε από τους Έλληνες το παρακάτω σχέδιο δράσης στον Ηπειρωτικό χώρο: κατάληψη Καλαρρυτών και Συρράκου, εξέγερση των Κατσανοχωρίων και επίθεση κατά του Χουρσίτ, που πολιορκούσε τότε τον αποστάτη Αλή πασά στα Γιάννενα. Η μεν εκτέλεση του σχεδίου ματαιώθηκε, αλλά οι Βλαχοκωμοπόλεις των Καλαρρυτών και του Συρράκου επανεστάτησαν, πλην παράτολμα, άκαιρα και με κάποια βιασύνη.

Ως προς την ακριβή ημερομηνία της έναρξης της επανάστασης υπάρχουν διαφορετικές γνώμες: Ιούνιος, 18 Ιουνίου, 23 Ιουνίου, 25 Ιουνίου, 30 Ιουνίου, αρχές Ιουλίου, 1 Ιουλίου⁵⁸.

Ο Χουρσίτ εξοργίστηκε και φανερά ανήσυχος έστειλε αμέσως τον Ισμαήλ πασά Πλιάσαν να τιμωρήσει τους επαναστάτες και να μεταβάλει σε στάχτη τα Βορειοδυτικά Τζουμερκοχώρια (Καλαρρύτες, Συρράκο, Μαισούκι, Μελισσουργοί και Πράμαντα). Τότε ο Ιωάννης Κωλέττης «*συνεκένιρωσε λοιπόν έν Συρράκω καί Καλαρρύταις όλας τας μαχίμους δυνάμεις τών προσελθόντων συμμάχων Βαλτικών καί τών περίξ χωρίων Μαισούκι, Προσβάλας, Παλιοχωρίου, Κράφι καί Γοπίστης, άποστείλας τὰ γυναικόπαιδα πάντα είς τὸ ὄρος Φριγγοράσα ἄνωθεν τοῦ Συρράκου καί προποιμάσθη τοιουτοτρόπως πρὸς άποδοκὴν τοῦ έχθροῦ*»⁵⁹.

Αλλά οι ένοπλοι Έλληνες δεν ήταν δυνατόν να αντισταθούν μπροστά στον μεγάλο Τουρκικό στρατό. Αυτός ο οπλαρχηγός Γιαννάκης Ράγκος εγκατέλειψε τα επαναστατημένα Βλαχοχώρια, πράγμα που προξένησε ιδιαίτερη αίσθηση: «*Φουτσι⁶⁰ Ράγκο, ὅπως ἔλεγαν οί δυστυχισμένοι Καλαριπῶτες*»⁶¹. Και ο Αλ. Κουτσαλέξης σημειώνει: «*Φωνὴ τραγικὴ ἠκούσθη· «Μούμα⁶² Τουῦρκοι Φουτζε⁶⁰ Ράγκο*»⁶³.

Οι κάτοικοι της περιοχής διασκορπίστηκαν. Τα γυναικόπαιδα του μεν Συρράκου και των πλουσίων οικογενειών των Ιωαννίνων, που είχαν καταφύγει εκεί για ασφάλεια, κρύφτηκαν σε βαθύτατο δάσος απέναντι από τις δυο κωμοπόλεις, «*τὰ δὲ τών Καλαρρυτιῶν καί τών ἄλλων συμμάχων κωμῶν κατέφυγον είς τὰς ὄπισθεν τοῦ Μπάρου καί τοῦ Μαισούκι δασώδεις χαράδρας... Ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ τρομερᾷ καταστάσει αἱ γυναῖκες ἠναγκάζοντο, φρικτὸν εἰπεῖν! νὰ πνίγωσιν είς*

57. Καρατζένη Δ., ζ.

58. Καλούσιου, μ.

59. Κρυστάλλη, 629-630.

60. Βλάχ. έφυγε.

61. Κασομούλη, Α. 140-141 (Σχόλιο Γιάννη Βλαχογιάννη).

62. Βλάχ. μάνα.

63. Κουτσαλέξη, 244.

τὰς ἀγκάλας αὐτῶν τὰ τέκνα, κραυγάζοντα καὶ ὀλολύζοντα ζητοῦντα γάλα καὶ τροφήν τὰ ἀτυχῆ, ἵνα μὴ ἀκουσθῶσιν ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ δάσους διερχομένων Τουρκαλβανῶν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος...»⁶⁴.

Οἱ κάτοικοι «καταφοβηθέντες, ἀπελπισθέντες καὶ κακῶς ἔχοντες»⁶⁵ ζητοῦν σωτηρία πρὸς Χριστοῦς - Πράμαντα, ἄλλοι δια τῆς διάβασης τοῦ Μπάρου καταφεύγουν σὴν Θεσσαλία καὶ τέλος οἱ υπόλοιποι ἀπὸ τα Κριθάρια Ματσουκίου κατευθύνονται πρὸς Μελισσουρούς καὶ Θεοδώριανα⁶⁶.

Ο Αλ. Κουτσαλέξης, ἡ οικογένεια τοῦ οἰοῦ εἶχε καταφύγει στα Βλαχοχώρια γιὰ ἀσφάλεια, παιδί τότε, θυμάται ἀργότερα καὶ περιγράφει τὸ 1882 τὶς τραγικὲς στιγμὲς:

« Ἀπὸ πρωῒας ἀναχωρήσαντες ἀπὸ Καλαρρύτας μόλις ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωριὸν Ματσουκι κατὰ τὴν δεῖλν. Χιλιάδες ἀνθρώπων ἦσαν συσσωρευμένοι εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα Ματσουκίου, ἦν περικυκλόνου ὑψηλότατα ὄρη, ὅθεν ὄρμητικοὶ ρύακες κατέρχονται. Δὲν ἐπέρασεν ὀλίγη ὥρα ἕως νὰ εὕρωμεν τοὺς ἰδικούς μας. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔφερον γύρω, οὐδεὶς ἠσύχαζεν, οὐδεὶς ἐκάθητο. Ὁ Γερούρτουρνης ἔφερε γύρω παρηγορῶν τὸν κόσμον καὶ ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν πατριώτην τοῦ Βλάχου, φέροντα κοντὸν ξίφος ὡς τὰ τῶν σημερινῶν τακτικῶν στρατιωτῶν μας· οὐδεὶς δ' ἔδιδεν ἀκρόασιν· ὅλοι ἐφαίνοντο ὅτι ἐσκέποντο τί νὰ πράξουν· οὐδένα εἶδον νὰ τρώγῃ. Καὶ ποῖος εἶχε ὄρεξιν; ἦ ποῦ τροφή διὰ τόσον κόσμον; Δὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ ἡμεῖς τὰ μικρὰ παιδιά ἂν ἐφάγομεν ψωμί. Τί ἄλλο εἶχομεν νὰ φάγωμεν; Ἐφθασε τὸ ἐσπέρας, καὶ οἱ ὄμιλοι ἐξηκολούθου κινούμενοι ὡς μέλισσαι, καὶ αἱ φωναὶ τῆς Βλαχικῆς γλώσσης καὶ Ἑλληνικῆς ἦτο ὄχι ἐπιτυχῆς συμφωνία. Ἄν ἠνώνετο καὶ ἡ Ἀλβανικὴ, ἴσως ἤθελε φέρει εἰς τὰ ὦτα μας ἐνάρετον ἀρμονίαν· ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἦσαν ἐχθροὶ μας, καὶ ἐφοβούμεθα μήπως ἔξαφνα παρουσιασθῶν ἐνώπιόν μας καὶ μᾶς αἰχμαλωτίσουν. Ὅπλοφόροι ἦσαν παρ' ἡμῖν οἱ Ἰωαννῖται· πολλοὶ μὲν οἱ Βλάχοι, σπάνιοι ὅμως οἱ ὄπλοφόροι μεταξὺ αὐτῶν· ἀλλὰ τί ἤθελον κάμει οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ ὄπλοφόροι ἀπέναντι σμήνουσ πολεμιστῶν Ἀλβανῶν, κλεισμένοι εἰς μικρὰν κοιλάδα καὶ περιεστοιχισμένην ἀπὸ ὑψηλὰ ὄρη; Ὅλος ὁ κόσμος ἤθελε διὰ λιθοβολισμῶν καταστραφῆ. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀνάγκην δὲν εἶχον χρήσεως πυροβόλων, ἂν κατελάμβανον τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Ἐνύκτωνε, καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν, ὅτε φωνὴ στενορεία κατετάραξε τὰ πλήθη· «οἱ Τούρκοι ἐπλάκωσαν».

Ὁ Κωλέπτης δὲν ἐφαίνετο ὡς ὁ Τουρτούρνης μεταξὺ τοῦ πλήθους παρηγορῶν τοὺς πατριώτας του. Φαίνεται ὅτι ἐσκέπτετο περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον κλεισμένοι εἰς Ματσουκι νὰ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν Ἀλβανῶν καὶ νὰ πωληθῶσιν εἰς Ἰωάννινα ὡς δούλοι. Ἡ φωνή, ἡ ὁποία ἠκούσθη, πιθανὸν ὅτι

64. Κρυστάλλη, 631.

65. Τρικούπη, Α, 271.

66. Καρατζένη Δ., ζ: 21- Παπακώστα Ν., 136.

ἐξῆλθε κατὰ διαταγὴν του, διότι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου κατώκει. Τοῦτο τὸ λέγω μετὰ πεποιθήσεως. Ὁ ἄνθρωπος, πεπαιδευμένος καὶ βαθύνους, ὑπ' ὅσιν εἶχε νὰ σώσῃ τὰ σώματα.

Τὰ πλήθη πάραυτα ἐκινήθησαν. Ἡ νύξ ἦτο βαθεῖα· ἡ μήτηρ μου λαμβάνει ἐπὶ ὤμων τὴν ἀδελφὴν μας, ἐγὼ τὸ φορτσεράκι, ὁ ἀδελφός μου τὸ μανδῆλι μὲ τὰ ψωμῖα. Προσεκολληθήμεν εἰς τὴν μητέρα μας, ἡ ὁποία ἐπρόσεχε νὰ μὴ μᾶς χάσῃ, καὶ πάντοτε ἐφώναζε, καθὼς ἐν γένει ὅλοι ἐφώναζον, καὶ αἱ φωναὶ ἀντήκουν εἰς τὰ ὄρη. Δὲν ἐβλεπέ τις ὀπισθὲν του τι συνέβαινε ἔνεκα τοῦ σκότους, καὶ ἡ προσοχή μας ἦτο ποῦ πατοῦμεν· διότι τὰ καταρρέοντα νερὰ ἐσχημάτιζον ρεύματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν εἶχε ξυλίνην γέφυραν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπεράσαμεν αὐτήν, ἔξαφνα ἀκούομεν τρομακτικὰς φωνάς. Ἡ γέφυρα διερράγη καὶ κατέπεσε· καὶ ὅσοι εὐρέθησαν ἐπ' αὐτῆς ἔπεσαν εἰς τὰ νερά. Τί ἔπαθον οἱ πεσόντες δὲν ἐμάθομεν, διότι ποῖος ἐξήταζε τότε διὰ τοὺς ἄλλους τι γίνονται, ἀφ' οὗ ὁ ἴδιος ἔτρεχε κίνδυνον καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἀποφύγῃ;

Ὅλην τὴν νύκτα ἀνεβαίνομεν βουλιάζοντες εἰς παγωμένα νερά, καὶ εὐρέθημεν περὶ τὴν χαραυγὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς χιονοσκεπάστου ὄρους, ὅπου, κουρασμένοι καὶ κακῶς ἔχοντες, ἐκαθήσαμεν ἐπὶ τῶν βράχων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν σκεπασμένοι ἀπὸ χιόνα. Ἡ ἔκτασις τῶν ἐκ χιόνων λιμνῶν δὲν ἦτο μικρά· ἀνάμεσα δὲ αὐτῶν ὁ τόπος ἐπρασίνιζε, ὅπου ἄπειρα πρόβατα ἔβοσκον. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν περιεμείναμεν καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῶν οἰκογενειῶν, καὶ πλῆθος ἄπειρον ἀνῆλθεν εἰς τὸ μέρος αὐτό. Οἱ ποιμένες, πληροφορηθέντες παρ' ἡμῶν τὰ διατρέχοντα, προπαρασκευάζονται ὅπως ἀπέλθωσι μετὰ τῶν ποιμνίων των. Μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἡ μήτηρ μας μᾶς ἔδωκεν ὀλίγον ψωμὶ καὶ ἐπίομεν ἢ ἐφάγομεν χιόνα. Ἡ χιὼν δυστυχῶς κατέστρεψε τὴν μητέρα μου, διότι αὐτὴ πρὸ πάντων ὑπερδιψοῦσα ἐγεύθη τὸν πάγον πρώτη. Ἀνῆλθον καὶ αἱ λοιπαὶ οἰκογένειαι μετὰ τῆς γραίας προμήτορός μας κακῶς ἐχούσης, διότι εἶχεν ἡλικίαν ὑπερογδοκοντούτη, μὲ χαράν μας δὲ εἶδομεν καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς παρακολουθοῦντας, ἀνήκοντας εἰς τὰς οἰκογενεῖας μας, τὸν γαμβρὸν τῆς θείας μας καὶ ἕτερον Γιώτην πνὰ, τὸν δυστυχῆσαντα ἔμπορον, ὅστις παρηκολούθει ὡς ὑπηρέτης. Ἐφερε δὲ ὁ ρηθεὶς Γιώτης καὶ ἱππάριον φορτωμένον μὲ διάφορα χρυσοῦφρανα φορέματα εἰς σάκκους, καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη, τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν οἱ δύο αὐτοὶ ἔνοπλοι ἄνδρες νὰ τὰ σώσουν μετὰ τὴν φυγὴν τῶν ἀδυνάτων προσώπων.

Οἱ Ἄλβανοὶ ἤργησαν πολὺ νὰ κατέλθωσιν ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ βεβαίως ἐπροφυλάσσοντο ὡς ἔμπειροι τοῦ πολέμου. Ὄταν εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, εὗρον ὅλως ἀφύλακτον αὐτήν, εὗρον δὲ μόνον μικροὺς πινὰς τεχνίτας Ἰωαννίτας πωχοὺς καὶ τὸν ἀντίπαλον τοῦ Τουρτιούρη ἄρχοντα, τὸν Νικόλαον Γιάγκου, οὗ δὲν ἐφείσθησαν ἀλλὰ τὸν ἐφόνευσαν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, φίλος τῆς ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου, ἐπίστευεν ὅτι βάρβαρος ἐξουσία ἤθελε τὸν ἀκροασθῆ. Ὁ σταθμός μας ἐπὶ τοῦ μέρους αὐτοῦ διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας, διότι ἐδυσκολευόμεθα νὰ

εὔρωμεν ζῶον διὰ τὴν γραῖαν· μόλις κατωρθώθη οἱ βλάχοι νὰ μᾶς προσφέρουν τὰς ἐκδουλεύσεις των, γενομένης συμφωνίας πρὸς δύο μαχμουπέδες ἕκαστον ζῶον τὴν ὥραν. Τρία ζῶα μόνον ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν γραῖαν καὶ διὰ τὰς ἐχούσας μικρὰ τέκνα θείαν μου καὶ ἑξαδέλφην μου. Ἡ μήτηρ μου ἀπέφυγε παρομοίαν σπατάλην, ἀφ' οὗ κατηναλώθη τὸ περισσότερον μέρος τῶν ψωμιῶν· ἀφοῦ δ' ἐφόρτωσαν τὰ ζῶα καὶ ἐφορτώθη τὸ ἵππάριον τοῦ Γιώτη, ἐξεκινήσαμεν. Ἡ σκηνὴ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἦτο κάπι πι ἔκτακτον»⁶⁷.

Καὶ ὁ Αλ. Κουτσαλέξης ἐπιλέγει: «Ἄν οἱ Ἄρπηνοὶ εἶχον συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, διὰ τί νὰ μὴ ἐτοιμασθῶσι πρὸς πόλεμον; Δὲν εἶχον δυστυχῶς ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα Κωλέτην, ὅστις δὲν μᾶς ἀφῆκε κλεισμένους εἰς τὸ Μαισοῦκι νὰ πέσωμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τουρκαλβανῶν»⁶⁸.

Μετά τὴν καταστροφή καὶ λεηλασία, ὁ εκπατρισμός. Ὁ Ν. Κασομούλης σημειώνει ἐπιγραμματικά: «Φεύγει ὁ λαὸς ὅλος γυμνός»⁶⁹.

Ὅπως ἡ ἡμέρα ἐναρξῆς τῆς ἐπανάστασης, ἐτσι καὶ ἐκείνη τῆς καταστολῆς καὶ καταστροφῆς τῶν δυο κωμοπόλεων Συρράκου καὶ Καλαρρυτῶν διαφέρει στους μελετητές: 25 Ιουνίου, 29 Ιουνίου, 30 Ιουνίου, Ιούλιος, 7 Ιουλίου, 9 Ιουλίου⁷⁰, 10 Ιουλίου, 9-12 Ιουλίου, 27 Ιουλίου.

6. Ἡ Β' μάχη στα Κριθάρια καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Μαισοῦκου (28 Ιουλίου 1821)

Οἱ Τούρκοι, μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν, θέλησαν νὰ καταπνίξουν καὶ τὸ τελευταῖο ἶχνος ἐπανάστασης στα Τζουμέρκα, καταστρέφοντας καὶ λεηλατώντας τὰ πάντα. Σε διάστημα 15-20 ἡμερῶν (κατὰ τὴν ομιλίαν τοῦ Πάνου Ράγκου στὴ Βουλὴ τὸ 1846) δίνεται ἀπὸ ἐπίσημο βῆμα ἡ μαρτυρία, ὅτι «ἔγιναν «μάχαι τρομεραὶ καὶ πεισματώδεις», ἀπὸ τὶς ὁποῖες πρόχειρα θυμᾶται οὗτος ὅσες διενεργήθησαν «εἰς Καλαρίτες, εἰς Χαλάσματα, εἰς Κριθάρια, εἰς Μελισσουργούς, εἰς Ἄετόν, εἰς Ἄγναντα καὶ τελευταῖον εἰς Σταυρόν», καθὼς καὶ εἰς Σχορέτσανα»⁷¹.

Ὡς χρόνος ἐκκίνησης τῶν Τούρκων ἀπὸ τοὺς Καλαρρυῖτες πρὸς τὰ υπόλοιπα Τζουμέρκα τίθεται ἡ ἡμερομηνία 26 Ιουλίου (1821). Ἡ μάχη στα Χαλάσματα πιθανότερο εἶναι, ὅτι ἐγίνε πρὶν ἀπὸ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων στὸ Συρράκο καὶ Καλαρρυῖτες⁷². Ἐπομένως ἡ μάχη στα Κριθάρια τοῦ Μαισοῦκου φαίνεται

67. Κουτσαλέξη. 245-247.

68. Κουτσαλέξη, 268.

69. Κασομούλη, Α, 141.

70. Ἡμέρα Σάββατο (Καλούσιου, μ' μδ: 264).

71. Στεργιόπουλου, δ: 709-710.

72. Κρυστάλλη, 630.

να είναι η πρώτη, που έλαβε χώρα μετά την καταστροφή των δυο κωμοπόλεων. Ίσως την μάχη αυτή να εννοεί απομνημονευματογράφος-αγωνιστής, όταν αναφέρει, ότι οι Τούρκοι πήγαν στο Ματσούκι «καὶ χάλασαν καὶ ἐκεῖ τοὺς Ἕλλη-νες»⁷³. Το σχετικό απόσπασμα του Ι. Μακρυγιάννη, που αναφέρεται στην καταστροφή των Βλαχοχωρίων, τα εν συνεχεία γεγονότα και την κρίση του για τα συμβάντα:

«Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Γιαννάκη Ράγκος, ὁ Κουτελίδας, ὁ Μπιρογῶγος πῆγαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες· ἦταν ὡς ἱρακόσοι Τούρκοι. Τοὺς πολέμησαν καὶ τοὺς ἔβγαλαν καὶ πῆραν τὴν θέσιν οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν βαστούσαν. Ὀλίγοι οἱ Ἕλληνες, πῆγαν πολλὴ Τουρκιά. Δὲν εἶχαν προσοχὴ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στενά, εἶπαν ὅτι σώθη-καν οἱ Τούρκοι· καὶ χάλασαν τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀφανίστηκαν οἱ δυστυχεῖς Καλαρρυπιῶτες, ὁποῦταν οἱ πλέον πλούσιοι σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, κι' ἔμειναν διακονια-ραιῖοι. Ἀφανίστηκαν αὐτῆνοι καὶ ὁ τόπος τοὺς ἐρήμαξε.

Μ' αὐτῆνη τὴν ὀρμὴ οἱ Τούρκοι καὶ κουράγιον ὀπόλαβαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες, οἱ ἴδιοι Τούρκοι πῆγαν εἰς τὴν Πλάκα· ὀλίγοι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ καὶ τοὺς χά-λασαν καὶ κέρδεσαν καὶ τὴν θέσιν ἐκεῖ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὄλοι αὐτῆνοι οἱ Τούρκοι τῆς Πλάκας πῆγαν εἰς τὰ χωριὰ Με-λισσουργοὺς καὶ Ματζούκι καὶ χάλασαν καὶ ἐκεῖ τοὺς Ἕλληνες μὲ μεγάλη τους ζημίαν, τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ αὐτὸ τὸ θάρρος τῶν Τούρκων ἦταν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν ἐκείνων ὁποῦ πῆγαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες μὲ ξερὴ φαντασίαν. Χάθηκαν τόσοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀμέ-λειάν τους κι' ἔλαβαν καὶ κουράγιον οἱ Τούρκοι μεγάλον. Δὲν ἦταν ἀπὸ κακίαν τῶν Ἑλλήνων, ὅμως πρώτη φορὰ ἔμπαιναν σὲ τέτοιον ἀγῶνα· δὲν ἤξεραν οἱ ἄνθρωποι καλὰ τὴν πολεμική. Καὶ γίνηκαν καὶ πολλὰ λάθη»⁷⁴.

Σχετικά παρατηρεῖ ο Ν. Παπακώστας: «Ἐξαπολυθέντες ὄθεν πρὸς Νότον οἱ τρισχίλιοι Τουρκαλβανοὶ καταστρέφουσι τὸ παρακείμενον χωρίον Ματσούκι (28-7-1821), παρακάμπουσι τὴν ἀπέναντι ράχην εἰς θέσιν «Φαρμάκη» κατέρχονται εἰς «Χριστούς»⁷⁵. Καὶ ο Απ. Βακαλόπουλος εξιστορεῖ: «Κατόπιν οἱ Τούρκοι» (μετά τὴν καταστροφή Συρράκου-Καλαρρυτῶν) «γεμάτοι θάρρος ὄρμησαν, κυρί-ευσαν διαδοχικὰ τὰ χωριὰ Πλάκα, Μελισσουργοὶ καὶ Ματσούκι καὶ προξένησαν μεγάλες ἀπώλειες στὶς ἑλληνικὲς φρουρὰς καὶ στοὺς κατοίκους»⁷⁶.

Τέλος, ο Δ. Καρατζένης γράφει:

«Ὁ Ἰσμαὴλ ἀφοῦ ὠλοκλήρωσε τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς τοῦ Συρράκου, τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐπροχώρησε εἰς Καλαρρύτες ὅπου ὅταν ἔφθασε ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐκεῖ τμημάτων. Τὸ κόστος τῆς ἐξεγέρσεως γίνεται ἐξαιρετικὰ βαρὺ διὰ τὰ δύο

73. Στεργιόπουλου, δ: 883-884.

74. Μακρυγιάννη, 36-37.

75. Παπακώστα Ν., 138.

76. Βακαλόπουλου Ἄπ., Ε, 453.

αὐτὰ χωριά. Οἱ Ἕλληνες ἀντίεστησαν γενναίως καὶ ἐκράτησαν τὴν μάχην καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν δὴν Ἰουλίου ὁπότε ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν θέσιν «Κριθάρια» Ματσουκίου προστατεύοντες συνάμα τὰ διὰ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Πίνδου πρὸς Νότον καὶ τὰ Θεοδώριανὰ συνεχῶς ἀπομακρυνόμενα γυναικό-παιδα τῶν δύο χωριῶν ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων οἰκογενειῶν ἐξ Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης. Τελευταῖος ὄλων ἀπεμακρύνθη μέσω φλογῶν μὲ τοὺς ὀκτὼ συντρόφους του ὁ Γέρο-Μπαλωμένος. Τοὺς οὕτω ἀπομακρυνομένους διὰ τῆς Πίνδου κατοί-κους ἀπόσπασμα Τούρκων ἐκυνήγησε μέχρι πινος. Εἰς θέσιν ὅμως «Κριθάρια» Ματσουκίου οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοί, Μῆτρος Κουτελίδας, Γιάννης Ράγκος καὶ λοιποὶ δίδουν νέαν σφοδρὰν μάχην ἐναντίον του καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέ-ψη εἰς Καλαρρύτες. Ἔτσι ἐδόθη καιρὸς εἰς τὰ γυναικόπαιδα νὰ φθάσουν εἰς Με-λισσουρούς»⁷⁷.

Οἱ Τούρκοι, μετὰ τὴν καταστροφή του Ματσουκίου, στη συνέχεια (30 Ιουλίου 1821) πέρασαν στο χωριό Πράμαντα, παίρνοντας τὴν κορυφογραμμὴ Χριστῶν-Αγίου Δημητρίου-Παναγίας-Δρακότι-Μουρκόπουλο. Ἀλλ' οἱ Πραμα-ντιώτες ἀνέβηκαν στη Στρουγκούλα. ὅταν ἀντίκρουσαν τοὺς εχθροὺς νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ ράχη Φαρμάκη του Ματσουκίου.

Το επιτόπιο ιστορικό ενθύμιο, που βρέθηκε τελευταία, ἀναφέρει: «Τὴν σή-μερον⁷⁸ ἦλθε πολλὴ ἀσκέρη τούρκη ἀπὸ καλαρήτες καὶ ἐμπῆκαν ἀπὸ τὸ φαρμάκη κάτου καὶ ἔκαψαν τὸ χοριό μας⁷⁹: 150: σπίτια καὶ ἐπίραν καὶ τὸ βιό μας ὄλο. καὶ ἡ κλέφτες μας ἀφισαν ψιλὰ στὴν στρογγούλα καὶ ἔφιγαν καὶ κινιγισαν τοὺς τούρκους... μὲ τοὺς κλεφτες καὶ ἡμας... ὁ γογος καὶ το γίρισε πίσσο τὸ ἀσκερη τὸ τουρκικω: χορις βιό κοέ χορις σπητια... ὅτι τὸ ἔλεγαν ἐπανάσταση κατα του ἀλιπασα. — εγο Θανασης. Πραμαντα 1821»⁸⁰.

Τα παραπάνω γεγονότα μας υπενθυμίζουν καὶ τὴν πραγματοποίησι μιᾶς σχετικῆς προφητείας του πατρο-Κοσμά: «Θάρθῃ καιρὸς ποὺ θὰ καλασθῆτε, παι-διά μου, καὶ θὰ καταντήσετε κακὴν κακῶς νὰ φύγετε ἀπὸ τὸν τόπο σας. Δὲν θὰ προφθάσετε παρὰ ἀπὸ λίγα σπειριὰ σιπάρι νὰ πάρη κάθε μάνα γιὰ τὰ παιδιά της στὴ τζέπη της. Χαρὰ σ' ἐσᾶς, ψηλὰ βουνὰ (ἐννοῶν τὰ ἀπέναντι τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρυτῶν βουνὰ τῶν Τσουμέρκων, τὰ καλούμενα ὑπὸ τῶν ἐγχω-ρίων Αὐτί, βλαχιστί Βρεάκλι, διότι ἔχουσι σχῆμα ὠτων ἵππου), χαρὰ σὲ σᾶς ψηλὰ βουνά, ποὺ θὲ νὰ γλυτώσετε μιὰ μέρα ἀπάνω σας χιλιάδες ψυχές!»⁸¹.

Ὁ επαναπατρισμός δὲν ἀργήσε νὰ πραγματοποιηθεῖ. Ὁ Χρ. Σούλης δημοσί-

77. Καρατζένη Δ., στ: 26.

78. 30-7-1821.

79. Πράμαντα.

80. Παπακώστα Ν., 139. Ἰδέ καὶ Στεργιόπουλου, δ: 709.

81. Κρυστάλλη, 607 ἰδέ καὶ 632. Ἐπίσης Παπακώστα Ν., 540, 542 — Χατζηγά-κη, γ: 167.

3260

Παιδομαθητῶν οἱ ἀπομαρτυροῦντες, οἱ δὲ
 Κεῖνος Καταμαρτυροῦντες ἀπὸ Μαρτύρων τῶν ἑαυτῶν
 ἐκπαίδευση ἀπὸ ἀρχῆς τῶν ἰσχυρῶν οὐδὲν οὐδὲν τῶν
 1829 ἔλασ ἴσως τῶν ἑαυτῶν γὰρ ἡλικίας, οὐ
 πρὸς τὴν γῆν καὶ τὴν ἐκπαίδευση τῶν προ-
 γόνων κατὰ τῶν ἀπομαρτυροῦντων, ἐκτετατοῦ, καὶ
 οὐκ ἔλασ, ἴσως καὶ ἄλλοι. Κατὰ τὴν οἰκίαν
 ἐκπαίδευση τῶν ἑαυτῶν γενεῶν καὶ ἐκπαίδευση
 τῶν κατὰ τὴν ἐκπαίδευση καὶ ἐκπαίδευση τῶν κατὰ τὴν
 τῶν ἑαυτῶν τῶν.

τῶν ἑαυτῶν τῶν ἑαυτῶν τῶν ἑαυτῶν τῶν ἑαυτῶν
 οὐκ ἔλασ τῶν ἑαυτῶν
 ἐν ἑαυτῶν τῶν ἑαυτῶν
 1844

Γεωργίου Καταμαρτυροῦντος τῶν ἑαυτῶν
 ἡλικίας
 Γεωργίου Καταμαρτυροῦντος
 γραμματικῶν

7. Πιστοποιητικό στρατιωτικῆς κατάστασης τοῦ Γεωργίου Καταμαρτυροῦντος, ἐν Αθήναις 21-5-1844 (19-3-1982).

ευσε σχετικό έγγραφο του Χουρσίτ, με ημερομηνία 7 Φεβρουαρίου 1822, με το οποίο ο πασάς παραχωρεί αμνηστία στους φυγάδες Καλαρρυτιώτες, τους συνιστά να επιστρέψουν στην πατρίδα τους και υπόσχεται απαλλαγή φόρων για επτά χρόνια, καθώς και κάθε άλλη διευκόλυνση⁸².

Ο Κ. Κρυστάλλης αναφέρει, ότι στα 1827-1828 «έπανῆλθον οἱ Συρρακιῶται εἰς τὴν πατρίδα των πρῶτοι. Ἀκολουθῶν δὲ μετὰ τινα ἔτη ἐμιμήθησαν αὐτοὺς καὶ οἱ Καλαρρυτιῶται καὶ οἱ τῶν πέριξ χωρίων κάτοικοι»⁸³.

Ἔτσι πραγματοποιεῖται μια ἄλλη «προφητεία» - προαίσθηση του Δημοτικού τραγουδιού:

*Οἱ Βλάχοι, πᾶνε, ἐφύγανε, πᾶνε κατὰ τὸ Βάλτο,
κι ὄντας θ' ἀλλάξουν οἱ καιροὶ θὲ νὰ γυρῖσουν πίσω,
νὰ φκιάσουν ἄλλες ἐκκλησιές, νὰ χτίσουν ἄλλα σπίτια*⁸⁴.

7. Ο Καραγεώργος Γεώργιος⁸⁵ (1821, 1865)

Στρατιώτης του 1821, «ἐκ χωρίου, Μαιζούκη τῆς Ἡπείρου». Πολέμησε τον κατακτητὴ ἀπὸ το πρῶτο ἔτος της επανάστασης και καθ' ὅλην την διάρκεια του ιεροῦ αγῶνα. Ἐλαβε μέρος σε πολλές μάχες (Ἀμπλιανης, Στεβενήκου, Ναυπάκτου, Πέτρας, Θήβας κλπ., υπηρέτησε ὑπὸ τις διαταγές του Γ. Καραϊσκάκη, καθώς και ἄλλων οπλαρχηγῶν, και «ἔδειξε γεναιότητα καὶ πρῆμιότητα».

Παραθέτω αἴτηση του Γ. Καραγεώργου (Εικ. 8) με σχετικό Πιστοποιητικό (Εικ. 7), που υπέβαλε το 1865 «πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Σεβαστὴν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν», ζητώντας αμοιβή για τις υπηρεσίες του⁸⁶.

α. Η αἴτηση

(Χαρτόσημο)

ΧΑΡΤΟΣΗΜΟΝ

ΤΑΞΕΩΣ

ΛΕΠ. 25

«Πρὸς

τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Σεβαστὴν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν.

82. Σούλη, δ: 152-153. Ἰδέ και Βακαλόπουλου Απ., Ε. 453.

83. Κρυστάλλη, 636. Ἰδέ και Λαμπρίδου, ε: 65.

84. Κρυστάλλη, 632. Ἰδέ και Αραβαντινοῦ Π., β: 14.

85. Καρατζένη Δ., δ: 57. Το επίθετο ἔχει εξαφανισθεῖ σήμερα στο Ματσοῦκι.

86. Ευχαριστῶ θερμὰ τον κ. Κωσταδημα Ν. Γεώργιο, που βοήθησε να φτάσουν στα χέρια μου οι φωτογραφίες των δυο εγγράφων.

Ἀθήναι τῇ 20 Ἰουνίου 1865

3 2 6 4

Ἐσωκλείω καὶ ἓνα πιστο-
ποικτικόν.—

Ελ. τῇ 22 Ἰουνίου 1865

Ἄριθ. 3264

Α^{ον} Τμῆμα

Γ. Βασιλάκης

(Σφραγίδα)

ΔΗΜΟΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ὁ ὑποφεινόμενος Γεώργιος Καραγεώργος, ἐκ
χωρίου, Μαιζούκι τῆς Ἠπείρου, ἀπαρχῆς τοῦ 21
ἔτος ἄμα ἐξεράγη ἡ ἐπανάστασις ὑπὲρ τῆς ανε-
ξαρτησίας τῆς ἐλλάδος καὶ τῆς πατρίδος ἔλαβα,
καὶ ἐγὼ τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ βαρβάρου Τούρκου.

Πάντοτε ἤμην ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀϊμνή-
στου Γεωργίου Καραϊσκάκη, φονευθέντος αὐτοῦ
ἔμενα ὑπὸ τὰς τοῦ ὑπάρχοντος ἀρχηγού μου, Στρα-
τηγοῦ, κυρίου Χρ. Χ(αιζη)πέτρου, ὅπου καὶ ἤχον
παρεβρεθῆ καὶ εἰς τὰς μάχας γενομένας κατὰ τὴν
Ἄμπλιανην, Στεβενίκου, Ναύπακτον Πέτρας,
θειβας, κτλ., μέχρι τῆς διοργανώσεως τῶν κυ-
λειαρχειῶν ὅπου καὶ ἤμην εἰς τὴν κυλειαρχείαν τοῦ
Κου Χρ. Χ(αιζη)πέτρου, πεντακοσιαρχείαν τοῦ Γε-
ωρ. Βάγια, ὡς καὶ εἰς τὴν ἑκατονταρχείαν τοῦ
Νικολά(ου) Κοσομουλη μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ
βασιλέως

Διὸ καταφεύγω εἰς τὴν Σεβαστὴν ταύτην ἐπι-
τροπὴν ὅπως εὐαρεστομένη γνωμοδοτήσῃ καὶ
ἐγκρίνῃ ὅτι δίκαιον καὶ νόμιμον δι' ἐμὲ ὁ ὁποῖος
ἔμενα ἔκτοτε ἀδικεμένος χορὶς νὰ λάβο οὔται
ὀβολὸν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως

ὑποσημουῦμαι βαθμσεβάστως

Ὁ εὐπειθέστατος

Γεώργιος Καραγεώργος»⁸⁷.

β. Το πιστοποιητικό

3264

(Χαρτόσημο)
ΧΑΡΤΟΣΗΜΟΝ
ΤΑΞΕΩΣ
ΔΡ. 1

«Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφεινόμενοι, ὅτι ὁ Γεώρ-
γιος Καραγεώργος ἀπὸ Μαιζούκι τῆς Ἠπείρου
ἐχρημάτισε ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦ
1829 ἔτους ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μας στραπώτης, πα-
ρευρεθεὶς εἰς τὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μάχας τὰς γε-
νομένας κατὰ τὴν ἄμπλιανην, Στεβενίκον, Ναύπα-

87-88. Εθνικὴ Βιβλιοθήκη Ελλάδος, Χειρόγραφα Ἀγωνιστῶν (Φ. Δ. Καραγιάννη, ἀριθμὸς 3264).

κτον, θήβας, πέτρα κλπ. Καθ' ὅλας δὲ τὰς ἄνω
εἰρημένας μάχας ἔδειξε γεναιότητα κ(αὶ) πρῆμιότητα
ἦταν πάντοτε πρόθυμος κ(αὶ) εὐπειθὴς εἰς τὰς δια-
ταγὰς τῶν ἀνωτέρων του.

Δι' ὃ τῶ δίδετε τὸ παρὸν διὰ τὴν τῶ χρησιμεύσῃ
ἔπου ἔνεστι.

ἐν Ἀθήναις τὴν 21 Μαΐου 1844

(Σφραγίδα)
ΔΗΜΟΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(τόπος πέντε υπογραφῶν)
Ζᾶχος Μίλιος Χρ(ιστόδουλος) Χ(αίτη)πέτρος
'Ι. Κλίμακας
Γιάννης Κώστας
γιαννάκης σούλης»⁸⁸.

8. Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης στα Ματσουνιώτικα βουνά (1824)

Στις 2 Απριλίου 1824 ο γνωστός ἥρωας του 1821 Γεώργιος Καραϊσκάκης κηρύσσεται ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του στο Αἰτωλικό ἐνοχος προδοσίας. Τότε ἐκεῖνος τράβηξε ἀμέσως γιὰ τ' Ἄγραφα καὶ τὸν Ἀσπροπόταμο. Ἀπὸ τὸ Γρεβενό ἀναρριχήθηκε στὴν Κακαρδίτσα, δρασκέλισε τὶς πρὶο ψηλὲς καὶ χιονοσκεπασμένες κορφές της, κατέβηκε στὰ χωριά Μουτσιάρα καὶ Γαρδίκι, γιὰ νὰ συνεχίσει ἀπὸ ἐδῶ τὴ θρυλική του πορεία στὸν Ἀσπροπόταμο (Ἀπρίλιος 1824)⁸⁹.

9. «Νὰ γυρίσω τοὺς Ματζουκιώτας»

Γιὰ τὸ ἔτος 1824 μᾶς ἐνδιαφέρει ἓνα κείμενο τοῦ Γρηγόρη Λιακατά (καὶ Ἀναγνώστη Γιαννάκη) πρὸς τὸν Νικολό Στουρνάρη, στὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἡ ἐνδιαφέρουσα φράση τοῦ Ἀν. Γιαννάκη: «...τὰ εὔγω τὰ γυρίσω τοὺς Ματζουκιώτας, καὶ ἐπίλοιπα χωριά, ἂν θελήσουν καλὰ, εἰδὲ τὰ βάλωμεν φωπᾶν,...».

Ἀνάμεσα στὰ ἐμπόδια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνα ἦταν, κοντὰ στὶς διχόνοιες τῶν Ἑλλήνων οπλαρχηγῶν, καὶ οἱ ἀλληλοκατηγορίες τοὺς - συκοφαντίες γιὰ προδοσίες (προσκυνημένοι). Ὅπωςδήποτε ἡ ἀδράνεια τῶν οπλαρχηγῶν, ἡ ρευστότητα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κατοίκων καὶ τὸ φαινόμενο τῆς Τουρκολατρείας ἦταν συνηθισμένες μὲν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε καταδικαστέες ἐνέργειες.

Παραθέτουμε τῶρα ὅλο τὸ σχετικὸ ἐγγράφο:

89. Βακαλόπουλου Α.π., ΣΤ, 626-628 — Χατζηγάκη, γ: 251-261.

«ἀντίγραφον

Τὴν Γενναιότητά της ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι,

Μὲ τὴν ἐρώτησιν τῆς υἰείας σας, σᾶς εἰδοποιῶ, ἔστω πρὸς εἰδῆσίν σας ὅτι ἐγὼ κατὰ τὴν ὁμιλίαν μας ἠκολούθησα, καὶ ἦλθα ἕως ἐδῶ, καὶ ἔκαψα τὴν Γότζιστα, καὶ σκοποὺς ἔχω μὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ καὶ διὰ ἐμπρὸς καλύτερα.

Εἰς μὲν τὴν Γότζιστα ἦλθα ἀπὸ χθὲς πουρνόν, καὶ ὅσοι μὲν ἐγύρισαν μὲ ἡμᾶς δὲν τοὺς εἰσπράχθη τίποτες, ὅσοι δὲ μᾶς ἐστάθησαν ἐνάντιοι, τοὺς ἐκουρσεύσαμεν παντελῶς, καὶ τὰ ὀσπίπα τους τὰ ἐξαλείψαμεν. ἀκόμη μέσα εἰς τὸ χωρίον εἰς μίαν κούλιαν πύραμεν καὶ δώδεκα Τούρκους μέσα, οἱ ὅποιοι ἐκλείσθησαν, καὶ ἀπὸ χθὲς πουρνόν ἕως ἐψὲς πόλεμον, καὶ ἐψὲς τοὺς ἐβάλαμεν φωπιάν, καὶ τοὺς ἐβγάλαμεν, καὶ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἔχομεν ζωντανούς καὶ ἀόπλους, καὶ τόσον πόλεμον ἐπῆραν ἐξ Ἰωαννίνων, ὅπου καὶ τὰ καϊκια τοῦ πελάγου ἐχάθησαν.

Τώρα ὁμοίως ἡ γενναιότης σας ἔχετε χρέος διὰ τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι μὲ ἡμᾶς νεογύριστοι, καθὼς γράφω καὶ ὅλων τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ὅπου νὰ τοὺς φυλάξητε, καθὼς καὶ ἡμᾶς, καὶ καλλήτερα, καὶ ἀδιακόπως νὰ μὴ κόβωνται τὰ γράμματά σου, καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἐδῶ θαρρῶ εἰς τὸν θεὸν ὀγλήγωρα νὰ τὸν φέρω τὸν Ὁμὲρ πασᾶν εἰς Ἰωάννινα, καὶ πάλιν ὅ,τι ξανακολουθήσῃ, ἀμέσως σὲ εἰδοποιῶ. ἀπ' αὐτοῦ νὰ ἔχω τὴν κάθε σαῖ εἰδῆσιν καὶ μένω ὁ ἀδελφός σου: Γρηγόρης λιακατᾶς⁹⁰ τῆ 27: Αὐγούστου Γότζιστα

καὶ ἐγὼ ὁ ἀδελφός σου ἀναγνώστης Γιαννάκη⁹¹ σὲ ἀσπάζομαι, καὶ τὸ ἴδιον μὲ γράφει καὶ ἐμένα διὰ νὰ εὔγω νὰ γυρίσω τοὺς Ματζουκιώτας, καὶ ἐπίλοιπα χωριά, ἂν θελήσουν καλά, εἰδὲ νὰ βάλωμεν φωπιάν, καὶ καθὼς θὰ πάθουν, καὶ μὴν ἀργοπορῆτε ἀπὸ αὐτοῦ, καὶ ὅ,τι πινὰ ἦχθη φανέρωσε μου, καὶ ἐγὼ ἀγροικοῦμαι μὲ τὸν καπ Γληγόρην τῆ 28: αὐγούστου Τζιούριτσα.

Οἱ δὲ αἰχμάλωτοι Τούρκοι ὀνομάζονται Μάνω λιπάτης καὶ Καλὲμ Τεπελέσης Πρὸς τὸν Γενναιότατον στρατηγὸν Ν. Στουρνάρην»⁹².

10. Η Γ' μάχη στα Κριθάρια — Ο Γεώργιος Καταρραχιάς⁹³ (1838)

Ο Γεώργιος Καταρραχιάς ἦταν περίφημος λησταντάρτης, ἀνεψιός του Σαρακατσάνου Δημητρίου Κατσαρού, ἀρματολὸς στον Ἀσπροπόταμο (1827-

90. Χιλίαρχος, Μαυροκορδατικός, ὅπως καὶ ὁ Ν. Στουρνάρης.

91. Αἰσιματικός του Ν. Στουρνάρη.

92. Γενικά Ἀρχεῖα του Κράτους, Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Ἀλ. Μαυροκορδάτου, Χρονολογία 1824, Φάκελος 7β, αρ. 001, 917 (ιδέ καὶ 001, 922). Δημοσιεύτηκε μὲν ἀπὸ τον Ν. Γιαννούλη, ἀλλὰ χωρὶς ἀπόλυτη ἀκρίβεια, πρόσθεσε δε καὶ ἄλλο κείμενο (Γιαννοῦλη, 125-126). Η παρούσα καταγραφή ἐγένε ἀπὸ ἐμένα στις 21-6-1985.

93. Κολιόπουλου, 17, 24, 40, 45, 54, 73, 77—Heuzey, 113.

1835), ο οποίος, μετά την εκδίωξή του από το Κόλι Γκλίνοβου, επανέλαβε το έργο της ληστείας. Τελικά ο γενικός δερβέναγας της Θεσσαλίας εφόνευσε τον Δ. Κατσαρό. «ὁ δὲ Καταρραχιᾶς μετὰ τῶν ἄλλων διέφυγεν» (1836)⁹⁴.

Το 1838 ο Γ. Καταρραχιάς ζητεί αμνηστία, αλλά παίρνει μόνον την υπόσχεση από την κυβέρνηση, ότι, σε περίπτωση παράδοσής του, θα μετριαζόταν η ποινή. Τον Αύγουστο του 1840 επικηρύχτηκε με το μέγιστο ποσό αμοιβής της εποχής εκείνης 3.000 δρχ. Με άλλους λήσταρχους αμνηστεύεται το 1844.

Κατά το 1847-1848 ταραχές και στάσεις αναστατώνουν ολόκληρη τη χώρα και ιδιαίτερα την Στερεά Ελλάδα. Η κυβέρνηση αναγκάζεται να δώσει και νέα αμνηστία στους επαναστάτες (17 Σεπτεμβρίου 1848). Αλλ' αυτή τη φορά εξαιρεί τους πρωτεργάτες, ανάμεσά τους και τον Γ. Καταρραχιά, που κρατείται στις φυλακές. Τον Φεβρουάριο όμως του 1850 αμνηστεύεται και πάλι.

Έλαβε μέρος στην εξέγερση της Θεσσαλίας το 1853-1854, κατά την οποία διακρίθηκε ιδιαίτερα στη μάχη της Καλαμπάκας (5 Μαΐου 1854).

Ήδη όμως το 1838 ο Γ. Καταρραχιάς είχε πολεμήσει τους Τούρκους στα Κριθάρια Ματσουκίου και η Δημοτική μούσα τραγούδησε την νίκη του. Σύμφωνα με την ιστορική παράδοση⁹⁵ και τα Δημοτικά τραγούδια⁹⁶ τα γεγονότα έχουν ως εξής:

94. Αραβαντινού Π., β: 93-94. Ιδέ και Passow, 102.

95. Αραβαντινού Π., α: Α. 381 γ: Γ. 294 — Heuzey, 113 — Καρανάσιου, 52-54 — Χατζηγάκη. α: 38-39 β: 56 γ: 307. Και μια δική μου καταγραφή την 8-4-1986: «Κονιά στη Λούτσα, στα Κριθάρια του Ματσουκίου, είναι ο τόπος «Στους σφαγμένους κλέφτες», στα Βλάχικα «Φούρλι ταλιάτσ'». Εδώ έβρισκαν οι τσομπαναραίοι της Τζιούριτζιας κόκκαλα, που, όπως λένε, ανήκαν στα παλληκάρια του Καταρραχιά. Το 1930 ο Πλατής Ευάγγελος βρήκε μια πολλή μεγάλη αρίδα, του έκανε εντύπωση και την κατέβασε στο χωριό. Την μέτρησαν με τους πιο ψηλούς Τζιουριτζιώτες, ίσια με δυο μέτρα, και η αρίδα έβγαινε ψηλότερη. Εκείνοι οι κλέφτες ήταν θηριοάντρες, κούγιαζαν από το ένα βουνό και ακούγονταν στο άλλο, τόσο γεροί άνθρωποι ήταν». (Παπαγεωργίου Γεώργιος του Αντωνίου, από την Τζιούριτζια, έτος γεννήσεως 1918).

96. Αραβαντινού Π., β: 98-100 — Ζαμπέλιου, 59-60 — Μανώλη, 48-49 — Νημά, 106 — Passow, 102. Ο Καταρραχιάς τραγουδιέται και σήμερα στον Ασπροπόταμο (Γαρδίκι, Τζιούριτζια, κλπ.). Την 8-4-1986 μου υπαγόρευσε ο Τζιουριτζιώτης Παπαγεωργίου Γεώργιος το παρακάτω τραγούδι:

Καταρραχιάς συνιάζεται
να πάει για το Γαρδίκι
μαζεύει ασκέρι διαλεχτό,
αδέρφια και ξαδέρφια,
να χαρατσώσει τα χωριά,
βουνά τ' Ασπροποιάμου.

Τη νύχτια μέρα έκανε,
τη νύχτια μέρα κάνει,
και στο Γαρδίκ' ξημέρωσε,
στον πλάτανο στη βρύση
και τον Χολέβα φώναξε,
και τον Χολέβα κράζει:

Η σύγκρουση έγινε στα Κριθάρια (Κριθαράκια) Ματσουκίου⁹⁷, συγκεκριμένα στη θέση Λούτσα, το 1838, ανάμεσα στον Γεώργιο Καταρραχιά και τον Τούρκο Σεμισόμπη, οπλαρχηγό και γενικό δερβέναγα της Θεσσαλίας. Ο καπετάν Καταρραχιάς ζητάει από τον προεστό Νάσιο και τους άλλους κοτζαμπάσηδες να του στείλουν ξαγορά εκατό άσπρα πουγγιά, διαφορετικά θα χρησιμοποιήσει βία και θα λεηλατήσει Φανάρι, Καρδίτσα και τα Τρίκαλα. Ο Σεμισόμπης, πολύ δραστήριος και άλλη κλεφτομάστιγα, φανερά οργισμένος απειλεί να συλλάβει και σουβλίσει ζωντανούς τους παλληκαράδες.

Ο Γ. Καταρραχιάς μάζεψε διαλεχτό στρατό, αδέρφια και ξαδέρφια. Οι μαχητές φτάνουν τους 150 (ή μόνον τους 60), μεταξύ τους είναι τα Τσαπόπουλα (Δημήτριος και Γιωργάκης), ο Ζακόπουλος, ο Μαμαλυγγίδης, ο Τσοχίλας, ο Λιάκος Γκότοβας και ο Γεώργιος Καραμήτσος. Αποφασισμένος να χαρατσώσει όλα τα Βλαχοχώρια εγκαταλείπει την Θεσσαλία και μπαίνει στην Ήπειρο. Περνάει από το Γαρδίκι, λημεριάζει στην Κακαρδίτσα και τελικά οχυρώνεται στα Κριθάρια Ματσουκίου, στρατηγική διάβαση Ηπείρου-Θεσσαλίας. Εδώ κατασκευάζει δυνατά ταμπούρια, που τα καμουφλάρει με κλαριά, φτέρες και δένδρα.

Ο Σεμισόμπης πλαισιώνεται από 1500 ή και 2000 Οθωμανούς, καθώς και τον άλλο οδοφύλακα της Ηπείρου Αρίφμπη Φαρμάκη. Καθ' όδον σταθμεύει στο Μοναστήρι της Λίπιντζας, όπου μαθαίνει, ότι ο Καταρραχιάς πέρασε στα Κριθάρια, τρεις ώρες από εδώ. Βαδίζει όλη τη νύχτα, για να περικυκλώσει τους λησταντάρτες πριν ακόμα ξημερώσει. Πράγματι τους απέκλεισε και τους επιτέθηκε από παντού.

Η πεισματώδης μάχη κράτησε δυο-τρία ημερόνυχτα και θεωρείται κατόρθωμα ξεχωριστής τόλμης και ανδρείας του Γ. Καταρραχιά. Οι Έλληνες, οχυρωμένοι στα δυνατά ταμπούρια τους, αμύνονται γενναία και αποκρούουν τις επιθέσεις των Οθωμανών. Μάλιστα ο Καταρραχιάς, δίνοντας θάρρος στα

— Χολέβα μ', πού είναι η κλεφτουριά
Νάσιο μ', που είναι οι Τούρκοι;
— Οι κλέφτες πάνε κει ψηλά,
σκορπίσαν στα Κριθάρια,
πάνε να πιάσουν πόλεμο
με τούρκικο ασκέρι.

97. Τα Κριθάρια ανήκουν καθαρά στο Ματσούκι και βρίσκονται Νότια και συνέχεια του Καταρραχιά, που αποτελεί Βόρειο σύνορο του Ματσουκίου με την Τζιούρτζια (Αγία Παρασκευή) Ασπροποτάμου. Η Κακαρδίτσα βρίσκεται Νοτιοανατολικά του Καταρραχιά και αυτός Δυτικά της Τζιούρτζιας. Σε στρόγγυλους αριθμούς ο Καταρραχιάς απέχει με τα πόδια από τρεις ώρες από Ματσούκι, Τζιούρτζια και Κακαρδίτσα. Εισ Η ευ ζ ε υ . 139, υποσ. 4, έκδοση 1991, ο προσδιορισμός των τοποθεσιών δεν είναι ακριβής.

παλληκάρια του, τα συμβουλεύει ν' αφήσουν τον εχθρό να πλησιάσει πρώτα τόσο, όσο να τον φτάνει το βόλι και ύστερα να του επιτεθούν.

Στην τελευταία σύγκρουση η φθορά των εχθρών είναι μεγάλη, φονεύεται μάλιστα και αυτός ο Σεμισόμπης. Ο Καταρραχιάς, περικυκλωμένος σφιχτά, επρόκειτο ή να συλληφθεί από τους Αρβανίτες, ή να φονευθεί. Τότε σκέφτηκε, ότι μόνον ο φόνος του Τούρκου διοικητή ήταν δυνατόν να τον σώσει. Τον προσκαλεί σε μονομαχία, που τελικά δεν έγινε. Τότε μια ντουφεκιά ενός γεροκλέφτη (το πρωτοπαλλήκαρο του Καταρραχιά) σκοτώνει τον Σεμισόμπη, που διακρινόταν από το βυσσινί χιτώνιο του. Μάλιστα ο επιδέξιος κλέφτης, που του κρατούσαν το όπλο, γιατί ήταν άρρωστος, πέτυχε τον αρχηγό με πολλή μεγάλη ακρίβεια ανάμεσα στα φρύδια. Έκοψε επίσης με το γιαταγάνι και το χέρι άλλου Αρβανίτη, που ετοιμαζόταν να χτυπήσει τον ίδιο τον Καταρραχιά. Οι Αρβανίτες έχουν 18 νεκρούς και άλλους τόσους λαβωμένους.

Σύγχυση και φόβος ακολουθούν τους Τούρκους. Ο Γ. Καταρραχιάς επιτίθεται και ξεφεύγει από τον αποκλεισμό. Χωρίς να γνωρίζει τον θάνατο του Σεμισόμπη αναχώρησε για τον Ασπροπόταμο, επειδή του έλειπαν τρόφιμα και πολεμοφόδια. Οι Τούρκοι πάλι την ίδια νύχτα παίρνουν τον νεκρό αρχηγό τους και εγκαταλείπουν τις θέσεις τους. Στο Γαρδίκι βασανίζουν απάνθρωπα τον προεστό Χολέβα και άλλους κατοίκους για αντεκδίκηση. Οι Γαρδικιώτες μόλις σώζονται με την μεσολάβηση του Καραθάνου (Γκάτσιου). Ο Σεμισόμπης ετάφη στο Γαρδίκι και η θέση ονομάζεται μέχρι σήμερα Σέμος. Τέλος, τα κόκκαλα των σκοτωμένων, μέχρι τις αρχές ακόμα του 20ου αιώνα, τα έβρισκαν στα Κριθάρια και τον Καταρραχιά στη θέση Σφαγμένοι κλέφτες.

11. Οι αγώνες του Ματσουκίου για την διατήρηση των προνομίων του σαν «Ελεύθερο Κεφαλοχώρι» (1822-1875)

Ο Κ. Παπαρηγόπουλος αναφερόμενος στις ομοσπονδίες Συρράκου, Καλαρρυτών, κλπ. παρατηρεί: «Δυστυχώς ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἠγωνίσθη νὰ καταστρέψῃ ἀπάσας ταύτας τὰς ὁμοσπονδίας, ὅπως ἔπραξε καὶ ὡς πρὸς τὰ Ἀμπελάκια, καὶ ἐπέτυχεν ἐξαιρέσει μόνῃς τῆς περὶ τὸ Πήλιον ὄρος Ζαγορᾶς, ἧς κατώρθωσε καὶ ἐπὶ τούτου νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτονομίαν. Πάντα δὲ τὰ ἄλλα χωρία τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἠναγκάσθησαν τότε νὰ θυσιάσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν καὶ νὰ γίνωσιν ἰδιοκτησία τοῦ τυράννου ἐκείνου ἢ τζιφλίκια, καθὼς τότε ἐλέγοντο, ἵνα μειριάσωσιν ὅπως οὖν τὰς καταπέσεις τὰς ὁποίας παρ' αὐτοῦ ἔπασχον καὶ τὸ ἔπι δυστυχέστερον, δὲν ἀνέκτησαν τὴν προτέραν αὐτονομίαν μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, ἀλλὰ παρέμειναν ἰδιοκτησίαι ἢ ἰσχυρῶν ἀγάδων ἢ τῆς

όσμανικῆς κυβερνήσεως»⁹⁸.

Έτσι λοιπόν και το Ματσούκι δεν υπολογίζεται πλέον ως Ελεύθερο Κεφαλοχώρι: «εὐρίσκεται φιλονεικούμενον καὶ μὴ ἀναγνωριζόμενον παρὰ τῆς τοπικῆς ἀρχῆς ὡς ἐλεύθερον»⁹⁹, αλλά ως «ιμλιάκι»¹⁰⁰. Γιαυτό και οι Ματσουκιώτες από τον θάνατο του Αλή πασά μέχρι την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους (1822-1881) έκαναν, όπως φαίνεται από τα παρατιθέμενα έγγραφα, συνεχή αγώνα, για να ξαναποκτήσουν τα προνόμια, που είχαν, πριν γίνουν τσιφλίκι του Αλή. Φυσικά υπέστησαν πολλές ταλαιπωρίες και θυσίες, ταξίδεψαν μάλιστα και μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Συγκεκριμένα το έγγραφο της 25-1-1882 ομιλεί για εικοσαετή αγώνα (1855-1875)¹⁰¹. Σύμφωνα με τα παρατιθέμενα έγγραφα:

1. Την 21-12-1858 καλούνται στα Γιάννενα οι πληρεξούσιοι της Κοινότητας Ματσουκίου, οι οποίοι και υπεραμύνονται, ότι το χωριό δεν είναι ιμλιάκι, όπως υποστηρίζουν οι Τούρκοι, αλλά «ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπάρχει χανεκέσικον» (Εικ. 9).

2. Στις 20-6-1862 δέκα γειτονικά χωριά πιστοποιούν, ότι το Ματσούκι υπήρξε ανέκαθεν Κεφαλοχώρι.

3. Απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της 5-5-1873 αναφέρει, ότι δήθεν το Ματσούκι δεν είναι Κεφαλοχώρι (χανεκέζικον), αλλά ιμλιάκι (εθνική γη).

4. Το 1873; οι Ματσουκιώτες εφεισιβάλλουν «ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου τμήματος τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας» την παραπάνω απόφαση του Τουρκικού Μεξλισίου.

5. Ένσταση της 20-4-1874, σχετική με τον καθορισμό των συνόρων του Ματσουκίου, ότι δήθεν αυτό είναι εθνική γη (Εικ. 10).

6. Η άρνηση των Τούρκων να αναγνωρίσουν τα δίκαια του Ματσουκίου ως Ελεύθερου Κεφαλοχωρίου και οι συνεχείς καταπιέσεις, διωγμοί, φυλακίσεις κλπ. υποχρέωσαν τους Ματσουκιώτες να ζητήσουν την προστασία του Πα-

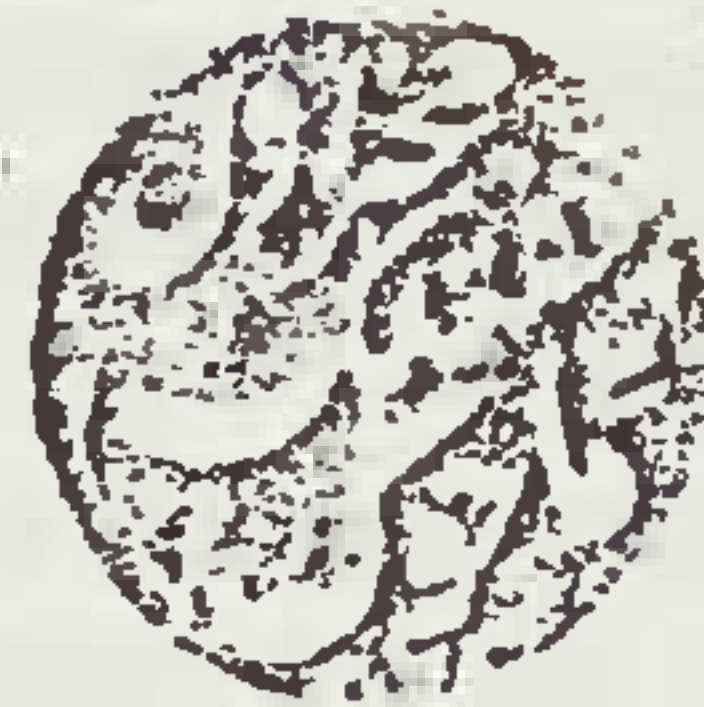
98. Παπαρρηγόπουλου, Ε2, 124. Ιδέ και Παπακώστα Ν., 57 (σημ. 11).

99. Έγγραφο 9-1-1874, σ. 73. Ο Π. Αραβαντινός το 1856 χαρακτηρίζει το Ματσούκι ως «'Ελεύθερον» (Αραβαντινού Π., α: Β, 335).

100. Έγγραφο 21-12-1858, σ. 67.

101. δε σ. 77-78.

Οἱ Μουγματοφρονες καὶ ἀμνηστικοὶ
 τοῦ εὐνοτάτου τοῦ Λατμενισμοῦ μαρτύρου
 μαρτύρου, γὰρ καὶ Μαγαλιῶν.
 Ὁ μαρτύρος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως
 Γιαννιζεργίου -
 Ἄγιος ὁ γιόργιος

9. Το τέλος της αναφοράς των Ματσουκιωτῶν της 21-12-1858 προς το Τουρκικό Συμβούλιο (20-9-1980).

τριάρχου της Κωνσταντινουπόλεως (9-1-1874)¹⁰².

7. Η πληρεξουσιότητα της 27-9-1874, για την αποστολή των Ματσουκιωτῶν στην Κωνσταντινούπολη (Ε ι κ . 11).

8. Η ανταπόκριση του εθνάρχη υπήρξε οπωσδήποτε θετική, αλλά και αποτελεσματική. Το επόμενο έτος (1875) το Ματσούκι κατέστη «ιδιόκτητον».

Και ο Ι. Λαμπρίδης αναφέρει το 1880: «Μετὰ ἀγῶνας 18εῖς καὶ τὸ χωρ. Ματσούκιον κατεστάθη ἐπ' ἐσχάτων αὐτοκέφαλον, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως ἐχρεώθη»¹⁰³.

Τέλος, το 1881 ἐπλήθε η μεγάλη δικαίωση, το Ματσούκι ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ σκλαβιά.

Παραθέτω τώρα τα σχετικά κείμενα:

1. Αναφορά προς το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο (21-12-1858)

«Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Μεντζιλίσι τοῦ Ἰμλιάκι Χομαγιούν!

Ἐνδοξότατε Πρόεδρε!

Οἱ ὑποφαινόμενοι ἐφέρθημεν ἐνταῦθα, καὶ κραθέντες εἰς τὸ Μεντζιλίσι βλέ-

102. Σε ἀνάλογες ἐνέργειες προέβαιναν καὶ ἄλλα χωριά (Π α π α κ ῶ σ τ α Ν., 303).

103. Λ α μ π ρ ῖ δ ο υ , α: Β, 6 (υποσ. 1).

πομεν παρ' ἐλπίδα καὶ μὲ ἀπορίαν μας νὰ μᾶς προβάλλητε, ὅτι τὸ χωρίον μας εἶναι Ἰμλιάκι· ἐνῶ τὸ χωρίον μας, ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα ξύλα, τὸ γνωρίζουν, ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπάρχει χανεκέσικον.

Μόνον εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἰλίου Πασσά, ἐπειδὴ δὲν ἐδίδαμεν δέκατον ἐδίδαμεν μπεντέλι διὰ τὸ δέκατον κέσμι γρόσια 2800 τὸν καθέκαστον χρόνον, τὸ ὁποῖον μπετέλι τῶν δεκάτων ἔμεινε καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰλίου Πασσά, καὶ τὸ ἐδίδαμεν ἕως εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἔγεινεν ἰεζιρά τὸ τεντζιμάπι, ἤγουν ἕως εἰς τὸν σενὲν αἰγήρας 1262, καὶ ἔτος 1846.

Τότε, ἀφοῦ ἐβγήκεν τὸ δέκατον εἰς τὸ Αἰγιαλέπι Ἰωαννίνων, τὸ κεσιμάπι ἐκόπη, καὶ ἄλλην φορὰν μῆτε ἐδώκαμεν καὶ μῆτε μᾶς ἐζήτησαν, διότι δίδομεν τὸ βασιλικὸν δέκατον καὶ τὸ κεσίμι ἐκόπη εἰδὲ μῆτε ὁ Ἰλίου Πασσάς, καὶ μῆτε κανένας ἄνθρωπος ἔχει πατήσει εἰς τὸ χωρίον μας.

Διὸ καὶ ἀφοῦ πληροφορηθῆτε τὴν ἀλήθειαν ταύτης τῆς ὑποθέσεώς μας, παρακαλοῦμεν τὸ σεβαστὸν Μεντζιλίσι νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ μὲ τὴν ἀναγκαίαν Μαζβατὰν καὶ νὰ μᾶς δωθῆ ἡ ἄδεια νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν δουλιάν μας, διότι περιφερόμενοι εἰς τὰς σωκάκια τῶν Ἰωαννίνων ἐξοδευόμεθα εἰς τὰ χάνια χωρὶς καμμίαν εὐλογον αἰτίαν καὶ ὑποφαινόμεθα.

Τὴν 21 Δεκεμβρίου 1858 Ἰωάννινα. Οἱ Μουχμπήριδες καὶ πληρεξούσιοι τῆς κοινότητος τοῦ Χανεκέσικου χωρίου Ματζούκι, ναχηγὲ Μαλακάσι.
Δημήτριος Κ. Κωσταδήμας
γιανη στραγαλη
Νηκολὰς γιόργης».

2. Μαρτυρία γειτονικῶν χωριῶν (20-6-1862)

«Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ἐν φόβῳ θεοῦ καὶ ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὅτι τὸ χωρίον Ματζούκι παπόθεν πατρόθεν καὶ ἡμεῖς τὸ γνωρίζομεν διὰ κεφαλοχώρι τόσον πρὶν Ἀληπασιά καθὼς καὶ μετὰ Ἀληπασιά ἕως σήμερον καὶ ὅτι ποτὲ δὲν ἔχουν δώσει ἤμορον ὡς κεφαλοχώρι ὅπου εἶναι.

Τοῦτο γινώσκοντες μαρτυροῦμεν ἐν βάρει τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συνειδήσεώς μας καὶ δίδεται τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν ἵνα χρησιμεύσῃ ὅπου ἀνήκει καὶ ὑποφαινόμεθα. Ἰωάννινα τῆ 20 Ἰουνίου 1862.

Ἐκ χωρίου Καλαρρύταις (υπογράφουν οι)	ἐκ χωρίου Γαρδίκι (υπογράφουν οι)	ἐκ χωρίου τζρουτζιά ¹⁰⁶ (υπογράφουν οι)
Δημήτριος τζομάγκας	Παπακωνσταντῆς παπαχρί- στο	γιωργος σαμαρας
Θανάσιος Τζόλας	Χριστος Παπαθανασης	νηκολος κωστας
Κωνσταντῖνος Παράσχος	Μητρος Κώστης	νασος χριστος
Κώστας σμούτζιας ¹⁰⁴	Βασίλης Πίστας (;)	ἐκ χωρίου μοτσάρα (υπογράφουν οι)
Κωνσταντῖνος Βοϊάρος	(τόπος δυο σφραγίδων)	παπαδημητρης ηκονομος
Βαγκέλης Ζιόγκος	χωριον ἀγναντα μουχομπί- ριδες	γνανος νασπος
Κώλας Στούλιος	(υπογράφουν οι)	Χριστο Τολις
Βασίλη Τζημπήκης	Χριστος [-]	θημος Παπατηρχας
Αθανάσιος Ζιόγκος	[- -]	γνανακис παπαποστολις
Βασίλη Κόζινης	(τόπος δυο σφραγίδων)	(τόπος μιας σφραγίδας)
Δημήτριος Βούργαρης	Ανεπιος Τζηκουμάκης	χωριον μελησουργους)
(τόπος δυο σφραγίδων)	[-] γιοργος	(υπογράφουν οι)
Ἐκ χωρίου Δοβίστιον ¹⁰⁵ (υπογράφουν οι)	Κώστας γιοργου	[- -]
Γιόργης νίκος	χωριον Χουλιαράδες	[- -]
Μίτρος Χαΐδας	(υπογράφουν οι)	θανασης μπαννας
(τόπος δυο σφραγίδων)	[- -]	(τόπος δυο σφραγίδων)
ἐκ χωρίου Μπαλιτση (υπογράφουν οι)	Κώστας γιοργος	χωριον πράμμανα (υπογράφουν οι)
Πηλιοντάρης (;) σταβρος	(τόπος δυο σφραγίδων)	Γούλα Βάνας
Θανάσιος Κωσταποστολης		Χρίστω Τζιλιάνης
(τόπος δυο σφραγίδων)		γιοργο παπαλέξης (τόπος δυο σφραγίδων)»

3. Απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου (5-5-1873)

«Μετάφρασις ἀποφάσεως τοῦ Μεζλησιῶν Ἰνταρὲ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐν Κων-
σταντινουπόλει τῶν ἐσωτερικῶν τῆ 5 Μαΐου ἔτος 290¹⁰⁷.

Διὰ ὑψηλῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν ἐλθούσης ἐνταῦθα ὑπὸ
ἡμερομηνίαν 7 Μαρτίου ἔτος 290¹⁰⁷ ἤτις διατάττει ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων
Ναχαγιὲν Μαλακασίου κείμενον τὸ χωριὸν Μαισοῦκη ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, μέ-

104. Μπούτζιας.

105. Δοβίτζιανα.

106. Τζιούρτζια.

107. 1290 = 1873.

χρη πρὸ δώδεκα ἐτῶν παρ' οὐδενὸς ἐνοκλήθησαν, εἰμὶ μόνον πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἐζητήθη νὰ γίνῃ Τσεφλίκη καὶ ἀφοῦ ἐβασανίσθησαν ἀρκετὰ οἱ κάπκοι καὶ πάλιν ἔμεινεν ὡς πρὶν, τὸ ἀπερχόμενον ἔτος ἐδιωρίσθη μεμούρης ὁ εἰρημένος μουχαρέμαγας ὅστις ἐπαραβίασεν ἀρκετὰ τοὺς κατίκους καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι ἀτόμων ἔφερεν εἰς Ὑωάννενα τοὺς ὁποίους ἀφοῦ καὶ ἐφυλάκεσεν ἐλείφθη ουκέτι διὰ τῆς βίας νὰ δύνουν τὸ τρίτον εἴμωρον μετὰ ταῦτα ὁ εἰρημένος μεμούρης ἀφοῦ ἐπῆρεν καὶ ἕναν ζαπιέ σούμπαση μαζί του, ἐπῆγεν πάλιν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἐσύναξε διὰ τῆς βίας τὸ εἴμωρον, καὶ ταῦτα ἀδικήματα νὰ γίνονται ἀπὸ μέρους τοῦ χούκου μεβιαν δὲν εἶνε δίκαιον, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ χωρίον ὡς τὰ ἄλλα χωρία εἶνε χανεκέζικον καὶ ὅτι ἔχουν εἰς χεῖρες των μπουγουρδῆ καὶ ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ κατὰ τὸ οὐσούλη καὶ Νιζάμη νὰ ἐξετασθῆ ἀκριβῶς ἢ ὑπόθεσις αὕτη καὶ τὰ γίννημένα παῦτα ἀδικήματα μᾶς ἔγειναν γνωστὰ διὰ τακρηρίου τοῦ παιριαρχείου.

περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως λιπὸν τί γνῶσιν ἔχετε καὶ ἐξετάσετε ἀκριβῶς καὶ καθαρῶς καὶ μὲ μαζπατὰν εἰδοποιήσαντες ἐδιειτάχθημεν παρατηρήσαντες εἰς τὰ καίπα τὸ εἰρημένον τσεφλίκι ματσούκη ἦταν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀποφανόντος τεπελενλῆ Ἄλῆ πασιᾶ καὶ ἀφοῦ οὗτος ἀπέθανεν ¹⁰⁸ ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχει ἔμεινεν μέχρι τοῦ ἔτους 76 ¹⁰⁹. Τότε δὲ διορισθέντος ἐνὸς Κομισιὸν Μεζελησιῦ οἵτινες πληροφορηθέντες περὶ τούτον καὶ ἐξετάσαντες ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἶνε Ἡμλιάκη Χουμαγιούν καὶ κατὰ τὴν ἀλληλογραφίαν ἣς ἔλαβεν χώραν μετὰ τοῦ Μελικ καὶ κατὰ τὸ τακρηράτη τοῦ Μελικ ὅπου ἐστάλη ἐνταῦθα ἂν καὶ ἐζητήθη τὸ Χασιλάτη οἱ κάπκοι καὶ πάλιν ἐπέμειναν ὅτι ἦταν χανεκέζικον καὶ παρῆλθεν τόσος καιρὸς χωρὶς νὰ ληφθῆ τὸ χασιλάτη, τὸ ἀπερασμένον ἔτος 86 ¹¹⁰.

Τὸ εἰρημένον τσεφλίκη διὰ νὰ γίνῃ ἰμάνι τῶν ἰνταρὲς ἐστάλη ἐπίτηδες μεμούρης καὶ κατὰ τὸ δευτέρη τὸ ὁποῖον ἐπαρρουσίασεν ἔδειξεν χασιλάτη περὶ τὰς τριάντα χιλιάδας γρόσια, ἀπὸ τὸν καιρὸν δὲ τοῦ ἀποθανόντος ἄλῆ πασιᾶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν κατοίκων ἕως τὸ ἔτος 76 ¹⁰⁹.

αὐτὰ τὰ χρόνια πρέπει νὰ γίνεαι τὸ ποσὸν ἕως δεκαπέντε γιαύκια καὶ διὰ νὰ ἀντεχθοῦν αὐτὰ τὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς κατίκους μὲ κανέναν τρόπον εἶνε ἀδύνατον διὰ νὰ ζητηθοῦν δὲ αὐτὰ τὰ χρήματα δὲν εἶνε δίκαιον μόνον ἐπειδὴ φαίνεται ὅτι αὐτὸ τὸ τσεφλίκη εἶνε Ἡμλιάκη χουμαγιούν ἀπὸ τὸ ἔτος 76 ¹⁰⁹. τὸ συμποσούμενον χασιλάτη μὲ μίαν προθεσμίαν ἀνάλογον νὰ δεθῆ εἰς [— — —] καὶ ἀφοῦ πληροθῆ...» (ἡ συνέχεια λείπει).

4. Ἐφεση κατὰ τῆς ἀπόφασης τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ 1873

Κατὰ τὰ ὑψηλὰ γραπτὰ ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον σας τῶν ἐσωτερικῶν ὑπὸ ἡμερο-

108. 24 Ἰανουαρίου 1822.

109. 1276 = 1859.

110. 1286 = 1869.

μηνίαν 7 Μαρτίου ἔτους 90¹⁰⁷ ὅστις ἔγεινεν χαβαλὲς εἰς τὸ συμβούλιον (μεζλίσι) ἰνταρὲ τοῦ βελαετίου. Καὶ γινομένης διαδικασίας, διὰ τὸ χωρίον μας τοῦ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦταν Κεφαλοχώρη (Χανεκέζικον) καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Μαΐου ἔτος 90¹⁰⁷ ἐναντίον μας ἀπόφασις παρὰ τοῦ εἰρημένου συμβουλίου τὴν ἀπόφασιν ταύτην σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 9 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἐφεισβάλομεν ταύτην ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου τμήματος τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας (τοιουτοτρόπως.

Τὸ χωρίον μας ματσούκη κείμενον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων Νεχαγιὰν Μαλακασίου ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἦταν ἰδιοκτησία μας κεφαλοχώρη. Μόνον ἐν καιρῷ τοῦ ἀποβιώσαντος Ἀλῆ-πασσιᾶ ἐδίδαμε ἐν μικρὸν Ἀγγελίκη ὡς καὶ ἄλλα Κεφαλοχώρια. ὁ ῥηθεὶς ἀλῆ πασιᾶς ἐφονεύθη τὸ ἔτος 1232¹¹¹ Τουρκιστὴ ἔκτοτε μέχρι τοῦ ἔτους 1248¹¹² ὅπου ἔγινεν ἴταρὲς τὸ τανζιμάτῃ δὲν ἐδώσαμεν κανένα λεπιόν, μόνον κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ τρίτου ἄρθρου περὶ γαιῶν παράγραφος τέταρτη ἐδίδαμε κέσμη εἰς τοὺς σπαῖδες τὸ ὁποῖον εἶνε καταχωρισμένον καὶ εἰς τὰ τεφτερχανὲ ἀπὸ δὲ τὸ ἔτος 1248¹¹² ὅπου ἔγινεν ἰνορὰς τὸ τανζιμάτῃ μέχρι τοῦ περσινουῦ ἔτους δὲν ἐδώσαμεν ἄλλο τι μήτε διὰ κασιλάτη, μήτε ἄλλο τι καταργηθέντος τοῦ εἰσοδήματος τούτου. ἀπὸ τὸ ἔτος 48¹¹² μέχρι τοῦ 89¹¹³ ἐδώσαμε μόνον τὸ δέκατον καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται διὰ τῶν βιβλίων τοῦ Μουχασημπὲ Ἰωαννίνων καθὼς καὶ τοῦ Μελικ Κωνσταντινουπόλεως ὅπου δὲν ὑπάρχει κανὲν εἰσόδημα κἀῖτη.

Τὸ ἔτος 89¹¹³ ὁ πρῶν διοικητὴς ἀποθανὼν Ἰσμαῆλ Πασσιᾶς¹¹⁴ μᾶς ἐπροσκάλεσεν μὲ σοβαρὴν καὶ μᾶς ἐβολάκωσεν ὅλους καὶ διὰ τῆς βίας διὰ νὰ δώσωμεν τὸ εἴμωρον ἐπῆρε ἓνα σενέτῃ ὅπως αὐτὸς ἠθέλησεν. ἐξερχόμενοι δὲ τῆς φυλακῆς διεμαρτυρήθημεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ διὰ τηλεγράφου καὶ διὰ ἀναφορῶν διὰ τὴν παράνομον ταύτην πράξιν ὅταν ἔγεινεν ἴταρὲς τὸ τανζιμάτῃ διὰ ὑψηλοῦ φερμανίου τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἄνακτος κατήργησε τὰ ἀδικήματα τοῦ ἀλῆ πασιᾶ ὅσα ἔπερνεν Ἀγγελίκια καὶ κεσίμια.

Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον εἰκοστὸν περὶ γαιῶν ὅταν γαίαι κατέχονται ἐπὶ δεκαετίαν ἄνευ διενέξεως οὐδεὶς δύναται νὰ ἐνοκλήσῃ τοὺς Κυρίους αὐτῶν καὶ οὐδεμία ἀγωγὴ λαμβάνει χώραν καὶ εἰσακούεται. Τὸ ὅτι τὸ χωρίον μας ἦταν κεφαλοχώρη καὶ μέχρι τοῦ περσινουῦ ἔτους δὲν ἐδῶσε ποτὲ εἴμωρον εἶναι γνωστὸν τῶρα δὲ διὰ τῆς βίας καὶ παρανόμως νὰ δώσωμεν εἴμωρον εἶνε ἐναντίον τῶν κανονισμῶν τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως. Κατὰ τὸν νόμον, τὰς ἐντὸς τῆς παρούσης ἐφέσεώς μας αἰτήσεις καθὼς καὶ διὰ τοῦ ὑπομνήματός μας ἐπίσης καὶ ὅσας θὰ ἀναπτύξῃ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλῃ ἐπίτροπός μας προφωρικῶς ἐπίσης καὶ κατὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἅπανα ἔχωμεν εἰς χεῖρας μας παρακαλοῦμεν νὰ ἀναγνωσθοῦν ἐν ἀκριβία ἅπ-

111. 1817 (ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 24-1-1822).

112. 1248 = 1832.

113. 1289 = 1872.

114. 1872-1873 (Θεοχαρίδη, 169, 171).

να κατὰ νόμον δέον νὰ γίνωσι παραδεκτά! Ἐξαιτούμθα νὰ ἀπορηθῆ ἡ παράνομος ἐναντίον μας ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις, ἐπικυρωθῶσιν αἱ δίκαιαι καὶ νόμιμαι ἀπαιτήσεις μας καὶ μείνη τὸ χωρίον μας Κεφαλοχώρη ὡς καὶ πρότερον παρακαλοῦμεν ἅπαντες.

Προτότυπον ἐπικυρωμένον τῆς παρουσίας μας ἐφέσεως θέλει ἐπιδοθεῖ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας. Τ' ἀντίγραφον δὲ ἐπίσης ἐπικυρωμένον θέλει σταλεῖ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν πρὸς ἐνέργειαν τῶν περαιτέρω».

5. Ἐνσταση (20-4-1874)

«Βάζω ἀριθ. "30" Πρὸς τὴν Νομαρχίαν Ἰωαννίνων
αἰτήσεως 409, 4, Ἔτος 91¹¹⁵

Ἐξοχώτατε κύριε!

Ἡ περὶ ἐξάξεως τῶν σημειώσεων ἀφορωσῶν τὰ σύνορα τοῦ χωρίου Ματζούκη ὑπαγομένου εἰς τὸν Δῆμον Μαλακάσι ἐπιδοθεῖσα αἴτησις ἥτις εἶναι ὑπογεγραμμένη παρὰ τοῦ Ἀντωνίου ἐπιτρόπου τῶν κατοίκων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου παρεπέμφθη εἰς τὸν ἐπόπτην τῶν αὐτοκρατορικῶν βιβλίων / Δεφδέρη Χακανὶ / ὅθεν ἀπεδείχθη ὅτι τὸ εἰς τὸν Δῆμον μαλακάσι ὑπαγόμενον χωρίον Ματζούκη εἶναι ἐκ τῶν ἐντὸς τμηρίων εὐρισκομένων Δημοσίων Γαιῶν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ 126» ἄρθρον τοῦ περὶ Γαιῶν Κανονισμοῦ ὅταν τὰ παλαιὰ σύνορα χωρίου ἢ Δήμου πῦνος χαλασθέντα καταντίσωσιν δυσδιάγνωστα τότε προσκαλούμενοι ἐκ τῶν πέριξ χωρίων κ(αὶ) Δήμων ἀξιόπιστοι κ(αὶ) Γηραλέοι κάτοικοι ἐξετάζοντες τὰ εἰρημένα μέρη κ(αὶ) διὰ μέσου τοῦ Σερὶ διευκρινίζοντες κ(αὶ) προσδιορίζοντες τετραγωνικῶς τὰ παλαιὰ σύνορα κ(αὶ) ἀνανεοῦνται τὰ ἀπαιτούμενα σημεία. Ὅθεν μᾶς διεβιβάσθη παρὰ τοῦ Γραφείου τῶν παραπομπῶν / χαβαλὲ Διμιετὶ / ἵνα ἐπιφορτίσωμε τὴν ὑμετέραν ἐξοχώτητα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νομίμων τε κ(αὶ) τῶν περαιτέρω κ.τ.λ. 15» ὀπίσω ἐβὲλ 1291»¹¹⁵ κ(αὶ) ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης 20» Ἀπριλίου 1874». Μεχμέτ ἀκίφ».

6. Αἴτηση πρὸς τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (9-1-1874)

«Αἴτησις

τῶν ἀναφερομένων χωριανῶν Δημητρίου Κ. Κωσταδήμου καὶ Δημητρίου Στραγάλη, κατοίκων τοῦ χωρίου Ματζούκιον, τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τμήματος Μαλακασίου¹¹⁶.

Περὶ

ἐκδόσεως Πατριαρχικοῦ Τακτριίου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς παρουσίας.

115. 1291 = 1874.

116. Ο Νικόλαος Γ. Κωσταδήμας, ἀπὸ τοὺς γεροντότερους σήμερα στο Ματσούκι, μου

έν Κων/λει τῇ "9" Ἰανουαρίου 1874

Παναγιώτατε Δέσποτα¹¹⁷
τῆς ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου.

Οἱ μετὰ σεβασμοῦ ἀναφερόμενοι πληρεξούσιοι τοῦ χωρίου ἡμῶν Ματζουκίου τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, τμήματος Μαλακασίου δυνάμει τοῦ πληρεξουσίου ἐγγράφου σπεύδομεν νὰ ὑποβάλλωμεν ἐνώπιον τῆς ὑμῶν θειοτάτης Παναγιότητος τὴν ἐφεξῆς θερμὴν μας παράκλησιν, ὑπὲρ ἧς πεπείσμεθα ὅτι θέλομεν τύχει εὐηκοΐας καὶ τῆς προστασίας παρὰ τῆς Μητρὸς ἡμῶν ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀλῆ πασᾶ μέχρι τοῦ ἔτους 1845 ἔδιδεν τὸ χωρίον μας τὸ δικαίωμα τῶν Σπαϊδων, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα κεφαλοχώρια. Τὴν 1846 ὅτε ἐσυστήθη τὸ τανζιμάτιον, ἀφαιρέθη τὸ δικαίωμα τῶν εἰρημένων Σπαϊδων καὶ μᾶς ἔβαλαν μόνον τὸ δέκατον μέχρι τῆς σήμερον, ὡς καὶ ἡ βασιλικὴ καταγραφὴ συμφωνεῖ τὸ χωρίον μας ὡς ἐλεύθερον, ἀλλὰ τὰ ἀπαιτούμενα ταπιὰ δὲν μᾶς ἐδόθησαν ἔκτοτε διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ χωρίον μας εὐρίσκεται φιλονεικούμενον καὶ μὴ ἀναγνωριζόμενον παρὰ τῆς τοπικῆς ἀρχῆς ὡς ἐλεύθερον.

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1861 ἡ Διοίκησις τῶν Ἰωαννίνων μᾶς εἰδοποίησεν ἵνα μεταβοῦν ἐκεῖσε οἱ Δημογέροντες τοῦ χωρίου μας καὶ συνεπεία τῆς ὑψηλῆς διαταγῆς μετέβησαν ἐξ ἄτομα παρουσιασθέντα ἐνώπιον τοῦ τότε ἐδρεύοντος ἐξοχωτάτου ἀκίφ πασᾶ¹¹⁸ καὶ τοῦ Μειζηλησιῦ πνὲς ὅμως ἐκ τοῦ Μειζηλησιῦ Μπέϊδες καὶ ἐχθροὶ τοῦ χωρίου μας παρεκίνησαν τὸν ἐξοχωτάτον ἀκίφ πασᾶν χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐξετάσῃ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λεπτομερείᾳ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ χωρίου μας συνεμορφώθη μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ὡς ἄνω ἀγάδων, καὶ κατὰ συνέπειαν, ἐπειδὴ οἱ Δημογέροντες ἐπέμειναν λέγοντες ὅτι τὸ χωρίον ἡμῶν ὑπάρχει κεφαλοχώρι καὶ ἐλεύθερον, βιαζόμενοι δὲ δυναστικῶς παρὰ τοῦ Διοικητοῦ νὰ εἴπωσιν ὅτι τὸ χωρίον ὑπάρχει τζιφλίκιον δὲν ἐνέδωσαν, συνεπεία δὲ τῆς ἀρνήσεως καὶ ἐπιμονῆς τῶν Δημογερόντων ἐφυλακίσθησαν παρὰ τῆς ἀρχῆς μείναντες περιορισμένοι ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα ἡμέρας, ἐξ ὧν ἀτόμων ἀπεβίωσαν τέσσαρες ὡς ἄλλοι κακούργοι εἰς τὰς φυλακάς. ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἀτόμων ἡ Διοίκησις ἀπήλασεν τοὺς λοιποὺς κακῶς ἔχοντας. Τούτου γενομένου, ἡ ἐξουσία ἔκτοτε δὲν μᾶς ἐνώχλησεν μέχρι τοῦ ἔτους 1866.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐξοχωτάτου Χουσνὶ πασᾶ¹¹⁹ πάλιν ἀνεκλήθημεν εἰς

δήλωσε το 1983: «Ὁ Μητράκος Κωσταδήμας ὁ Δημ. Στράγαλης ὁ παπούς τῆς Μάνασσοῦ αὐτοὶ πήγαν σπὴν Κωσταννινούπολι μὲ τὰ πόδια ἀπὸ τὸ Ματσούκι νὰ κανονίσουν τὸ χωργιὸ μὲ τὸν μεγάλο Βεσίρι».

117. Ἰωακείμ Β' (1860-1863, 1873-1878).

118. 1858-1859 (Θεοχαρίδη, 169· στην σ. 170 γράφει 1858-1861).

119. 1857-1858, 1861-1862, 1875-1876 (Θεοχαρίδη, 169, 170, 171).

Ἰωάννινα ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐθεώρησε τὰ ἔγγραφα ἡμῶν ἠρώτησε τὸ Μειζηλήσιον ἐὰν τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρετήρησέ ποτε ἢ ὄχι. Τὸ Μειζηλήσιον ὅμως ἀπάντησεν πρὸς τὸν Διοικητὴν εἰπὼν, ὅτι οὐδέποτε εἶδεν τοιαῦτα ἔγγραφα, τότε ὁ εἰρημένος Διοικητὴς ἀναγνωρίζων τὰ δίκαια μας μᾶς ἐλευθέρωσε.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ὅμως τοῦ ἐξοχωτάτου Χουσνὶ πασᾶ ἦλθεν νέος Διοικητής, ὅστις ὑπέεικον εἰς τὰς κακοβούλους εἰσηγήσεις τῶν ἰδίων Μπεϊδῶν, ἀπέστειλεν ἐν καιρῷ τοῦ θέρους μαιμούρην πρὸς καταγραφὴν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ χωρίου μας μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους. ὅμως ἐφέτος ἐστάλη Μαιμούρης αὐστηρότερος τῶν προκατόχων Μουχαρράμ ἀγὰς ἐπονομαζόμενος καὶ ἐκ λιμποχοβίου ὀρμώμενος, ὁ ὁποῖος μὴ θελήσας νὰ κατοικήσῃ ἐσχάτως εἰς ὠρισμένην ἐπὶ τούτῳ οἰκίαν παρὰ τῆς κοινότητος τῆς χώρας μας, βία καὶ δυναστεία ὁ ρηθεὶς ἀπεσταλμένος, ὡς ἄλλος ὀσποδάρος ἐξέβαλε τῆς οἰκίας μίαν τῶν ἐντιμοτέρων οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου: τοῦ Βασιλείου Κωσταδήμου, ἔνθα καὶ διαμένει μέχρι τῆς σήμερον ζητῶν καὶ ἀπαιτῶν ἐν ἀφθονία τὰ τῆς τροφῆς ὅ,τι ἡ ἀκόρεστος διάθεσις του ἀπαιτεῖ παρὰ τὴν δύναμιν τῶν γνωστῶν καὶ ποχωτάτων συνχωρίων μας, οὗ γενομένου, ὁ αὐτὸς ἐβίασε τοὺς κατοίκους πάντας νὰ δώσωσιν ἥμορον οὔτοι δὲ μὴ παραδεχθέντες τοῦτο, ὁ ρηθεὶς Μαιμούρης, βιαίως ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα ὡς καταδίκους περίπου τῶν τριάκοντα χριστιανῶν τοῦ χωρίου μας συνωδευμένοι μὲ ζαπιέδες, ἐκ τῶν ὁποίων εἴκοσιν ἐφυλακίσθησαν ριφθέντες εἰς τὰς φυλακὰς παρὰ τῆς ἀρχῆς.

ἀφοῦ λοιπὸν ἐβεβαιώθη τὸ χωρίον τὴν φυλάκισιν τῶν εἴκοσι ἀτόμων, περίπου τῶν τριάκοντα οἰκογενειῶν (γυναικοπαίδων) μετέβησαν εἰς Ἰωάννινα καὶ παρουσιασθεῖσαι εἰς τὸν Διοικητὴν φωνάζουσαι καὶ κλαίουσαι καὶ παρακαλοῦσαι διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν περιορισθέντων, δὲν εἰσηκούσθησαν· διὰ τοῦτο ἐδέησαν ἵνα ἐπανεέλθωσιν καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐταὶ εἰς τὸ χωρίον ἡμῶν. ἀκολουθῶν, ἐπειδὴ οἱ χριστιανοὶ βιαζόμενοι ὑπέφερον ἐν ταῖς φυλακαῖς διὰ τὸ ἥμορον, οἱ λοιποὶ τῶν χριστιανῶν συνχωρίων καὶ ὁ Βακάλης ἐτηλεγράφησαν πρὸς τὸν Μέγαν Βεζύρην κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον 14 τοῦ παύσαντος ἔτους ζητοῦντες πᾶρ' αὐτοῦ ἔλεος, ἀλλ' ἀπάντησις ἐστάλη παρὰ τοῦ ἰδίου εἰς Ἰωάννινα, πλὴν μᾶς ἠρνήθησαν τὸ τοιοῦτον.

ὑποφέροντες λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ τὰ πάνδεινα ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐπὶ τριάκοντα ὀλοκλήρους ἡμέρας ταλαιπωρούμενοι καὶ κακουχούμενοι μὲ τὸν προφανεὶ κίνδυνον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς των, βιαίως καὶ ἄκοντες καὶ δυναστικῶς ἔδωκαν ἔγγραφον ὑποσχετικὸν νὰ παραδεχθοῦν καὶ νὰ δώσωσιν πλέον τὸ ἥμορον, καὶ ἀφοῦ ἐδόθη τοιοῦτον ἔγγραφον, ἀπελύθησαν καὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὸ χωρίον συνωδευμένοι μετὰ χωροφυλάκων καὶ ἐνὸς ἐκατοντάρχου, οἵπινες μετὰ τοῦ ἐξονομασθέντος μαιμούρη ἐπήραν τὸ ἥμορον εἰς δεμάτια καὶ τὰ ἐναπόθησαν ἐν πινι οἰκίᾳ (τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς σήμερον εὐρίσκονται ἀποθηκευμένα) συνεπεῖα τούτου ἐχάθη τότε τὸ μαζούλι τῶν χωριανῶν.

ἀκολουθῶς καὶ πάλιν ἀναγκασθέντες ἔνεκα τοῦ κυνήματος τούτου μετέβημεν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἀμέσως ἐτελεγραφήσαμεν εἰς τὰς 28 παρελθόντος Ὀκτωβρίου πρὸς τὸν Μεγ. Βεζύρην, καὶ ἀναφορὰν ἐπὶ συστάσει ἐπέμψαμεν πρὸς τὸν Μεγ. Βεζύρην ἀναφέροντες τὰ λυπηρὰ γεγονότα ἐν ἐκτάσει καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἀναφορᾶς μας διεμαρτυρήθημεν διὰ νὰ μᾶς ἐπιστρέψουν τὸ ἔγγραφον καὶ καμμίαν εὐσπλαχνίαν δὲν εἶδομεν παρὰ τῆς κραταιᾶς Κυβερνήσεως.

Ἴδου πρὸς γνῶσιν καὶ πληροφορίαν τῆς ὑμῶν θειοτάτης Παναγιότητος καὶ τῆς ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐπισυνάπτομεν ὧδε καὶ διάφορα ἔγγραφα: ἦτοι

ἐν πουγιουρντιδὶ τοῦ Βεζύρου ρεσίπι πασᾶ,

ἐν μαρτυρικὸν ἐκ μέρους τῶν γειτνιαζόντων χωρίων,

ἓνα ταπὶ

δύο ἀντίγραφα τηλεγραφημάτων τὰς 14 Σεπτεμβρίου

καὶ 28 Ὀκτωβρίου ἔτους 1873

καὶ ἐν ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὸν ὑψηλότατον Μεγ. Βεζύρην ἀναφορᾶς

ἡμῶν

καὶ τὸ πληρεξούσιον τοῦ χωρίου μας.

Ταῦτα πάντα λαβούσα ὑπ' ὄψη ἡ ὑμῶν θειοτάτη Παναγιότης, ἐλπελιζόμεθα ὅτι θέλει ἐνεργήσει τὰ δέοντα πρὸς ἀπαλλαγὴν ἡμῶν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων εὐγνωμονούντων εἰς αἰεὶ καὶ πρὸς Θεὸν δεομένων ὑπὲρ τῆς πολυτίμου ὑγείας τῆς καὶ στερεώσεως ἐπὶ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου Συνόδου.

Τῆς ὑμῶν θειοτάτης Παναγιότητος καὶ τῆς ἁγίας Ἱερᾶς Συνόδου.

Εὐπειθέστατοι δούλοι καὶ πρόθυμοι

»

»

Ἐθνάρχην μας».

7. Πληρεξουσιότητα (27-9-1874)

Οἱ ὑποφαινόμενοι Κοινότης τοῦ χωρίου μας Ματζούκη ὅλοι μας κοινῶς ἀποφασήσαμε σήμερον καὶ στέλλομε πληρεξουσίου μας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς συγχωριανούς μας κυρ Δημήτριον Κ. Κωσταδήμαν, καὶ Κώσταν Βλαχογιάννην τῶν ὁποίων δίδομεν πληρεξουσιότητα νὰ προσπαθήσουν διὰ ὑπόθεσιν τοῦ χωρίου μας ὅπου αὐτοὶ γνωρίζουν ἦτοι διὰ τῆς Ἵψηλῆς Πύλης ἦτοι διὰ τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ὅτι πράξουν οἱ εἰρημένοι διὰ καλὸν τοῦ χωρίου μας εἶναι δεκτὸν εἰς ἡμᾶς καὶ χρίας τυχούσης καὶ χρίας χρήματος διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ χωρίου μας ἔχουν τὴν ἄδιαν καὶ ἐξουσίαν οἱ ἄνωθεν ἀπεσταλμένοι νὰ σηκώσουν ὅσα χρειάζονται καὶ ἡμεῖς ἡ κοινότης ὑποσχόμεθα νὰ τοὺς ἀποκριθῶμε μέχρι λεπτοῦ. Τοὺς

δίδεται δὲ ἡ παρούσα μας πληρεξουσιότης τῶν εἰρημένων διὰ τὰ τοὺς χρησιμεύ-
ση ὅθεν ἀνήκει διὰ τὴν ἐπισημότητα καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποφαινόμεθα

Μαιζούκη τῆ 27 Σεπτεμβρίου 1874

(ακολουθούν 25 υπογραφές)

Παπαδημητρῖς

παπαγιοργῖς

νηκολο παπας

σπιρο γιόργος

[—] γιανακῆς

γγοργος ἰζατούλης

θημομο μακρῆς

νασι κοσπικας

θαναση μακρῆς

βασίλη ποταλάς

θημηο μακρῆς

πειτρος αθανάσης

κωσταδημας γεόργος

γίαν πανταζῆς

νάσι σταργάλης

χριστο ποιζόλης

νηκολο μπουταλας

ανασιαση ποιζόλης

σπιρο πανταζῆς

γιανη παπαδημητρῆ

μῖτρος σταργαλης

Χριστο μακρῖς

γγοργη μακρῆς

γειοργη παταζη μοχο

τήρης¹²⁰ ἰζολῆς¹²¹ γανουτῆς».

8. Το Ματσούκι αυτοκέφαλο (1875)¹²²

«...ἀπὸ τοῦ ἔτους 1855 μέχρι τοῦ ἔτους 1875 ἦτοι ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην, οἱ γο-
νεῖς ἡμῶν ἦτοι ὁ Κώστας Πανταζῆς, Δημήτριος Μακρῆς, Ἰωάννης Στραγάλης καὶ

120. Μοχομπίρης, μουχαμπίρης.

121. Ποιζόλης, Μπουτσάλης.

122. Το έγγραφο, με ημερομηνία 25-1-1882, είναι εξώδικη αντιδιαμαρτύρηση Ματσουκιω-
τῶν κατὰ χωριανῶν τους, για κατάληψη ποιμνιοστασίου. Εδώ παρατίθεται το σχετικό από-
σπασμα.

Δημήτριος Πυρότης προσεπάθουν νὰ διεκδικήσουν τὸ χωρίον Μαισοῦκι ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἀπῆτει νὰ λάβῃ τοῦτο εἰς τὴν κατοχήν της ὡς ἐθνικὸν καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην καταγινόμενοι εἰς τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα ἀπεβίωσαν ἐν ταῖς φυλακαῖς τῶν Ἰωαννίνων ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν κατὰ τὸ ἔτος 1875 νὰ ἀπολαύσωσιν ἰδιόκτητον τὸ χωρίον Μαισοῦκι ἔνεκα τῶν προσπαθειῶν τῶν ἡμετέρων γονέων καὶ ἡμῶν αὐτῶν...»

11α. Κόνιτσα, 15 Αυγούστου 1925:
3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, 2η Πυροβολαρχία.

Γ) Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ (1881-1994)

1. Η απελευθέρωση από τους Τούρκους (20 Ιουνίου / 2 Ιουλίου 1881)

Μετά από επανειλημμένες διασκέψεις των αρμοδίων, τελικά, επί βασιλείας Γεωργίου Α΄ και πρωθυπουργίας Αλεξάνδρου Κουμουνδούρου, από τον πρεσβευτή της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη Ανδρέα Κουντουριώτη και τον Τούρκο πρωθυπουργό Μαχμούτ Σερβέρ πασά, υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη την 20 Ιουνίου/2 Ιουλίου 1881 σύμβαση. Αυτή ανέφερε κατά λέξη την διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης της 12/24-5-1881, με την οποία παραχωρούνταν στην Ελλάδα η Θεσσαλία (εκτός από την επαρχία Ελασσόνας), μέρος μόνον της Ηπείρου (μικρή λωρίδα της Άρτας) και η Πούντα (το Άκτιο).

2. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913)

Αρκετοί Ματσουκιώτες έλαβαν μέρος στους πολέμους αυτούς και διακρίθηκαν στις διάφορες μάχες (Ε ι κ . 12, 19β).

Κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο έπεσαν για την πατρίδα οι: 1) *Στραγάλης Δημήτριος του Γεωργίου*, κατά τις επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων στο Γρίμποβο της Άρτας (1912) και 2) *Στραγάλης Χρήστος*, το 1913 στο Μπιζάνι.

Στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο φονεύτηκε ο *Μπουνταλάς Χρήστος του Νικολάου* στην Τζουμαγιά Βουλγαρίας, κατά την σύγκρουση με τους Βουλγάρους (1913). Το ίδιο έτος, υπηρετών την πατρίδα, πέθανε από αρρώστεια ο *Γκούγιας (Κοροβέσης) Ευάγγελος*.

Τέλος, άλλοι τρεις Ματσουκιώτες πέθαναν από ασθένεια, ενώ υπηρετούσαν στον στρατό: 1) *Γρηγορίου Χρήστος του Γεωργίου*, το 1915 στην Νιγρίτα Σερρών 2) *Παπαγεωργίου Ευάγγελος του Κωνσταντίνου*, στην Φλώρινα το 1918 και 3) *Παππός Σωτήριος του Ιωάννου*, επίσης το 1918 στην Φλώρινα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑ ΑΠΟΘΕΩΣΜΗΣ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ

ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

*απονεύμεται εις τὸν ἄνδρα Αἰωαντὴν Κωνσταντὸν Αἰεξίου
καταβήμενον ἐν Μαρονιῶν τῶν ἰσχυρῶν Καρφουδῶν ἰσχυροποιῶν, μεταφύων
1^{ης} τῆς συνταξίας κατὰ τῆς Τουρκίας (1912-1913) ὡς μετεβίβωντα αὐτῶν εἰς τὰς μάχων
Φρίβουρον*

*ὡς τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας (1913) ὡς μετεβίβωντα αὐτῶν εἰς τὰς μάχων
Μαζαρί-Λαχανά, Μοξιάς, Κρίστουφ-Γουρμαγιάς
ἐπιφανείας ἐπιφανείων εἰς
Ἐπιφανείας εἰς τὴν Μάχην 1914*

Ο: ΕΠΙΛΟΓΕ
Γ. Β. Κωνσταντίνου

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Γεωργ. Κ. Οικονομίδης

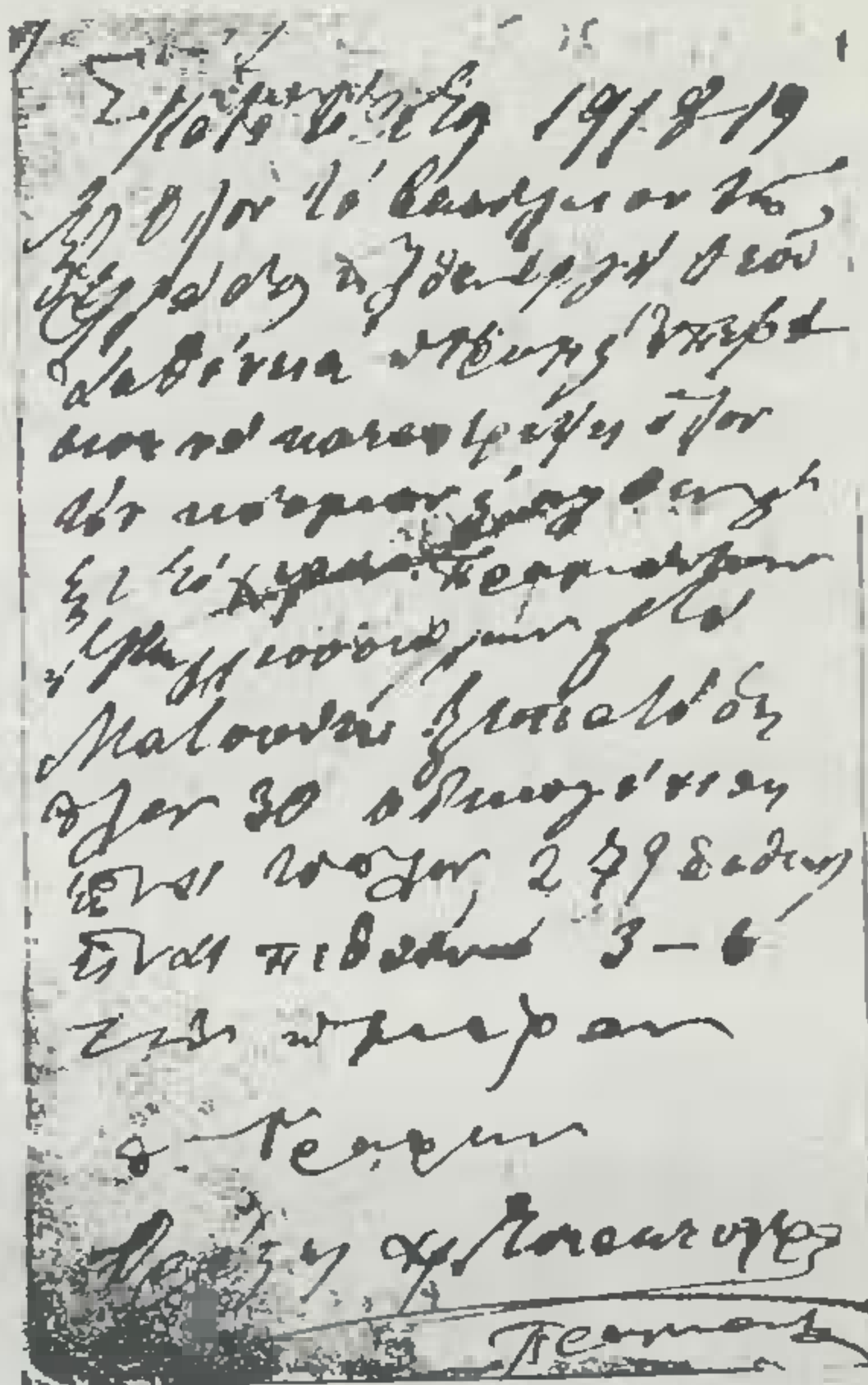
12. Δίπλωμα απονομής μεταλλίου, 25-3-1914, στον στρατιώτη Μακρή Σπύρο του Αλεξίου, για την συμμετοχή του στις μάχες του Δρίσκου κατά της Τουρκίας, 1912-13, και κατά της Βουλγαρίας στις μάχες Κιλκίς-Λαχανά, Μπέλες και Κρέσνας-Τζουμαγιάς, 1913, (20-9-1993).

3. Το θανατικό του 1918-1919

Σε όλη την Ελλάδα έπεσε το 1918-1919 οργή Θεού, ήτοι θανατηφόρα αρρώστεια. Έφτασε και στα Πράμαντα, Μελισσουρούς και στο Ματσούκι, που δοκιμάστηκε ιδιαίτερα. Για το θανατικό ομιλεί ενθύμηση (Εικ. 13), γραμμένη σε Εορτολόγιο, *Ενετίησιν 1814*, του Ναού της Αγίας Παρασκευής Πραμάντων (11-7-1989):

(1)¹²³

Κατά τό έτος 1918 - 19
εις ολον τό βασιλειον τῆς
Ἑλλάδος ἦλθε οργή Θεοῦ
ἀσθένεια πυρηντος απεφά
σισε νά καταστρεψη ὄλον
τόν κόσμον κ(αί) ἦλθεν κ(αί)
εις τό χωριον Πραμάντων
κ(αί) Μελισσουργων κ(αι) στο
Ματσούκη ξεπατόθη
ὄλον 30 οικογένειαι
εἶναι τό ολον 279 ἀσθενῆς
εἶναι πεθαμενοι 3-6
τήν ἡμέραν
ὁ Γραφων
Ὁρέστης Χρ. Τσιακτσιρας¹²⁴
Πραμαντα

13. Η (1) ενθύμηση, που ομιλεί για το θανατικό του 1918-1919 (27-8-1993).

4. Η Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922)

Στις 16 Αυγούστου 1922 σε μάχη με τους Τούρκους στο Τουλού (Τουμλού) Μπουνάρ, χωριό της Τουρκίας, έπεσε υπέρ πατρίδος ο Πυρώτης Γεώργιος του Χρήστου. Επίσης το 1922 ο Μακρής Ιωάννης του Κωνσταντίνου πέθανε ως στρατιώτης, αλλά από ασθένεια. Το ίδιο συνέβη και με τον Παπαγεωργίου Θεοχάρη του Κωνσταντίνου, που πέθανε από αρρώστεια το 1922, κατά την οπισθοχώρηση του Ελληνικού στρατού.

123. Η υπόδειξη της ενθύμησης οφείλεται στον κ. Νικηφόρο Παπαθεοδώρου. η βοήθεια για την φωτογράφιση στον π. Κωνσταντίνο Μήτσιο και στον κ. Κωσταδήμα Σ. Χρήστο· θερμότατες ευχαριστίες προς όλους.

124. Πραμαντιώτης δάσκαλος.

Αναφέρουμε ακόμα, ότι το 1925 πέθαναν, επίσης από ασθένεια, ενώ υπηρετούσαν στον στρατό, άλλοι δυο Ματσουκιώτες: Παππιάς Αθανάσιος του Αποστόλου και Παππιάς Κωνσταντίνος του Αθανασίου.

5. Ο πόλεμος του 1940-1941

Πολλοί Ματσουκιώτες υπηρέτησαν την πατρίδα κατά τον πόλεμο τούτο:

1. Γεωργίου Βασίλειος Νικολάου	11. Καλόγηρος Σπυρίδων Νικολάου
2. Γεωργίου Ευάγγελος Γεωργίου	12. Καλόγηρος Σταύρος Νικολάου
3. Γεωργίου Ιωάννης Γεωργίου	13. Καλούσιος Σπυρίδων Κωνσταντίνου
4. Γεωργίου Σταύρος Κωνσταντίνου	14. Καλούσιος Σταύρος Κωνσταντίνου
5. Γεωργίου Χρήστος Κωνσταντίνου	15. Κωσταδήμας Αθανάσιος Σπυρίδωνα
6. Γρηγορίου Δημήτριος Χρήστου	16. Κωσταδήμας Αλέκος Κωνσταντίνου
7. Γρηγορίου Κωνσταντίνος Αποστόλου	17. Κωσταδήμας Ανδρέας Αθανασίου
8. Καλόγηρος Γεώργιος Νικολάου	18. Κωσταδήμας Γεώργιος Αθανασίου
9. Καλόγηρος Θωμάς Νικολάου	19. Κωσταδήμας Κωνσταντίνος Αθανασίου
10. Καλόγηρος Ιωάννης Νικολάου	

14. Ματσουκιώτες παρουσιάζονται φαντάρει, Ιωάννινα 19-4-1926.

20. Κωσταδήμας Κωνσταντίνος Αποστόλου	30. Νάκας Χρήστος Γεωργίου
21. Κωσταδήμας Κωνσταντίνος Ιωάννου	31. Ροβίσης Κωνσταντίνος Γεωργίου
22. Κωσταδήμας Πέτρος Σπυρίδωνα	32. Στραγάλης Απόστολος Κωνσταντίνου
23. Κωστίκας Ιωάννης Γεωργίου	33. Στραγάλης Βασίλειος Κωνσταντίνου
24. Μακρής Δημήτριος Χρήστου	34. Στραγάλης Ευάγγελος Κωνσταντίνου
25. Μακρής Κωνσταντίνος Δημητρίου	35. Τσαντούλης Πέτρος Κωνσταντίνου
26. Μητρέλος Γεώργιος Δημητρίου	36. Τσαντούλης Χρήστος Κωνσταντίνου
27. Μητρέλος Ιωάννης Δημητρίου	37. Φίλος Σπυρίδων Ιωάννου
28. Νάκας Σωτήριος Νικολάου	38. Χύτας Κωνσταντίνος Αποστόλου
29. Νάκας Χρήστος Βασιλείου	

Σημειώνουμε ακόμα, ότι το 1940 πέθανε φαντάρος στην Αλβανία από ασθένεια ο *Μακρής Αχιλλέας του Γεωργίου*. Επίσης ο *Στραγάλης Αθανάσιος του Ευαγγέλου* σκοτώθηκε το 1941 κατά τον βομβαρδισμό από τους Γερμανούς της Ελασσόνας, όπου δούλευε ως τυροκόμος.

15. Πράμαντα 27 Ιουλίου 1938: Οργάνωση Εθνικής Νεολαίας Ματσουκίου, για την υποδοχή του γενικού διοικητή Ηπείρου.

Μαρτυρίες από τον πόλεμο της Αλβανίας

A¹²⁵

Σε υψόμετρο 1400 μέτρα σκάβαμε στο χιόνι, πολύ χιόνι, πέντε! μέτρα, φτιάναμε γούρνες και βάζαμε μέσα τις σκηνές. Μας έδωσαν κονιάκ και σταφίδα, για να ζεσταθούμε.

B¹²⁶

1. Ήμαν στο 3ο τάγμα, λόχο 11ο, είχαμε διοικητή τον Πανταζή. Έπαθα κρυπαγήματα στα υψώματα του Τεπελένι, 22 Γενάρη του '41. Πρίστηκε το πόδι το δεξιό κι έγινε όλο μαύρο. Με πήγαν στην Αθήνα στις 12 του Φλεβάρη και μ' έκοψαν τη μισή πατούσα (Εικ. 16).

2. Εμάς τους Μαισκιώτες μας φυλάει η Βαγγελίστρα¹²⁷. Να μη σε γελάει κανένας· δεν σκοτώθηκε Μαισκιώτ' από σφαίρα στον πόλεμο. Εγώ μου με βλέπ'ς κινδύνεψα τρεις φορές και γλύτωσα. Είμασταν σ' ένα χωριό, το Αργυροχώρ', πήγαμι να ζητήσουμε ψουμί, έπεσε η οβίδα, άλλοι έμειναν στον τόπο, εγώ γλύτωσα. Στην Κακαβιά ήμασταν τέσσερις παρέα· δυο πήγαν στον τόπο, ένας τραυματίστηκε κι εγώ πάλι γλύτωσα. Κάπ' αλλού, σε κάτ' πουρνάρια, ήμαν μόνος μου, έπεσε η οβίδα δίπλα και δεν έσκασε!

3. Κάποτε είχα τρεις μέρες χωρίς νερό· φούσκωσε η κοιλιά μ'! Να φ'λάει ο Θεός! Ψείρα κάργα!

4. Απέναντι οι Ιταλοί, δώθε εμείς. Ούτε τσιγάρο δεν κοιτούσαμε ν' ανάψουμε. Μια φορά στον Αι-Λια πιάσαμε καμμιά πενήνταριά Ιταλούς αιχμάλωτους. Κάποιος Έλληνας ήθελε να καρφώσει

16. Ο Δημήτριος Γρηγορίου, ο «τραυματίας» στον πόλεμο του 1940 (19-12-1986).

125. Στραγάλης Βασίλειος του Κωνσταντίνου, 12-1-1986.

126. Γρηγορίου Δημήτριος του Χρήστου, 23-5-1986.

127. Εννοεί την Παναγία της Βύλιζας του Ματσουκίου.

έναν Ιταλό, αλλά εγώ τον σταμάτησα.

– Τι σου φταίει; του λέω· όπως εσένα σε κάλεσε η πατρίδα, έτσι κι αυτόν.

Τον έσωσα· μ' αγκάλιασε και μ' είπε:

– Φρατέλο! Φρατέλο!

5. Ο Άγι-Γιώργης των Ιωαννίνων όταν κινάει πόλεμος πάει μπροστά. Εμάς μας φυλάει πολύ η θρησκεία. Έφυγαν οι Ιταλοί σαν τα γιλάδια, δεν σταμάτησαν πουθενά. Νικήσαμε, Δύναμη Θεού!

6. Η περίοδος της Κατοχής (1941-1944)

α. Η συμμετοχή του Ματσουκίου στην Εθνική Αντίσταση

Αμέσως με την κατάκτηση της Ελλάδας από τα Γερμανοϊταλικά στρατεύματα άρχισε και ο αγώνας των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών με τις αντιστασιακές οργανώσεις: α) Ε Δ Ε Σ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), 11 Σεπτεμβρίου 1941· β) Ε Α Μ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), 28 Σεπτεμβρίου 1941 και γ) Ε Κ Κ Α (Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση), θέρος 1942. Η κάθε μια από αυτές ιδρύει σύντομα και το ένοπλο τμήμα της: α) ο ΕΔΕΣ τις ΕΟΕΑ (Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών), 28 Ιουλίου 1942· β) το ΕΑΜ τον ΕΛΑΣ (Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό), Φεβρουάριος 1942 και γ) η ΕΚΚΑ το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων, Μάρτιος 1943.

Το Ματσούκι, μαζί με τους άλλους Έλληνες, συμμετέχει και αυτό ενεργά στην Εθνική Αντίσταση κατά του κατακτητή, ενταγμένο στο ένοπλο αντάρτικο τμήμα των ΕΟΕΑ του ΕΔΕΣ, στο οποίο αρχηγός ήταν ο στρατηγός Ναπολέον Ζέρβας. Τον Ιούνιο του 1942 τάγμα Ιταλών φτάνει απέναντι από το χωριό, στο δάσος Παρίς'. Το Ματσούκι παίρνει τα όπλα.

Ένα περιστατικό: Υπηρειούσα το 1943-1944 στην ταξιαρχία Βάλτιου και είχαμε αρχηγό τον Χούτα Στυλιανό. Το 1944, αν θυμάμαι καλά, έρχονταν το καλοκαίρι η φάλαγγα των Γερμανών από την Πρέβεζα για τα Γιάννενα και την χτυπήσαμε στην θέση Κανέτα¹²⁸.

Και ένας άλλος Ματσουκιώτης, ο Παππιάς Στέργιος, εξιστορεί (1984):

– Στην Κατοχή (1941-1944) πωλούσα πολλά όπλα στους Έλληνες, στα Χάσια και όπου νάναι, ολόκληρα φορτώματα: μαλιχέρια, φυσίγγια, αραβίδες, πυροβόλα,

128. Προφορική μαρτυρία Κωσταδήμα Αθανασίου του Αντωνίου (1985).

χειρομοβίδες.. Πολλά έδωνα και τσάμπα. Τότε από Μουργκάνι μέχρι Κουτσούφλιανη έβρισκες ό,τι όπλο ήθελες.

Με κατηγορήσαν, ότι είχα όπλα. Να με βαράν οι Ιταλοί νύχτα-μέρα. Πού έχεις τα όπλα; Σε ποιους τάδωσες; Αν μαρτυρούσα, θα κρέμαγα πολύ κόσμο. Με φυλάκισαν 18 μέρες στον Κονισκό· μ' έσωσε η μάνα του γιατρού του Νταϊλιάνα. Για τρία εξάμηνα πέρασα στις φυλακές Αβέρωφ. Αποφυλακίστηκα και σκότώσα και δυο Ιταλούς. Σκότωσες ανθρώπους; μου λένε. Μωρ' αυτοί μου κάμανε τα πλευρά μαλακότερα απ' την κοιλιά!

Στην Μπάφρα πέθανε το 1943 από τις κακουχίες των Γερμανών ο Κωσταδήμας Ιωάννης του Ευαγγέλου, περίπου 17 ετών.

Αλλά ο Γιάννης Μητρέλος συγκρότησε και διοίκησε ο ίδιος ένοπλο τμήμα 50-60 ανδρών, κυρίως από χωριανούς. Έλαβε μέρος στην οργάνωση του πεδίου ρίψεων στον Γαλαρόκαμπο Συρράκου (1942-Άνοιξη 1943) και σε πολλές επιχειρήσεις κατά των κατακτητών: Γότιστα (1943), Περιστέρι (1944), δολιοφθορές στον δρόμο Ιωαννίνων-Τρικάλων, στα Κατσανοχώρια, κλπ.

β. Η μάχη στο Μικρό Περιστέρι (1943)¹²⁹

Οι τρεις βασικές αντιστασιακές οργανώσεις, που προαναφέραμε, στην αρχή μεν συνεργαζόταν, αλλά δυστυχώς, ήδη από τα μέσα του 1943, προέκυψαν αντιθέσεις μεταξύ τους, που τις οδήγησαν τελικά σε ανοιχτή ρήξη. Στα μέρη μας και συγκεκριμένα στο Μικρό Περιστέρι το 1943 ανάμεσα στον ΕΔΕΣ και το ΕΑΜ έγινε σκληρή μάχη με αρκετούς νεκρούς και τραυματίες. Στην σύγκρουση αυτή και με το μέρος του ΕΔΕΣ έλαβαν μέρος και Ματσουκιώτες. Σκοτώθηκε τότε ο Γρατσάνης Κωνσταντίνος του Γεωργίου και της Βασιλικής, ηλικίας περίπου 19 ετών, ενώ αιχμαλωτίστηκαν για σύντομο διάστημα οι: Γρατσάνης Σταύρος του Γεωργίου, Μητρέλος Αλέξανδρος του Δημητρίου, Μπουνταλάς Απόστολος του Ευαγγέλου και Τσαντούλης Βάιος του Γεωργίου.

Μαρτυρία για την μάχη¹³⁰

«Πολεμικές 'Αμυντικές 'Επιχειρήσεις Τμημάτων Στρατηγού Ναπ. Ζέρβα με έπιπεθέμενα τμήματα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

129. Η αναφορά στα γεγονότα 1943-1949 γίνεται οπωσδήποτε όχι για οποιαδήποτε πολιτική αντιπαράθεση, αλλά μόνον για την ιστορία, η οποία νηφάλια και αντικειμενικά θα τα κρίνει στο μέλλον.

130. Παναγιωτόπουλου.

Μάχη Περιστερίου.

Ὁ χειμώνας τοῦ 1943 μὲ βρῆκε κατεταγμένον σὲ ἔνοπλο ἀντάρτικο τμήμα τοῦ ΕΔΕΣ στὰ ὑψώματα μεταξὺ χωρίων Συρράκου καὶ Περιστερίου.

Τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ αὐτοῦ ἔτους τμήματα τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ἐπειτέθησαν αἰφνηδιαστικὰ ἐναντίον ἡμετέρων τμημάτων ἐκτὸς περιοχῆς μας. Τὸ δικό μας τμήμα πού ὑπήγετο τότε εἰς τὸν Ἄνθυπασπιστὴ Χωροφυλακῆς Κοσσυφάκη, προφανῶς γιὰ ν' ἀποφευχθῆ συμπλοκὴ μετεκινήθη πρὸς Περιστερί ὅπου ἐνώθηκε μὲ τὸν Λόχο τοῦ Λοχαγοῦ Κωσταντινίδη. Διανυκτερεύσαμε στὸ χωριὸ ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς νυκτός, ἐχθρικὰ τμήματα τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ κατέλαβαν τὰ ἐγγύς ὑψώματα τοῦ χωριοῦ. Στὸ τμήμα πού ὑπηρετοῦσα ὑπηρετοῦσαν καὶ οἱ Ἄλέκος Μητρέλος ἀδελφὸς τοῦ γαμβροῦ μου Γιάννη καὶ ἓνα ἄλλο παιδί ὀνόματι Γρατσάνης, νομίζω Κώστας τὸ μικρό του ὄνομα.

Τὰ χαράματα μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη ἐνημέρωση, δόθηκε διαταγὴ ἐπιθετικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν ἐχθρικῶν τμημάτων λόγῳ τῶν ἐνεργειῶν των. Καὶ ἔτσι μὲ τὸ πρῶτο φῶς πού λέμε στὴ Στρατιωτικὴ ὀρολογία, ἄρχισε ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια, (σημειώνω ἐδῶ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἀντικανονικὴ καθ' ὅτι μειωπικὴ, κακὴ χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους). Κατὰ τὴν ἐξέλεξι τῆς ἐπιχειρήσεως διεπιστώθη ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρικῶν τμημάτων τόσο σὲ ἔμπυχο ὅσο καὶ σὲ ἄψυχο ὑλικό. Καὶ ἐνῶ τὰ τμήματά μας ἐνεργοῦσαν κατὰ τοῦ ὑπεριτέρου ἐχθροῦ καὶ ἐπὶ ὀρεινοῦ ἀνηφορικοῦ ἐδάφους, ἀνεφέρθησαν οἱ πρῶτες ἡμέτερες ἀπώλειες προσωπικοῦ στὶς ὁποῖες δυστυχῶς ἦταν καὶ ὁ Κώστας Γρατσάνης ἐὰν δὲν κάνω λάθος στὸ μικρό του ὄνομα. Τὸ ἡρωϊκὸ αὐτὸ παιδί ἀνήκε σὲ μιὰ ἄλλη ὀμάδα. Μέχρι τὸ ἡλιοβασίλημα μερικὲς μόνον μικρὲς ὀμάδες κατόρθωσαν νὰ καταλάβουν κάποιους ἀντικειμενικοὺς σκοπούς. Μὲ τὸν ἔρχομό τῆς νύκτας διεπιστώθηκε ἡ διάλυσις τῶν τμημάτων μας προφανῶς νὰ ἀποφευχθῆ ἡ καταστροφὴ. Ἐποφελούμενοι δὲ τοῦ σκοτίους καὶ τῆς ὀμίχλης διέφευγαν πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις.

Ἐγὼ μὲ τὸν Ἄλέκο Μητρέλο διασπάσαμε τὸν Ἐλασίπκο κλειὸ ἀλλὰ μὲ λαθασμένη πρὸς Συρράκο κατεύθυνση (τὰ χωριὰ αὐτὰ κατήχοντο ὑπὸ μεγάλων τμημάτων τοῦ ΕΛΑΣ ὑπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην). Ταλαιπωριμένοι ἀπὸ τὴν ὀλονύκτια πορεία μὲ τὴν προαναφερομένη κατεύθυνση μᾶς βρῆκε ἡ μέρα. Καθ' ὁδὸν συναντούσαμε ἐχθρικὰ φυλάκια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεφεύγαμε μὲ διαφόρους τρόπους. Ἡ τακτικὴ αὐτὴ συνεχίστηκε μέσω τῶν δύο αὐτῶν χωρίων καὶ τῶν φυλακίων τοῦ Ἁγ. Χριστοφόρου Καλλαρυτῶν. Μόλις ὅμως περάσαμε τὸ ποτάμι πρὸς τὶς πλαγιὰς τοῦ Μοναστηριοῦ μας, ἀκούσθησαν φωνὲς ἀπὸ τὸ ὑψωμα Ἁγ. Χριστοφόρου μὲ προειδοποιητικὲς βολὲς αὐτομάτων ὄπλων Ἐλασιπῶν οἱ ὁποῖοι μᾶς καλοῦσαν νὰ γυρίσουμε καὶ νὰ παραδοθῶμε ἀντιληφθέντες τὰ τεχνάσματά μας. Ὁ Ἄλέκος ἐπέμενε (τὸ θυμᾶμαι καλὰ αὐτὸ) νὰ συνεχίσουμε πρὸς Μοναστήρι μας. Ἡ θεία χάρη ὅμως τῆς Παναγίας μου ἔδωσε δύναμη στὸ νὰ ἐπιμείνω νὰ γυρίσουμε πίσω διότι οἱ πλαγιὰς εἶναι ἀναπεπταμένες πού ἐὰν συνεχιζαμε πρὸς Μοναστήρι μας θὰ

σήμαινε καὶ τὸ τέλος μας. Μὲ τὸ γύρισμα μας πρὸς τὴ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ μᾶς περίμενε μιὰ ἐχθρική ἐνισχυμένη ομάδα ἢ ὁποία μᾶς ἀφόπλισε καὶ μᾶς ὀδήγησε στὸ ἀρχηγεῖο τους ποὺ ἦταν ἐντὸς τοῦ χωρίου Καλλαρυτῶν.

Μετὰ ἀπὸ πολὺὤρες ἀνακρίσεις μᾶς ἐκλείσαν σὲ ἓνα ὑπόγειο (στάβλο) κοντὰ στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ. Τὴν ἐπομένη μᾶς παρουσίασαν ἓναν, ἓναν σὶν Α. Βελουχιώτη ὁ ὁποῖος διὰ καταλλήλου προπαγάνδας ἤθελε νὰ καταταγοῦμε στὰ τμήματά του. Αὐτὸ ἦταν ἀδύνατο.... "Ὑστερα ἀπὸ κάποιες μεσολαβήσεις βρεθήκαμε ἐλεύθεροι καὶ ὁ καθένας πῆρε τὸ δικό του δρόμο».

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχη στο Περιστέρι συγκρούστηκαν στὸν Ἄι-Θόδωρο Ματσουκίου ἡ ομάδα Μητρέλου με τὸ ΕΑΜ, που νικήθηκε. Ἀλλ' οἱ ἀντάρτες ξαναχτύπησαν καὶ τότε αἰχμαλωτίστηκαν ὁ Ματσουκιώτης Μακρῆς Ἰωάννης τοῦ Στέργιου καὶ κάποιος ὀνόματι Ζέρβας ἀπὸ τὴν Ἀρδομίστα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ (1943) σκοτώνεται στους Χριστοὺς ἀπὸ τους Ἐλασίτες ὁ Ματσουκιώτης Βενετικός Δημήτριος τοῦ Χρήστου, που ἀνήκε στο τάγμα Κράψης.

γ. Ὁ Ἄρης Βελουχιώτης στο Ματσούκι

Ἀφήγηση σε μένα ἀπὸ τὸν Γιάννη Μητρέλο, Ματσούκι 16-8-1985:

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1943 ὁ Ἄρης χτύπησε ἀπὸ τὰ Κριθάρια τὸ Ματσούκι. Σκοτώθηκαν τότε δυο νεαρά άτομα, ὁ Ροβίσης Χρῆστος τοῦ Γεωργίου καὶ ἡ Στραγάλη Βασιλική τοῦ Ευαγγέλου.

Ὅταν ὁ Ἄρης ἐφτανε στα Κριθάρια ἐγίνε μάχη στους Καλαρρύτες με τὴν ΕΠΙΟΝ (Ἐνιαία Πανελλαδική Ὀργάνωση Νέων, τμήμα τοῦ ΕΑΜ) τῆς 9ης Μεραρχίας. Νικήσαμε, ἀν καὶ ἦμασταν μόνον τρεῖς! (δυο Ματσουκιώτες καὶ ἓνας Πραμαντιώτης). Τότε ὁ Ἄρης στέλνει ἐνισχύσεις καὶ ἐγὼ κατέβηκα στο Ματσούκι, χωρὶς νὰ γνωρίζω, ὅτι αὐτὸς βρίσκεται στο χωριό. Μ' ἐπίασε αἰχμάλωτο πάνω ἀπὸ τὴν γέφυρα Σιαφυλά, σπῆς κουδέλες, ἦταν Οκτώβρης τοῦ 1943.

Ὁ Ἄρης με συμπεριφέρθηκε σαν κύριος, μου ἔδωσε καπνὸ, τσιγαρόχαρτο, με πῆρε ἰδιαίτερος καὶ τα εἶπαμε στὸν φτελιά, στο νεκροταφεῖο. Για μιὰ στιγμή εἶπα, ὅτι θα με σκοτώσει, εἶχε κουμπωμένο τὸ πιστόλι. Ἀν τὸ ἐπιχειροῦσε, θα σκοτωνόμασταν καὶ οἱ δυο, στὴν μασχάλη μου κρατοῦσα μιὰ χειρομοβίδα Μιλς.

Στὸν Ἄι-Θόδωρο βρῆκε τρεῖς κομμουνιστές, που τοῦ ζήτησαν νὰ κάψουν τὸ σπίτι μου, γιατί τοὺς διέλυσα. Ὁ Ἄρης δὲν τοὺς ἔκανε τὸ κατήρι.

Τοῦ πετάλωσα τὴν φοράδα. Με πρότεινε γιὰ ὑπασπιστή του! ἀλλὰ ἐγὼ τοῦ εἶπα, ὅτι δὲν ἀπατῶ τὴν ὀργάνωσή μου. Ἐφυγε ὁ Ἄρης καὶ ἐγὼ πῆγα στο τάγμα τῆς Κράψης.

17. Το 1947 στην πλατεία της Τζιούρτζιας Ματσουκιώτες και άλλοι ένοπλοι του εθνικού στρατού με επικεφαλής τον Γιάννη Μητρελο (καθιστός με το ένα πόδι πάνω στο άλλο).

7. Ο εμφύλιος πόλεμος (1944-1949)

Από τον Οκτώβριο 1944, με την αποχώρηση των ξενικών στρατευμάτων Κατοχής, και μέχρι τον Αύγουστο 1949 η Ελλάδα περνάει μια περίοδο εθνικής κρίσης με ένα ολοκληρωτικό εμφύλιο πόλεμο (Ε ι κ . 17).

Οι Ματσουκιώτες βρέθηκαν προσκείμενοι στον ΕΔΕΣ. Οι κίνδυνοι από αντίποινα της παράταξης του ΕΛΑΣ περιορίστηκαν πολύ: α) Από τη συγκρότηση επιτροπής, που ζητήθηκε από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, με μοναδικό σκοπό τη διαμεσολάβηση. Την αποτελούσαν οι χωριανοί Γεώργιος Κωσταδήμας του Στέργιου και Αθανάσιος Κωσταδήμας του Σπυρίδωνα. Αυτοί δεν είχαν καμιά ιδεολογική συγγένεια με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και απέβλεπαν αποκλειστικά στη βοήθεια των συγχωριανών τους. β) Από την άψογη στάση και ουσιαστική συμπαράσταση του εφημέριου του Ματσουκίου παπα-Κώστα Λένη, από τους Κτιστάδες Άρτας. Αυτός ανήκε οδεολογικά στο ΕΑΜ και ήταν μπροστάρης στις απαιτήσεις και απειλές του ΕΛΑΣ, το σπίτι του έγινε καταφύγιο για όλους.

Το καλοκαίρι πάντως του 1947 οι αντάρτες:

1) Έκαψαν έξι σπίτια: Δημοκώστα Σωτηρίου, Λάνταβου Χρήστου, Μητρέλου Δημητρίου, Μητρέλου Ιωάννου, Μητρέλου Χρήστου και Στραγάλη Χρήστου.

2) Κατέστρεψαν το τυροκομικό εμπόριο των Μητρελαίων.

3) Φόνευσαν στην Τροΐλα τον κτηνοτρόφο Ροβίση Δημήτριο του Κωνσταντίνου και στην Λαγκάδα τον αγωγιάτη Πυρώτη Ιωάννη του Χρήστου. Επίσης πνίγηκε στο ποτάμι, θέση Στρούγγος, ο Θεοδώρου Γεώργιος του Δημητρίου, καταδιωκόμενος.

Κατά το διάστημα 1947-1949, όπως συνέβη και με άλλα ανταρτοκρατούμενα χωριά, το Ματσούκι άδειασε, οι κάτοικοι βολεύτηκαν προσωρινά σε σκηνές στον Κατσικά. Μερικοί πέρασαν με τον στρατό στους Καλαρρύτες, στο Προσήλιο και την Λούντζιανη. Το 1948 έπεσε στον Γράμμο ο Μακρής Σπυρίδων του Γεωργίου, που υπηρετούσε στον εθνικό στρατό. Μετά την συντριβή των κομμουνιστών τον Αύγουστο 1949 διατηρήθηκαν ένοπλα τμήματα πολιτών, που επενέβησαν σε μικροκρούσματα στους Καλαρρύτες και την Τζιούρτζια. Τέλος, το 1950 έγινε και ο επαναπατρισμός των Ματσουκιωτών¹³¹.

8. Ο Μητρέλος Ιωάννης του Δημητρίου

Ένοπλο μέλος των ΕΟΕΑ του ΕΔΕΣ, κατετάγη την 1-6-1943 στο ανεξάρτητο τάγμα του Γεωργίου Λυγεράκη, αργότερα μετατέθηκε στο ανεξάρτητο τάγμα

131. Πρ. 1 / 22-1-1963 Κοινότητας Ματσουκίου.

Ανατολικής Κράψης με διοικητή τον Γεώργιο Περίδη «έν ἀρχῇ ὡς Διμοιρίτης καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς Δ/τῆς Λόκου τοῦ Τάγ/τος δυνάμεως 65-70 ἀνδρῶν (στρατο-
 λογήσας τούτους κυρίως ἐκ τοῦ χωρίου του προσκομίσας ἅμα 2 πολυβόλα Ιτα-
 λικὰ καὶ ἐν ΧΟΤΣΚΙΣ), μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐξ' ἀπονομῆς ἐφ. Ανθυπολοχαγοῦ¹³².
 Τὸ τμήμα του διώκσε μετὰ ἐπαινετῆς διοικητικῆς ἰκανότητος, καὶ εὐψυχίας συμ-
 μετασχῶν εἰς ἀπασας τὰς ἐπιχ/σεις τοῦ Τάγ/τος κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ΕΛΑΣ
 ἐπιδείξας ἥρωισμὸν καὶ αὐταπάρνησιν σπανίαν, ἀκολουθήσας τὸ Τάγμα μέχρι τέ-
 λους μετὰ τῶν ἀνδρῶν του εἰς ΚΕΡΚΥΡΑΝ ὅπου καὶ ἀπελύθη μετὰ τὴν διάλυσιν
 τῶν Ε.Ο.Ε.Α. (ΕΔΕΣ - Ζέρβα) λαβὼν κανονικὸν ἀπολυτήριο¹³³, (12-2-1945). Κα-
 τὰ το διάστημα 1/4/1947-30/9/1947 υπηρέτησε στο Τάγμα Περιστερίου Πραμά-
 ντων, στις ΜΑΔ (Μονάδες Ασφαλείας Δράσεως, Εικ. 17).

Ο Ι. Μητρέλος γεννήθηκε το 1907 στο Ματσούκι, πέθανε στις 3 Φεβρουα-
 ρίου 1989 στα Γιάννενα (Νοσοκομείο Χατζηκώστα). ἡ ταφή του ἐγένετο στο χω-
 ριό (Ματσούκι). Μια ζωὴ
 τυροκόμος, εἴτε κοντὰ
 στον πατέρα του, εἴτε ὡς
 τεχνίτης σε διάφορα μέρη,
 ἀκόμα καὶ του ἐξωτερικοῦ
 (στις Βουλγαρικές πόλεις
 Φιλιππούπολη, Στενήμα-
 χο, κλπ.). Στο Ματσούκι
 ἦταν ἀκόμα γεωργός καὶ
 παντοπώλης, χρημάτισε
 καὶ πρόεδρος (Εικ. 30).

9. Το Μνημεῖο πεσόντων τῆς Μάζιας

Στήθηκε στον αυχένα
 του Δρίσκου, στο μάρμαρό
 του χαράσσονται τα παρα-
 κάτω (Εικ. 18):

18. Το μνημεῖο πεσόντων του 1965 στὴν
 Μάζια Ιωαννίνων (14-7-1986).

132. Πεζικού, 19-8-1947.

133. Υπεύθυνη δήλωση Γ. Περίδη, αντιστρατήγου ἐν ἀποστρατεία, ἐν Αθήναις 5-1-1976
 (Καλούσιου, α).

ΗΡΩΪΚΩΣ ΠΕΣΣΩΝΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΕΟΕΑ - ΕΔΕΣ
ΜΑΧΟΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑ ΚΑΤΑΚΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΑΜΜΟΚΟΜΟΥΝΙΣΤΩΝ
1942-1945

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΝ
ΤΑΓΜΑ ΚΡΑΨΗΣ

ΙΕΡΕΥΣ	ΚΟΝΤΟΣ	Γ.	ΑΝΤΑΡΤΗΣ	ΛΙΟΥΤΑΣ	Η.
ΟΠΛΓΟΣ	ΜΗΤΡΟΚΩΣΤΑΣ	Γ.	»	ΛΙΟΥΤΑΣ	Κ.Ι.
ΑΝΘ/ΡΧΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ	Γ.	»	ΜΑΝΤΖΙΟΣ	Ν.
ΑΝΘ/ΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΟΚΙΤΣΟΣ	Ι.	»	ΜΑΝΤΖΙΟΣ	Δ.
ΕΠΙΛΟΧΙΑΣ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	Δ.	»	ΜΗΤΡΕΛΟΣ	Θ.
»	ΚΟΝΤΟΣ	Ν.	»	ΜΠΑΛΑΜΑΤΣΑΣ	Ν.
ΛΟΧΙΑΣ	ΓΙΩΤΗΣ	Η.	»	ΝΑΣΙΟΣ	Ν.
»	ΜΑΝΤΖΙΟΣ	Π.	»	ΡΟΒΙΣΗΣ	Δ.
»	ΜΠΑΡΚΑΣ	Β.	»	ΡΟΒΙΣΗΣ	Χ.
»	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	Γ.	»	ΣΤΑΜΟΣ	Γ.
»	ΤΟΜΑΡΑΣ	Δ.	»	ΣΠΥΡΟΝΙΚΟΣ	Χ.
ΑΝΤΑΡΤΗΣ	ΒΕΝΕΤΙΚΟΣ	Δ.	»	ΣΠΥΡΟΝΙΚΟΣ	Ι.
»	ΒΕΝΕΤΙΚΟΣ	Γ.	»	ΣΟΥΡΑΒΛΙΑΣ	Ε.
»	ΓΡΑΤΣΑΝΗΣ	Κ.	»	ΤΑΤΣΗΣ	Η.
»	ΓΟΥΛΑΣ	Δ.	»	ΤΣΑΓΚΛΗΣ	Δ.
»	ΔΑΣΚΑΛΟΣ	Ι.	»	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΟΣ	Γ.
»	ΚΑΝΤΖΕΛΗΣ	Α.	»	ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ	Β.
»	ΚΟΥΤΣΟΜΙΤΗΣ	Ι.	»	ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ	Φ.
»	ΛΙΟΥΤΑΣ	Κ.	»	ΝΑΣΙΟΣ	Δ.
»	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΟΣ	Κ.	»	ΓΙΩΤΙΤΣΑΣ	Α.

3/12 ΤΑΓΜΑ

ΛΟΧΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΤΑΓΜ/ΡΧΗΣ	ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ	Χ.	ΑΝΤΑΡΤΗΣ	ΖΙΩΓΟΣ	Β.
ΑΝΘ/ΛΑΡΧΟΣ	ΨΥΧΟΓΥΙΟΣ	Σ.	»	ΠΑΠΑΕΥΘΥΜΙΟΥ	Δ.
ΑΝΤΑΡΤΗΣ	ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ	Χ.	»	ΤΟΚΗΣ	Σ.
»	ΔΕΚΟΛΗΣ	Ι.			

ΛΟΧΟΣ ΒΟΥΤΟΝΟΣΙΟΥ

ΑΝΤΑΡΤΗΣ	ΚΑΡΑΝΤΖΙΑΣ	Η.
»	ΜΠΕΗΣ	Ε.
»	ΜΠΠΤΟΣ	Ν.
»	ΣΙΟΥΛΗΣ	Ν.
»	ΣΙΟΥΛΗΣ	Σ.

ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τους αναφερόμενους πεσόντες είναι και τέσσερις Ματσουκιώτες: ΒΕΝΕΤΙΚΟΣ Δ[ΗΜΗΤΡΙΟΣ], ΓΡΑΤΣΑΝΗΣ Κ[ΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ], ΡΟΒΙΣΗΣ Δ[ΗΜΗΤΡΙΟΣ]¹³⁴ και ΡΟΒΙΣΗΣ Χ[ΡΗΣΤΟΣ].

10. Ο σεισμός της 1ης Μαΐου 1967

Από την καθημερινή εφημερίδα των Τρικάλων:

«Τὴν 9.10' πρωΐνην τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ΤΡΟΜΑΚΤΙΚΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΕΠΛΗΞΑΝ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ ΟΚΤΩ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ, ΔΕΚΑΔΕΣ ΟΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΑΙ ΚΑΙ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΟΙ ΑΣΤΕΓΟΙ Ἐπλήγησαν κυρίως οἱ νομοὶ Τρικάλων, Καρδίτσας, Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων»¹³⁵.

19. Μετά τον σεισμό της 1-5-1967 στο Ματσούκι στήθηκαν σκηνές (18-7-1967).

134. Αυτός σκοτώθηκε το 1947.

135. Η Έρευνα. Τετάρτη 3 Μαΐου 1967. σ. 1.

Τα σπίτια του Ματσουκίου καταστράφηκαν μερικώς ή ολικώς κατά το 1/3, ήτοι 70 περίπου, σε σύνολο 200 (Εικ. 19). Το φθινόπωρο του ίδιου έτους κάθε σεισμόπληκτος πήρε από το κράτος δωρεάν 3.500-5.000 δραχ., για να στεγασθεί προσωρινά σε τσίγκινη παράγκα. Τα επόμενα έτη χορηγήθηκε κρατικό δάνειο από 11.000 μέχρι 50.000 δραχ., με χάρη το 30%, σε 85 οικογένειες, για την επισκευή ή το κτίσιμο νέου σπιτιού. Έτσι τα παλιά παραδοσιακά πέτρινα σπίτια με τις πλάκες στην σκεπή άρχισαν σιγά-σιγά να παραχωρούν την θέση τους σε σύγχρονα με κεραμίδια ή τσίγκο. Μια άλλη «τρομακτική» καταστροφή άρχισε...

11. Οι Σύλλογοι του χωριού

α. Ο Εξωραϊστικός Σύλλογος της Βύλιζας

Ιδρύθηκε το 1976 με έδρα το Ματσούκι και «σκοπὸς τούτου εἶναι ἡ ἐξύψωσις τοῦ μορφωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος τῶν διαμενόντων ἐν Ματσουκίῳ ἢ ἀλλαχοῦ, καταγομένων ἐκ τῆς Κοινότητος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν κατοίκων, ἡ δημιουργία βιβλιοθηκῶν, ἡ διενέργεια διαλέξεων μορφωτικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἡ ἐκτέλεσις παντὸς εἴδους κοινωφελῶν ἔργων». Ο τίτλος του είναι: *Εξωραϊστικός Σύλλογος Κοινότητος Ματσουκίου, ἡ Βίλιζα*.

Οι δραστηριότητες του Συλλόγου της Βύλιζας συνοψίζονται στα εξής: Τοποθέτησε σιδερένια κάγκελα στον μανδρότοιχο της πλατείας το 1978 και το επόμενο έτος την έστρωσε με πλάκες. Κατασκεύασε εξ αρχής τρεις πέτρινες βρύσες, της Τραγουδάρας στην Μαυριά (1983), στο Φασόνι (1988) και την Κάλουτα (1984-85). Αναστήλωσε την στέρνα του Μοναστηριού (1977), δημιούργησε πλούσια βιβλιοθήκη, εκδίδει ετήσιο ημερολόγιο τοίχου, ανεβάζει θεατρικά έργα, βραβεύει μαθητές, οργανώνει χορευτικές-ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, εκδρομές, το 1987 κατασκεύασε παιδική χαρά στην Μαυριά, κλπ.

Πρόεδροι χρημάτισαν κατά καιρούς οι: Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Αθανασίου, Μπουτσώλης Σωτήριος του Δημητρίου, Μακρής Ευθύμιος του Δημητρίου, Γρηγορίου Βασίλειος του Στέργιου, Τσαντούλης Σωτήριος του Βάιου, Λάνταβος Αλκιβιάδης του Κωνσταντίνου, Κωσταδήμα Νίκη του Αντωνίου.

β. Ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος της Αγίας Παρασκευής

Έχει έδρα τα Τρίκαλα και ιδρύθηκε την 30-12-1980, με την επωνυμία: *Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ματσουκιωτών Θεσσαλίας, ἡ Αγία Παρασκευή*. Σκοποί του είναι: η σύσφιξη των πατριωτικών δεσμών, η επίλυση των προβλημάτων του Ματσουκίου και η πολιτιστική του άνοδος, κλπ. Πρόεδροι χρημάτισαν κα-

τά καιρούς οι: Κωστίκας Δημήτριος του Ανδρέα, Κωσταδήμας Σταύρος του Γεωργίου, Στραγάλης Κωνσταντίνος του Βασιλείου, Στραγάλης Σωτήριος του Σταύρου.

Από τις δραστηριότητες του Συλλόγου: η έκδοση του βιβλίου μου για την Βύλιζα (1982), η βράβευση μαθητών, έκδοση καλλιτεχνικού ημερολογίου τοίχου¹³⁶, ψυχαγωγικές-χορευτικές εκδηλώσεις, εκδρομές, κλπ. (Εικ. 19α).

γ. Η αδελφότητα της Κακαρδίτσας

Με έδρα την Αθήνα ιδρύθηκε την 19-5-1992 *Μορφωτική-εκπολιτιστική αδελφότητα Ματσουκιωτών Αττικής, η Κακαρδίτσα*. Σκοποί της είναι η ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωής, η προστασία των παραδόσεων, κλπ., πρόεδρος ο Ροβίσης Παναγιώτης του Αποστόλου.

19α. Ο πρόεδρος του Συλλόγου της Αγίας Παρασκευής Στραγάλης Σωτήριος κόβει την πίτα για τα παιδιά (9-1-1994).

136. Για το 1987 εκδόθηκε με επιμέλειά μου επιστημονικό ημερολόγιο, με ιστορικές-παραδοσιακές φωτογραφίες και σχετικά κείμενα.

Δ) ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Οι σχέσεις του Ματσουκίου με τους Καλαρρύτες

α. Ποικίλα

1) Το Ματσούκι έλαβε μέρος στην επανάσταση Καλαρρυτών-Συρράκου το 1821.

2) Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους το Ματσούκι υπάγεται στο Δήμο Καλαρρυτών (1883-1912).

3) Στους Καλαρρύτες είχαν την έδρα τους παλιότερα διάφορες υπηρεσίες (Δικαστήρια, Αστυνομία, κλπ.), από τις οποίες και εξυπηρετείται το Ματσούκι.

4) Ανάμεσα στα δυο χωριά υπάρχουν συναλλαγές. Οι Ματσουκιώτες π.χ. πωλούν στους Καλαρρυτιώτες ξύλα, κηπευτικά και καλούν για τους γάμους τους οργανοπαίχτες από τους Καλαρρύτες.

5) Σύμφωνα με κείμενο γύρω στο 1850 κάτοικοι του Ματσουκίου καλούνται, για να καθορίσουν τα σύνορα των Καλαρρυτών με το Συρράκο: «Οί ύποφαινόμενοι Μαιζουκιώτες έζητηθήκαμε να μαρτυρήσωμε με όρκον και άφορισμόν διὰ τὰ σύνορα όπου κωρίζουν τὸ Καλάρη ἀπὸ τὸ Σεράκο να βγοῦμε ἀπὸ τὴν άμαρπίαν...»¹³⁷.

6) Το 1862 στην πιστοποίηση των γειτονικών χωριών, ότι το Ματσούκι είναι *Ελεύθερο Κεφαλοχώρι*, πρώτοι υπογράφουν οι Καλαρρύτες ανάμεσα σε 10 συνολικά χωριά¹³⁸.

β. Το θέμα με τα Μαντάνια

Κατά τις αρχές του αιώνα μας (πάντως πριν από το 1912) οι Καλαρρυτιώτες, μετά από έγκριση του Ματσουκίου, έκτισαν στο ποτάμι Καρλίμπου και φυσικά στο Ματσουκιώτικο μέρος, λίγο πιο πάνω από την σημερινή πέτρινη καμάρα, το τρίδυμο: μύλο - μαντάνια - ντριστελά. Ο δικός τους τόπος δεν προ-

137. Σούλη, δ: 151.

138. Ιδέ το έγγραφο εις σ. 67-68.

σφέρονταν τόσο για τα εν λόγω εργαστήρια, ύστερα υπήρχε και ο φόβος των Τούρκων (το Συρράκο ήταν ακόμα Τουρκοκρατούμενο). Οι Καλαρρυτιώτες όμως με τον καιρό απαίτησαν την κατοχή όλου του Ματσουκιώτικου τόπου από το ποτάμι κάτω μέχρι ψηλά στη ράχη.

Έγινε λοιπόν επί τόπου δίκη. Όσοι Καλαρρυτιώτες ορκίστηκαν ψέματα, ότι δήθεν το διεκδικούμενο μέρος ήταν δικό τους, τρελλάθηκαν (ή πέθαναν, ή γκρεμίστηκαν).

– Μόλις ο Καλαρρ'ιώτης, ο Αντώνης Ζιώγκος, έβαλε το χέρι του στο Ευαγγέλιο, για να πει δήθεν την αλήθεια, κάζεψε.

– Ο Ζιώγκος τρελλάθηκε. Έπαιρνε το δρόμο, πήγαινε στο Μοναστήρι, έφερνε δυο γύρες και απ' εκεί πάαινε στη Λιπνίτσα. Έτσι πέθανε στο Μπάρο, στο δρόμο.

– Έδιωχναν οι Καλαρρ'ιώτες τα γίδια της Βύλιζας, γιατί έρρικναν πέιρες στ' αυλάκια. Η Μπιδράκαινα (η μάια του Λάκ) είδε στον ύπνο, να πάνε στην Βαγγελίστρα, να τους σκωρέσ', αλλ' αυτοί αρνήθηκαν. Τους πήρε το μυαλό, τους έβαζε και βάδιζαν στην κλούτσα.

Οι Καλαρρυτιώτες εγκαταλείπουν την δίκη και φεύγουν τρομαγμένοι, χωρίς όμως και να παραιτηθούν από τα εργαστήρια. Τότε οι Ματσουκιώτες αποφάσισαν να τα διεκδικήσουν δυναμικά (περίπου το 1910) και τα επανέκτησαν, χάρις στην αγωνιστικότητά τους. Πρωτοστάτησαν οι: Γκόγκος (Γεώργιος) Γρατσάνης και ο Νάσιο Ντίκας (Μπουτσώλης Αθανάσιος).

Φώναζαν κοροϊδευτικά οι Καλαρρυτιώτες:

Ωρέ Νάσιο Ντίκα

ρίξε μια σφήκα,¹³⁹

να σκοιώσεις την Σ' Κλιοππίκα¹⁴⁰

Για τους δικούς μας παραδίδονται:

– *Ρίξε Μπουισώλη!*

– *Δεν έχω βόλι!*

– *Ρίξε Νάσιο Ντίκα!*

– *Δεν έχω σφήκα!¹³⁹*

– *Ρίξε Ρίζο!*

– *Τώρα το γιομίζω!*

– *Ρίξε Γιάννη!*

– *Δεν πιάνει!*

Τελικά οι Ματσουκιώτες κύλισαν μεγάλα κοτρώνια, έπεσαν με ορμή πάνω στα υδροκίνητα εργαστήρια και τα διέλυσαν κυριολεκτικά.

Ο Νάσιο Ντίκας ανακηρύχτηκε σε τοπικό «ήρωα»:

Φουστάνελα με γαζί

Νάσιο Ντίκας τη φορεί!

139. Σφαίρα με γκρα.

140. Την κουτσή Καλλιόπη σου, την γυναικούλα σου.

19β. «Κύριον Ἀναστάσιον Νάκαν. Ματσούκι. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Τουρκοβαλκανικοῦ πολέμου 1913».

γ. Η Κάλουτα¹⁴¹

Ο Ματσουκιώτης Στάικος πάντρεψε στους Καλαρρύτες μια κοπέλλα, που την έλεγαν Κάλα, και της έδωσε προικιό 500 πρόβατα κι ένα κοινοτικό μανιρί (λιβάδι), που ονομάστηκε από την κοπέλλα Κάλουτα¹⁴².

Ο γαμπρός του ζήτησε ακόμα και το άλογό του· τότε ο Στάικος αγανακτισμένος τούπε:

— Πάρε και τ' άλογο και προκοπή να μη δεις!

2. Το εθνικό φρόνημα των Βλάχων

Η εθνική ιδεολογία των Ματσουκιωτών υπήρξε ακμαιότατη, με τους άλλους Βλαχόφωνους λαούς της Πίνδου διατηρούν ιερά την παράδοση των πατέρων τους προς την πατρίδα και την ελευθερία. Δεν υπήρχε στο Ματσούκι Τούρκικη οικογένεια, αλλά και η Ρουμανική προπαγάνδα δεν κατόρθωσε ποτέ να εισχωρήσει εδώ, όπως συνέβη και με τα γειτονικά Βλαχόφωνα χωριά¹⁴³.

Παρατηρεί σχετικά ο Σπ. Λάμπρος¹⁴⁴: «...Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰγομαι ἐκ τῶν Καλαρρυτιῶν, μικροῦ χωρίου κατὰ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, ἀπέναντι τοῦ Συρράκου ἐκείνου τοῦ κειμένου ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους (πρὸ τοῦ πολέμου), ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ γενέτειρα ἐνὸς τῶν ἐξοχωτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἰωάννου Κωλέτη, καὶ δύο τῶν ὀνομαστοτάτων ἡμετέρων ποιητῶν, τοῦ Ζαλοκώστα καὶ τοῦ Κρυστάλλη, τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου Συρράκου, ὅπερ ἔσχεν ἐπὶ πνα χρόνον ῥωμανικὴν σχολὴν κλεισθεῖσαν ἔνεκεν ἐλλείψεως μαθητῶν. Ἄλλ' εἶνε ἐπὶ ἀληθέστερον, ὅτι ὁ πάππος μου ὑπῆρξε τῶν θυμάτων τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ καὶ ὅτι οὐδεὶς τῶν Καλαρρυτιῶν συμπολιτῶν μου, ὡς οὐδεὶς τῶν κατοίκων τοῦ Συρράκου καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῶν διεκδικουμένων ὡς ῥωμανικῶν, δέχεται νὰ εἶνε ἄλλο τι πλὴν ἢ Ἑλλήν γνήσιος καὶ ἀδιαφιλονείκητος»¹.

«1. Ἴδε τὸ ἄρθρον μου *Moscopoli e la famiglia Sinas* ἐν τῇ *Vita internazionale* τοῦ Μεδιολάνου τῆς 7/20 Μαρτίου 1913, σ. 150».

Γράφει ο Κ. Παπαγεωργίου για τα Ρουμανικά Σχολεία:

«Ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα¹⁴⁵ ἐκμεταλλευομένη τὴν ὑπαρξιν τῶν ξενοφώνων ποιμένων τῆς Πίνδου, ποὺ μιλοῦσαν τὰ λεγόμενα «Κουτσοβλάχικα» ἀλλὰ με κα-

141. Ανήκει στους Καλαρρύτες, δώθε από τον Μπάρο, σύνορο με το Ματσούκι.

142. Άλλοι λένε ότι η ονομασία προέρχεται από τη Βλάχ. λέξη κάλ' = άλογο.

143. Σούλη, α: 537.

144. Λάμπρου, γ: 169-170.

145. Φίλου, 103-104.

θαρή ελληνική συνείδησιν, προσπαθεῖ νὰ τοὺς παρασύρη καὶ νὰ τοὺς δημιουργήσῃ συνείδησιν ρουμανικὴν.

Ἰδρύει λοιπὸν στὰ Γιάννινα τὸ 1886 ρουμανικὸν Σχολεῖον στὸ ὁποῖον προσπαθοῦσε νὰ τραβήξῃ μὲ δελεαστικὰ προσφορὰς μαθητὰς ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν Κουτσοβλάχων (ἀρωμούνων).

Παρ' ὄλην τὴν προσπάθεια καὶ τὸ χρῆμα λίγοι παρασύρθηκαν...»¹⁴⁶.

Ἡ σχετικὴ πληροφορία ἀπὸ το Ματσούκι: Το 1930-1931 φοιτήσαμε στὴ Ρουμανικὴ Σχολὴ στὰ Γιάννενα δυο κορίτσια, ἡ Νίτσα Πυρῶτη καὶ ἡ Στραγάλη Βασιλική. Μας ἔλεγαν: ελάτε ἐδῶ, θὰ σας μάθουμε γράμματα, θὰ σας στείλουμε νὰ σπουδάσετε δασκάλες στὴ Ρουμανία. Πάνω στο χρόνο οἱ κοπέλλες φύγαμε. Καταλάβαμε, ὅτι πρόκειται γιὰ καθαρὴ προπαγάνδα.

Ὅπωςδήποτε οἱ δίγλωσσοι Ματσουκιῶτες, με τοὺς λοιποὺς Βλάχους, εἶναι Ἑλληνοπρεπέστατοι καὶ Ἑλληνικότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνόφωνους πληθυσμούς¹⁴⁷.

19γ. Επίσκεψη τοῦ Ἀμερικανοῦ δασολόγου Kleeuse (Φθινόπωρο 1951).

146. Παπαγεωργίου, 79.

147. Σούλη, γ: 168. Ἰδέ καὶ Λάμπρου, α: 440.

II. Η ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

A) Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ

Το Ματσούκι ανήκει στο Νομό Ιωαννίνων και είναι το τελευταίο και το πιο απομακρυσμένο χωριό στα σύνορα με τους Νομούς Τρικάλων και Άρτας. Δυτικά του βρίσκονται τα άλλα δυο Βλαχοχώρια, οι Καλαρρύτες και το Συρράκο, καθώς και το μικρό Αρμπορούσι με το περίεργο Μοναστήρι της Κηπίνας, στα Νοτιοδυτικά οι Χριστοί και πιο πέρα τα Πράμαντα, που είναι και το μεγαλύτερο χωριό, η «πρωτεύουσα» σήμερα της όλης περιοχής.

Το χωριό, σε υψόμετρο 1100 μ., πολιορκείται από τα κακοτράχαλα βουνά του Πινδικού συγκροτήματος. Κατ' ευθείαν εμπρός υψώνεται η επιβλητική κορυφή της Κακαρδίτσας, Νότια η Πλάκα και το Φαρμάκι, Δυτικά κυριαρχούν τα βουνά της Βύλιζας και Βόρεια ορθώνονται τα Κριθάρια με τον Καταρραχιά. Έτσι το Ματσούκι είναι πάρα πολύ δυσπρόσιτο, χωμένο πραγματικά σε άγρια ρέματα, απότομες πλαγιές και κοφτούς γκρεμούς των Τζουμέρκων, «μέρη τσακ' σιά».

19δ. Πάνω από το παλιό μονοπάτι της γέφυρας Σταφυλά στο Ματσουκιώτικο ποτάμι ανοίχτηκε ο αυτοκινητόδρομος (8-7-1985).
Ψηλά Λαγκάδα, Αφεντική και Κακαρδίτσα.

B) ΤΑ ΒΟΥΝΑ

1. Η Κακαρδίτσα (2469 μ.)

Εκτός από Κακαρδίτσα¹⁴⁸ απαντώνται και οι γραφές: Κακαρδίτσα¹⁴⁹ και Κακαρδίτσα¹⁵⁰.

Η Κακαρδίτσα βρίσκεται στα Ανατολικά του Ματσουκίου, εκεί που σμίγουν τα σύνορα τριών Νομών (Ιωαννίνων, Άρτας και Τρικάλων), «τριεθνές» λένε οι ντόπιοι. Αποτελεί κοινό σύνορο για πέντε χωριά (Ματσούκι, Τζιούρτζια, Γαρδίκι, Μουτσιάρα και Μελισσουργοί). Ανήκει λοιπόν στη Νότια Πίνδο και εντάσσεται στον ορεινό όγκο των Τζουμέρκων (Εικ. 19δ, 20).

Η Κακαρδίτσα έχει 2469 μ. ύψος¹⁵¹. Είναι λοιπόν από τις ψηλότερες κορυφές όχι μόνον της Πίνδου, αλλά και όλης της Ελλάδας. Οπωσδήποτε πρόκειται για το πιο ψηλό βουνό των Τζουμέρκων, όχι όμως και όλης της Πίνδου, όπως εσφαλμένα έγραψαν οι αείμνηστοι Ι. Λαμπρίδης¹⁵² και Π. Αραβαντινός¹⁵³. Αλλ' ούτε είναι και «ή δεύτερη σέ ύψος ράχη τῆς Πίνδου»¹⁵⁴, όπως ισχυρίζεται ο Αλ. Χατζηγάκης. Συγκεκριμένα ἡ Κακαρδίτσα ἀποτελεῖ τὸ ἔκτο κατὰ σειράν σέ ὕψος βουνὸ τῆς Πίνδου, μετὰ τὸν Σμόλικα (2637 μ.), τὸν Γράμμο (2520) μ.), τὴν Γκιώνα (2510 μ.), τὴν Γκαμήλα (ἢ Τύμφη, 2497 μ.) και τα Βαρδούσια (2495 μ.).

Η Κακαρδίτσα είναι σπανή και με πλούσιες βοσκές για τα γιδοπρόβατα. Η υψηλότερη κωνική κορφή της φαίνεται να τρυπάει τα σύννεφα και να λογχίζει τον ουρανό. Από εδώ «καθορᾶται τὸ Αἰγαῖον καὶ Ἰαδριακὸν Πέλαγος»¹⁵⁵. Πολλοὶ μαγεύτηκαν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπεια τοῦ ὕψους τῆς και συναγωνίστηκαν στην υμνολογία τῆς¹⁵⁶.

Ο Ἄγγλος Λήκ, επίσημος αντιπρόσωπος τῆς χώρας τοῦ στον Ἀλή πασά των Ιωαννίνων, περισσότερο στρατιώτης παρά περιηγητής, εἶχε ως ἀποστολή να εἰσχωρήσει και στα ἐνδότερα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, με σκοπὸ να

148. Leake. A. 283 - Χατζηγάκης, β: 122.

149. Αραβαντινοῦ Π., α: Β, 69. 70. - Leake, A, 283.

150. Leake, A, 283.

151. Εθνικῆς Στατιστικῆς Υπηρεσίας τῆς Ελλάδος, 5.

152. Λαμπρίδου, ε: 21.

153. Αραβαντινοῦ Π., α: Β, 70.

154. Χατζηγάκης, β: 122.

155. Αραβαντινοῦ Π., α: Β, 70.

156. Καρατζένη Ν., α: 17 - Κρυστάλλη, 519, 556.

συγκεντρώσει στρατιωτικές πληροφορίες και να επισημάνει δρόμους, διαβάσεις και σημεία στρατηγικής σημασίας. Η στρατιωτική σημασία της Κακαρδίτσας δεν ήταν δυνατόν να διαφύγει από την προσοχή του δαιμονικού πνεύματος του Άγγλου, ο οποίος πραγματι πουθενά δεν αναπαύεται, αλλά, σκληροτράχηλος, συνέχεια οδοιπορεί. Στις 12, λοιπόν, Αυγούστου του 1805 έφτασε από τους Καλαρρύτες στο Ματσούκι, για να αναρριχηθεί στην κορυφή της Κακαρδίτσας την επόμενη¹⁵⁷.

Γράφει σχετικά ο Γ. Σφήκας: «*Η ψηλότερη κορυφή (τῆς Κακαρδίτσας) σχηματίζει ἕναν κῶνο, σὲ δυτικὰ τοῦ χωριοῦ Γαρδί-*

κι, ἀπ' ὅπου γίνεται καὶ ἡ κοντινότερη ἀνάβαση, μὲ διάρκεια γύρω στὶς 4 ὥρες. Ἄλλη, μεγαλύτερη σὲ διάρκεια, ἀλλὰ ὁμαλότερη ἀνάβαση, γίνεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Νεράϊδα Τρικάλων, σὲ νότια τοῦ βουνοῦ. Ὑστερα ἀπὸ πορεία 6 ὡρῶν περίπου, φθάνουμε σὲ ἕνα πλάτωμα, ἀπ' ὅπου βλέπουμε στ' ἀνατολικά τὸν κῶνο. Μετὰ κατεβαίνουμε σ' ἕνα διάσελο καὶ ἀνηφορίζουμε ὡς τὴν κορυφή, ὅπου φθάνουμε μετὰ μιὰ ὥρα.

20. Η επιβλητική κορυφή της Κακαρδίτσας χάνεται στα θεόρατα ύψη, κάτω το εξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου (26-8-1993).

157. Leake, A, 283-289. Ανάβαση στην Κακαρδίτσα έγραψε και ο Σ. Γοργογέτας (Γοργογέτα).

21. Ψηλά ο Καταρραχιάς, λίγο παρακάτω: α) αριστερά τα Κριθάρια β) στο κέντρο ο Μεσόκαμπος, όπου και οι πηγές του ποταμού της Μαυριάς και γ) δεξιά τα Μπισκέφιανα. Απέναντι και λίγο πιο πάνω από το χωριό, που μόλις φαίνεται, το αναδασωμένο Σουρίνο (12-7-1989).

Ἡ κατάβαση πρέπει νὰ γίνῃ ἀπαραίτητα πρὸς τὸ Γαρδίκι, γιατί ἡ ἐπιστροφή στὴ Νεράϊδα δὲν ἐξυπηρετεῖ. Ἡ ἀπόσταση εἶναι μεγάλη καὶ μπορεῖ νὰ μᾶς πιάσει ἡ νύχτα»¹⁵⁸.

Ἀλλ' ἡ ἀνάβαση στὴν Κακαρδίτσα ἀπὸ τὸ Ματσούκι εἶναι τώρα καὶ πιο σύντομη καὶ πιο εὐκόλη. Στὸ Ματσούκι φτάνεις σήμερα με αὐτοκίνητο ἀπὸ Τρίκαλα, Γιάννενα καὶ Ἄρτα (ἀσφαλτος στὴν Ἠπειρο μέχρι Χριστούς καὶ

158. Σφήκα, 77-79.

22. Τα βουνά μας πέφτουν στις όχθες του Ματσουκιώτικου ποταμού σαν πυκνοί και αλληπάλληλοι πέτρινοι όγκοι. Εδώ διακρίνονται οι Σκάλες στη γέφυρα του Σταφυλά, το παλιό μονοπάτι για Χριστούς, το δάσος Παρέσ' και απέναντί του το Μοναστήρι της Βύλιζας (16-8-1969).

στο Νομό Τρικάλων μέχρι Τρία Ποτάμια). Η Κακαρδίτσα απέχει μεν από το Ματσούκι πεζή 4-5 ώρες, αλλά μετά την διάνοιξη του ορεινού κτηνοτροφικού δρόμου Κριθάρια-Λαγκάδα πηγαίνεις με αυτοκίνητο από το Ματσούκι μέχρι τους πρόποδες της Κακαρδίτσας, ήτοι στην Αφεντική, διαδρομή μιας ώρας· από δω και πάνω σε μια ώρα πεζοπορία σκαρφαλώνεις στην κορφή

της Κακαρδίτσας. Τούτο ας το έχουν υπ' όψη τους οι ορειβάτες, που την επισκέπτονται κάθε χρόνο και δεν είναι καθόλου λίγοι. Η Κακαρδίτσα τα τελευταία χρόνια έχει γίνει γνωστή σε πολλούς και σ' όλη την Ελλάδα.

2. Ο Καταρραχιάς (2280 μ.)

«Νοματίστηκε με τ' όνομα του ληστανιάρη του 1854, περιβοήτου Καταρραχιά»¹⁵⁹.

Συνδέεται Νοτιοανατολικά με την Κακαρδίτσα και Δυτικά με τον Μπάρο των Καλαρρυτών. Απέχει 20-30' πεζή πάνω από τα Κριθάρια του Ματσουκίου και είναι το ακρότατο όριο του Νομού Ιωαννίνων προς το Νομό Τρικάλων. Συγχρόνως αποτελεί και σύνορο για τέσσερα χωριά, δυο του Νομού Ιωαννίνων (Ματσούκι, Καλαρρύτες) και τα άλλα δυο από τον Νομό Τρικάλων (Αγία Παρασκευή, Κατάφυτο).

Το βουνό είναι πετρώδες και γυμνό από δένδρα. Οι κοφτερές πέτρες του πραγματικά τροχισμένες από τις πολλές βροχές, τα άφθονα χιόνια και τους πολύ δυνατούς ανέμους (Εικ. 4). Ο αέρας μαζεύει το χιόνι στ' απόσκια κι εκεί κρατιέται μέχρι τον Αύγουστο. Από την κορυφή του Καταρραχιά χασκουν σαν άβυσσος φρικιαστική χαράδρες προς το μέρος του Ματσουκίου, που απέχει από εδώ τρεις ώρες με τα πόδια, όλο κατηφόρα (Εικ. 21).

3. Τα Κριθάρια (2030 μ.)

Στις αρκετά ομαλές πλαγιές τους από παλιά και μέχρι τις αρχές κυρίως του περασμένου αιώνα (19ος) καλλιεργούσαν εδώ οι Ματσουκιώτες προ παντός κριθάρι· από εδώ και το όνομα Κριθάρια¹⁶⁰. Άλλες ονομασίες Κριθάρι¹⁶¹ και Κριθαράκια¹⁶².

Τα Κριθάρια εκτείνονται Νότια του Καταρραχιά και αποτελούν μια από τις διαβάσεις της Πίνδου. Τόπος στρατηγικής σημασίας, όπου διεξήχθησαν κατά καιρούς πολεμικές συγκρούσεις¹⁶³. Απέχουν από το Ματσούκι με τα πόδια 2.20' και φυσικά όχι «σχεδόν ὄραν», όπως γράφει ο Σεραφείμ Ξενόπουλος¹⁶⁴.

Τα Κριθάρια είναι από τα ημερότερα Ματσουκιώτικα βουνά, χωματένια, χωρίς δένδρα, γεμάτα βρυσούλες με δροσερά και γάργαρα νερά (Εικ. 21).

159. Χατζηγάκη, β: 56.

160. Αραβαντινού Π., β: 98, 99 - Κρυστάλλη, 54, 575, 582.

161. Ξενόπουλου, 30.

162. Αραβαντινού Π., γ: Α, 16· Γ, 294 - Ζαμπέλιου, 59 - Passow 102.

163. Ιδέ σ. 49, 53-57 και 61-64.

164. Ξενόπουλου, 30.

23. Η Σκάρφη με την Πλάκα τη μεγάλη, το δάσος Παρέσι και στην κορυφή του το γυμνό Φαρμάκι (26-8-1993).

4. Το Φαρμάκι

Και η Φαρμάκη. Σπανή κορυφή πάνω από το σημερινό ελάτινο δάσος (Εικ. 23).

5. Η Σκάρφη

Η ψηλότερη κορυφή της ονομάζεται Ηλιούλα, δηλαδή μικρή ελιά (Εικ. 23).

6. Τα Καγκέλια

Η κορυφή πάνω από τα Μπισκέφιανα, διάβαση των κατοίκων προς την Θεσσαλία σε ορισμένες περιπτώσεις.

7. Τα βουνά της Βύλιζας

Άγρια βουνά με κάθετους γκρεμούς προς τα ποτάμια Ματσουκιώτικο και Καρλίμπου.

Γ) ΤΑ ΔΑΣΗ¹⁶⁵

α. Η τωρινή κατάσταση

Σήμερα οι δασώδεις εκτάσεις του Ματσουκίου ανέρχονται σε 2.700 στρέμματα¹⁶⁶ (συνολική έκταση επιφάνειας 35.360 στρέμματα).

1. Το Παρέσι

Λέγεται και *Παρίσι ή Παρούσι*, κοινώς *Λόγγος*. Είναι σήμερα το μεγάλο δάσος του Ματσουκίου, το κύριο και σχεδόν μοναδικό (Εικ. 22, 23).

Βρίσκεται στα Νοτιοδυτικά του χωριού, πέρα από το Ματσουκιώτικο ποτάμι, στο οποίο πέφτει με απότομους γκρεμούς. Απλώνεται κυρίως στις πλαγιές του βουνού Φαρμάκι (η κορυφή του όμως είναι σπανή).

Αρχίζει από την Δυτικότερη άκρη της Σκάρφης (απέναντι από τον Αϊ-Θανάση) και εκτείνεται κατά μήκος μέχρι τη θέση Πλατάνια, ήτοι δυο χιλιόμετρα έξω από τους Χριστούς. Έτσι απλώνεται σε μήκος έξι περίπου χιλιομέτρων, το δε πλάτος (ύψος του) υπολογίζεται σε ένα χιλιόμετρο περίπου. Το όλο δάσος αποτελείται από 2.500 στρέμματα περίπου φυτεμένα, ενώ η όλη σχετική περιοχή υπολογίζεται σε 5.000 στρέμματα.

Κυριαρχούν τα έλατα και ακολουθούν οι μεράντζες, τα πουρνάρια και τα υπόλοιπα δένδρα (πλατάνια και ξεροπλατάνια, αριές, κάρπινα, κρانيές, δρυς, κλπ.).

Η σημασία του δάσους Παρίσ', που δυστυχώς δεν ανήκει στην Κοινότητα, αλλά στο Δημόσιο, είναι πολύ σημαντική για τους κατοίκους. Από εδώ παίρνουν την ξυλεία για το χτίσιμο των σπιτιών, εκεί ήταν οι ασβεσταριές, οι μπάτσες από τα ελάτια αποτελούν τροφή για τα ζωντανά το χειμώνα. Επίσης στο δάσος ασκούν οι Ματσουκιώτες περιορισμένα δικαιώματα βοσκής, κλαδονομής και καυσοξύλευσης. Παλιότερα στα ξέφωτα έσπερναν ή έκοβαν το αγριόχορτο. Ονομαστό είναι και το λεγόμενο *Ξηρό ρέμα* (Βλάχ. *Βάλια οσκάτα*)· εδώ διατηρούσαν οι κτηνοτρόφοι για ένα διάστημα τυριά και βούτυρα σαν σε ψυγείο φυσικό, γιατί φύσαγε αέρας δροσερός. Τέλος, το πράσινο γενικά ομορφαίνει τον τόπο και ξεκουράζει το μάτι.

Όμως αυτό το τόσο όμορφο και πολύτιμο δάσος χρειάζεται οπωσδήποτε προστασία, τόσο από την παράνομη υλοτομία, όσο και τις βοσκές, γιατί συνέχεια ελαττώνεται και πάντοτε υπάρχει ο κίνδυνος να αφανιστεί.

165. Παπακώστα Ν., 100 (σημ. 16), 101-102.

166. Υδρίας.

2. Οι Μεράντζες

Βρίσκονται στα Βορειοδυτικά του χωριού, κάτω από το εξωκλήσι του Αγίου Κωνσταντίνου και δίπλα στο ποτάμι Καρλίμπου. Πρόκειται για μικρό δάσος από έλατα, κέδρα και προ παντός μεράντζες.

Είναι μεν κοινοτικό δάσος, αλλά τώρα δεν εξυπηρετεί το χωριό και λόγω της φτώχειας του, αλλά και της απόστασης από αυτό (δυο ώρες πεζοπορία), καθώς και του κρημνώδους μέρους στο οποίο ευρίσκεται.

3. Η Βύλιζα

Μοναστηριακό δάσος από πουρνάρια, τα οποία πυκνώνουν και ψηλώνουν περισσότερο προς το Ματσουκιώτικο ποτάμι, όπου φυσικά και το δάσος γίνεται πιο σκοτεινό.

4. Η αναδάσωση στο Σουρίνο

Τα τελευταία χρόνια το Δασαρχείο Ιωαννίνων φρόντισε για κάποια αναδάσωση με πεύκα κοντά στο χωριό (θέση Σουρίνο, πάνω από τη Μαυριά και κάτω από τα Μπισκέφιανα). Σε έκταση 250 περίπου στρεμμάτων φυτεύτηκαν το 1962 μερικές χιλιάδες δενδρύλλια (60.000 περίπου), από τα οποία διασώθηκαν και πρόκοψαν λιγότερα από τα μισά (περίπου 20.000, Εικ. 21).

Όλα τα υπόλοιπα μέρη του Ματσουκίου είναι σήμερα χωρίς δένδρα.

β. Η παλιότερη εποχή

Τα προγενέστερα χρόνια τα βουνά του Ματσουκίου ήταν οπωσδήποτε σκεπασμένα με περισσότερα δάση.

1) Ταξιδεύοντας το 1805 ο Ληκ από Καλαρρύτες προς Ματσούκι ομιλεί για «δασώδεις πλαγιές, που ξεδιπλώνονται η μια πάνω στην άλλη»¹⁶⁷ τις παρατηρείς από το ξέφωτο στο Νοτιότερο σημείο του ποταμού Καρλίμπου, που χωρίζει τα δυο χωριά. Την επόμενη (13 Αυγούστου), καθώς ανέβαινε στην Κακαρδίτσα, παρατηρεί μια «ρεμαπά, που βρίσκεται μεταξύ αυτού του βουνού και της πευκόφυτης κορυφής, η οποία φαίνεται από τους Καλαρρύτες και συνδέει σ' αυτή τη Νόπα εσχαπιά της την Κακαρδίτσα με τα Τζουμέρκα»¹⁶⁸.

2) Μετά την αποτυχία της επανάστασης των Βλαχοχωριών το 1821 τα γυναικόπαιδα «τῶν Καλαρρυτῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων κωμῶν κατέφυγον εἰς τὰς ὄπισθεν τοῦ Μπάρου καὶ τοῦ Ματσούκι δασώδεις καράδρας»¹⁶⁹.

3) Ο Κ. Κρυστάλλης αναφέρει ακόμα, ότι την εποχή του (19ος αι.) οι Συρρακιώτες και Καλαρρυτιώτες «Ξύλα ἐπρομηθεύοντο ἐκ Ματσουκίου, Μελισ-

167. Leake, A, 281.

168. Leake, A, 286.

169. Κρυστάλλη, 631.

24. Ο καταρράκτης του Βασίλη (1968).

σουργῶν καὶ Πραμάντων τῶν Τσουμέρκων, ἐκ Δοβιζιανῶν καὶ Παλιοχωρίου τοῦ Συρράκου καὶ ἐκ τοῦ Παντιούρι – μάρε (= δάσος μέγα, βλάχ.) τοῦ Χαλίκι ἀντὶ 35–50 παρ. τὸ φορτίον (ζαλίκι)¹⁷⁰. Ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Κ. Κρυστάλλη επιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοση, που μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Ματσουκιῶτες μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας πωλοῦσαν καυσόξυλα στους Καλαρρύτες.

4) Δασικὲς ἐκτάσεις, τέλος, με ἔλατα παραδίδονται στο Μαυρίκου (κάτω ἀπὸ τα Κριθάρια), στα Βόρεια τοῦ χωριοῦ καὶ πάνω ἀπὸ το Λέπρι καὶ Αράντου, στο Σταυρό καὶ Πούνι ἀγκρι στ' Ανατολικά, ἀκόμα στη θέση Στύλια, πάνω ἀπὸ το Πηγάδι.

170. Κρυστάλλη, 622.

Δ) ΤΑ ΠΟΤΑΜΙΑ

1. Της Μαυριάς

Πηγάζει από τρεις Γκούρες¹⁷¹ του Μεσόκαμπου, ανάμεσα Κριθάρια και Μπισκέφιανα. Κυλά μέσα σε απότομα βράχια (Εικ. 21), φορολογείται για να ποτίσει τα κηπάρια του χωριού στη Δέση και τη Μαυριά, ενώνεται με το ποτάμι της Γκούρας και χώνεται στα πλατάνια. Γλύφοντας τις Ανατολικές παρυφές του χωριού κινάει τον μύλο, ντριστελά, παλιότρα και το μαντάνι, πέφτει στον καταρράκτη του Βασίλη (Εικ. 24) και χύνεται στο Ματσουκιώτικο ποτάμι με τον εντυπωσιακό καταρράκτη του Καμίλι (Εικ. 26).

Οι δυο γραφικές ξύλινες γεφυρούλες της Μαυριάς (Εικ. 28) και του Μύλου αντικαταστάθηκαν με σύγχρονες τσιμεντένιες (1978 και 1953 αντίστοιχα, Εικ. 27). Το 1984 στο Καμίλι κατασκευάστηκε αμαξιτή τσιμεντένια γέφυρα, μονότοξη και τόσο όμορφη, σαν ζωγραφιά (Εικ. 26).

2. Η Γκούρα

Κατεβαίνει ορμητικά ανάμεσα Μπισκέφιανα και Σταυρό, σχηματίζοντας κι ένα μικρό καταρράκτη δίπλα στο μονοπάτι, που οδηγεί στο Σπορέλι (Εικ. 28β).

3. Το Κόκκινο

Οι Γκούρες της Φλοέρας και από το Κατώι, με το νερό της Λούτσας και άλλες πηγές της Λαγκάδας σχηματίζουν το λεγόμενο Κόκκινο ποτάμι (Βλαχ. Αρούου Αρόσιου). Η ονομασία οφείλεται στο γεγονός, ότι κατεβάζει από τις μεγάλες σάρες της Σκάρφης κόκκινο χώμα. Το ποτάμι κυλάει μέσα σε μεγάλο φαράγγι, στην έξοδο του οποίου ρίχτηκε το 1981 η μεγάλη αμαξιτή σιδερένια γέφυρα Μπέλεϋ.

4. Το Ματσουκιώτικο

Σχηματίζεται από την ένωση των παραπάνω ποταμών στο Καμίλι και ρέει στα Νοτιοδυτικά του χωριού, ενώνεται μετά την Βύλιζα, λίγο πιο πάνω από την Μονή της Κηπίνας, με τον Καλαρρυτινό, για να χυθούν στον Άραχθο. Κυλάει κάτω από το άγριο βλέμμα απότομων γκρεμών, γεμάτο πλατάνια, στις με-

171. Γκούρα, Βλάχ., στόμα, στόμιο νερού, πηγή.

25. Η γέφυρα του Σταφυλά ήταν κάποτε το μοναδικό πέρασμα για ανθρώπους και ζώα στο δρόμο προς Άρτα και Γιάννενα (26-8-1970).

γάλες πέτρες του σπάει με ορμή και σχηματίζει αφρούς, ένα διαρκές βουητό, γεμάτο μυστήριο. Στη θέση Λούγκα (ανάμεσα γέφυρας Σταφυλά και Βύλιζας) διατηρείται και λίγη άμμος, τόσο δυσεύρετη για το Ματσούκι. (Εικ. 19δ).

Όλο αρμονία και λαϊκή σοφία κτίστηκε στο Ματσουκιώτικο ποτάμι το γιοφύρι του Σταφυλά¹⁷². Πολύ κοντά του, στην λεγόμενη σπηλιά του Σταφυλά, φονεύτηκε ο ομώνυμος ληστής. Ολοπέτρινο, μονότοξο, μάκρος πάνω 21 μ., άνοιγμα καμάρας 12 μ., ύψος της καμάρας στο κέντρο και μέχρι την επιφάνεια του νερού 7.20 μ. (θα προσθέσουμε εδώ κάνα μέτρο το βάθος του νερού και κάνα ενάμισι μέτρο το πάχος του οδοστρώματος στο κέντρο), φάρδος καμάρας 3.35 μ. Γιοφύρι όλο χάρη, γερά δεμένο, η πέτρα του πελεκημένη με πολλή τέχνη (Εικ. 25, 48). Κατά την παράδοση όταν τέλειωσε το χτίσιμο ο μηχανικός το έβγαλε ακατάλληλο. Αλλ' αυτό ήταν μια ψεύτικη πονηριά, για να μην πληρωθούν οι μάστοροι. Σήμερα, μετά την τοποθέτηση της Μπέλεϋ, έπεσε σε πλήρη αχρηστία. Μόνον μια ξύλινη λισιά επάνω του, για να εμποδίζει τα ζώα

172. Καλούσιου, με: 8-10-1992.

26. Η τιμεντένια αμαξιτή γέφυρα στο ποτάμι της Μαυριάς, πραγματική αετοφωλιά, κάτω ο καταρράκτης στο Καμίλι (4-8-1990).

που ταξίδευαν τότε με τα πόδια για τα Γιάννενα. Η γέφυρα είναι πέτρινη με δυο καμάρες (η μικρότερη προς τον βράχο), μήκος 28 μ. περίπου, πλάτος 2.20 μ. Το όνομά της οφείλει στο Ελληνικό φυλάκιο (Σταθμό), που υπήρχε εδώ μετά την απελευθέρωση του 1881.

5. Ο Καρλίμπους¹⁷³

Δυτικό σύνορο του Μασουκίου με τους Καλαρρύτες. Πηγάζει από την Κάλουτα των Καλαρρυτών, κάτω από τον Μπάρο, και ρέει ανάμεσα σε πο-

να περάσουν στο λόγγο. Αλλ' αν οι αγνώμονες άνθρωποι το εγκατέλειψαν, όταν έπαψε πλέον να εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους, όμως τα πλατάνια με τ' άλλα αγριοκλάδια εξακολουθούν να το αγκαλιάζουν σφιχτά και με αγάπη...

Αξίζει να σημειώσουμε ότι δίπλα στην γέφυρα Σταφυλά και Ανατολικά της σώζονται ακόμα οι βάσεις από το πρώτο πέτρινο γιοφύρι.

Αν και δεν ανήκει στο Μασουκιώτικο ποτάμι αναφέρουμε και το γιοφύρι του Σταθμού. Συνδέει το Μασουκιώτικο μέρος κάτω από το δάσος με το Αρμπορούσι (Νότια από το Μοναστήρι της Κηπίνας), πέρασμα για τους Μασουκιώτες,

173. Καλούσιου, γγ: *Η Έρευνα*, 10-10-1984 και *Πρωινά Νέα*, 10-10-1984.

27. Το τσιμέντο εκτοπίζει το ξύλο. Εδώ στη γέφυρα του μύλου με τα υψώματα για την Θεία Λειτουργία στο εξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου (6-8-1969).

λύ δυσκολοδιάβατα μέρη, για τα οποία είναι απαραίτητη η χρήση της γκλίτσας (Βλάχ. Καρλίμπου). Από εδώ προέρχεται και το όνομά του, αν αυτό δεν οφείλεται και στην ομοιότητα του μέρους με το σχήμα της γκλίτσας (κάθετα ανεβοκατεβάσματα). Το εξαιρετικά κρημνώδες των βράχων του Καρλίμπου δεν διέφυγε οπωσδήποτε και την οξύτατη παρατήρηση του Ληκ¹⁷⁴.

Σε κάποιο ομαλότερο σημείο του Καρλίμπου υπάρχει πέτρινη μονότοξη γέφυρα, σκεπασμένη ολόκληρη από αγριοκλάδια. Για τα Μαντάνια κλπ. που υπήρχαν στην όχθη του Καρλίμπου ιδέ σ. 96-97. Από αυτά λέγεται και ποτάμι στα Μαντάνια.

6. Το Γαλάζιο

Στον Καρλίμπου χύνεται και ένα ποταμάκι, που ρέει ανάμεσα στα εξωκλήσια της Παναγίας και του Αγίου Κωνσταντίνου. Η πηγή του βρίσκεται κοντά στη θέση Ντραποδήμα (σάδι του Δήμα). Στον τόπο της ανάβρας το νερό παίρνει ένα ιδιαίζον γαλάζιο χρώμα, εξ ου και η ονομασία Γαλάζιο νερό (Βλάχ. Άπα βίνιτα).

174. Leake, A. 284, 290.

7. Του χωριού

Το Ματσούκι διασχίζει ένα ποταμάκι με λιγοστό νερό. Πηγάζει από τις Βορειοδυτικές παρυφές του χωριού (Κούστα και Κασίκι) και χύνεται στο ποτάμι της Μαυριάς, κάτω στο Καμίλι.

Έχει δυο παλιές και κομψές πέτρινες γεφυρούλες, μονότοξες (Εικ. 19γ, 180). Τελευταία έγιναν άλλες δυο τσιμεντένιες: μια μικρούλα-πεζογέφυρα και μια άλλη αμαξιτή (1985) στο Γκουζγκούνι.

28. Το γραφικό ξύλινο γιοφυράκι, που υπήρχε κάποτε στην Μαυριά (17-8-1971).

Ε) ΟΙ ΒΡΥΣΕΣ

Είναι διασκορπισμένες σε όλα τα βουνά, έτοιμες να ξεδιψάσουν με το δικό της νεράκι η καθεμιά ανθρώπους και ζώα. Όλες σχεδόν έχουν και ποτιστική κοπάνα, *την κουρίτα*· παλιότερα ήταν έλατος πελεκημένος, τώρα έπεσε τσιμέντο. Οι ποτίστρες στις Καρυές και Μπαλτίκα κατασκευάστηκαν το 1957 και κόστισαν οι δυο 6.917 δραχμές.

Εκτός από τις βρύσες, που αναφέρονται σε άλλα μέρη, μνημονεύουμε εδώ μερικές ακόμα:

1. Δώθε από το ποτάμι (προς τον Αϊ-Νικόλα)

1) Μπαμπάτσι. 2) Φουντούνα αράτσια (Βλάχ. Κρύα βρύση), στο Σιγιλάτο. 3) Καρυές (Βλάχ. Νούτσι). 4) Στα Μαρία (Βλάχ. Παναγία). 5) Πηγάδι. 6) Σκάλα (του Αγίου Νικολάου). 7) Φουντούνα ασκούμτα (Βλάχ. Κρυφή βρύση), λόγω της θέσης της. 8) Χελιμόδι. 9) Κασίκι. 10) Σπιρδούκλι, από το ομώνυμο χόρτο, κάτω από τον Άγιο Κωνσταντίνο. 9) Αράντο.

2. Πέρα από το ποτάμι (προς Αϊ Θανάση)

1) Οβριός, στο Σταυρό, πάνω από τα Μπισκέφιανα· σχετίζεται με Εβραίο. 2) Έλατος, στα ψωμοχώραφα. 3) Βελόνι. 4) Μακρυχώραφο. 5) Μπάλτα.

28α. Η σύγχρονη βρύση στο Φασόνι (13-7-1989).

ΣΤ) ΟΙ ΣΠΗΛΙΕΣ

Πρόκειται για μικρότερα ή μεγαλύτερα κοιλάματα στα ποικιλόμορφα βράχια, χωρίς βέβαια καμιά σπηλαιολογική σημασία. Έχουν αξία ως τοπωνύμια, καθώς και για τις διάφορες παραδόσεις τους.

1. Του Σταφυλά

Βρίσκεται 150 μ. περίπου από την ομώνυμη γέφυρα, λίγο αριστερά από την παλιά σκάλα, καθώς ανεβαίνουμε. Πρόκειται για στενόμακρη τρύπα, βάθους 30 μ. περίπου, από την οποία εποχιακά τρέχει νερό.

— Πάνω από τον Μεσόκαμπο υπάρχει ανάβρα, το νερό της χάνεται σε μια καταβόθρα και βγαίνει εδώ κάτω στον Σταφυλά! Για επιβεβαίωση μάλιστα έρριξαν κόκκινο χρώμα στην πηγή και βγήκε στη σπηλιά¹⁷⁵.

— Στα Κριθάρια είναι λάκα και το νερό δεν έχει πού να φύγει. Βγαίνει κάτω στον Σταφυλά. Έρριξαν μαλλιά ψηλά στη λακούβα και βγήκαν κάτω στη σπηλιά!

Πάντως το καλοκαίρι, που δεν τρέχει νερό, η σπηλιά είναι ωραιότατο φυσικό μαντρί.

Η ονομασία οφείλεται στον κλέφτη-ληστή Σταφυλά, που σκοτώθηκε εδώ «έν ψυχρῶ» από τους Ματσουκιώτες, για να του πάρουν τα χρήματα, τα οποία τελικά δεν βρέθηκαν.

Ο Σταφυλάς έμεινε άταφος μέσα στη σπηλιά και βρυκολάκισε:

— Στη σπηλιά του Σταφυλά βγαίνει πότε φως, πότε σκυλί. Κάποτε ακολούθησε τον Σιούλη, που περνούσε από την γέφυρα, μέχρι το χωριό ένα δαιμονικό. Πότε γίνονταν σκυλάκι, πότε παρουσιάζονταν σαν φωπά, άλλοτε μεταβάλλονταν σε γυναίκα. Κάποιος άλλος, περνώντας από τη σπηλιά, είδε έναν φουστανελλά. Όλα αυτά που παρουσιάζονται είναι η ψυχή του Σταφυλά.

— Ο Σταφυλάς έβγαινε νύχτα, πότε σαν σκυλί, πότε σαν γάτα, άλλες φορές είχε και τσιμπούκι. Δεν έκανε κακό στον άνθρωπο· τον ακολουθούσε ένα διάστημα από μακριά και μετά χάνονταν.

175. Άλλοι υποστηρίζουν, ότι το χρώμα ρίχτηκε στον Καταραχιά ή και στην βρύση του Γκρέκου!

2. Άλλες σπηλιές

1) Γκούβα μάρια, Βλάχ. Τρύπα μεγάλη, κοντά στις Σκάλες του Σταφυλά, καλή κρυψώνα. Εποχιακά τρέχει και εδώ νερό.

2) Γκούβα νίκα, Βλάχ. Τρύπα μικρή, στο Καμίλι, στην θέση Περιστερώνα.

3) Του Σιαπλαούρα, στο ποτάμι της Γκούρας και κοντά στο πούνι άγκρι (Βλάχ. ψωμοχώραφα). Η ονομασία από τον ομώνυμο Πραμαντιώτη κτηνοτρόφο¹⁷⁶.

4) Η Σπηλιά για τα σκούτινα, κάτω από την μικρή Πλάκα, στο μονοπάτι για το Μοναστήρι. Εδώ έκρυβαν κατά καιρούς οι Ματσουκιώτες τα σκούτινα ρούχα από τον φόβο των κλεφτών.

5) Ο φούρνος του Μπουζούκη (οι Καλόεροι), πιο πάνω από την Βύλιζα. Η σπηλιά ομοιάζει με φούρνο και σ' αυτήν έμειναν για περισσότερη άσκηση οι καλόγηροι, αργότερα ξεχείμαζε τα μανάρια ο Ματσουκιώτης Μπουζούκης.

6) Η Ξάνθα, ωραίο ξεχειμαδιό Νοτιοδυτικά της Βύλιζας.

7) Του Λεβέντη. Ήταν κλέφτης, κοιμήθηκε στην σπηλιά κοντά στο Κριαρόσταλο, τον κυνήγησαν προς το Γαλάζιο, όπου και σκοτώθηκε.

8) Αναφέρουμε μερικές ακόμα σπηλιές που βρίσκονται στην Ντουμισιάσα, στα Σαράγια, στου Λαβριούσ', στη Σκάλα του δαίμονα, στην Συκιή (ή Φούρνος), στο χωράφι του Μάνου, στην Παρλάντζα, στου Μαυρίκου, στο Γαλάζιο, στο Ζουριάνου, στο Μπουρντένι, στα Όρνια, στον Αητό, στην Κόντρα, στο Φώτο, στην Λαγκάδα, στο Κατώι, στην Φλοέρα, στα Μπισκέφιανα, στα Καγκέλια, στην Πιζούλα, στην Ούρσα (Αρκούδα), στα Τούνταινα, στα Λημέρια, στην Κατοχή, η Γκούβα στο Ράντο, στου Πύλ', στα Κριθάρια, Γκουστιλάτα, κλπ.

176. Χρονικών Πραμάτων.

Ζ) ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Τα περισσότερα είναι Ελληνικά, αρκετά Βλάχικα και 2-3 ξενόγλωσσα. Με αυτά οι κάτοικοι διευκολύνονται στον εντοπισμό των διαφόρων τοποθεσιών της γεωγραφικής έκτασης του χωριού.

Τα τοπωνύμια είναι: α) Κυριώνυμα (Σπηλιά του Σταφυλά) β) Ναωνύμια (Παναγία) γ) Φυτώνυμα (Πλατάνια) και δ) Ζωώνυμα (Μούλι Βιτουμάτσ'). Η ονομασία προέρχεται επίσης από: α) Την φυσική διαμόρφωση του εδάφους (Σκαμνί) και β) Ποικίλες άλλες αιτίες (Ξηρό ρέμα, Κριθάρια).

Σε διάφορα σημεία του βιβλίου αναφέρονται ποικίλα τοπωνύμια. Μνημονεύουμε εδώ μερικά ακόμα: Βάλια του Σαΐνη, Πριόνι (οι πέτρες είναι τροχισμένες σαν πριόνι), Στρούγγου, Ντούσκου, Πριλέγκου, Μπουτσιώλη, Ρέμα Σγούρου, Κούρπανο, Φωλιά αετού, Τζιάνα λα γρέκι (Βλάχ. κορυφή για γρέκι), Κουϊμπού, κλπ.

28β. Το ποτάμι της Γκούρας ελίσσεται άφαντο ανάμεσα στα πελώρια βράχια (27-7-1984).

28γ. Ο γκρεμός του Αγίου Αθανασίου, η Πλάκα η μεγάλη στη Σκάρφη και το δάσος του Παρέσ' (21-8-1987· ο κτηνοτρόφος Τσαντούλης Παντελής).

III. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

A) Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

1. Η Τουρκοκρατία (1431/1460-1881)

Μετά την κατάληψη της Ηπείρου από τους Τούρκους (1431-1460) το Ματσούκι διατήρησε την ανεξαρτησία του μέχρι το 1479/80, οπότε υποτάχθηκε στην Βασιλομήτορα ως Ελεύθερο Κεφαλοχώρι· αλλά το 1803/9 δοκίμασε και αυτό την θηριωδία του Αλή πασά. Μέχρι την υποταγή στον Αλή το Ματσούκι με άλλες 44 κοινότητες ανήκε στην αυτόνομο ομοσπονδία των Καλαρρυτών. Είχε δικούς του κοινοτικούς άρχοντες και διατηρούσε τους αντιπροσώπους του στους Καλαρρυτές¹⁷⁷.

Στο Ματσούκι παρέμεινε μέχρι σήμερα η ονομασία *Μουκτάρη*, όπου τώρα βρίσκεται το Δημοτικό Σχολείο. Οι *μουκτάρηδες* (*μουκτάρηδες* και *μικτάρηδες*) αντιστοιχούν κάπως προς τον σημερινό πρόεδρο κοινότητας. Εκλέγονταν για ένα χρόνο και τους είχε ανατεθεί η δημοσίευση των διαταγών της κυβέρνησης, η είσπραξη των φόρων και άλλα διοικητικά καθήκοντα¹⁷⁸.

Το Ματσούκι υπαγόταν στην περιοχή του Μαλακασίου¹⁷⁹ και συγκεκριμένα στο Βόρειο διαμέρισμά του, το οποίο από το 1480 μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα ανήκε στην σατραπεία της Τρίκκης και έκτοτε στην διοίκηση Ιωαννίνων¹⁸⁰.

2. Η περίοδος της ελευθερίας (1881-1994)

Το 1881 το Ματσούκι, ως ελεύθερο πλέον, αποσπάστηκε από την διοίκηση Ιωαννίνων και προσαρτήθηκε με άλλα Τζουμερκοχώρια στο Νομό

177. Ιδέ σχετικά παραπάνω σ. 43-44.

178. Χουλιάρη, Α, Ι. 60, 64.

179. Σχετικά με την ονομασία ιδέ: Αραβαντινού Π., α: Β. 102 - Κρυστάλλη, 583-584 - Λαμπρίδου, δ: 10. Για άλλες πληροφορίες ιδέ Αραβαντινού Π., α: Β. 249, 287, 334-336, 396.

180. Λαμπρίδου, β: 376-377· δ: 7-11.

29. Ο Κωσταδήμας Γεώργιος με την γυναίκα του Παρασκευή το 1935, αργότερα (1938-1945) πρόεδρος της Κοινότητας.

Άρτας¹⁸¹, επαρχία Τζουμέρκων¹⁸² και Δήμο Καλαρρυτών¹⁸³.

Όταν με τους άλλους Δήμους καταργήθηκε και αυτός των Καλαρρυτών (1883-1912)¹⁸⁴, το Ματσούκι αναγνωρίστηκε ξεχωριστή κοινότητα του Νομού Άρτας, που την αποτελεί μέχρι σήμερα μόνον ο οικισμός του Ματσουκίου¹⁸⁵.

Τέλος, το 1925, κατά την αναδιοργάνωση ορισμένων περιφερειών, το Ματσούκι με άλλες τέσσερις κοινότητες (Καλαρρυτές, Πράμαντα, Σκλούπο και

181. ΒΔ 19-3-1882 (ΦΕΚ 16/20-3-1882).

182. ΒΔ 21-3-1882 (ΦΕΚ 17/24-3-1882).

183. ΒΔ 31-3-1883 (ΦΕΚ 126/2-4-1883).

184. Νόμος ΔΝΖ/10-2-1912 (ΦΕΚ 58Α/14-2-1912), που άρχισε να εφαρμόζεται από το 1914.

185. ΒΔ 19-8-1912 (ΦΕΚ 254 Α/25-8-1912).

30. Γιάννης Μητρέλος, Πρόεδρος της Κοινότητας, 1945-1951 (17-8-1985).

Ραφταναίοι) αποχωρίζεται από τον Νομό Άρτας και υπάγεται στο Νομό Ιωαννίνων¹⁸⁶ «διὰ διοικητικούς λόγους»¹⁸⁷, αλλά και «διὰ λόγους συγκοινωνίας»¹⁸⁸. Εκκλησιαστικά παρέμειναν στη Μητρόπολη Άρτας μέχρι σήμερα.

Από τις 17 Δεκεμβρίου 1976 το Ματσούκι υπάγεται αστυνομικά στο Αστυνομικό τμήμα Πραμάντων, ενώ μέχρι τότε ανήκε στον Σταθμό Χωροφυλακής Καλαρρυτών.

Τώρα το Ματσούκι ανήκει στην Οικονομική εφορία Ιωαννίνων και στο Δημόσιο Ταμείο Πραμάντων.

186. ΠΔ 29-9-1925 (ΦΕΚ 310 Α/17-10-1925).

187. Πυρσού, 871.

188. Σαρρή, 681.

Β) ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

1. Οι πρόεδροι

Η προφορική παράδοση διασώζει κατά χρονολογική σειρά τα ονόματα των παρακάτω προέδρων, από την ίδρυση της κοινότητας Ματσουκίου (1912/1914) μέχρι το 1937:

31. Ο πολυετής πρόεδρος της Κοινότητας Νάκας Χρήστος:
1951-1955, 1956-1959 και 1964-1974 (3-11-1984).

1) Στραγάλης Ιωάννης του Αθανασίου.

2) Παπαδημητρίου Σπυρίδων του Αθανασίου. Πρωτοστάτησε στην επισκευή του Ναού της Αγίας Παρασκευής (1915-1920).

3) Μπουζούκης Ευάγγελος του Κωνσταντίνου.

4) Νάκας Σπυρίδων του Δημητρίου.

5) Στραγάλης Ευάγγελος του Κωνσταντίνου.

6) Θεοδώρου ή Μητρέλος Δημήτριος του Ιωάννου.

7) Τσαντούλης Κωνσταντίνος του Γεωργίου.

8) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Δημητρίου.

Στον γενικό έλεγχο του Σχολικού έτους 1917-1918 του Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου για την μαθήτρια Θανασούλα Κ. Κωσταδήμα αναγρά-

32. Γεωργίου Σταύρος, πρόεδρος της Κοινότητας, 1959-1964 (7-7-1985).

φεται στην στήλη: επάγγελμα πατρός, πρόεδρος Κοινότητος.

Σύμφωνα με το σωζόμενο αρχείο της Κοινότητας Ματσουκίου από το 1937 και εξής χρημάτισαν πρόεδροι:

- 1) Κωσταδήμας Αθανάσιος του Αντωνίου, 19/9/1937-31/1/1938.
- 2) Κωσταδήμας Γεώργιος του Ιωάννου, 31/1/1938-8/7/1945. Κατασκεύασε τις πέτρινες σκάλες στην πλατεία. (Εικ. 29, 35).
- 3) Κωσταδήμας Γεώργιος του Στέργιου, 1945.

33. Μπουτσώλης Σωτήριος, πρόεδρος της Κοινότητας, 1979-1987 (26-8-1993).

4) Θεοδώρου ή Μητρέλος Ιωάννης του Δημητρίου, 1945 - Αύγουστος 1951¹⁸⁹ (Εικ. 17, 30).

5) Νάκας Χρήστος του Βασιλείου, 27/8/1951-4/9/1955.

6) Γεωργίου Αθανάσιος του Κωνσταντίνου, 1955-1956.

7) Νάκας Χρήστος του Βασιλείου, 26/12/1956-21/9/1959 (για β' φορά).

8) Γεωργίου Σταύρος του Κωνσταντίνου, 21/9/1959-12/8/1964. Κατασκεύασε το πιο καλό και γερό καλντερίμι με Πραμαντιώτες μαστόρους (νεκροταφείο - πλατεία - Δημοτικό Σχολείο), τις 14 κοινόχρηστες βρύσες με νερό υδραγωγείου, προφυλακτήρες στις δυο γεφυρούλες του χωριού, τέλος, αισθητή

υπήρξε η συμβολή του και στην επισκευή της Αγίας Παρασκευής (Εικ. 32).

9) Νάκας Χρήστος του Βασιλείου, 12/8/1964-1974 (για γ' και τελευταία φορά). Κατά τις προεδρίες του: 1) Κατασκευάστηκε η τσιμεντένια γέφυρα στον Μύλο. 2) Διαμορφώθηκε και κτίστηκε ο τοίχος αντιστήριξης της πλατείας. 3) Δίπλα στην πλατεία κατασκευάστηκαν κοινοτικά αποδευτήρια. 4) Το ηρώο πεσόντων είναι καθαρά δικό του έργο. 5) Σπουδαιότατη προσφορά του το υδραγωγείο. 6) Συνεχίστηκε η διάνοιξη του αυτοκινητόδρομου από Χριστούς, ενώ άρχιζε η μελέτη άλλου κτηνοτροφικού δρόμου μέσω Μπάρου. 7) Για τα ζώα κατασκευάστηκαν ποτίστρες στη Σκάρφη, Μπαλντίκα και Σκάλα (Λα Νούτσι). 8)

189. Ιδέ γιαυτόν σ. 90-91.

Το Δασαρχείο Ιωαννίνων κατασκεύασε με ενέργειές του στέγαστρα στα Μπισκέφιανα, Αφεντική και Κριθάρια. 9) Εκδιώχθηκαν οι ξένοι ενοικιαστές κτηνοτρόφοι. Και 10) Συνέβαλε στην ανέγερση του Δημοτικού Σχολείου (Εικ. 31).

10) Θανάσης Κωνσταντίνος του Χρήστου, 1974-1975. Από τα Πράμαντα, διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου. Μετά την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967 κατά την 24η Ιουλίου 1974 οι πρόεδροι των Κοι-

νοτήτων αντικαταστάθηκαν μέχρι την εκλογή νέων. Κατά το διάστημα τούτο ο πρώην πρόεδρος Χρήστος Νάκας χρημάτισε αντιπρόεδρος (22/10/1974-11/8/1975).

11) Κωσταδήμας Γεώργιος του Αθανασίου, 12/8/1975-3/8/1979.

12) Μπουτσώλης Σωτήριος του Δημητρίου, 4/8/1979-27/8/1983 και για β' συνεχή τετραετία 28/8/1983-2/8/1987 (Εικ. 33). Κατασκεύασε το νέο υδραγωγείο, πολλά και υπαίθρια καλντερίμια. Επίσης κατασκευάστηκαν από το κράτος δυο αμαξιτές γέφυρες στα ποτάμια Κόκκινο (η μπέλεϋ) και της Μαυριάς (τσιμεντένια).

13) Κωσταδήμας Δημήτριος του Ιωάννου, 3/8/1987-31/7/1991 και για β' συνεχή τετραετία 1/8/1991-σήμερα (Εικ. 34).

34. Ο Κωσταδήμας Δημήτριος (23-8-1987), πρόεδρος της Κοινότητας από το 1987 μέχρι σήμερα.

2. Οι γραμματείς

1) **Κωσταδήμας Στέργιος του Κωνσταντίνου.** Χρημάτισε γραμματέας τουλάχιστον την περίοδο 1914-1918. Στον γενικό έλεγχο του Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου των Σχολικών ετών 1914-1915, 1916-1917 και 1917-1918 (για το 1915-1916 λείπει το αρχείο) αναγράφεται για τον μαθητή *Γεώργιο Στέργιου Κωσταδήμαως* επάγγελμα πατρός στην οικεία στήλη: *γραμματεύς κοινότητος.*

2) **Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Αθανασίου** (ο επιθεωρητής), 1933-1936, κατά προφορική μαρτυρία του ίδιου.

3) **Κωσταδήμας Γεώργιος του Αθανασίου.** Κατά την υπηρεσία του ως δάσκαλος στο Ματσούκι (1933-1938) εξυπηρέτούσε και την Κοινότητα ως γραμματέας της (προφορική μαρτυρία του). Απολύθηκε από την θέση του γραμματέα την 1-2-1938¹⁹⁰.

4) **Φασούλας Αθανάσι-**

35. 1931: ο Κωσταδήμας Ιωάννης, μετέπειτα γραμματέας της Κοινότητας Ματσουκίου (1938-1962) ντυμένος «Ευρωπαϊκά», ακουμπά στον πατέρα του Γεώργιο, αργότερα πρόεδρο της Κοινότητας (1938-1945).

190-191. Πρ. 81/1-2-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

36. Ο Κωσταδήμας Χρήστος στο γραφείο του (2-8-1990), γραμματέας της Κοινότητας από το 1963 μέχρι σήμερα.

ος του Γρηγορίου, από τους Καλαρρύτες. Διορίστηκε από την Κοινότητα στις 1-2-1938 «ἐπὶ μηνιαίου μισθοῦ τῆς ἐν τῷ Πρ/σμῷ ἀναγεγραμμένης πιστώσεως ἐκ δραχμῶν τριακοσίων μηνιαίως»¹⁹¹. Η υπηρεσία του διάρκεσε μόνον ένα εξάμηνο, διότι απολύθηκε από την Κοινότητα «ἀπὸ 1ης αὐγούστου 1938, ἀφ' ἧς οὗτος Ἐπαυσεν Ἐκτελῶν ὑπηρεσίαν» και με το δικαιολογητικό «διότι οὗτος δὲν κατοικῆ εἰς τὴν κοινοτιὰ μας ἀλλὰ κατοικῆ εἰς τὴν κοινότητα Καλαρρυτιῶν ἀπασχολούμενος εἰς ἔργα δικολάβου και γραμματέως συνδέσμου ὁδοποιίας τζουμέρκων – Μαλακασίου, Ἐνῶ ἀπαιτεῖται ἡ μόνιμος και συνεχὴ παρουσία τοῦ γραμματέως εἰς τὴν κοινοτιὰ μας πρὸς διεκπέραιωσιν τῶν ὑποθεσεων τῆς κοινότητος και μελῶν αὐτῆς»¹⁹².

5) Κωσταδήμας Ιωάννης του Γεωργίου, 1/8/1938¹⁹³-31/12/1962. Ορκίστηκε την 7-8-1938 στο Ειρηνοδικεῖο Καλαρρυτιῶν και εἶχε γραμματικές γνώσεις Α' τάξης Σχολαρχείου. Η Κοινότητα του εξέφρασε την ευαρέσκειά της και τον επαίνεσε «διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς πράξεις τούτου ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του... διακριθεὶς ὄντως διὰ τὴν ἀξιοπρέπειάν του τὸ ἦθος και τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος του...»¹⁹⁴. Μετά τον επαναπατρισμό του 1950 οργάνωσε το αρχεῖο, που εἶχε καταστραφεί κατά τον εμφύλιο, και το 1954 συνέταξε τα νέα Δημοτολό-

192-193. Πρ. 60/19-9-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

194-195. Πρ. 1/22-1-1963 Κοινότητας Ματσουκίου.

για¹⁹⁵ (Εικ. 35).

6) **Κωσταδήμας Χρήστος του Σωτηρίου, 10-8-1963** - μέχρι σήμερα, με γραμματικές γνώσεις Β' εξαταξίου Γυμνασίου. Αφοσιωμένος στο καθήκον του, εργατικός, ολοπρόθυμος, αναλίσκxεται για την εξυπηρέτηση των χωριανών. (Εικ. 36, 145, 235).

3. Οι κλητήρες

1) **Τσαντούλης Ευθύμιος του Γεωργίου, 10/12/1919-29/10/1939**. Ο μηνιαίος μισθός από την Κοινότητα το 1938 είναι 150 δραχ.¹⁹⁶. Απολύθηκε λόγω γήρατος¹⁹⁷.

2) **Κωσταδήμας Γεώργιος του Αντωνίου**. Προσελήφθη από την Κοινότητα στις 29-10-1939 με μηνιαία αμοιβή 200 δραχ.¹⁹⁸.

37. Ο Πέτρος Τσαντούλης, κλητήρας (τελευταίος) της Κοινότητας (1946-1968) σε μια αναπαράσταση ψησίματος καφέ με τον τσίγκινο ψήστη (9-7-1985).

Απολύθηκε στις 21-8-1940 «διότι αφ' ενός μὲν παραμελή τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲ ἤρξατο ἐνεργῶν παρανόμος ἐκκερσώσεις κοινοπκῶν ἐκτάσεων ζημιῶνων οὕτω τὴν κοινότητα καὶ ὑποβάλλονταύτην εἰς δικαστικὰς δαπάνας»¹⁹⁹.

3) **Μπουνταλάς Αθανάσιος του Νικολάου**, ἀπὸ 21-8-1940²⁰⁰.

4) **Τσαντούλης Πέτρος του Κωνσταντίνου**. Ανέλαβε καθήκοντα τὴν 1-4-1946, ορκίστηκε στις 12-2-1947, ἀποχώρησε με σύνταξη τὴν 15-11-1968. Ἐκτοτε καὶ μέχρι σήμερα ἡ Κοινότητα δὲν ἔχει κλητήρα (Εικ. 37).

196. Πρ. 13/17-3-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

197-198. Πρ. 57/29-10-1939 Κοινότητας Ματσουκίου.

199-200. Πρ. 54/21-8-1940 Κοινότητας Ματσουκίου.

IV. Η ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

A) ΟΙ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ - ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Το Ματσούκι απέχει πεζή από τους Καλαρρύτες 1½-2 ώρες, από τους Χριστούς 2 (χιλιόμετρα 9) και από Πράμαντα 3½-4 ώρες (15 χιλιόμετρα). Από τα μεγάλα αστικά κέντρα βρίσκεται μακριά: από τα Γιάννενα 83 χιλιόμετρα (μέσω Πλάκας) και 60 (μέσω Τσίμοβου), 87 από την Άρτα και από τα Τρίκαλα 105 περίπου χιλιόμετρα μέσω Τζιούρτζιας-Καλαμπάκας και 120 μέσω Μπάρου-Καλαμπάκας.

Τον δρόμο για Άρτα περπατούσαν οι Ματσουκιώτες σε 2½ ημέρες και για τα Γιάννενα σε 1½ ημέρα (από Παλαστάθη ή Τσίμοβο). Στα Τρίκαλα έφταναν μετά από εξαντλητική επίσης πεζοπορία 2½-3 ημερών (κυρίως μέσω Τζιούρτζιας). Έτσι οι Ματσουκιώτες για να κατέβουν στα πλησιέστερα αστικά κέντρα

38. Παραδοσιακά πέτρινα γιοφυράκια «έσωζαν» τους ταξιδιώτες. Εδώ ολοπέτρινο γεφύρι του Ασπροπόταμου, κοντά στο Μοναστήρι της Παναγίας στην Λεπενίτσα (Ανθούσα) Καλαμπάκας: δυο καμάρες (ύψος μεγάλης 6.20 μ.), μήκος 23 μ. και πλάτος 2,50 μ. (24-7-1988).

39. Για το καλίγωμα χρειάζονται δυο και τρία άτομα· ένας πεπειραμένος μπορεί να πεταλώσει και μόνος του (17-7-1986).

ήταν αναγκασμένοι να πεζοπορούν όχι ορισμένες ώρες, αλλά ημέρες ολόκληρες. Το πρόβλημα λοιπόν της συγκοινωνίας παλιότερα ήταν οξύτατο και μάλιστα κατά τραγικό τρόπο.

Αλλά και σήμερα υπάρχει θέμα συγκοινωνίας. Δρομολογούνται λεωφορεία μόνον από το ΚΤΕΛ Ιωαννίνων, ένα το πρωί από το Ματσούκι για Γιάννενα και το μεσημέρι από Γιάννενα για το χωριό. Το Σαββατοκύριακο δεν εκτελούνται δρομολόγια. Από Τρίκαλα μέσω Μπάρου ο αυτοκινητόδρομος είναι κάπως βατός μόνον Ιούλιο - Αύγουστο και με ιδιωτικά αυτοκίνητα.

Β) ΟΙ ΚΙΡΑΤΖΗΔΕΣ

Οι περίφημοι αγωγιάτες, ή καρβανάρηδες των παλιότερων εποχών. Εκτελούσαν τα πάντοτε δύσκολα και επικίνδυνα ταξίδια με εφόδια την πίστη στην αποστολή τους, αλλά και την καλιγοθήκη, την τσουγκρουσούλα, το καπίστρι, το πιδούκλι, το τραστίρι, επίσης την φορτωτήρα, το τσεκουράκι, το τσιόλι, την κάπα, τη βελεντζούλα, τον τυρολόγο, ακόμα το κλειδοπίνακο, το ντισάκι ή τον τροβά, τη βουτσέλα... Με την διάδοση του αυτοκινήτου στον αιώνα μας και την διάνοιξη αμαξιτών δρόμων παρήκμασαν και τελικά εξαφανίστηκαν (1950/1960).

Οπωσδήποτε όμως οι υπηρεσίες τους υπήρξαν τεράστιες. Κρατούσαν στα

40. Καταρραχιάς 20-8-1971: Τα παιδιά πανωσάμαρα και δυο μαζί, γερά κουκουλωμένα, δεμένα με τριχιές, δίπλα και η γυναίκα· τα βουνά μας είναι πάντοτε παγερά και επικίνδυνα.

41. Τάσιος Μπουτσώλης, φημισμένος κираτζίης, τον προτιμούσε όλος ο Ασπροπόταμος (1984).

χέρια τους την συγκοινωνία και τις μεταφορές των αγαθών. Γιαυτό και όλοι θεωρούσαν καλή πολιτική να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους²⁰¹.

Αρκετοί Ματσουκιώτες έκαναν τη δουλειά του κираτζίη²⁰² (Εικ. 411β). Συνήθως ασχολούνταν συγχρόνως και με άλλη εργασία (κτηνοτροφία, ραπτική, τυροκομεία, κλπ.). Να μερικοί του αιώνα μας: α) Γρηγορίου Νικόλαος του Αθανασίου (ειδικός να καθαρίζει τα μάτια των ζώων από καταρράχτη). β) Κωσταδήμας Γεώργιος του Στέργιου (ζούσε από τις δυο γκαραβέλες μούλες του). γ) Μακρής Στέργιος του Κωνσταντίνου (με τα μεγάλα κυπριά στα μπλάρια). δ) Μακρής Χρήστος του Αλεξίου. ε) Μπουτσώλης Αναστάσιος του Κωνσταντίνου (22 χρόνια κираτζίης, μέχρι το 1948, τίμιος και αθώος, ποτέ δεν άλλαξε τη φορεσιά του: τσαρούχι φούντα και σκούτινο παντελόνι κυλότα (Εικ. 41, 333). στ) Μπουτσώλης Γεώργιος του Δημητρίου. ζ) Παπαδημητρίου Αντώνιος του Σπυρίδωνα. Και η) Παππιάς Στέργιος του Γεωργίου (περίφημος τραγουδιστής στα χάνια, πρόεδρος Καλλιθέας Καλαμπάκας: 28/9/1967—20/9/1974).

201. Finlay, A, 32-33.

202. Leake, A, 284.

Οι Ματσουκιώτες κираτζήδες ταξίδευαν κυρίως μέχρι τα πλησιέστερα αστικά κέντρα, ήτοι Άρτα, Γιάννενα, Τρίκαλα και Καλαμπάκα. Μέσα στα ενδιαφέροντά τους ήταν ακόμα τα χωριά του Ασπροποτάμου, ο Κόζιακας, τα Χάσια και τα καμποχώρια της Θεσσαλίας (Τσιότι, Μπελέτσι, Βαλτσινό, Ζαρκ' Μαρί, κλπ.), στα οποία και είχαν εγκατασταθεί. Πολύ σπάνια μπορεί να έφταναν μέχρι τη Λάρισα ή και την Παραμυθιά με τους Φιλιάτες.

Το δρομολόγιο για Άρτα ή τα Τρίκαλα λόγω αποστάσεως γινόταν μια φορά την εβδομάδα, ενώ στα Γιάννενα κατέβαιναν και δυο φορές εβδομαδιαίως.

Μετέφεραν διάφορα εμπορεύματα, κυρίως δημητριακά, λίγο σιτάρι και προ παντός καλαμπόκι, το ψωμί της εποχής, για τις ανάγκες του χωριού ή και να τα πωλήσουν στα Πράμαντα και σ' άλλα χωριά της περιοχής (Ραφταναίοι, Κτιστάδες κλπ.). Φόρτωναν επίσης και εκείνες τις οικογένειες, που μετακινούνταν χειμώνα - καλοκαίρι στο Ματσούκι ή τα Ασπροποταμίτικα χωριά (Δραγοβίσι, Τζιούρτζια, Κρασιά, Γαρδίκι, Μουτσιάρα, Σκληνιάσα, κλπ.).

42. Οι Ματσουκιώτες ανεβαίνοντας στο χωριό σταθμεύουν οπωσδήποτε στην ονομαστή βρύση του Γκρέκου της Τζιούρτζιας (12-8-1971).

44. Ο μουλαρόδρομος ΤΡΙΚΑΛΑ - ΜΑΤΣΟΥΚΙ. (Χάρτης της Εθνικής Στατιστικής)

Υπηρεσίας της Ελλάδος, Έκδοση 1963, Αναθεώρηση 1972).

Γ) ΤΡΙΚΑΛΑ - ΜΑΤΣΟΥΚΙ

α. Οι Βλαχόστρατες²⁰³

Το κυριότερο πέρασμα των Ματσουκιωτών προς την Θεσσαλία ήταν από Κριθάρια-Καταρραχιά. Δευτερευόντως χρησιμοποιούσαν επίσης το Κούτσουρο, τον Μπάρο και σε ορισμένες περιπτώσεις τα Καγκέλια. Τα ταξίδια αυτά ακολουθούσαν τις εξής διαδρομές (Εικ. 44):

1. Τρίκαλα - Πρεβέντα - Κλεινοβός - Βελίτσιανα - Τζιούρτζια - Κριθάρια - Ματσούκι

Ήταν το κύριο δρομολόγιο· το προτιμούσαν για τα χάνια, τα νερά, τις βοσκές και τα μέρη για στάσεις (Εικ. 184β). Μετά τον κάμπο, πέρα από την γέφυρα της Σαρακήνας, ξεφόρτωμα στις Γκορτσιές. Αφήνουμε αριστερά την Πρεβέντα και λίγο πιο πάνω ο Κουτσιλιάς με τέσσερα χάνια (Κώστα Παπαγεωργίου, Πετράνη Νίκου, Ντάφου Γιώργου και Ντάφου Φώτη ή Κουτσιλιά). Στο Κλεινοβίτικο ποτάμι ήταν το χάνι του Γιώργου Μήτραινα και μετά το περίφημο στέκι στα χάνια του Σαμαρά (Καρπούζας Κωνσταντίνος, Σορντικός Γεώργιος και οι Ζημαίοι: Ιωάννης, Δημήτριος και Κλεάνθης). Αρχίζουν οι ανηφόρες του Κλεινοβού²⁰⁴, Κιάτρα μπροάστα (Βλαχ. Όρθια πέτρα), στο Γκλόγκοβι, Κουκουφλί ή στις Κρανιές στήνονταν κονάκι. Μέσα σε μαγευτική διαδρομή από πυκνά έλατα διάβαιναν κάτω από τα Βελίτσιανα, Τρία ποτάμια, στη Μηλιά (Βλαχ. Λα Πέρου), Τζιούρτζια και ξεφόρτωμα στις Καρές (Βλαχ. Λα Νούτσι) (Εικ. 421α). Απαραίτητος σταθμός η ονομαστή βρύση του Γκρέκου (Βλαχ. καραγκούνης, Εικ. 42) και μετά ο Καταρραχιάς (Εικ. 4, 51α).

Από εδώ συνεχής τρίωρη κατηφόρα μέχρι το Ματσούκι: Κριθάρια-Κριαρόσταλο, Σκάλα του Αράπη, Στουρνάρι, Στρούγκα Μάρια (Βλάχ. Μεγάλη Στρούγκα), κυρ-Γκρόσου (Βλαχ. κυρ-Χονδρός), Εικόνισμα, Κορομηλιά (Βλάχ. Προύνου), Γκιώνη και πέφτουμε στο Σκαμνί. Στη συνέχεια μετά τη Γκορτσιά (Λα Πέρου, Βλάχ.) του Νούλα, το Χελιμόδι, το Κασίκι, το Βιρό,

203. Αρσενίου, 58 - Καλούσιου, σι(1), η. ιβ, ιδ.

204. Για την μέχρι εδώ διαδρομή ιδέ Καλούσιου, κα: 149-151 (το Πετράκης να γίνει Πετράνης).

43. Το πέρασμα στα ποτάμια ήταν πάντοτε δύσκολο και επικίνδυνο. Εδώ το πρόχειρο ξύλινο γεφυράκι είναι πολύ ψηλό και στενό. Η Ματσουκιώτισσα με ξεχωριστή αφοσίωση προσπαθεί να ενισχύσει το μπλάρι, κρατώντας το γερά από το καπίστρι,

νωσάμαρα έχει φορτωμένα τα δυο παιδιά της (Τζιούρτζια, 12-8-1971).

την Βάλια Κούστα (Βλαχ.) φτάνουμε επί τέλους στις Δυτικές παρυφές του χωριού, λα Τσιρέσιου (Βλάχ. στην Κερασιά). Οι Νακαίοι και Στραγαλαίοι στο Κατσίκι έστριβαν αριστερά, διαβαίνουν το Γκιόνομα, το Ράντο και έπεφταν στη Μαυριά.

45. Το πέτρινο γεφύρι του Σταθμού στο Αρμπορούσι (27-8-1993).

**2. Τρίκαλα - Πόρτα - Τύρνα - Βετερνίκο - Τζιούρτζια -
Κριθάρια - Ματσούκι**

Σ' αυτή τη διαδρομή το κονάκι στήνονταν στο Παλιοβετερνίκο και στις Καρές της Τζιούρτζιας. Άλλοι τόποι για ξεφόρτωμα ήταν η Καρυώνα του Λάντζ', η βρύση του Κόρμπου και η Ασφάκα. Στην Τύρνα μερικές φορές βάδιζαν για Περτούλι δεξιά, για να πέσουν πάλι στο Παλιοβετερνίκο.

3. Τρίκαλα - Κλεινοβός - Κότορη - Κούτσουρο - Κριθάρια - Ματσούκι

Μετά τα Βελίτσιανα έπεφταν στην Κότορη, σκαρφάλωναν στο Κούτσουρο (βουνό του Κατάφυτου), έπεφταν στην Κάλουτα των Καλαρρυτών και από εκεί Κριαρόσταλο στα Κριθάρια.

4. Τρίκαλα - Κλεινοβός - Κότορη - Μπάρος - Κριθάρια - Ματσούκι

Όταν ο Ασπροπόταμος είχε πολύ νερό βάδιζαν πιο ψηλά από το Κούτσουρο για να περάσουν στο πέτρινο γιοφύρι του Μοναστηριού της Λίπιντζας (Εικ. 38). Ανέβαιναν στον Μπάρο των Καλαρρυτών, Κάλουτα, Κριαρόσταλο (Κριθάρια) και μετά κατέβαιναν στο χωριό.

5. Ματσούκι - Καγκέλια - Τζιούρτζια - Τρίκαλα

Τα Καγκέλια πάνω από τα Μπισκέφιανα σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν πέρασμα των Ματσουκιωτών προς την Θεσσαλία, αλλά πάντοτε χωρίς ζώα. Κυρίως διάβαιναν από εδώ όσοι τυροκόμοι κατέβαιναν Δεκέμβριο-Ιανουάριο στην Θεσσαλία, διότι τα Κριθάρια και ο Καταρραχιάς ήταν κλεισμένα από το χιόνι. Έπεφταν στο εξωκλήσι των Αγίων Αποστόλων της Τζιούρτζιας, ύστερα σ' αυτή την Τζιούρτζια και Τρίκαλα, μέσω Τύρνας ή Κλεινοβού.

β. Η σημερινή κατάσταση

Το 1977 η διάνοιξη του δασικού-κτηνοτροφικού αμαξιτού δρόμου προς Ματσούκι μέσω Μπάρου σταμάτησε στην Κάλουτα (στάνη των Καλαρρυτών), πίσω από το Κούτσουρο και δίπλα στον Καταρραχιά. Το επόμενο έτος (1978) έφτασε κάτω από τα Κριθάρια (Σκάλα του Αράπη). Προχώρησε το 1979 μέχρι την τοποθεσία Κούστα, στις Βορειοδυτικές παρυφές του χωριού, για να φτάσει την άλλη χρονιά μέσα στο Ματσούκι μέσω Μαυριάς. Ο δρόμος συγκεκριμένα σταμάτησε στον Πλάτανο, στους Στραγαλαίους, στο επάνω Βόρειο μέρος του χωριού, 6 Αυγούστου 1980, ημερομηνία οπωσδήποτε ιστορική για τον τόπο μας.

Ο κτηνοτροφικός αμαξιτός δρόμος μέσω Τζιούρτζιας έχει ήδη περάσει την βρύση Γκρέκου και υπολείπεται η διάνοιξη μόνον τριών χιλιομέτρων, για να γίνει η σύνδεση με τα Κριθάρια και τον δρόμο μέσω Μπάρου. Η διαδρομή από την Τζιούρτζια είναι κατά 15 περίπου χιλιόμετρα πιο σύντομη από εκείνην του Μπάρου.

Δ) ΜΑΤΣΟΥΚΙ-ΓΙΑΝΝΕΝΑ

α. Οι μουλαρόδρομοι (Εικ. 46)

1. Ματσούκι - Γέφυρα Παπαστάθη - Γιάννενα

Μετά τον Επάνω και Κάτω Σταυρό²⁰⁵ κατεβαίνεις τις Σκάλες και περνάς το Ματσουκιώτικο ποτάμι με το γιοφύρι του Σταφυλά²⁰⁶. Ανηφορίζεις προς Εικόνη (Εικ. 22), βρύση του Παρέσι, η Σιαπκαλία, Ξηρό ρέμα. Ντούσκο, Κάλια λάτα (Βλάχ. Δρόμος πλατύς - καθαρός) και Χαλιάς ο μεγάλος, πάρα πολύ επικίνδυνο πέρασμα (Εικ. 49). Στα Πλατάνια ο μουλαρόδρομος χώριζε: ίσια πήγαινε για Άρτα, δεξιά συνέχιζε για Γιάννενα.

Με τη γέφυρα του Σταθμού (Εικ. 45)²⁰⁷ ρίχνονταν στο Αρμπορούσι, ύστερα τα Δοβίσδιανα, στο Πριάβολο του Παλιοχωρίου (Συρράκου) η Βλαχόστρατα διακλαδίζεται: αριστερά για Τσίμοβο, ίσια εμπρός για Παπαστάθη, όπου και το χάνι του Παπαλία, στέκι ονομαστό. Καβαλίκευαν τον Δρίσκο και έφταναν στα Γιάννενα από τους Κλαζιάδες (ή το Κοντοβράκι, ή το Χαροκόπι).

2. Ματσούκι-Τσίμοβο-Γιάννενα

Μετά το Πριάβολο ήταν η Λούντζιανη, το Βασταβέτσι και ο Κέδρος, με το ονομαστό χάνι του Μήτσιου Βαγγέλη. Με συνεχείς κουδέλες κατέβαιναν στο Τσίμοβο, περνούσαν τον Άραχθο επικίνδυνα με γέφυρα-λίσια. Μετά το Μπουρδοβάρι διάβαιναν το Κουτσιλιό, Κατσικάς, Άι-Γιάννης και Γιάννενα.

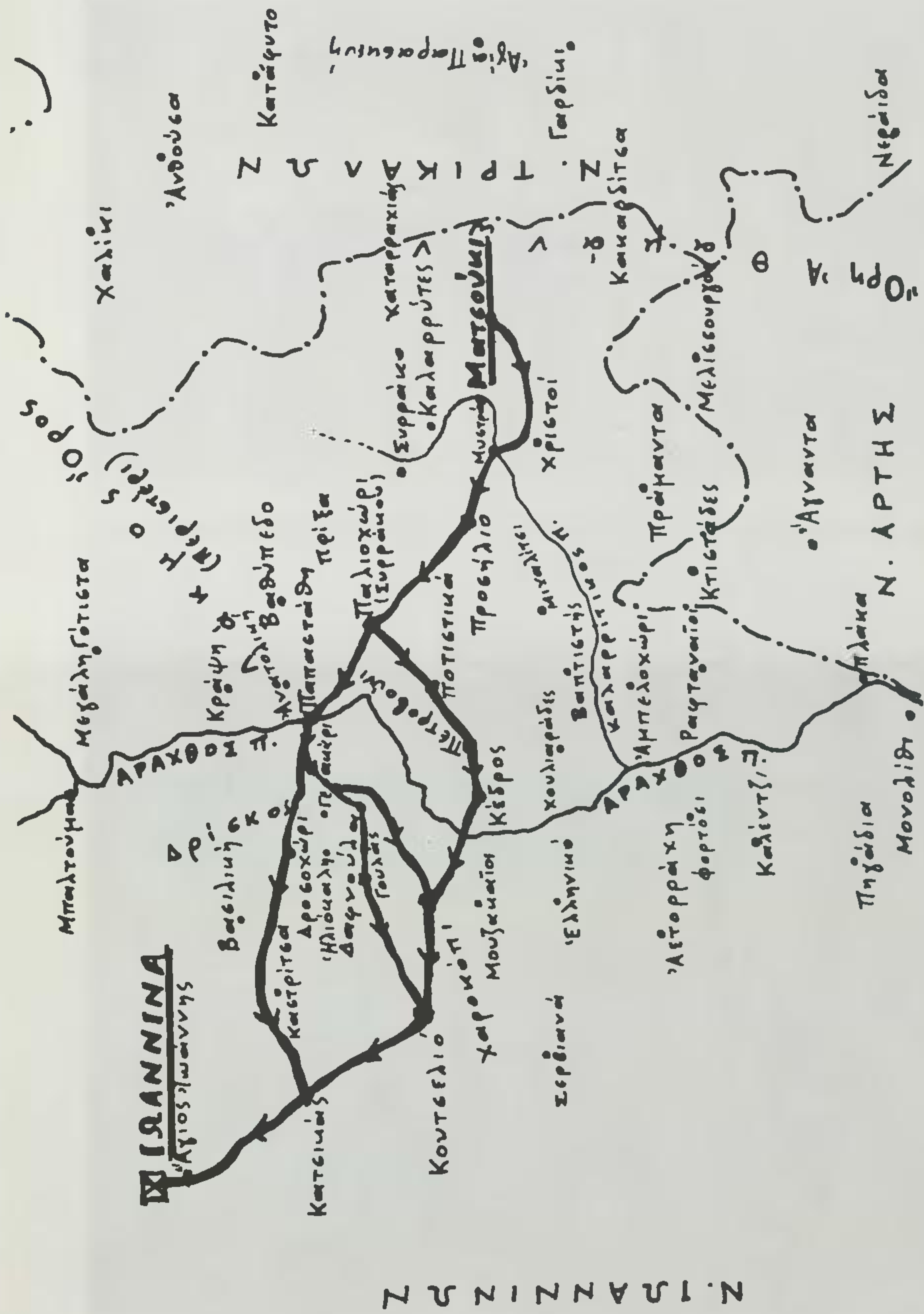
205. Απ' εδώ δεξιά το μονοπάτι για το Μοναστήρι της Βύλιζας.

206. Τουλάχιστον πριν 100 χρόνια, ήτοι όταν δεν υπήρχε η γέφυρα Σταφυλά, μέχρι το δάσος υπήρχαν άλλα δυο δρομολόγια:

α. Νάσια (στο εξωκλήσι του Αγίου Νικολάου), Κρανιές, πίσω από τον Άι-Θόδωρο οι Βουρτόπες, Λινέσο (δίπλα στη Βύλιζα), από το Μοναστήρι κατέβαιναν στη Λούγκα και περνούσαν το ποτάμι με ξυλογέφυρο.

β. Το άλλο μονοπάτι μετά τον Άγιο Αθανάσιο συνέχιζε Περιστέρι, Πύλι, Ούρσα (Βλάχ. αρκούδα, όπου καταστραμμένο καλντερίμι), Κόκκινο ποτάμι, Χελιμόδι (δάσος).

207. Ιδέ σ. 113 και Καλούσιου, μβ: 41.

46. Ο ημιονικός δρόμος ΜΑΤΣΟΥΚΙ-ΓΙΑΝΝΕΝΑ. (Χάρτης της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, Έκδοση 1963, Αναθεώρηση 1972).

47. Επί τέλους ο αυτοκινητόδρομος Χριστοί - Ματσούκι άρχισε να διανοίγεται (26-8-1970).

48. Η γέφυρα του Σταφυλά στην παλιά της «δόξα» (1979).

β. Η σημερινή κατάσταση

1. Γιάννενα-Πετροβούνι-Ματσούκι

Από το Πετροβούνι κυκλοφορούν σήμερα οι Ματσουκιώτες για Γιάννενα μόνον με ιδιωτικά αυτοκίνητα, τα λεωφορεία του ΚΤΕΛ Ιωαννίνων φτάνουν μέχρι Προσήλιο και Συρράκο, όχι όμως και Αρμπορούσι-Καλαρρύτες-Ματσούκι.

Στις 22 Δεκεμβρίου 1958, ημέρα Δευτέρα, κοντά στον Κέδρο (συνοικισμό του Πετροβουνίου) γκρεμίστηκε το λεωφορείο του ΚΤΕΛ Ιωαννίνων²⁰⁸. Ανά-

49. Πάνω από το επικίνδυνο περασμα του Μεγάλου Χαλιά ανοίχτηκε τώρα άνετος αυτοκινητόδρομος (25-7-1984).

208. Η Έρευνα. εφ. Τρικάλων. Τρίτη 23-12-1958. 1.

μεσα στα 28 τραγικά θύματα και τρία από το Ματσούκι: Λάνταβος Αθανάσιος του Χρήστου (μόλις είχε απολυθεί από τον στρατό) και οι νιόπαντροι Καλόγηρος Βασίλειος του Αθανασίου, τυροκόμος, με την γυναίκα του Στραγάλη Σταυρούλα του Ευαγγέλου, οικιακά. Το φοβερό δυστύχημα έγινε Δημοτικό τραγούδι²⁰⁹ και πέρασε στη λόγια ποίηση²¹⁰. Στο Ματσούκι μοιρολόγησαν:

Αχ! μαύρα μαντάτα φτάσανε
στα δόλια τα Τζουμέρκα,
στο Πετροβούνι, βρε παιδιά,
στο δόλιο το Ματσούκι.

Αχ! Δευτέρα μέρα κίνησαν,
στα σπίτια τους να πάνε,

Χριστούγεννα να κάνουνε,
μαζί με τα παιδιά τους.

Αχ! στο Πετροβούνι βρε παιδιά,
στις ρεμαπιές του Κέδρου,
τα πλάγια γέμισαν κορμιά
και τα λαγκάδια αίμα!

2. Γιάννενα-Πλάκα-Πράμαντα-Ματσούκι

Αλλά το Ματσούκι σήμερα επικοινωνεί με τα Γιάννενα κυρίως από Πράμαντα-Πλάκα, αν και το δρομολόγιο αυτό είναι κατά 20 χιλιόμετρα περισσότερο από εκείνο του Πετροβουνίου. Εδώ υπάρχει καλύτερος δρόμος (άσφαλτος μέχρι Χριστούς) και το ΚΤΕΛ Ιωαννίνων από αυτού δρομολογεί λεωφορείο προς Ματσούκι.

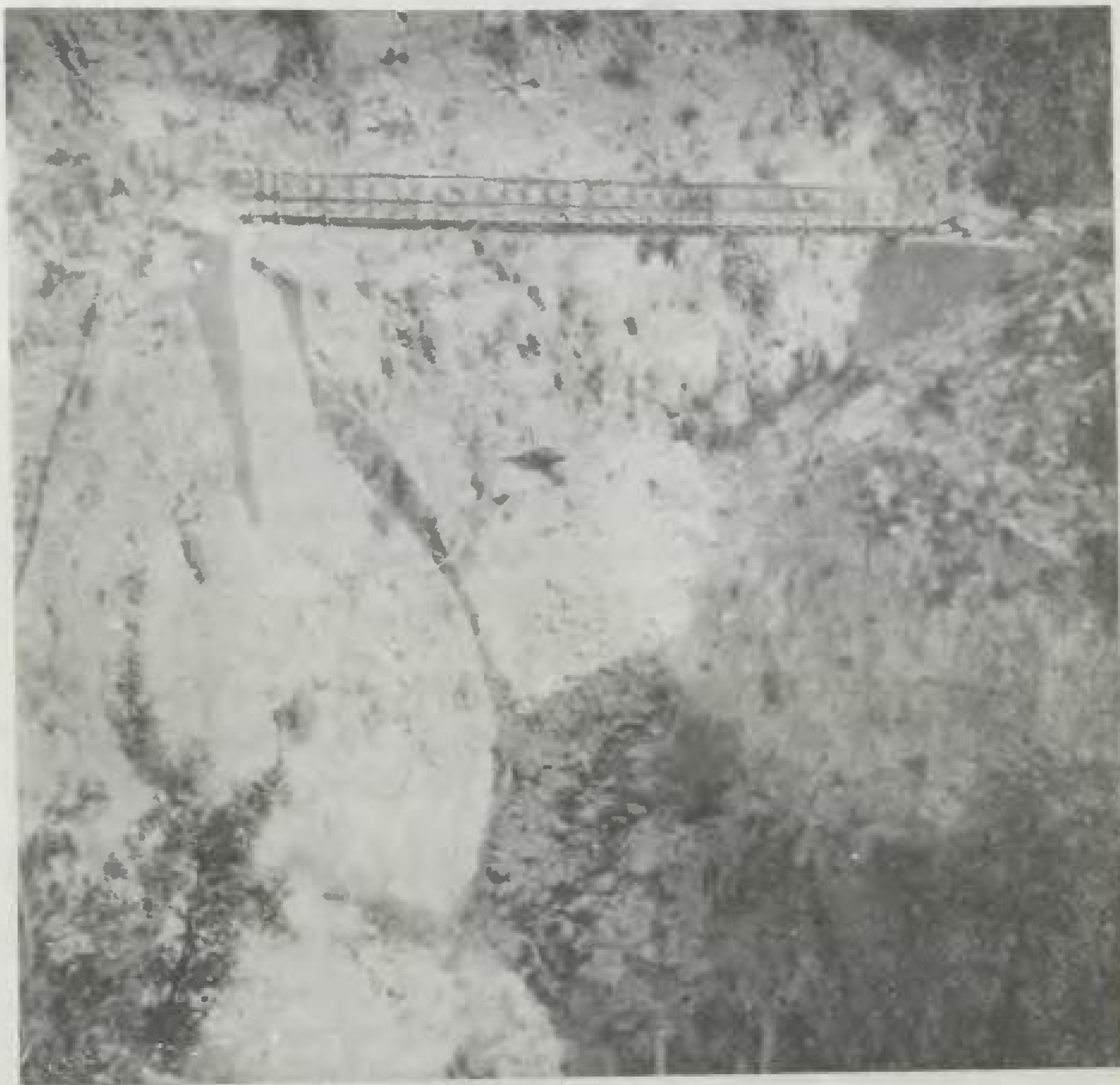
Η διάνοιξη του αυτοκινητόδρομου από Χριστούς προς Ματσούκι άρχισε το 1970 (Εικ. 47). Την επόμενη χρονιά έφτασε στα Πλατάνια (Ιούλιος 1971). Εδώ ο Ματσουκιώτης Ροβίσης Δημήτριος του Βασιλείου (πρώην γιδάρης της Βύλιζας) έστησε για εξυπηρέτηση μια παράγκα. Τα επόμενα πέντε χρόνια ανοίχτηκαν άλλα πέντε χιλιόμετρα και έτσι το αυτοκίνητο το 1976 έφτασε στο Εικόνισμα, πάνω από την γέφυρα Σταφυλά. Εδώ μεταφέρει τώρα ο Δ. Ροβίσης την παράγκα και βάζει τηλέφωνο. Μέσα στα επόμενα δυο χρόνια (1976-1978) η μπουλντόζα κατόρθωσε να φάει μερικά από τα πιο σκληρά και άγρια βράχια στο Χελιμόδι και να φτάσει στο Κόκκινο ποτάμι, όπου στις 12-11-1981 στήθηκε η γέφυρα Μπέλεϋ (Εικ. 50).

Τον Σεπτέμβριο του 1982 ανοίγεται ο δρόμος στον βράχο του Αγίου Αθανασίου. Ιούλιος - 8 Σεπτεμβρίου 1984 κατασκευάζεται η αμαξιτή τσιμεντένια γέφυρα στο ποτάμι της Μαυριάς. Η μπουλντόζα περνάει στο Καμίλι και ανοίγει δυο κουδέλες. Το επόμενο έτος (Φθινόπωρο 1985) ο αυτοκινητόδρο-

209. Η εταιρεία His Master's Voice κυκλοφόρησε μικρό δίσκο 45 στροφών, αρ. 3480 παίξει κλαρίνο ο Β. Δήμου, στο τραγούδι ο Αλ. Κώνστας.

210. Καρατζένη Ν., α: 35.

μος αναρριχάται προς το χωριό, όπου και έφτασε στις 14-12-1986. Την ίδια ημερομηνία συνδέεται αυτόματα με εκείνον των Τρικάλων στον Πλάτανο· αυτό το τμήμα, όλο μέσα στο χωριό, είναι στενό, γιαυτό και περνάνε εδώ μόνον μικρά αυτοκίνητα. Το 1988, με την διάνοιξη άλλου αυτοκινητόδρομου στο Σιγιάτο, ενώθηκε ο δρόμος των Τρικάλων με αυτόν των Ιωαννίνων στις Δυτικές παρυφές του χωριού.

50. Η μεγάλη σιδερένια γέφυρα Μπέλεϋ, μήκους 51 μ. (κενό βράχων 48,50 μ.) ενώνει γερά σε ύψος 44 μ. τις άγριες όχθες του Κόκκινου ποταμού και «σώζει» το Ματσούκι (16-8-1985).

Ε) ΜΑΤΣΟΥΚΙ - ΑΡΤΑ

α. Οι μουλαρόδρομοι

(Εικ. 51)

Μετά τα Πλατάνια του Ματσουκιώτικου δάσους φτάνουμε σε λίγο στους Χριστούς, ύστερα Πράμαντα και Κουσοβίστα. Στα Άγναντα ο δρόμος χώριζε για Άρτα: ίσια κάτω μέσω Σγάρας και δεξιά από την Πλάκα (άλλες φορές έφταναν στην Πλάκα κατ' ευθείαν από τους Κτιστάδες, παρακάμπτοντας τα Άγναντα).

1. α' δρομολόγιο μέσω Σγάρας²¹¹

Στη Σγάρα, συνοικισμό από τα Σχωρέτσανα, είχαν χάνια ο Γραβιάς Αντώνης και ο Τζουμάκας. Διάβαιναν το Σκοτωμένο και το χάνι του Κώστα Μάμαλη στην Μικροσπηλιά και έφταναν στα Λεπιανά, όπου διατηρούσε χάνι και ο Παναγιώτης Παντός. Μετά την Κούλια ήταν το Καρκάβελο, η Αγριελούλα και έπεφταν στο Κρουνέρι (εδώ τα χάνια του Νίκου Σφήκα και Γιάννη Λουλούδα). Ακολουθεί η Φτέρη, το Τραπεζάκι και στα Πιστιανά (Παλιάς Ελλάδος) το χάνι του Κώστα Κοντού. Λάκκα Παπαχρήστου, Κάτω Καλεντίνη (χάνια Τσιμπλή, Μπάμπαλη, Σβινέλη και Ταγκαρέλλη), Πλατανόρεμα, Πουρνάρι και τερμάτιζαν στην Άρτα.

Το δρομολόγιο τούτο ήταν το παλιό και κύριο. Το προτιμούσαν γιατί είχε πολλά χάνια και μετά το 1881 ήταν και Ελληνικό. Σπουδαιότεροι τόποι για ξεφόρτωμα ή διανυκτέρευση: Κουσοβίστα, Σγάρα, Κρουνέρι και Καλεντίνη.

2. β' δρομολόγιο μέσω Πλάκας Αράχθου

Περνούσαν τον Άραχθο με την μεγάλη γέφυρα της Πλάκας (χάνι αδερφών Παπαθεοδώρου) και εν συνεχεία διάβαιναν τα χωριά Βορδό, Ραψίστα και Τζοβίστα, για να φτάσουν στην Σκούπα, όπου και το ονομαστό χάνι του Κώστα και Χρήστου Τζαρή. Μετά το Κακολάγκαδο είναι η Νησίστα (Νέας

211. Ιδέ Φίλου, 507 για τα χάνια του δρομολογίου. Ευχαριστώ θερμά τον κ. Στέφανο Φίλο για τις πληροφορίες του, όσον αφορά τα δρομολόγια προς Άρτα.

51. Ο μουλαρόδρομος ΜΑΤΣΟΥΚΙ-ΑΡΤΑ. (Χάρτης της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, Έκδοση 1963, Αναθεώρηση 1972).

Ελλάδος), τα Πιστιανά (χάνι Βαγγέλη Ντάλλα), η Μπρένιστα (χάνι του Νίκου Παπαστράτου), Γραμμενίτσα και τέρμα η Άρτα. Συνηθισμένοι τόποι για ξεφόρτωμα η Πλάκα και η Σκούπα.

β. Η τωρινή κατάσταση

Το ΚΤΕΛ Άρτας δρομολογεί λεωφορείο για Μελισσουργούς μέσω Πραμάντων.

51α. Στην παλιά Βλαχόστρατα Ματσούκι - Τρίκαλα (Καταρραχιάς, 20-8-1971).
Οδηγεί ο «Βασιλάρας» (Μακρής Βασίλειος του Γεωργίου),
κτηνοτρόφος - κираτζίης.

Ν. Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Α) Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ^{211α}.

1. Η περίοδος της Τουρκοκρατίας

- α) 12-8-1805: 25 σπίτια²¹².
- β) 1814: 30 οικογένειες²¹³.
- γ) 1854/1856: 19 οίκοι χριστιανικοί, 23 στέφανα (οικογένειες)²¹⁴.
- δ) 1868: 23 οικογένειες²¹⁵.
- ε) 1874: 350 κάτοικοι²¹⁶.
- στ) 1879: 350 κάτοικοι²¹⁷.

2. Η εποχή της ελευθερίας

- α) Απογραφή 5-20/9/1881: 384 κάτοικοι (198 άρρενες, 186 θήλεις).
- β) 1884: περισσότερες από 73 οικογένειες²¹⁸.
- γ) Απογραφή 15-16/4/1889: 291 κάτοικοι (130 άρρενες, 161 θήλεις).
- δ) Απογραφή 5-6/10/1896: 430 κάτοικοι.
- ε) Απογραφή 27-10-1907: 375 κάτοικοι.
- στ) Απογραφή 19-12-1920: 364 κάτοικοι (164 άρρενες, 200 θήλεις).
- ζ) Απογραφή 15-16/5/1928: 406 κάτοικοι (163 άρρενες, 243 θήλεις).
- η) 5-7-1939: 169 ονόματα (οικογένειες) έχουν ποτιστικά κηπάρια²¹⁹.
- θ) Απογραφή 16-10-1940: 739 κάτοικοι (353 άρρενες, 386 θήλεις).
- ι) Απογραφή 7-4-1951: 253 κάτοικοι.
- ια) Απογραφή 19-3-1961: 310 κάτοικοι.

211α. Καλούσιου, κε.

212. Leake, A, 282.

213. Rouqueville, B, 359 (β' έκδοση 1826).

214. Αραβαντινού Π., α: Β. 335.

215. Λαζάρου, β: 194.

216. Επετηρίδος, β: 165.

217. Χασιώτου, 132.

218. Ξενόπουλου, 29.

219. Πρ. 40/5-7-1939 Κοινότητας Ματσουκίου.

52. Ματσουκιώτες το 1922 στη Συκιά Τρικάλων.

ιβ) 1963: 84 οικογένειες (τον χειμώνα)²²⁰.

ιγ) 1970: 202 σπίτια (οικοδομήματα), 163 μόνιμες οικογένειες, 80 οικογένειες τον χειμώνα²²¹.

ιδ) Απογραφή 14-3-1971: 257 κάτοικοι.

ιε) Απογραφή 5-4-1981: 354 κάτοικοι.

220. Κωσταδήμα Χρ., 17-1-1982.

221. Απογραφή από την Κοινότητα Ματσουκίου τον Αύγουστο 1970.

ιστ) 1982: 52 οικογένειες τον χειμώνα²²².

ιζ) 1984: 50-55 οικογένειες τον χειμώνα και το καλοκαίρι περισσότερες από 200²²³.

ιη) 1985: 45-50 οικογένειες τον χειμώνα, 150-160 άτομα²²⁴.

ιθ) Κοινοτικές εκλογές 12-7-1987: εγγεγραμμένοι ψηφοφόροι 773.

κ) Απογραφή 17-3-1991: κάτοικοι 232.

κα) 1993: 37 οικογένειες τον χειμώνα, άτομα 103²²⁵.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο πληθυσμός του Ματσουκίου είναι μετακινούμενος: οι κτηνοτρόφοι τον χειμώνα κατεβαίνουν στα χειμαδιά, πολλοί ταξιδεύουν για εργασία, το καλοκαίρι υπάρχουν και οι χωριανοί παραθεριστές. Σήμερα το Ματσούκι έχει 209 σπίτια, το καλοκαίρι (κυρίως Ιούλιο-Αύγουστο) μαζεύονται 189 οικογένειες, άτομα 1100.

52α. Ο ξενιτεμένος Ματσουκιώτης δουλεύει σκληρά και επίμονα· εδώ ο Κωσταδήμας Χρήστος σε κλωστήριο του Κολμπεμόρ της Δυτικής Γερμανίας το 1966.

222. Κωσταδήμα Χρ., 17-1-1982.

223-225. Προφορική μαρτυρία.

Β) Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Το άγιο του εδάφους ανάγκαζε τους Ματσουκιώτες από παλιά να ταξιδεύουν ως εργάτες, αλλά και έμποροι, στην Ελλάδα και το εξωτερικό, για να καλυτερεύσουν τη ζωή τους. Στην εποχή μας μεγάλη υπήρξε η μετανάστευση προς τον Θεσσαλικό κάμπο, πραγματικό ψωμοτόπι (Τρίκαλα, Λάρισα) και την Ήπειρο (Γιάννενα, Άρτα). Ως εργάτες ταξίδεψαν και στο εξωτερικό: Καναδά, Σουηδία, Αυστραλία, Αμερική και προ παντός Δυτική Γερμανία.

Στον αιώνα μας η διασπορά των Ματσουκιωτών παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα:

1. Η Ήπειρος

α) Στο Νομό Ιωαννίνων προτίμησαν τα Γιάννενα (25 οικογένειες τώρα) και τελευταία την Πεδινή (2) και Μπάφρα (2).

β) Στην Άρτα διαμένουν 18 οικογένειες και στα χωριά της: Κεραμάτες 10 και Γραμμενίτσα 4.

53. Ματσουκιώτικα 25-5-1986.

γ) Το 1924 βρίσκεται στην Παραμυθιά ένας Ματσουκιώτης έμπορος²²⁶. Στην Πέρδικα της Θεσπρωτίας εγκαταστάθηκαν το 1946 3 οικογένειες, που τώρα αυξήθηκαν σε 11. Ασχολούνται με την γεωργία και τα ελαιόδεντρα, στις εκλογές του 1982 εξέλεξαν και δικό τους κοινοτικό σύμβουλο (Μακρής Βασίλειος του Κωνσταντίνου).

δ) Από το 1946 άρχισε η εγκατάσταση Ματσουκιωτών και στο Νομό Πρέβεζας· οικογένειες: Πάργα 1, Ανθούσα 5, Αγιά 10, Νέα Σαμφούντα 1, Φιλιπιάδα 8 και Πρέβεζα 1.

2. Ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας

Η εγκατάσταση άρχισε κυρίως από το 1925-1930, όταν οι κτηνοτρόφοι εγκατέλειψαν τα χειμαδιά της Θεσσαλίας.

α) Επαρχία Βάλτου: Αμπελάκι 3 οικογένειες, κοινότητα Λουτρού (ο Κρίκελλος) 15, Στάνος 2 (παλιότερα 15).

β) Επαρχία Βονίτσης και Ξηρομέρου: Βόνιτσα 6, Κατούνα 4, Πρόδρομος 8, Αγράμπελα 2, Χρυσοβίτσα 8, Καραϊσκάκης 2, Μάνινα Βλίζιανών (συνοικισμός Στρογγυλοβουνίου) 14 και Μοναστηράκι 1 οικογένεια.

γ) Επαρχία Μεσολογγίου: Σταμνά 1, Κεφαλόβρυσο (συνοικισμός Σταμνάς) 13 και Ευηνοχώρι 2.

δ) Επαρχία Αγρινίου: Αγρίνιο 4 οικογένειες.

3. Ο Νομός Τρικάλων

α. Διάφορα

Ήδη από τον 19ο αιώνα στον Ασπροπόταμο εγκαθίστανται Ματσουκιώτες: Δροσοχώρι (Παπαγιάννης) και Αθαμανία (Τρίχας). Οι απόγονοι των Παπαγιανναίων πήγαν αργότερα στην Καρδίτσα.

Από το 1910 εγκαταστάθηκε στο Παλαιομονάστηρο 1 οικογένεια· ήδη τώρα διαμένουν 3. Άλλα χωριά σήμερα: Βαλτινό 3, Ελευθεροχώρι 2, Απόστολοι 1, Μεγάλο Κεφαλόβρυσο 3, Χαϊδεμένη 1, Ζάρκος 1, Γριζάνο 1, Αχλαδοχώρι 1, Ξυλοχώρι 2, Καλλιθέα 3, Λογγάκι 3, Φιλύρα 1 και Πιαλεία 1.

Το 1922 βρίσκουμε Ματσουκιώτες στην Πηνειάδα, σήμερα αυξήθηκαν σε 20 οικογένειες. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Χύτας Σωτήριος του Βασιλείου εκλέχτηκε πρόεδρος (1979-1982). Ασχολούνται κυρίως με την γεωργία, ένας είναι ράφτης και άλλοι ίδρυσαν βιοτεχνία.

Στις πόλεις υπάρχουν: 1 οικογένεια στην Καλαμπάκα και 58 στα Τρίκα-

226. Έγγραφο 21-8-1924.

λα. Από αυτές οι 25 στην Αγία Μονή, όπου οι Ματσουκιώτες εγκαθίστανται από το 1950.

Άλλοτε έμειναν στη Ράξα, στη Συκιά (Εικ. 52), κλπ.

Σε δυο περιπτώσεις αναπτύχθηκαν αμιγείς Ματσουκιώτικοι συνοικισμοί: τα Ματσουκιώτικα και τα Βρυκολάκια.

β. Τα Ματσουκιώτικα

Από τα τέλη του 19ου αιώνα μερικοί Ματσουκιώτες εγκαταστάθηκαν προσωρινά στην Τσιάρα Τρικάλων. Μετά από δέκα περίπου χρόνια μετακινήθηκαν στα Βλάχικα του γειτονικού Βαλτσινού και περί το 1891 εγκαταστάθηκαν στη θέση *Μαργάρα* της Παπαράντζας. Ήταν περίπου 30-40 οικογένειες και κατοικούσαν σε πρόχειρα καλυβάκια. Ασχολούνταν με λίγη κτηνοτροφία, πήγαιναν στα τυροκομεία, κουβαλούσαν και ξύλα από τον Κόζιακα, για να τα πωλήσουν στα Τρίκαλα, χιλιόμετρα 20!

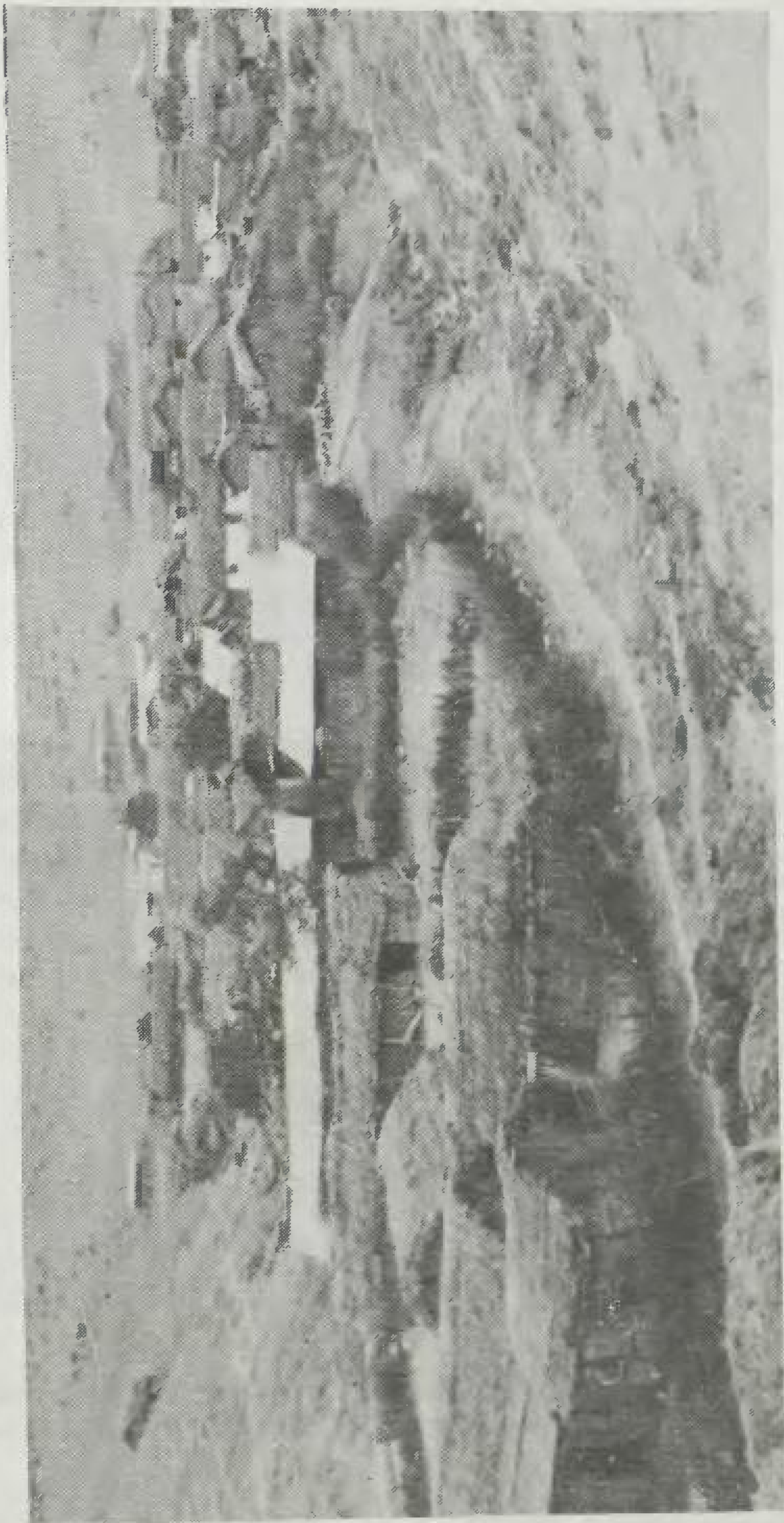
Τότε τα κτήματα της Παπαράντζας ανήκαν στους αδερφούς Χατζηγάκη (Παναγιώτη, Σωτήρη και Κώστα), που τα εκμεταλλεύονταν με τον ανεψιό τους Βασίλειο Σκαμπαρδώνη. Οι Χατζηγακαίοι, Βλάχοι και αυτοί, από το Περούλι Τρικάλων, προστάτευαν τους Ματσουκιώτες: δούλευαν στα αγροκτήματα, τους χρησιμοποιούσαν για τσιομπαναραίους, αγωγιάτες και φουρνάρηδες.

Όταν άρχισαν οι απαλλοτριώσεις θέλησαν οι Χατζηγακαίοι να πωλήσουν τη δικαιούμενη γη τους στους Παπαραντζιώτες και μάλιστα σε χαμηλή τιμή, 80 δραχ. το στρέμμα. Αλλά ο Γεώργιος Αγγελάκης, προσωπικότητα τότε του χωριού, διαφώνησε, ισχυριζόμενος, ότι με λιγότερα χρήματα, 60 δραχ. το στρέμμα, μπορούσε ν' αγοράσει χωράφια στον Πυργετό, έξω από τα Τρίκαλα. Τότε οι Χατζηγακαίοι και κατά το 1917-1922 πούλησαν στους Ματσουκιώτες, και μάλιστα προς 200 δραχ. το στρέμμα, τα χωράφια, που ήταν και τα καλύτερα του χωριού. Οι Παπαραντζιώτες εξοργίστηκαν και δεν έλειψαν τα επεισόδια. Τελικά οι Ματσουκιώτες έφυγαν από τον Μαργάρα (1924).

Συγκεκριμένα 23 οικογένειες αναχώρησαν για το Τσιότι, ενώ άλλες 17 εγκαταστάθηκαν, Ανατολικά της Παπαράντζας, κοντά στο Βαλτσινό, και αποτέλεσαν δικό τους συνοικισμό, τα *Ματσουκιώτικα*. Το μέρος λέγονταν *Στενό του Νίτσιου*, γιατί εδώ ήταν ένα στενόμακρο χωράφι, που το καλλιεργούσε ο Κώστας Νίτσιος, από την Παπαράντζα²²⁷.

Τα Ματσουκιώτικα ανήκουν στην κοινότητα Δενδροχωριού (Παπαράντζας) και κατοικούνται μέχρι σήμερα μόνον από Ματσουκιώτες, που αριθμούν 29 οικογένειες (Εικ. 53). Ο αριθμός των κατοίκων στις τελευταίες απογραφές:

227. Γάλλου, 60-61.

54. Ο συνοικισμός των Ματσουκιάτων στα Βρικολλάκια αποτελούνταν από πρωτόγονες-παραδοσιακές καλύβες (1968).

1940 (96), 1951 (150), 1961 (118), 1971 (124), 1981 (148) και 1991 (129).

Κατ' αρχάς κατοικούσαν όλοι σε καλύβες, γιαυτό και τα Ματσουκιώτικα ονομάζονταν και *Καλύβια*. Οι καλύβες ήταν αρκετά ευρύχωρες με δυο και τρία δωμάτια και κουζίνα. Ο τοίχος, πλεγμένος με χλωρές βέργες ή καλαμιές, παλαμίζονταν, όπως και το δάπεδο. Για σκεπή χρησιμοποιούσαν ειδικό χόρτο, την σκλίβα, και αργότερα μεταχειρίστηκαν τον στερεότερο τσίγκο (Εικ. 55). Από το 1960 και εξής σύγχρονα σπίτια αντικατέστησαν τις καλύβες.

Ασχολούνται με την γεωργία, άλλοι εργάτες (τυροκόμοι, κλπ.), υπάρχουν τρία χοιροστάσια, ένα παντοπωλείο, βγήκαν και δυο γιατροί (Χύτας Βασίλειος και Μακρής Βασίλειος).

Το 1961 ιδρύθηκε και μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο²²⁸. Λειτουργήσε τα έτη 1961-1970 και 1975 μέχρι τώρα και με αριθμό μαθητών από 7 μέχρι 32^{228α}. Δάσκαλοι υπηρέτησαν οι: Τσιακμάκης Αντώνιος, Ζιώγος Χρήστος, Στασινός Δημήτριος, Ταμπακοπούλου Ελευθερία, Καραμπιζιώτης Κωνσταντίνος, Τριγώνης Βασίλειος, Χριστάκος Χαράλαμπος, Γεωργούλας Χρήστος, Κωσταρέλλος Νικόλαος, Λόλακας Σωτήριος και Χλωρός Νικόλαος.

γ. Τα Βρυκολάκια

Οι Ματσουκιώτες, που έφυγαν το 1924 από την Παπαράντζα για το Τσιότι, έμειναν εδώ στην τοποθεσία του *Αι-Γιάννη του Ψηλού*, πάντοτε σε καλύβες. Από αυτούς 7 οικογένειες για ένα χρόνο μετακόμισαν στη θέση *Αφορισμένος* του Ζαψαίους (1938), όπου κουβαλούσαν με τα ζώα ξύλα στα Τρίκαλα από τον Κόζιακα. Τέλος, το 1939, όλοι τους, από Τσιότι και Ζαψαίος, πήγαν στα *Βρυκολάκια*, όπου και δημιούργησαν καθαρά Ματσουκιώτικο οικισμό με 25 οικογένειες (Εικ. 54). Στην απογραφή του 1961 καταγράφηκαν 141 κάτοικοι.

Η τοποθεσία Βρυκολάκια βρίσκεται ανάμεσα στην Φαρκαδόνα (Τσιότι) και Ζάρκο, 300 μ. αριστερά από τον δημόσιο δρόμο Τρικάλων-Λάρισας, σε μικρούς λοφίσκους. Ανήκουν στην Φαρκαδόνα (κοινότητα και από το 1946 Δήμος). Στην απογραφή του 1961 αναγνωρίζονται ως αυτοτελής οικισμός²²⁹, το 1963 μετονομάστηκαν σε *Περιθώρις*²³⁰.

Στα Βρυκολάκια οι Ματσουκιώτες μένουν σε πρόχειρες καλύβες, όπως και στα Ματσουκιώτικα (Εικ. 55). Μέχρι το 1960 τουλάχιστον, πωλούσαν στο Τσιότι, Παλαμά και Λάρισα ξύλα από το Τσέβρεχο και Παπαδο-

228. ΒΔ 14-8-1961 (ΦΕΚ 135Α/24-8-1961).

228α. Τα Σχολικά έτη 1970-1975 συγχωνεύτηκε με το Δημοτικό Σχολείο του γειτονικού Βαλτινού και από 20-1-1987 μέχρι σήμερα στεγάζεται στο Δημοτικό του Δενδροχωρίου, λόγω κατάρρευσης του κτιρίου του.

229. Χουλιάρη. Γ, 198.

230. ΒΔ 21-1-1963 ΦΕΚ 16Α/9-2-1963.

55. Βρυκολάκια Τρικάλων 1968: Παραδοσιακή καλύβα, κατασκευασμένη με τα ίδια πρωτόγονα μέσα και την τεχνική των Ομηρικών χρόνων, ήτοι ξύλα, βάλτος, βέργες, παλάμισμα.

πούλι, 10-15 χιλιόμετρα μακριά. Τα κάρβουνα, που κατασκεύαζαν οι Χασιώτες, τ' άλλαζαν συνήθως με καλαμπόκι.

Ήδη το 1963 ο Δήμος Φαρκαδόνας χορήγησε σε κάθε Ματσουκιώτικη οικογένεια ως ακτήμονα 5-6 στρέμματα γης. Το 1969 τους παραχωρήθηκε τόπος για κατοικία δίπλα στην Φαρκαδόνα και δεξιά από τον δημόσιο δρόμο για Λάρισα. Εδώ μεταφέρονται όλοι οι Ματσουκιώτες από τα Βρυκολάκια το 1970, οικογένειες 30, και δημιουργείται, με άλλους κατοίκους, νέα συνοικία²³¹.

4. Ο Νομός Λάρισας

Η εγκατάσταση των Ματσουκιωτών, ήδη από το 1920, υπήρξε και εδώ σημαντική. Αρχίζω με τον Αμπελώνα (Καζακλάρι): υπηρέτησα εδώ στο εξατάξιο Γυμνάσιο και πέρασα με τους Ματσουκιώτες (18 οικογένειες) πάρα πολύ όμορφες ημέρες (Εικ. 400α). Σε άλλα χωριά υπάρχουν: Τερψιθέα 11, Γυρτώνη 4, Δασοχώρι 5 και από 1 οικογένεια στο Κουλούρι και Στόμιο. Παλιότερα έμειναν και στις Ελευθερές (4 οικογένειες).

Στην πόλη της Λάρισας υπάρχουν τώρα 25 οικογένειες. Εκείνοι της Φιλιπούπολης (συνοικία) πωλούσαν παλιότερα στα σοκάκια της Λάρισας καυσόξυλα, που τα έκοβαν στο Λουτρό και το Αργυροπούλι, 1-2 ημέρες δρόμο.

231. Χουλιαράκη, Γ, 288.

5. Ο Νομός Καρδίτσας

Διαμένουν σήμερα στους Σοφάδες 6 οικογένειες, στα Φάρσαλα 3 και στην Καρδίτσα 8.

6. Ο Νομός Αττικής

Η παλιότερη Ματσουκιώτικη οικογένεια των Αθηνών (1924) είναι του Κωνσταντίνου Νάκα, που κατέφυγε εκεί από τα Βουρλά της Μικράς Ασίας, μετά την καταστροφή του 1922. Η μετακίνηση των Ματσουκιωτών προς την Αθήνα άρχισε κυρίως από το 1956. σήμερα αριθμούνται 31 οικογένειες.

Από το 1970 εγκαθίστανται 4 οικογένειες και στον Πειραιά.

7. Τα διάφορα μέρη της Ελλάδας

Σήμερα κατοικεί από μια οικογένεια στη Βέροια, Κομοτηνή, Μεγαλόπολη, Πάτρα και Κόρινθο, στην Θεσσαλονίκη 4.

Στην Κέρκυρα κατοικούσαν 6 οικογένειες, που γεννήθηκαν στα Ιωάννινα και πολιτογραφήθηκαν πολίτες της Ιονίου πολιτείας το 1842²³². Σε άλλο έγγραφο της 27-11-1885 γίνεται λόγος για Ματσουκιώτες, που διέμειναν στην Κέρκυρα πριν από το 1885. Οι Ι. Λαμπρίδης και Κ. Κρυστάλλης ομιλούν επίσης για εγκατάσταση Ματσουκιωτών στην Κέρκυρα στις αρχές του 19ου αιώνα²³³. Τώρα διαμένει εδώ 1 οικογένεια.

Ο Ληκ ομιλεί για εκπατρισμό των Ματσουκιωτών στα Άγραφα, κατά την εποχή του Αλή πασά²³⁴.

8. Το εξωτερικό

Το 1888 βρίσκουμε στα Βουρλά της Μικράς Ασίας τον Κωνσταντίνο Νάκα.

Από τις αρχές του αιώνα μας ταξιδεύουν στην Αμερική και εγκαθίστανται στο Χάι Πόιντ της Βόρειας Καρολίνας, στο Τζέρσεϋ Σίτυ της Νέας Ιερσέης, στη Νέα Υόρκη, κλπ. Δουλεύουν ως κτηματίες, γουναράδες, ραφτάδες, εστιάτορες, κρεοπώλες, επιπλοποιοί, κλπ. Οι πρώτες 7 οικογένειες του 1908-1910 αυξήθηκαν σε 17 το 1970· σήμερα παρέμειναν 10.

Τα τελευταία χρόνια έχουμε ακόμα Ματσουκιώτικες οικογένειες: στην Γερμανία 4, στον Καναδά 2 και από μία στην Σουηδία και Αυστραλία²³⁵.

232. Έγγραφο 17/29-5-1842.

233. Ιδέ σχετικά σ. 249, 252-253.

234. Σχετικά ιδέ σ. 46-49.

235. Για άλλους Ματσουκιώτες εμπόρους του εξωτερικού κατά τους περασμένους αιώνες ιδέ σ. 249, 251, 252.

VI. ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ

A) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Οι Ματσουκιώτες είναι φιλήσυχoi άνθρωποι, καλοσυνάτοι και φιλόξενοι. Ζωηρότατοι και προοδευτικοί, με γερό κορμί, που αντέχει και στα πιο κουραστικά έργα.

Ο Πουκεβίλ μιλάει με θαυμασμό για την αντοχή και την σωματική δύναμη των Βλάχων της Πίνδου: «Ακαταπόνητοι, αναίσθητοι στις αλλαγές των εποχών, περιφρονούν εξ ίσου την ζέση και το κρύο και φαίνονται σαν τα βουβάλια, με τα οποία οι Έλληνες τους συγκρίνουν, θηριώδεις και γεννημένοι για τη δουλειά»²³⁶. Έχει ήδη παρατηρηθεί, ότι χάρις στη δύναμη και το ακαταπόνητο των Βλάχων διατηρήθηκε και η επικοινωνία Ηπείρου-Θεσσαλίας²³⁷. (Εικ. 56).

Το τρίπτυχο θρησκεία-πατρίδα-οικογένεια κυριαρχεί στις ψυχές μας.

Η πίστη στον Κύριο ημών Ιησού Χριστό ολοζώντανη, ένα Μοναστήρι και άλλες έξι εκκλησιές, ο σεβασμός προς την Ορθόδοξη παράδοση βαθύτατος και ολοφάνερος.

Ιερότατος ο θεσμός του γάμου, η φροντίδα για τους γονείς ξεχωριστή²³⁸. Αυξημένη η ηθική αντίληψη· χαρακτηριστικό το παρακάτω περιστατικό του 1890: «Δράμα οικογενειακόν. Είς χωρίον Ματζούνη²³⁹ του δήμου Πραμάντων²⁴⁰. Ἡ εὐειδής Παρασκευούλα ἐκκληίδωσε τὴν οικογενειακὴν τιμὴν. Ὁ πατὴρ τῆς Κωστοδῆμος²⁴¹ τὴν ἐλέγχει σκληρῶς καὶ ἐν ὑπεριότητι ἀγανακτῆσει πυροβολεῖ καὶ αὐτῆς καὶ τὴν τραυματίζει καιρίως. Εἶτα ὁ ἀτυχὴς συναισθανόμενος τὸ φρικῶδες ἔγκλημα, ρίπεται εἰς δεξαμενὴν καὶ ἐξάγεται νεκρός!»²⁴².

Το εθνικό φρόνημα των Ματσουκιωτών, με τους άλλους Βλάχους, υψηλότατο²⁴³.

236. «*Infatigables, insensibles aux changements des saisons, ils bravent également la chaleur et le froid, et semblent, comme les buffles auxquels les Grecs les comparent, farouches et nés pour le travail*» (Pouqueville, B. 181. α' έκδοση 1820).

237. Λαμπρίδου, ε: 19 (Σημ. 1).

238. Στα έγγραφα 2-6-1896 και 1-1-1898 γίνεται ιδιαίτερη αναφορά για την προστασία του ιερού προσώπου της μητέρας (σ. 759-762, 254).

239. Ματζούκι.

240. Καλαρρυτών.

241. Κωσταδήμας.

242. Ειδήσεις, *Νέα Εφημερίς*, εν Αθήναις τῆ 5 Οκτωβρίου 1890 (9). Παρασκευή, αρ. 278. σ. 6. Την πληροφορία οφείλω στον αείμνηστο Δημήτριο Φ. Καρατζένη, τον οποίο ευχαριστώ θερμά.

243. Σχετικά ιδέ σ. 99-100.

Β) ΟΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η παλιότερη εποχή

Μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα οι Ματσουκιώτες ασχολούνταν κυρίως με την γεωργία²⁴⁴. Από το 1920 και εξής, με την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας,

56. Ματσούκι 1925.

244. Παπακώστα Ν., 302 (Σημ. 14).

η ζωή έγινε γεωργοκτηνοτροφική. Άλλοι ήταν κираτζίδες και πολλοί τυροκόμοι ή ταξιδευόμενοι εργάτες, αρκετοί και οι ραφτάδες.

Σύμφωνα με τον αρχαιότερο σωζόμενο Γενικό έλεγχο του Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου (1914-1915) οι γονείς των μαθητών ασκούσαν τα παρακάτω επαγγέλματα: ζαχαροπλάστης, αγωγεύς (κираτζίς), γεωργός, ράπτης, ποιμήν, γραμματεύς κοινότητας, έμπορος και αγροφύλαξ.

Ο Ληκ μας πληροφορεί, ότι το 1805 οι περισσότεροι Ματσουκιώτες ταξίδευαν στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ασχολούμενοι κυρίως με το εμπόριο καπών, ενώ οι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού ύφαιναν κάπες, δούλευαν αγωγιάτες, καλλιεργούσαν τη λιγοστή γη ή βοσκούσαν γιδοπρόβατα²⁴⁵.

2. Η σημερινή κατάσταση

Οι περισσότεροι Ματσουκιώτες ασχολούνται σήμερα με την κτηνοτροφία, μερικοί με το εμπόριο τυροκομικών προϊόντων, άλλοι εξακολουθούν να εργάζονται ως τυροκόμοι, ξενιτεύονται (Εικ. 101α), κλπ.

56α. Ο αείμνηστος αστυφύλακας Καλούσιος Νικόλαος του Παντελή (1961—† 1-7-1991).

245. Leake, A, 284-285.

Γ) ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

Αναφέρονται στην εποχή μας και κυρίως μέχρι το 1986, που καταρτίστηκαν οι κατάλογοι. Οι αναπόφευκτες παραλείψεις οφείλονται στην μεγάλη διασπορά των χωριανών και επομένως σε ελλιπή ενημέρωση. Πάντως ο σκοπός είναι να δοθεί μια γενική εικόνα.

1. Η Αγροφυλακή

Ιδέ σ. 212.

2. Τα Αυτοκίνητα

α) Γρατσάνης Βασίλειος του Δημητρίου. Ιωάννινα, χειριστής χωματουργικών μηχανημάτων.

β) Γρατσάνης Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου. Τρίκαλα, συνεργείο αυτοκινήτων.

γ) Γρηγορίου Ευάγγελος του Νικολάου. Λάρισα, ταξί.

δ) Γρηγορίου Στέργιος του Αθανασίου. Λάρισα, οδηγός.

ε) Θεοδώρου (Μητρέλος) Κωνσταντίνος του Αλεξάνδρου. Ματσουκιώτικα, οδηγός.

στ) Θεοδώρου (Μητρέλος) Χρήστος του Ιωάννου. Αθήνα, οδηγός.

ζ) Καλόγηρος Γεώργιος του Χρήστου. Αμπελώνας, οδηγός.

η) Κωσταδήμας Δημήτριος του Γεωργίου. Λάρισα, οδηγός.

θ) Κωσταδήμας Ιωάννης του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, οδηγός.

ι) Κωσταδήμας Σπυρίδων του Αποστόλου. Λάρισα, οδηγός.

ια) Κωσταδήμας Σταύρος του Γεωργίου. Λάρισα, οδηγός.

ιβ) Λάνταβος Πέτρος του Ευσταθίου. Αμπελώνας, οδηγός.

ιγ) Μακρής Βασίλειος του Ιωάννου. Ιωάννινα, μηχανοτεχνίτης.

ιδ-ιε) Μπουτσώλης Βησσαρίων του Βασιλείου. Με τον αδερφό του Ιωάννη έχει στην Φαρκαδόνα συνεργείο αυτοκινήτων.

ιστ) Μπουτσώλης Παναγιώτης του Κωνσταντίνου. Αθήνα, ταξί.

ιζ) Νάκας Απόστολος του Βασιλείου. Ιωάννινα, ταξί.

ιη) Παλπάς Σωτήριος του Βασιλείου. Τρίκαλα, σχολή οδηγών.

ιθ) Παλπάς Χρήστος του Σωτηρίου. Αγρίνιο, οδηγός.

κ) Πυρώτης Κωνσταντίνος του Σταύρου. Τρίκαλα, οδηγός.

κα) Στραγάλης Απόστολος του Σταύρου. Ιωάννινα, μηχανοτεχνίτης.

κβ) Στραγάλης Κωνσταντίνος του Αποστόλου. Ματσούκι, οδηγός.

κγ-κδ) Στραγάλης Κωνσταντίνος του Σταύρου. Καρδίτσα. σουστοεμπο-
ρική, συνεργασία με τον αδερφό του Σωτήριο.

κε) Στραγάλης Νικόλαος του Ηλία. Τρίκαλα, ταξί.

3. Η Βιοτεχνία

α) Γρηγορίου Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Βόλος, γυναικεία ενδύματα.

β) Μακρής Χρήστος του Πέτρου. Κρίκελλος, ενδύματα.

γ) Ιδέ για άλλους σ. 261.

4. Τα Γαλακτοκομικά

α) Καλόγηρος Σωτήριος του Σπυρίδωνα. Άρτα.

β) Κωσταδήμας Στέφανος του Γεωργίου. Ιωάννινα.

γ) Κωσταδήμας Χαρίλαος του Γεωργίου. Άρτα.

δ) Λάνταβος Γεώργιος του Χρήστου. Άρτα.

ε) Παππάς Σταύρος του Δημητρίου. Άρτα.

5. Η Γεωργία

Ιδέ σ. 183-216.

6. Οι Δάσκαλοι

Ιδέ σ. 277.

7. Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)

α) Θεοδώρου Γεώργιος του Γεωργίου. Αγρίνιο, υπομηχανικός ηλεκτρο-
λόγος.

β) Καλούσιος Πέτρος του Σταύρου. Μεγαλόπολη, υπάλληλος.

γ) Κωσταδήμα Φρειδερίκη του Γεωργίου. Αθήνα, υπάλληλος.

δ) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Σπυρίδωνα. Αθήνα, υπάλληλος.

ε) Λάνταβος Αλκιβιάδης του Κωνσταντίνου. Ιωάννινα, υπάλληλος.

στ) Μακρής Βασίλειος του Ιωάννου. Μέτσοβο, υπάλληλος.

ζ) Παππάς Σωτήριος του Σπυρίδωνα. Αθήνα, υπάλληλος.

η) Πυρώτης Χρήστος του Βασιλείου. Λάρισα, υπάλληλος.

8. Διάφορα

α) Βενετικός Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Φιλιπιάδα, μανάβικο.

β) Γεωργίου Χρήστος του Βασιλείου. Πάργα, πυροσβέστης.

γ) Γρατσάνης Ιωάννης του Σωτηρίου. Αθήνα, γεωργικά μηχανήματα.

δ) Γρατσάνης Πέτρος του Βασιλείου. Αθήνα, υπάλληλος Αγρονομίας.

- ε) Γρατσάνης Σωτήριος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, έπιπλα κουζίνας.
- στ) Γρηγορίου Δημήτριος του Χρήστου. Τρίκαλα, περίπτερο.
- ζ) Καλόγηρος Νικόλαος του Θωμά. Αθήνα, χαράκτης χρυσοχόος.
- η) Καλόγηρος Νικόλαος του Κωνσταντίνου. Αθήνα, υπάλληλος Υπουργείου Δημοσίων Έργων (Ανωτάτης Γεωπονικής).
- θ) Καλόγηρος Πέτρος του Κωνσταντίνου. Άρτα, μανάβικο.
- ι) Καλογήρου Άννα του Κωνσταντίνου. Αθήνα, δημοτική υπάλληλος.
- ια) Καλούσιος Κωνσταντίνος του Νικολάου. Τρίκαλα, κηροπωλείο - είδη βαπτίσεων και γάμου.
- ιβ) Κωσταδήμα Κωνσταντινιά του Αντωνίου. Άρτα, ψιλικά.
- ιγ) Κωσταδήμας Γεώργιος του Δημητρίου. Ιωάννινα, υπάλληλος σε επαγγελματικό ταμείο.
- ιδ) Κωσταδήμας Ιωάννης του Αντωνίου. Αθήνα, ιδιωτικός υπάλληλος.
- ιε) Κωσταδήμας Στέφανος του Σπυρίδωνα. Νέα Υόρκη, βιβλιοδετείο.
- ιστ) Λάνταβος Βασίλειος του Ευαγγέλου. Αθήνα, διακοσμητής.
- ιζ) Λάνταβος Γεώργιος του Πέτρου. Αμπελώνας, ταβέρνα.
- ιη) Λάνταβος Νικόλαος του Βασιλείου. Τερψιθέα, περίπτερο.
- ιθ) Μακρή Παρθενόπη του Βασιλείου. Ελευσίνα, δημόσιος υπάλληλος.
- κ) Μακρής Γεώργιος του Νικολάου. Αθήνα, ιδιωτικός υπάλληλος.
- κα) Μακρής Σπυρίδων του Βασιλείου. Ιωάννινα, δημόσιος υπάλληλος.
- κβ) Μπουτσώλη Παρθενόπη του Σταύρου. Αθήνα, υπάλληλος ταχυδρομείου.
- κγ) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Αποστόλου. Αμπελώνας, στάβλος αγελάδων.
- κδ) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Σταύρου. Αθήνα, ταχυδρομικός υπάλληλος.
- κε) Μπουτσώλης Χρήστος του Ευαγγέλου. Νέα Υόρκη, γουναρικά.
- κστ) Νάκας Γεράσιμος του Σπυρίδωνα. Αθήνα, ιδιωτικός υπάλληλος.
- κζ) Νάκας Πέτρος του Χρήστου. Τρίκαλα, ιδιωτικός υπάλληλος.
- κη) Παππας Κωνσταντίνος του Χρήστου. Αμπελώνας, προγνωστικά ποδοσφαίρου.
- κθ) Παππας Σταύρος του Γεωργίου. Κεφαλόβρυσο Σταμνάς, ψυκτικός.
- λ) Πυρώτη Χρυσούλα του Γεωργίου. Τρίκαλα, κομμώτρια.
- λα) Πυρώτης Βασίλειος του Χρήστου. Λάρισα, περιφράξεις.
- λβ) Πυρώτης Παντελής του Γεωργίου. Τρίκαλα, μανάβικο.
- λγ) Στραγάλης Δημήτριος του Βασιλείου. Τρίκαλα, λογιστικά-φορολογικά (Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής).
- λδ) Στραγάλης Στέργιος του Βασιλείου. Λάρισα, περιφράξεις.
- λε) Στραγάλης Σωτήριος του Βασιλείου. Λάρισα, περιφράξεις.

9. Η Ελληνική Αστυνομία

- α) Γρηγορίου Γεώργιος του Βασιλείου. Αθήνα.
- β) Καλούσιος Νικόλαος του Παντελή. Αθήνα, αστυφύλακας (Εικ. 56α).
- γ) Καλούσιος Σωτήριος του Νικολάου. Κομοτηνή, αρχιφύλακας.
- δ) Κωσταδήμας Ιωάννης του Κωνσταντίνου. Αθήνα, αστυφύλακας.
- ε) Μακρής Χρήστος του Γεωργίου. Αθήνα, αστυφύλακας.
- στ) Ροβίσης Αλέξανδρος του Κωνσταντίνου. Αθήνα, αστυφύλακας.
- ζ) Ροβίσης Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Αθήνα, αστυφύλακας.
- η) Τσαντούλης Ευάγγελος του Κωνσταντίνου. Κέα (Τζια), αστυφύλακας.
- θ) Τσαντούλης Παντελής του Μιχαήλ. Θεσσαλονίκη, αστυνομικός υποδιευθυντής (Νομικής).
- ι) Τσαντούλης Παντελής του Πέτρου. Τρίκαλα, αρχιφύλακας.
- ια) Χύτας Βασίλειος του Σωτηρίου. Αθήνα, αστυφύλακας.
- ιβ) Χύτας Δημήτριος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, αστυφύλακας.
- ιγ) Χύτας Χρήστος του Κωνσταντίνου. Αθήνα, αστυφύλακας.

10. Το Εμπόριο

Ιδέ σ. 249-262.

11. Οι Επιπλοποιοί - Ξυλουργοί

- α) Γρηγορίου Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, λαϊκή χειροτεχνία.
- β) Καλόγηρος Κωνσταντίνος του Αθανασίου. Ματσούκι, ξυλουργικό εργαστήριο.
- γ) Καλόγηρος Χρήστος του Ευαγγέλου. Ματσούκι, ξυλουργός.
- δ) Κωσταδήμας Σωτήριος του Γεωργίου. Ματσούκι, ξυλουργός.
- ε) Μακρής Βασίλειος του Σπυρίδωνα. Ματσούκι, ξυλουργός.
- στ) Μακρής Χρήστος του Δημητρίου. Ματσούκι, μαραγκός.
- ζ) Νάκας Βασίλειος του Αθανασίου. Τρίκαλα, επιπλοποιός.
- η) Νάκας Ιωάννης του Πέτρου. Λάρισα, ξυλοκοπτική.
- θ) Παππιάς Κωνσταντίνος του Βασιλείου. Λάρισα, έπιπλα.
- ι) Στραγάλης Γεώργιος του Ηλία. Τρίκαλα, ξυλουργός.
- ια) Στραγάλης Κωνσταντίνος του Ηλία. Τρίκαλα, επιπλοποιός.
- ιβ) Στραγάλης Παντελής του Ευαγγέλου. Ιωάννινα, ξυλουργικό εργαστήριο και εμπόριο ξύλων.

12. Τα Εστιατόρια

(Εικ. 57)

- α) Κωσταδήμας Σταύρος του Στέργιου. Χάι Πόιντ της Βόρειας Καρολίνας, εστιατόρας και κτηματίας στις αρχές του 20ου αιώνα.

57. Ματσουκιώτες εστιάτορες το 1908 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

β) Κωσταδήμας Στέργιος του Γεωργίου. Τζέρσεϋ Σίτυ της Νέας Ιερσέης, εστιάτορας.

γ) Μακρής Αλέξανδρος του Κωνσταντίνου. Πέρδικα, ψησταριά.

δ) Μακρής Γεώργιος του Δημητρίου. Αθήνα, ψησταριά.

ε) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Αναστασίου. Στόμιο, σουβλατζίδικο.

στ) Παππός Χρήστος του Νικολάου. Τρίκαλα, τυροπιτάδικο.

13. Τα Ζαχαροπλαστεία

α) Μητρέλου Ειρήνη του Ιωάννου. Αθήνα, υπάλληλος.

β) Μπαντάλας Παντελής του Ευαγγέλου. Νέα Υόρκη, εργαστήριο ζαχαροπλαστικής.

γ) Νάκας Βασίλειος του Χρήστου. Τρίκαλα, ζαχαροπλαστείο.

δ) Στραγάλης Κωνσταντίνος, ζαχαροπλάστης το 1914.

ε) Χύτας Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, υπάλληλος.

14. Οι Ηλεκτρολόγοι

α) Γρηγορίου Παναγιώτης του Στέργιου. Λάρισα.

β) Γρηγορίου Σωτήριος του Αθανασίου. Λάρισα.

γ) Καλούσιος Δημήτριος του Σταύρου. Αθήνα.

- δ) Καλούσιος Κωνσταντίνος του Σταύρου. Βόνιτσα.
- ε) Λάνταβος Γεώργιος του Σπυρίδωνα. Ματσουκιώτικα.
- στ) Νάκας Κωνσταντίνος του Χρήστου. Ματσουκιώτικα.
- ζ) Νάκας Παντελής του Αποστόλου. Πειραιάς.
- η) Παπαγιάννης Νικόλαος του Βησσαρίωνα. Καρδίτσα.
- θ) Παππάς Δημήτριος του Χρήστου. Αμπελώνας.
- ι) Παππάς Χρήστος του Νικολάου. Σουηδία.
- ια) Στραγάλης Σταύρος του Ιωάννου. Τρίκαλα.
- ιβ) Τσαντούλης Σωτήριος του Βάιου. Ιωάννινα.

15. Οι Ηλεκτρονικοί

- α) Μακρής Απόστολος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
- β) Μακρής Βασίλειος του Πέτρου. Αθήνα.
- γ) Στραγάλης Κωνσταντίνος του Βασιλείου. Τρίκαλα (Εικ. 58).
- δ) Τσαντούλης Ηλίας του Γεωργίου. Τρίκαλα.

16. Η Ιατρική

- α) Γρηγορίου Βασίλειος του Στέργιου. Κεφαλόβρυσος Σταμνάς, κτηνίατρος.
- β) Λάνταβος Κωνσταντίνος του Σωτηρίου. Λάρισα, παθολόγος²⁴⁶.
- γ) Μακρής Βασίλειος του Κωνσταντίνου. Ματσουκιώτικα, ορθοπεδικός χειρουργός.
- δ) Τσαντούλης Κωνσταντίνος του Πέτρου. Αθήνα, παθολόγος.
- ε) Φίλος Απόστολος του Παντελή. Τρίκαλα, οδοντοτεχνίτης.
- στ) Χύτας Αναστάσιος του Βασιλείου. Τρίκαλα, οδοντοτεχνίτης.
- ζ) Χύτας Βασίλειος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, χειρουργός οφθαλμίατρος.

17. Το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ)

- α) Γρηγορίου Αθανάσιος του Θεοδώρου. Λάρισα (Νομικής).
- β) Κωσταδήμας Δημήτριος του Ιωάννου. Ιωάννινα, διευθυντής (Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών).
- γ) Στραγάλης Χρήστος του Δημητρίου. Τρίκαλα, διευθυντής (Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών).

18. Οι Ιερείς

Ιδέ σ. 341.

246. Ιδέ σ. 291-292.

58. Οι Ματσουκιώτες εξελίσσονται· εδώ ο ηλεκτρονικός Στραγάλης Κώστας του Βασιλείου στο εργαστήρι του (Τρίκαλα 13-12-1985).

19. Οι Καθηγητές

Ιδέ σ. 278-279.

20. Οι Καλαντζήδες

- α) Βενετικός Παντελής του Μιχαήλ. Καρδίτσα.
- β) Μπουτσώλης Βασίλειος του Βησσαρίωνα. Τσιότι.
- γ) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Βησσαρίωνα. Τσιότι.
- δ) Παππιάς Δημήτριος του Χρήστου. Κεραμάτες.

21. Τα Καφενεία

- α) Καλούσιος Παναγιώτης του Σταύρου. Βόνιτσα.
- β) Λάνταβος Ανδρέας του Κωνσταντίνου. Βέροια.
- γ) Μπουτσώλης Σπυρίδων του Αποστόλου. Θεσσαλονίκη.

22. Οι Κιρατζήδες

Ιδέ σ. 133-135.

23. Η Κτηνοτροφία

Ιδέ σ. 217-248.

24. Οι Κυνηγοί

Ιδέ σ. 394.

25. Οι Μηχανικοί

- α) Θεοδώρου Γεώργιος του Γεωργίου. Αγρίνιο, υπομηχανικός ηλεκτρολόγος.
- β) Παπαγιάννης Απόστολος του Γεωργίου. Καρδίτσα, βοηθός τοπογράφος.
- γ) Παπαγιάννης Βασίλειος του Γεωργίου. Καρδίτσα, πρακτικός μηχανικός.
- δ) Πυρώτης Γεώργιος του Σταύρου. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, πολιτικός μηχανικός.

26. Οι Μικροπωλητές

- α) Γρατσάνης Σωτήριος του Ευαγγέλου. Αθήνα.
- β) Γρηγορίου Σωτήριος του Αποστόλου. Τρίκαλα (Εικ. 59).
- γ) Καλόγηρος Θωμάς του Νικολάου. Αθήνα.
- δ) Καλόγηρος Κωνσταντίνος του Νικολάου. Αθήνα.
- ε) Κωσταδήμας Πέτρος του Σπυρίδωνα. Αθήνα.
- στ) Νάκας Απόστολος του Βασιλείου. Αθήνα.
- ζ) Πυρώτης Γεώργιος του Ευθυμίου. Αθήνα.
- η) Πυρώτης Σταύρος του Ευθυμίου. Αθήνα.

27. Ο Μοναχισμός²⁴⁷

- α) Αγάπιος. Ηγούμενος της Βύλιζας και κτίστης της γέφυρας Παπαστάθη (1746).
- β) Θεοφάνης, 13 Μαρτίου 1770.
- γ) Ανώνυμο τεκνοπαίδι, 10 Σεπτεμβρίου 1844.
- δ) Παππιάς Β. Ντούλας, 1874-1876.
- ε) Αργύρω, «καλόγρια», 1886.

247. Καλούσιου, μδ: 235-237.

59. Γρηγορίου Σωτήριος του Αποστόλου, ψήνει ρόκες
(καλαμπόκια) στα Τρίκαλα (10-8-1971).

στ) Θεοκλήτη (Λάνταβου Καλλιόπη). Μονάζει θεοφιλώς στην Ιερά Μονή
Ροβελίστης Άρτας (Εικ. 162).

28. Η Μουσική

α) Μακρής Ελευθέριος του Γεωργίου. Ιωάννινα, δίσκοι-κασέτες.
β) Για άλλους ιδέ σ. 258-261.

29. Οι Νεωκόροι

α) Καλόγηρος Χρήστος του Γεωργίου. Αμπελώνας, Ναός Αγίου Κωνσταντίνου.

β) Καλούσιος Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Απόστολοι, Ναός Δώδεκα Αποστόλων.

γ) Κωσταδήμας Αθανάσιος του Αντωνίου. Τρίκαλα, Ναός Αγίου Κωνσταντίνου.

δ) Κωσταδήμας Παντελής του Αντωνίου. Τρίκαλα, Ναός Παναγίας Φανερωμένης.

30. Οι Νηπιαγωγοί

Ιδέ σ. 276-277.

31. Οι Νοσοκόμοι

α) Κωστίκα Ειρήνη του Δημητρίου. Αθήνα.

β) Λάνταβου Βασιλική του Σπυρίδωνα. Ματσουκιώτικα.

γ) Μακρή Σπυριδούλα του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.

δ) Μακρής Αντώνιος του Αλέξανδρου. Στάνος.

32. Τα Οικοδομικά

α) Βενετικός Παντελής του Μιχαήλ. Καρδίτσα, οικοδόμος.

β) Γρατσάνης Ιωάννης του Σωτηρίου. Αθήνα, οικοδόμος, μωσαϊκά.

γ) Καλόγηρος Αναστάσιος του Θωμά. Ιωάννινα, μάρμαρα-μωσαϊκά.

δ) Καλόγηρος Κωνσταντίνος του Αθανασίου. Ματσούκι, οικοδόμος.

ε) Λάνταβος Αλέξανδρος του Πέτρου. Αμπελώνας, μάρμαρα.

στ) Μακρής Βασίλειος του Κωνσταντίνου. Πέρδικα, οικοδόμος.

ζ) Μακρής Οδυσσέας του Κωνσταντίνου. Πέρδικα, οικοδόμος.

η) Μπουτσώλης Δημήτριος του Δημητρίου. Αθήνα, οικοδόμος.

θ) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Αποστόλου. Αμπελώνας, ελαιοχρωματιστής.

ι) Παππιάς Χρήστος του Σωτηρίου. Αγρίνιο, οικοδόμος.

ια) Στραγάλης Ιωάννης του Σπυρίδωνα. Ματσούκι, οικοδόμος.

33. Ο Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (ΟΤΕ)

α) Γεωργίου Σωτήριος του Βασιλείου. Πρέβεζα.

β) Γρηγορίου Απόστολος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.

γ) Λάνταβος Βασίλειος του Σωτηρίου. Λάρισα.

δ) Παπαγιάννης Αχιλλέας του Δημητρίου. Τρίκαλα.

ε) Παπαγιάννης Γεώργιος του Βασιλείου. Αθήνα.

60. Ο Κωστίκας Ανδρέας του Αποστόλου στο ιερογραφείο του
(Τρίκαλα 15-6-1985).

στ) Στραγάλης Γεώργιος του Ευαγγέλου. Τρίκαλα.

ζ) Τσαντούλης Γεώργιος του Μιχαήλ. Λάρισα.

34. Οι Οργανοπαίχτες

Ιδέ σ. 695.

35. Τα Παντοπωλεία

α) Καλιακούδας Μιχαήλ του Δημητρίου. Τρίκαλα.

β) Κωσταδήμας Αθανάσιος του Ανδρέα. Άρτα.

γ) Κωσταδήμας Αντώνιος του Πέτρου. Ιωάννινα.

δ) Μπουτσώλης Απόστολος του Αθανασίου. Παλαιομονάστηρο.

ε) Μπουτσώλης Νικόλαος του Αθανασίου. Παλαιομονάστηρο.

στ) Μπουτσώλης Στέφανος του Νικολάου, Αθήνα.

ζ) Μπουτσώλης Χρήστος του Θωμά. Παλαιομονάστηρο.

η) Παπαγιάννης Ευάγγελος του Δημητρίου. Σοφάδες.

- θ) Στραγάλης Δημήτριος του Γεωργίου. Τρίκαλα.
- ι) Χύτας Δημήτριος του Αναστασίου. Ματσουκιώτικα.
- ια) Για τα μαγαζιά του χωριού ιδέ σ. 372-373.

36. Οι Ραφτάδες

- α) Γρατσάνης Χρήστος του Αντωνίου. Ματσούκι.
- β) Γρηγορίου Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, Βόλος, Αθήνα.
- γ) Καλούσιος Απόστολος του Κωνσταντίνου. Ματσουκιώτικα.
- δ) Καλούσιος Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Απόστολοι.
- ε) Καλούσιος Νικόλαος του Κωνσταντίνου. Βαλτινό.
- στ) Καλούσιος Παντελής του Νικολάου. Βαλτινό.
- ζ) Καλούσιος Σπυρίδων του Κωνσταντίνου. Ματσουκιώτικα.
- η) Κωσταδήμας Γεώργιος του Αθανασίου. Ιωάννινα.
- θ) Κωσταδήμας Δημήτριος του Γεωργίου. Ιωάννινα.
- ι) Κωστίκας Απόστολος του Ιωάννου. Παλαιομονάστηρο.
- ια) Κωστίκας Ιωάννης του Αποστόλου. Παλαιομονάστηρο.
- ιβ) Κωστίκας Ιωάννης του Γεωργίου. Ματσούκι.
- ιγ) Κωστίκας Κωνσταντίνος του Ιωάννη. Ματσούκι.
- ιδ) Μακρής Αντώνιος του Δημητρίου. Ματσούκι.
- ιε) Μακρής Βασίλειος του Γεωργίου. Πηνειάδα.
- ιστ) Μακρής Δημήτριος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
- ιζ) Μακρής Ευάγγελος του Γεωργίου. Βόνιτσα.
- ιη) Μακρής Ευάγγελος του Χρήστου. Ματσούκι.
- ιθ) Μακρής Κωνσταντίνος του Βασιλείου. Πηνειάδα.
- κ) Μακρής Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου. Ματσούκι.
- κα) Μακρής Κωνσταντίνος του Χρήστου. Ματσούκι.
- κβ) Μακρής Πέτρος του Χρήστου. Στάνος.
- κγ) Μακρής Χρήστος του Πέτρου. Αθήνα.
- κδ) Μπαντάλας Κωνσταντίνος του Δημητρίου. Λάρισα (Εικ. 35 1 β).
- κε) Μπουτσώλης Γεώργιος του Στεφάνου. Παλαιομονάστηρο.
- κστ) Μπουτσώλης Θωμάς του Γεωργίου. Παλαιομονάστηρο.
- κζ) Νάκας Γεώργιος του Αθανασίου. Ματσουκιώτικα.
- κη) Νάκας Κωνσταντίνος του Δημητρίου. Ματσούκι.
- κθ) Πυρώτης Δημήτριος του Χρήστου. Τρίκαλα.
- λ) Πυρώτης Ιωάννης του Βασιλείου. Ιωάννινα.
- λα) Πυρώτης Κωνσταντίνος του Χρήστου. Φαρκαδόνα.
- λβ) Πυρώτης Χρήστος του Βασιλείου. Ιωάννινα.
- λγ) Πυρώτης Χρήστος του Κωνσταντίνου. Φαρκαδόνα.
- λδ) Στραγάλης Γεώργιος του Βασιλείου. Ράξα, Τρίκαλα.

λε) Φίλος Γεώργιος του Δημητρίου. Ματσουκιώτικα.

λστ) Φίλος Ιωάννης του Δημητρίου. Ματσουκιώτικα.

Υπάρχουν και 4 ιερορράπτες στα Τρίκαλα: Κωσταδήμας Χρήστος του Αντωνίου (Εικ. 52α), Κωστίκας Ανδρέας του Αποστόλου (Εικ. 60)²⁴⁸, Κωστίκας Δημήτριος του Κωνσταντίνου και Κωστίκας Κωνσταντίνος του Δημητρίου.

37. Τα Σιδηρουργεία

α) Γρατσάνης Γεώργιος του Ευαγγέλου. Τρίκαλα.

β) Γρατσάνης Σταύρος του Σταύρου. Ιωάννινα.

γ) Νάκας Σωτήριος του Βασιλείου. Ματσουκιώτικα.

δ) Παππιάς Σταύρος του Γεωργίου. Άρτα, Αγρίνιο, Σταμνά.

ε) Ροβίσης Αχιλλέας του Αποστόλου. Τρίκαλα.

στ) Στραγάλης Κωνσταντίνος του Ιωάννου. Τρίκαλα.

ζ) Φίλος Γεώργιος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα.

38. Ο Στρατός

α) Λάνταβος Σωτήριος του Χρήστου. Ιωάννινα, αντισυνταγματάρχης Δικαστικού (Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών).

β) Παναγιωτόπουλος Απόστολος του Ευαγγέλου. Θεσσαλονίκη, συνταγματάρχης Τεθωρακισμένων.

γ) Στραγάλης Νικόλαος του Ευαγγέλου. Αθήνα, συνταγματάρχης Πεζικού.

δ) Τσαντούλης Μιχαήλ του Κωνσταντίνου. Άργος Ορεστικό, λοχίας.

39. Οι Τελωνειακοί

α) Κωσταδήμας Σπυρίδων του Κωνσταντίνου. Αθήνα.

β) Μπουτσώλης Αντώνιος του Νικολάου. Ιωάννινα.

40. Οι Τράπεζες

α) Βενετικός Δημήτριος του Μιχαήλ. Πειραιάς (Πίστεως).

β) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Πέτρου. Αθήνα (Εθνική).

γ) Παππιάς Δημήτριος του Σταύρου. Ιωάννινα (Κτηματική).

41. Οι Τσαγκάρηδες

α) Θεοδώρου Αλέξανδρος του Δημητρίου. Ματσουκιώτικα.

β) Καλούσιος Σταύρος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, Βόνιτσα.

248. Δημόφλου, 43.

61. Μπαντάλας Βασίλειος του Ευαγγέλου, ο μοναδικός τσαγκάρης σήμερα στο Ματσούκι (26-8-1993).

- γ) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Ιωάννου. Ματσούκι.
- δ) Κωσταδήμας Σταύρος του Ιωάννου. Τρίκαλα.
- ε) Κωστίκας Κωνσταντίνος του Γεωργίου. Ματσούκι.
- στ) Μητρέλος Δημήτριος του Θεοδώρου. Ματσούκι.
- ζ) Μπαντάλας Βασίλειος του Ευαγγέλου. Ματσούκι (Εικ. 61).
- η) Παπαγιάννης Ζήσης του Αθανασίου. Σοφάδες.
- θ) Παπαγιάννης Κωνσταντίνος του Αθανασίου. Σοφάδες.
- ι) Παπαγιάννης Νικόλαος του Αθανασίου. Σοφάδες.
- ια) Παπαγιάννης Σωτήριος του Αθανασίου. Σοφάδες.
- ιβ) Πυρώτης Αντώνιος του Βασιλείου. Ιωάννινα.
- ιγ) Πυρώτης Βασίλειος του Χρήστου. Λάρισα.
- ιδ) Στραγάλης Βασίλειος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, Τρίκαλα (Εικ. 347).

42. Οι Τυροκόμοι

- α) Γεωργίου Χρήστος του Κωνσταντίνου. Ιωάννινα (Εικ. 103).
- β) Γρατσάνης Ευάγγελος του Γεωργίου. Τρίκαλα.
- γ) Γρατσάνης Κωνσταντίνος του Γεωργίου. Τρίκαλα.
- δ) Γρηγορίου Βασίλειος του Γεωργίου. Τρίκαλα.

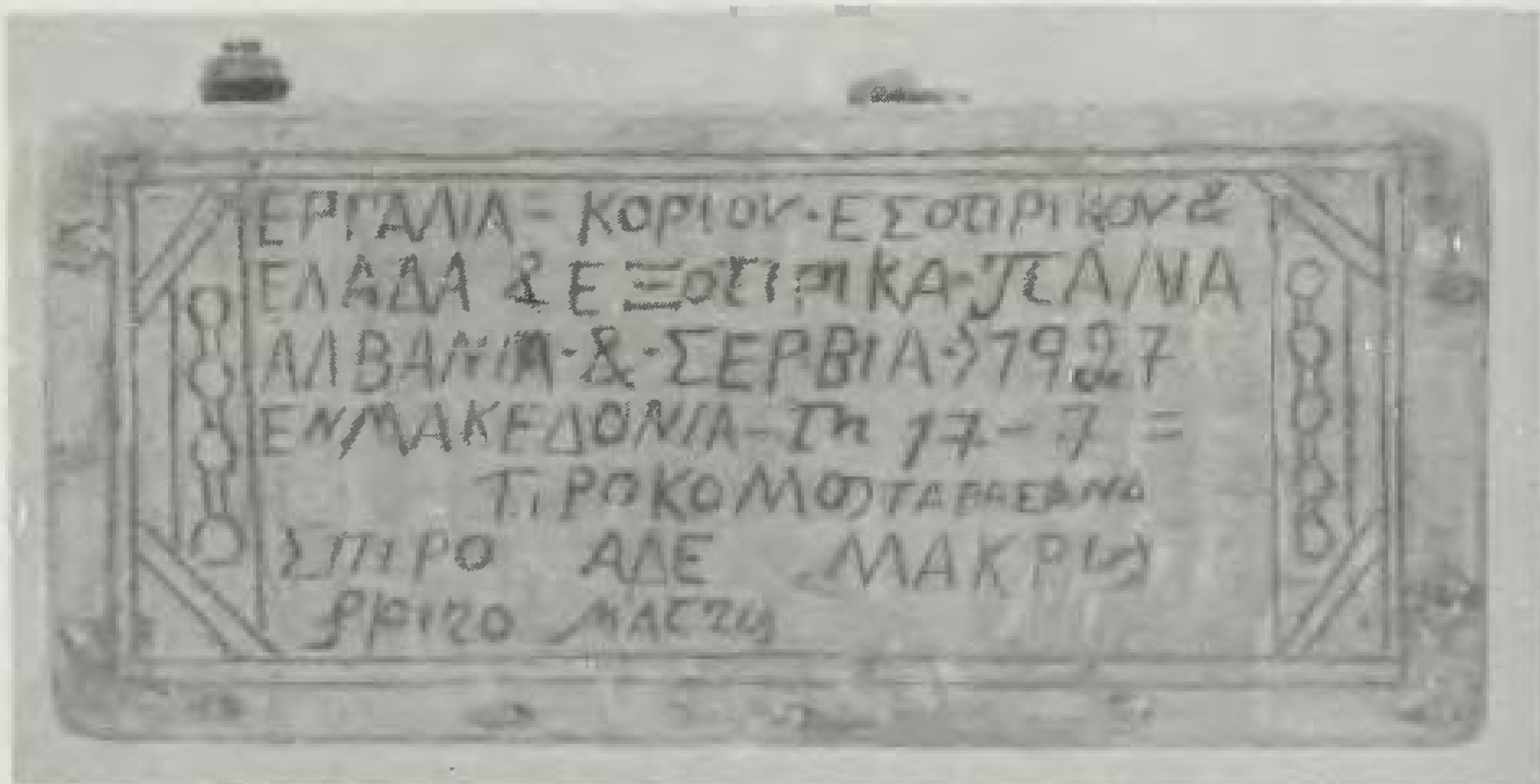
62. Και σήμερα αρκετοί Ματσουκιώτες από παιδιά δουλεύουν στα γάλατα· εδώ στο εργοστάσιο γάλακτος αδελφών Σίμου Τρικάλων (26-4-1986): Στραγάλης Ιωάννης του Αποστόλου, Μακρής Στέργιος του Πέτρου, Χύτας Νικόλαος του Αριστεΐδη και Μπουτσώλης Δημήτριος του Βασιλείου.

- ε) Γρηγορίου Κωνσταντίνος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα, Τρίκαλα.
- στ) Γρηγορίου Στέργιος του Βασιλείου. Ματσούκι.
- ζ) Καλόγηρος Θωμάς του Νικολάου. Ματσούκι.
- η) Καλόγηρος Ιωάννης του Γεωργίου. Τσιότι.
- θ) Καλόγηρος Χρήστος του Ευαγγέλου. Ματσούκι.
- ι) Καλούσιος Χρήστος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα.
- ια) Κωσταδήμας Αλέξανδρος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι.
- ιβ) Κωσταδήμας Αντώνιος του Γεωργίου. Τρίκαλα, Ματσούκι.
- ιγ) Κωσταδήμας Γεώργιος του Στέργιου. Ματσούκι.
- ιδ) Κωσταδήμας Ιωάννης του Γεωργίου. Ματσούκι.
- ιε) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Ιωάννου. Ματσούκι.
- ιστ) Λάνταβος Σπυρίδων του Ευσταθίου. Ματσουκιώτικα.
- ιζ) Μακρής Αντώνιος του Βασιλείου. Ματσούκι.
- ιη) Μακρής Βασίλειος του Αντωνίου. Ματσούκι.
- ιθ) Μακρής Δημήτριος του Χρήστου. Ματσούκι.
- κ) Μακρής Ευάγγελος του Χρήστου. Ματσούκι (Εικ. 357, α' αριστερά).

- κα) Μακρής Ιωάννης του Στέργιου. Ματσούκι.
 κβ) Μακρής Κωνσταντίνος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα.
 κγ) Μακρής Πέτρος του Στέργιου. Ματσούκι.
 κδ) Μακρής Σπυρίδων του Αλεξίου. Ματσούκι.
 κε) Μακρής Σταύρος. Ματσούκι.
 κστ) Μακρής Στέργιος του Πέτρου. Ματσούκι (Εικ. 62).
 κζ) Μητρέλος Ιωάννης του Δημητρίου. Ματσούκι, Αθήνα.
 κη) Μπουζούκης Ευάγγελος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, Τρίκαλα.
 κθ) Μπουτσώλης Απόστολος του Κωνσταντίνου. Αμπελώνας.
 λ) Μπουτσώλης Δημήτριος του Βασιλείου. Τρίκαλα (Εικ. 62).
 λα) Μπουτσώλης Σταύρος του Βασιλείου. Χαϊδεμένη.
 λβ) Μπουτσώλης Σταύρος του Ευαγγέλου. Ματσούκι.
 λγ) Νάκας Βασίλειος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα.
 λδ) Νάκας Κωνσταντίνος του Γεωργίου. Βαλτινό.
 λε) Νάκας Χρήστος του Γεωργίου. Βαλτινό.
 λστ) Νάκας Χρήστος του Κωνσταντίνου. Ματσουκιώτικα.
 λζ) Παπαδημητρίου Γεώργιος του Σπυρίδωνα. Ματσούκι, Τρίκαλα (Εικ. 414β).
 λη) Παππιάς Ιωάννης του Κωνσταντίνου. Ματσούκι.
 λθ) Πόιας Βασίλειος του Παύλου. Ματσούκι.
 μ) Πόιας Κωνσταντίνος του Παύλου. Ματσούκι.
 μα) Ροβίσης Απόστολος του Δημητρίου. Τρίκαλα.
 μβ) Στραγάλης Βασίλειος του Κωνσταντίνου. Ματσούκι, Τρίκαλα.
 μγ) Στραγάλης Γεώργιος του Χρήστου. Ματσούκι.
 μδ) Στραγάλης Δημοσθένης του Σπυρίδωνα. Ματσούκι.
 με) Στραγάλης Ευάγγελος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
 μστ) Στραγάλης Ιωάννης του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα (Εικ. 62).
 μζ) Στραγάλης Ιωάννης του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
 μη) Στραγάλης Ιωάννης του Σπυρίδωνα. Ματσούκι.
 μθ) Στραγάλης Σταύρος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
 ν) Στραγάλης Χρήστος του Γεωργίου. Ματσούκι.
 να) Χύτας Νικόλαος του Αριστείδη. Φαρκαδόνα (Εικ. 62).

Οι Ματσουκιώτες δουλεύουν τυροκόμοι σ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, αλλά και στο εξωτερικό: Βόρειος Ήπειρος (Κορυτσά, Κονίσπολη, Αυλώνα), Ιταλία, Σαρδηνία, Βουλγαρία, Σερβία κλπ. Οι έμποροι τους προτιμούσαν σαν ειδικούς τεχνίτες στα τυροκομικά προϊόντα (κασερομάστοροι).

Πάρα πολύ χαρακτηριστική η παρακάτω επιγραφή, που χάραξε το 1927 στο κούτάκι με τα ξυριστικά του είδη ο τυροκόμος Μακρής Σπύρος του Αλεξίου, γράφοντας μάλιστα το όνομά του και με ξένη γραφή:

Ενδεικτική η παρακάτω επιστολή:

ΑΔΕΛΦΟΙ Α. ΣΤΑΘΡΑ

ΕΜΠΟΡΟΙ

ΑΠΟΙΚΙΑΚΩΝ & ΕΔΩΔΙΜΩΝ

— ΕΝ ΒΟΛΩ —

ΤΗΛΕΓΡΑΦΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ - ΣΤΑΘΡΑΝ - ΒΟΛΩΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ
 ΛΕΥΚΟΥ ΤΥΡΟΥ
 ΚΑΣΕΡΙΟΥ - ΚΕΦΑΛΟΥΤΥΡΙΟΥ
 ΚΑΙ ΑΓΝΟΥ ΒΟΥΤΥΡΟΥ ΑΓΡΑΦΩΝ
 ΠΩΛΗΣΙΣ
 ΧΟΝΔΡΙΚΗ & ΛΙΑΝΙΚΗ

ΠΛΟΥΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΕΓΧΩΡΙΩΝ ΠΟΤΩΝ
 ΛΙΚΕΡ - ΣΑΜΠΑΝΙΑ
 ΟΙΝΟΙ ΕΙΣ ΦΙΑΛΑΣ
 ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΚΟΝΣΕΡΒΑΙ
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΑΙ & ΕΓΧΩΡΙΑΙ

Εν Βόλῳ τῆ 26 Δεκεμβρίου 1932

Δυνατῶν Κουλαδάρω

Μαύσουκων Ἁρτίης

Ἀγαπῆ φίλῳ

ἄξιον εἶναι ἀπὸ τῆς δι' ἡμᾶς κοινῆς
 Πρωτῆς φασίης ἐκ ἀποτίμωσιν διὰ τὰ ὅτι δοθέν ἰσχυρῶς
 ἐν τούτῳ ἔχει ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀποτίμωσιν διὰ τὴν κοινῆς
 διὰ τὴν ἀποτίμωσιν κοινῆς καὶ ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κοινῆς
 γὰρ ἰσχυρῶς καὶ ἐκ τῆς κοινῆς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 βίβαντες ὅτι δὲ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κοινῆς
 ἐκ τῆς κοινῆς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κοινῆς
 διὰ τὰ χαρῶν, Περὶ τῆς καὶ ἐκ τῆς κοινῆς καὶ ἰσχυρῶς
 καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 διὰ τὴν κοινῆς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς
 καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς

το 'μάσο' κερκό'φρονι από πάλι ε'χρησ' ήμισον για
τα' έχω ε'χ' δουριά' των ανδρ'σσι μας
Περμίνω Βαχίαν ασάνικιν εν ιάν' δα' φροδαγ η' ε'χ'

Πρόδρομο
Βαχίαν

Οι ίδιοι έμποροι («Β. και Α. Στατήρας») με νεότερο γράμμα τους («'Εν Βό-
λω τῇ 20 'Ιανουαρίου 1934) γράφουν πάλι στον Ιωάννη Κωσταδήμα: «...έχο-
μεν διάθεσιν να σε πάρουμαι εις τή δουλιά μας ως τεχνιτην...».

43. Οι Υδραυλικοί

- α) Γρατσάνης Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
- β) Γρατσάνης Ευστράτιος του Σωτηρίου. Αθήνα.
- γ) Κωσταδήμας Σωτήριος του Αλεξάνδρου. Ιωάννινα.
- δ) Μακρής Κωνσταντίνος του Βασιλείου. Αθήνα.
- ε) Παπαγιάννης Βασίλειος του Δημητρίου. Σοφάδες.
- στ) Παπαγιάννης Κωνσταντίνος του Δημητρίου. Σοφάδες.
- ζ) Ροβίσης Παναγιώτης του Αποστόλου. Αθήνα.
- η) Στραγάλης Βασίλειος του Σταύρου. Ιωάννινα.

44. Οι Φουρνάρηδες

- α) Μακρής Γεώργιος του Χρήστου. Αθήνα, αρτεργάτης.
- β) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Αναστασίου. Τρίκαλα.
- γ) Νάκας Σωτήριος του Βασιλείου. Τρίκαλα.
- δ) Στραγάλης Βασίλειος του Ηλία. Τρίκαλα.
- ε) Στραγάλης Δημήτριος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα (Εικ. 63).
- στ) Στραγάλης Ηλίας του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα.
- ζ) Στραγάλης Σωτήριος του Κωνσταντίνου. Τρίκαλα, Ιωάννινα, Βόνιτσα.
- η) Τσαντούλης Γεώργιος του Ηλία. Τρίκαλα.

45. Τα Χοιροστάσια

- α) Θεοδώρου Αλέξανδρος του Δημητρίου. Ματσουκιώτικα, 150 γουρούνια.
- β) Μπουτσώλης Δημήτριος του Βασιλείου. Χαϊδεμένη, 120.
- γ) Νάκας Αθανάσιος (Γεώργιος και Σωτήριος) του Βασιλείου. Ματσου-
κιώτικα, 300.

- δ) Νάκας Απόστολος του Βασιλείου. Ματσουκιώτικα, 60.
ε) Νάκας Κωνσταντίνος του Γεωργίου. Βαλτινό, 30.
στ) Στραγάλης Νικόλαος του Αποστόλου. Ματσουκιώτικα, 40.
ζ) Χύτας Βασίλειος (Δημήτριος και Κωνσταντίνος) του Αναστασίου.
Ματσουκιώτικα, 150 γουρούνια.

63. Στραγάλης Δημήτριος του Κωνσταντίνου, ο πιο σπουδαίος Ματσουκιώτης φούρναρης και από τους κυριότερους των Τρικάλων (15-2-1985).

VII. Η ΓΕΩΡΓΙΑ²⁴⁹

A) Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

1. Οι μαρτυρίες

Ο Ληκ, που επισκέφτηκε δυο φορές (1805, 1809) τα Βλαχοχώρια της περιοχής μας, ομιλεί για καλλιέργεια της γης σ' αυτά με σιτάρι, καλαμπόκι, κηπευτικά, αμπέλια και μήλα²⁵⁰. Επίσης ο Σπ. Λάμπρος²⁵¹, αλλά και άλλα έγγραφα²⁵², αναφέρονται σε γεωργικές καλλιέργειες για το Ματσούκι κατά τα έτη 1862-1896. Από παλιά (1820²⁵³, 1858²⁵⁴, 1862²⁵⁵, 1891²⁵⁶) μέχρι σήμερα υπάρχει και το τοπωνύμιο *Κριθάρια*.

2. Η σημασία

Από την καλλιέργεια οι Ματσουκιώτες έπαιρναν οικογενειακά 400-500 οκάδες σιτάρι το χρόνο και άλλες τόσες περίπου οκάδες καλαμπόκι, αλλά πάντοτε αγόραζαν συμπληρωματικά, φυσικά καλαμπόκι, το ψωμί της εποχής. Οι οικογένειες ήταν πολυμελείς, 6-8 άτομα, και ήθελαν 2 και 4 οκάδες ψωμί την ημέρα.

Αλλά η γεωργία ήταν απαραίτητη και για την κτηνοτροφία (άχυρο, καλαμποκιές, κλπ.). Όταν μάλιστα περνούσε το βόδι και ο άντρας, τότε οι γυναίκες από σεβασμό σηκώνονταν όρθιες. Ο άντρας κυρίως δούλευε τη γη με το βόδι, που την σχιούσε (την έσχιζε) με το υνί. Επίσης τα ζώα, με τα οποία καλλιεργείται η γη, επιτρέπεται κατά τον καιρό της σποράς να βόσκουν, μόνον αυτά, σε ορισμένα μέρη²⁵⁷.

249. Καλούσιου, λη.

250. Λήκ, Α, 275, 278, 281, 284.

251. Λάμπρου, 355.

252. 5-3-1862 (σ. 243-244), 9-1-1874 (σ. 72-75), 2-6-1896 (σ. 759-762).

253. Μάχη στα Κριθάρια, σ. 49.

254. Heuzey, 111, 113.

255. Έγγραφο 5-3-1862, σ. 243-244.

256. Κρυστάλλη, 575, 582.

257. Πρ. 71/14-11-1937 και 8/3-3-1940 Κοινότητας Ματσουκίου.

64. Ο άντρας οργώνει με τα γελάδια, η γυναίκα με το τσαπί στο χέρι
(Καμίλι, Άνοιξη 1979).

3. Οι καλλιέργειες

Από τα 35.360 τετραγωνικά χιλιόμετρα του Ματσουκίου μόνον τα 900 στρέμματα είναι καλλιεργήσιμες εκτάσεις²⁵⁸.

Οι Ματσουκιώτες, όπως μαρτυρεί και ο Ληκ το 1805, έσπερναν **καλαμπόκι** και **σιτάρι**: «Αυτοί που κατοικούν» (στο χωριό) «ασχολούνται... ή με το να καλλιεργούν μερικά χωράφια με σιτάρι και καλαμπόκι στην πλαγιά του βουνού»²⁵⁹.

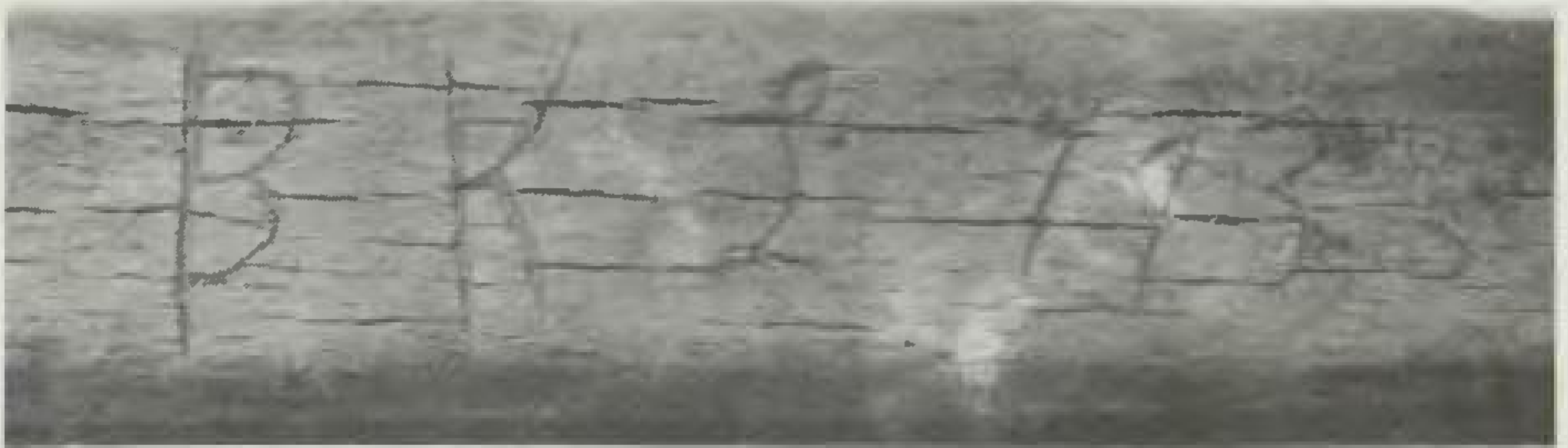
Σε μεγαλύτερα ύψη, όπου δεν ορίμαζε το σιτάρι, έσπερναν **κριθάρι**, τροφή νόστιμη και θρεπτική για τα αιγοπρόβατα και προ παντός τα αλογομούλαρα· το κριθάρι βάζει δύναμη. Χρησιμοποιείται και για καφέ.

Οι Ματσουκιώτες έσπερναν και **ρόβι**, που προορίζονταν κυρίως για τα μανάρια.

Με την ανθεκτική καλαμιά της βρίζας γεμίζουν τα σαμάρια, σκεπάζουν

258. Υδρίας.

259. «Those who reside are employed... or in cultivating a few χωράφια, or fields of corn and maize, on the mountain side...» (Leake, A, 284).

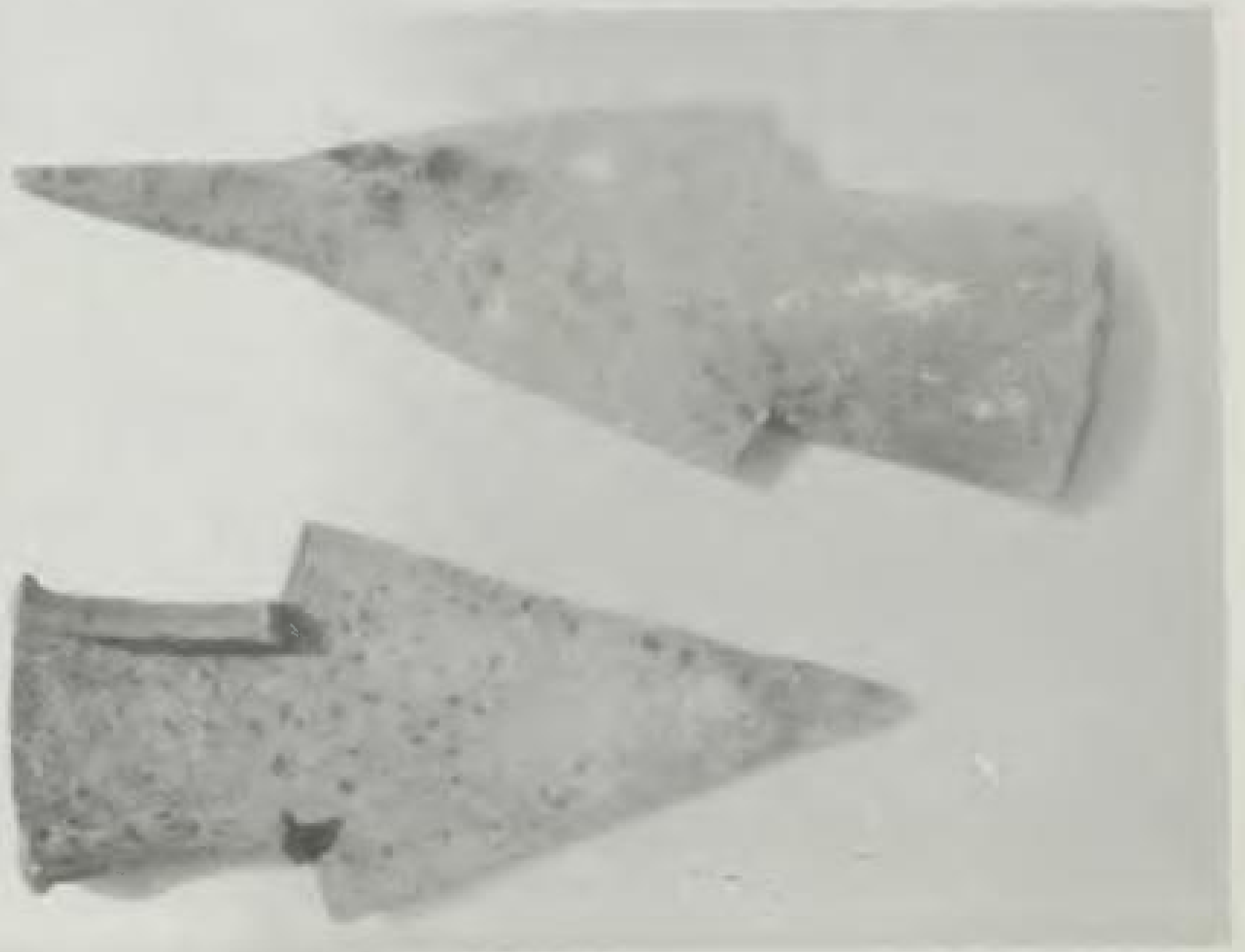

65. Το καρπολόι φτυάρι της Εικ. 79 έχει χαραγμένη την επιγραφή: Β Κ Σ 1936 (Βασίλειος Κωνσταντίνου Στραγάλης, 27-8-1993).

τα καλύβια, δένουν και τα δεμάτια του σιταριού. Επίσης με το αλεύρι του καλαμποκιού ανακατεύουν και λίγο βριζάλευρο, για να μαλακώσει καλύτερα η σκληρή μπομπότα. Για τα χοντρά ζώα αποτελεί και καρπό. Τέλος, χρησιμεύει και σαν γιατρικό.

Άλλος καρπός για τα χοντρά ζώα και κυρίως τα άλογα είναι η βρώμη. Φέρνει δροσιά το καλοκαίρι και βάζει κρέας. Η τριμμένη καλαμιά της χρησιμοποιείται φυσικά και για άχυρο.

Στο Ματσούκι καλλιεργείται και το μάντζαρι, που έκανε καρπό σαν φακή, όπως το λαθύρι. Το έτρωγαν και άβραστο (τρυφερό), όπως τα χλωρά ρεβύθια. κυρίως όμως ξερό (βρασμένο), όπως τα όσπρια.

66. Το σιδερένιο υνί για το Ματσουκιώτικο ξυλάλετρο (28-8-1993).

Δεν έλειπαν και τα λιγιστά αμπέλια με τις πατάτες, τα τριφύλλια, φα-
σόλια και τα κουκιά. Ανάμεσα στα σπαρτά έρριχναν ακόμα και μερικά ρε-
βύθια ή φακές. Θα σημειώσουμε επίσης τα υπέροχα κηπευτικά, καθώς και τα
οπωροφόρα δένδρα (πλεονάζουν οι καρυδιές, κορομηλιές και γκορτσιές, λί-
γες μηλιές, σκαμνιές κλπ.).

66α. Μπροστά σφυρίζει την κοσιά, ο όρθιος της δίνει αθέρα, οι άλλοι δυο κόβουν
χορτάρι (ο άνδρας με κοσιά, η γυναίκα με δρεπάνι: Γκλιντέου, 16-7-1986).

B) ΤΑ ΣΙΤΑΡΙΑ

1. Η σπορά

Άρχιζε τέλη Οκτωβρίου — αρχές Νοεμβρίου και τέλειωνε όταν το χιόνι σκέπαζε τον τόπο. Την παραμονή ράντιζαν τον σπόρο με νερό και γαλαζόπετρα, τον ανακάτευαν με στάχτη, του ρίχνανε και σκόνη από ασβέστη, για να μην τον τρώνε οι τυφλοπόντικες και τα σκουλίκια, αλλά και να μη βγάζει το σιτάρι ζούρες (χορτάρια, βίκο, κλπ.) και προ παντός να προφυλάσσεται από το μαύρισμα, την ασθένεια του *δαυλίτη* (Βλάχ. *ουιζόγκου*). Τάιζαν ακόμα ξέχωρα και καλά τα ζώα, με τα οποία όργωναν τη γη (τα λεγόμενα *ζευγάρια*). Και οι νοικοκυρές ετοίμαζαν με ιδιαίτερη φροντίδα τα φαγητά της σποράς: πρέντζα και μπομπότα συνήθως, αλλά και πίτες, μέχρι λάχανα και σκορδαλιά. Μόλις χάραζε ξεκινούσε ο άντρας με τα ζευγάρια και ακολουθούσαν το γαϊδουράκι, φορτωμένο τον σπόρο με τ' αλέτρι και οι κατά πάντα ακούραστες γυναίκες με τα κατσαρόλια στο χέρι, τη σαρμανίτσα με το μικρό ζαλικωμένα...

Όπως και στα καλαμπόκια πρώτα γινόταν η σπορά. Το χέρι παίρνει από τον τροβά, κρεμασμένο από τον ώμο, χούφτες-χούφτες τον σπόρο και τον πετά σταθερά και κανονικά, αλλά και με πολλές ευχές στη μάνα γη. Έπεφταν και κάνα δυο χούφτες καρύδια, για να γίνει το στάρι σαν καρύδι, πολύ, μεγάλο και γερό.

Με το σημείο του Σταυρού και την ευχή: *καλό καρπό!* ακολουθούσε το όργωμα με το ξυλάλετρο, που έσχιζε το χώμα με το τριγωνικό σιδερένιο υνί του. Στο χέρι απαραίτητα και *το καμισίκι* (Βλάχ. *στρουμπουράρια*), μακρύ ξύλο με λουρί για να παρακινούν τα ζώα με χτύπημα ή απλή φοβέρα, στην άλλη άκρη της είχε λεπτή σιδερένια πλάκα, με την οποία καθάριζαν κάθε λίγο το υνί από τα χώματα και τις λάσπες, που κολλούσαν επάνω του.

Μερικές φορές ανάμεσα στις αυλακιές έμεινε ένα μέρος, που δεν μπορούσε να οργωθεί με το αλέτρι, γιατί ήταν γεμάτο πέτρες, ρίζες και μικρά δενδράκια. Αυτόν τον τόπο (*τα κολάτσια*) έσκαβαν με την σκεπαρνιά. Άλλος στουμπούσε (έσπαζε) πάλι με την τσάπα τις μπλάνες, τα μεγάλα κομμάτια με χώμα, που έβγαζε το υνί, ιδίως στα βαρκά, άλλος έσκαβε τις άκρες του χωραφιού, που δεν τις έπιανε το αλέτρι και άλλοι μάζευαν τις αγριάδες κοντά στο αλέτρι.

Και τα παιδάκια έκαναν κούνια κάτω από τη γκορτσιά, άλλα δεμένα με την τριχιά έτρωγαν στη λάκα με ευχαρίστηση το χώμα, και άλλες φορές το φρόνιμο φίδι έβρισκε την ευκαιρία να γλύψει το μωρό, που μόλις είχε θηλάσει και

67. Δρεπάνια, φαγωμένα από την πολλή χρήση (27-8-1993).
Ιδέ τις επιγραφές τους στην Εικ. 72.

μύριζε ακόμα γαλατίλα, το μωρό που είχε αποκοιμηθεί στην σαρμανίτσα ή στο αναποδογυρισμένο σαμάρι.

Κατά το μεσημεράκι, 10-11 η ώρα, έπαιρναν όλοι μια ανάσα. Οι άνθρωποι κολάτσιζαν και βουτούσαν λαίμαργα την μπουκιά στην ξιδότριψα με λίγη ζάχαρη, ενώ τα φιλότιμα ζώα μασούσαν με όρεξη τις πρώτες καλαμποκιές και με τον ζυγό στο σβέρκο.

Δεν ήταν σπάνιες και οι περιπτώσεις που τα ζώα, κυρίως τα μικρά και άμαθα από ζυγό, *ζάντζεβαν*, αγρίευαν δηλαδή στο όργωμα, πηδούσαν στον αέρα και αρνούσαν να σύρουν το αλέτρι. Τα τραβούσαν τότε λίγο από μπροστά (με τριχιά από τα κέρατα) μέχρι να ζεσταθούν, να πατηθεί ο σβέρκος· τα σταύρωναν (έρριχναν στο μάτι), τάφηναν να ξεκουραστούν για λίγο, τάβαζαν να οργώσουν με μαθημένο ζώο, δεν έχωναν το υνί αμέσως στη γη.

Σβάρνισμα δεν γινόταν· απλώς έσπαζαν το χώμα με τσιουγκράνες και τσαπιά.

Όργωναν με βόδια ή αγελάδες (Εικ. 64, 86α, 191) και σε ορισμένες περιπτώσεις με άλογα ή μουλάρια. Το σπίτι, που είχε ένα ζώο, *σέμπρευε*, συνεργαζόταν με κάποιον άλλο, που διέθετε το ζώο του. *Είμαστε σέμπροι*, έλεγαν, δηλαδή συνέταιροι, και η παροιμία: *ψόφησε το βόδι, χάλασε η σέμπριά* (αλληλοβοήθεια). Και για το σπίτι που δεν είχε ζώο για τον ζυγό ίσχυε

68. Το λιγοστό σιτάρι του Ματσουκίου θερίζεται με το δρεπάνι χεριά-χεριά. (Φόλια, 1958).

η παρακαλιά: βοηθούσε δηλαδή ο αδελφός, ο ξάδερφος, ο γείτονας, ο συγχωριανός, διαθέτοντας τα δικά του ζώα.

2. Ο θέρος

Γραφική εκδήλωση της αγροτικής ζωής από τις αρχές Αυγούστου μέχρι τέλος του μήνα. Ο θερισμός γινόταν χεριά-χεριά με το σιδερένιο δρεπάνι, καλά τροχισμένο (Εικ. 68). Το θερισμένο σιτάρι δένεται σε δεμάτια με αυτές τις καλαμιές ή με βρίζα. Για να μην τρίβονται τα στάχυα κατά την μεταφορά από τους πέτρινους τοίχους των χωραφιών ή και τα κλαριά των δένδρων τα δεμάτια φορτώνονται κατά ειδικό τρόπο: τα δυο πρώτα (ένα από κάθε μεριά) όρθια (με τα στάχυα προς τα επάνω), τα υπόλοιπα τέσσερα με τα στάχυα προς τα κάτω. Εμπόδιζαν τα ζώα ν' αρπάξουν στάχυα το άδειο *ταϊστήρι*, κρεμασμένο από το κεφάλι τους, ή *η πόχα* (είδος διχτύου) βαλμένη στο στόμα.

Το σιτάρι, που καλλιεργούσαν στο Ματσούκι, έκανε ψωμί πολύ νόστιμο, πραγματικά μοσχοβλούσε. Είχε κοντή καλαμιά και έβγαζε στάχυ με άγα-
νο²⁶⁰.

260. Leake, A. 278.

69. Το αλώνι του Σπυράκου με ακτίνα 3.80 μ. (28-8-1993).

3. Τ' αλώνια^{206α}

Στρώνονται με πλάκες μεγάλες, χοντρές, γερές και ίσιες και χωρίς κενά ανάμεσά τους. Γύρω-γύρω μια πιθαμή ανάχωμα, για να μην διασκορπίζεται το σιτάρι. Το αλώνι είναι λίγο υπερυψωμένο στο κέντρο, όπου στερεώνεται και το σκίζάρι, χοντρό ξύλο 1-2 μ., από το οποίο δένονται τα ζώα για ν' αλωνίσουν, η ακτίνα του 3-5 μ.

Από τα 24 αλώνια τα 20 ήταν ιδιωτικά (κατά μαχαλάδες και σόια, ομαδικά) και τα άλλα 4 Βακούφικα. Δημιουργήθηκαν σε χώρους ανοιχτούς, για να τα πιάνει ο αέρας, πράγμα που διευκόλυνε το λίχνισμα.

Κάτω από την Αγία Παρασκευή ήταν το Κωσταδημαίικο και από πίσω της (όπου σήμερα το Νεκροταφείο) το Βακούφικο, που μάζευε πολλές θημωνιές. Δώθε από το ποτάμι, στην Τζιούκατα, λίγο πιο πάνω από τον Νερόμυλο, το αλώνι του Νάκου Στραγάλη. Πέρα από το ποτάμι (της Μαυριάς) υπήρχαν άλλα δυο: το Κωσταδημαίικο (ή Σουλαίικο) στη Βάλια του Τσιακαρέλη και στο μονοπάτι για τον Άγιο Αθανάσιο, το Τσαντουλαίικο (Βλάχ. Άργια Τσαντουλιάσκα) στη Γκούρα, που τόπιανε πάντοτε ο αέρας και δούλευε ασταμάτητα.

260α. Καλούσιου, σι(2).

Στη Μαυριά, μέρος αρκετά ίσιο, ανοιχτό, δίπλα στο χωριό και το ομώνυμο ποτάμι, στήθηκαν άλλα τρία αλώνια: το Βακούφικο, δίπλα στον δημόσιο δρόμο, μετατράπηκε σήμερα σε χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων, το αλώνι του Αντώνη Γρατσάνη, από κάτω (Εικ. 426), τώρα σταλιάζουν εδώ τα πρόβατα, και πέρα από το ποτάμι, στην βρύση της Τραγουδάρας, του Βασίλη Στραγάλη.

Στην άλλη άκρη του χωριού, Βορειοδυτικά, κατασκευάστηκαν αλώνια στους Νακαίους και στους Μακραίους. Στην Κρούνα (στους Νακαίους) το Γρατσαναίικο, το Τσαντουλαίικο κοντά στη βρύση Κωστάια και στο Κασίκι του Ηλία Τσαντούλη. Κάτω από το Γρατσαναίικο ήταν το αλώνι του Κώστα Κωσταδήμα. Στους Μακραίους υπήρχε το Μακραίικο, στου Γιαννακούλη και στην Κερασιά (Βλάχ. Τσιρέσου).

Κοντά στο σπίτι του Πήμα το Μπουτσουλαίικο και του Σπυράκου (Εικ. 69) στου Καραμάνου, στο σπίτι με τα στουρνάρια (κόκκινο σπίτι, Βλάχ. κάσα αρόσιου). Στο δρόμο για το Μοναστήρι και στην άκρη των σπιτιών υπήρχε το Κουμπαίικο, στο Μπαμπάτσι και στο ρέμα της Ζούγρας του Νάσιου Κωσταδήμα, στου Κουκουμπέο. Στην βρύση Κάλουτα ήταν το Μπουζουκαίικο.

Μέσα στο χωριό δημιουργήθηκαν άλλα δυο αλώνια, το Παππαίικο

70. Πολλά άτομα γυρίζουν το αλώνι (Βακούφικο Μαυριάς, 20-8-1967).
Στην αριστερή άκρη ένα βρουζόμι.

στο σπίτι του Βούλγαρου και χαμηλότερα προς την εκκλησία το Παπαδημητράϊκο, στο σπίτι του Αντώνη Παπαδημητρίου. Νότια του χωριού, στο Καμίλι, ήταν το αλώνι του Νικόλα Μακρή.

Τελευταία έχουμε άλλα τρία αλώνια μακρυνότερα. Στην Βρωμόβρουση, πίσω από τον Άι-Νικόλα και χαμηλά, ήταν του Γιώργου Κωσταδήμα. Τα δυο βακούφικα της Βύλιζας βρίσκονταν στον Αϊ-Θόδωρο και το άλλο στο Παρέσι, απέναντι από την ομώνυμη βρύση του δάσους, στη Σιαπκαλαία.

Γύρω από τ' αλώνια στήνονταν με προσοχή, τάξη και τέχνη οι θημωνιές, 5-10-20 στο καθένα και συνήθως σε καθορισμένο τόπο για κάθε σπίτι. Κάθε θημωνιά αποτελείται από 50-80 δεμάτια και στην επικλινή κορυφή της η ευσέβεια σχημάτιζε με τα στάχυα το σύμβολο του Σταυρού.

4. Το αλώνισμα

Μουλάρια και άλογα, ορισμένες φορές και αγελάδια, αλωνίζουν στο Ματσούκι. Αρχίζουν τον Δεκαπενταύγουστο και καμιά φορά τους έπιανε ο Οκτώβριος. Η σειρά κανονίζεται με κλήρο ή συνεννόηση, σε περίπτωση όμως

71. Στο Βακούφικο αλώνι της Μαυριάς αλωνισμός σιταριού με τα μπλάρια, που έχουν την πόχα στο στόμα. Ο αλωνιστής τα φοβερίζει δέρνοντας ψηλά τον αέρα με το καμτσίκι (20-8-1968).

που υπήρχαν ειδικοί λόγοι (αρρώστια, ξενιτεμός, κλπ.) όλοι δέχονταν με πραγματική συγκατάβαση να χαλάσει η σειρά.

Το αλώνι στρώνεται πρωί-πρωί με 60-80 δεμάτια και τα στάχυα προς τα μέσα. Τα αλογομούλαρα γερά καλιγωμένα, έπρεπε νάχουν καρφί και πέταλο για να κοπεί το άχυρο γρήγορα και να πέσει ο καρπός. Δένονται 2-3 μαζί, αλλά και 4-5, από την ίδια τριχιά και το ένα δίπλα στο άλλο. Ο αλωνιστής τα φοβερίζει μ' ένα καμτσίκι κι αυτά τρέχουν ολόγυρα (Εικ. 71). Μόλις μαζευτεί η τριχιά στο σκιζάρι, αλλαγή πορείας. Σε 4-6 ώρες το αλώνι είχε γίνει, αφού το γύρισαν 3-4 φορές απαραίτητα (Εικ. 70, 84).

Μαζεύεται στην άκρη και ακολουθεί το λίχνισμα με τα καρπολόγια. Το αεράκι παρασύρει το ελαφρό άχυρο και μπροστά πέφτει το σιτάρι. Στα φκούλια και στα καρπολόγια στήνονται τα δρεμόνια, το σιτάρι κοσκινίζεται, για να καθαριστεί από μικροαντικείμενα (σκύβαλα, άχυρα, κλπ., Εικ. 80). Ακολουθεί το πλύσιμο του σιταριού. Μετά το στέγνωμα σακιάζεται και με έκδηλη χαρά φορτώνεται για το σπίτι. Εδώ αποθηκεύεται στην κοφίνα, πλεγμένες βέργες λυγαριάς (ιτιάς ή από καλάμια) και παλαμισμένες.

71α. Νεότερο ξυλαλετρο (26-7-1984).

Γ) ΤΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ

1. Το σπάρσιμο

Απρίλιο με Μάιο γίνεται η σπορά, αμέσως το όργωμα, σβάρνισμα δεν υπάρχει. Μερικές φορές αντί να πετάνε το καλαμπόκι με τη χούφτα, ανοίγουν αυλάκια και ρίχνουν σ' αυτά σπυρί-σπυρί το καλαμπόκι, να βγει έτσι με σειρά και να έχει υγρασία, αλλά και να πάει λιγότερος σπόρος. Μια φορά είχε βοτάνισμα, τον Ιούνιο. Τα καλαμπόκια σκαλίζονται, το χώμα μαζεύεται στις ρίζες, αραιώνουν τις καλαμποκιές και πετάνε τ' αγριόχορτα.

2. Το ξεφλούδισμα

Το μάζεμα του καλαμποκιού άρχισε στα τέλη Σεπτεμβρίου. Κουβαλούσαν τις ρόκες στα σακιά με τα ζώα και τις μάζευαν σωρούς στις αυλές των σπιτιών ή τα κατώια. Το ξεφλούδισμα άρχισε με το άναμμα της λάμπας πετρε-

72. Κάθε δρεπάνι έχει χαραγμένα τα αρχικά του ιδιοκτήτη του και το έτος. Εδώ οι επιγραφές της Εικ. 67: ΝΔΜ / [19]70 (Νίκη, δηλ. Ελπινίκη, Δημητρίου Μακρή) το μεσαίο, ΝΔΜ / [19]58 (Νίκα, δηλ. Νικολέτα, Δημητρίου Μακρή) το γ' και ΒΛ [19]37 (Βασιλική Λάνταβου) το α' (27-8-1993).

λαίου' στο χέρι το μυτερό ξύλο της σούβλας, σχίζουν στο επάνω μέρος τα φύλλα της ρόκας και ύστερα με δυο κινήσεις την απογυμνώνουν. Ήταν μια από τις πιο γραφικές εκδηλώσεις της γεωργικής ζωής. Όπως και τ' αλώνι, μάζεψε κόσμο. Το κουβεντολόι δυνάμωνε, αθώα πειράγματα και κουτσομπολιά στην ημερήσια διάταξη, μερικοί σε ξημέρωναν με ιστορίες και παραμύθια, οι τραγουδιστάδες έβρισκαν κατάλληλη την ευκαιρία να επιδείξουν τις φωνητικές τους ικανότητες. Πίτες, τραχανάς και το κατσαμάκι τα αγαπημένα φαγητά. Βέβαια βρασμένες ρόκες, λίγο αλατισμένες και πάρα πολύ νόστιμες. Δεν έλειπαν τα στοιχήματα, ποιος θα ξεφλουδίσει τις περισσότερες ρόκες. Κι αν εύρισκες κόκκινη ή παρδαλή, πήγαινες για ύπνο (Εικ. 428).

Οι ρόκες απλώνονται για στέγνωμα στις ρούγες, τις κρεμάνε και στα ματέρια και νταβάνια. Με ραβδιά τις στουμπάνε σε κλειστό χώρο και ξεμπομπουλίζουν τα σπυριά με το χέρι. Το καλαμπόκι απλώνεται πάλι, για να στεγνώσει τέλεια. Στο άλεσμα ρίχνουν και λίγα καρύδια, να πάρει άλλη γεύση.

73. Το χορτάρι δένεται μπάλες με το ξύλινο κασόνι (Παναγία, 6-7-1985).

3. Η σημασία

Απολύτως τίποτα δεν πήγαινε χαμένο από τα καλάμπόκια. Τουλάχιστον μέχρι το 1940 η μπομποτά ήταν η κύρια τροφή των ανθρώπων. Αλλά το καλάμπόκι ήταν και άριστος καρπός για τα ζώα. Όσες ρόκες πάλι δεν έδεναν σπυρί (τα ουιρίδια), τις έτρωγαν επίσης τα ζώα. Ολόκληρη η καλάμιά του καλάμποκιού (τα ρουκόφλα) ήταν από τις βασικές τροφές των ζώων τον χειμώνα. Τα ξώφλα (τα φύλλα της ρόκας) χρησιμοποιούνται κυρίως για τροφή των αγελάδων, ενώ από το άλλο μέρος οι γυναίκες διαλέγουν τα πιο μαλακά, για να γεμίσουν τα προσκέφαλα ή τα στρώματα, και οι άντρες τα πιο λεπτά, για το στρίψιμο της τσιγάρας. Τέλος, με τα κότσια λαέκαιγε η γάστρα.

73a. Στην αχυρώνα αποθηκεύονται άχυρο, χορτάρια, κλπ., για τα ζώα (16-8-1985).

Δ) ΤΑ ΧΟΡΤΟΛΙΒΑΔΑ^{260β}

Επειδή παλιότερα δεν ήταν καθόλου εύκολο να μεταφερθεί στο Ματσούκι από αλλού χορτάρι, οι κάτοικοι έκοβαν το αγριόχορτο, όπου το έβρισκαν, απαραίτητη τροφή των ζώων (Εικ. 66α, 73, 193, 414) και το αποθήκευαν στην αχυρώνα (Εικ. 73α).

1. Τα κοινοτικά

α) **Η Μπαλντίκα.** Περιλαμβάνει: 1) Το Πηγάδι. Είναι το μεγαλύτερο και το κυρίως ζευγαρολίβαδο (βοϊδολίβαδο), Νότια του Αγίου Κωνσταντίνου, με δυο μεγάλα φτελιάδια και βρύση με τσιμεντένια κοπάνια. Βγάζει πολύ χορτάρι, σκληρό και άγριο, ψηλό ίσιο μ' ένα μέτρο. 2) Το Σιλού, προς τα στεφάνια.

β) **Η Σκάλα.** Προς το ποτάμι Καρλίμπου, στα βράχια της Όρνιας.

γ) **Το Χελιμόδι.** Στο ελάτινο δάσος.

Δικαίωμα να κόψουν αγριόχορτο στα παραπάνω λιβάδια έχουν όλοι οι χωριανοί. Ο κλητήρας της Κοινότητας 10-20 ημέρες γρηγορότερα διαλαλεί με το στόμα από τη γωνιά της πλατείας: *Χωριανοί! έεε χωριανοί!.. στις 25 του μήνα θα κόψουμε το Πηγάδι.* Την παραμονή της κοπής τελευταία υπενθύμιση.

Όλο το χωριό συγκεντρώνεται πολύ πρωί στο κοφτολίβαδο και περιμένει το σύνθημα, που δίνεται μ' ένα σφύριγμα από τον πρόεδρο της Κοινότητας ή τον αγροφύλακα. Όλοι τότε τρέχουν να πιάσουν όσο περισσότερο μέρος προλάβουν, αλλά και με καλό χορτάρι. Ασφαλίζουν τον τόπο, αφήνουν δηλαδή γύρω-γύρω διάφορα αντικείμενα (ρούχα, παπούτσια, εργαλεία, τριχιές, τροβάδες κλπ.), κόβουν ολόγυρα στο μέρος που έπιασαν μια λωρίδα χορτάρι, σημάδευαν δηλαδή τον τόπο, που έπιασε ο καθένας, και στη συνέχεια έκοβαν με την ησυχία τους όλο το χορτάρι. Σύμφωνα με νόμο άγραφο και απαράβατο δεν επιτρέπεται σε κανέναν απολύτως να κόψει χορτάρι από το μέρος, που έπιασε ο άλλος.

Επίσης απαγορεύεται η κοσιά, το κόψιμο γίνεται μόνον με δρεπάνι: α) Να μείνει χορτάρι και για την βοσκή των ζώων. β) Από τον συνωστισμό υπήρχε κίνδυνος ατυχήματος από την μακριά κοσιά. γ) Δεν είχαν όλοι κοσιές. δ) Όταν τέλη Ιουλίου κόβονταν τα χορτάρια έλειπαν από πολλά σπίτια ακόμα οι άν-

260β. Καλούσιου, κζ.

δρες και οι γυναίκες ή δεν μπορούσαν να κόψουν με την κοσιά ή ακόμα και ντρέπονταν να την κρατάνε. δ) Για ισότητα, να κόβουν όλοι το ίδιο χορτάρι.

Μετά το κόψιμο του αγριόχορτου απολούσαν στα κοινοτικά λιβάδια για βοσκή τα χοντρά ζώα (βόδια, αγελάδες, αλογομούλαρα), ήταν δηλαδή τα ζευγαρολίβαδα. Εξαιρέση αποτελούσε το Χελιμόδι, όπου το δάσος απομάκρυνε την βοσκή των ζώων.

2. Τα ιδιωτικά

Παλιότερα, που δεν υπήρχαν αυτοκινητόδρομοι, η μεταφορά χόρτου στο Ματσούκι από αλλού ήταν αδύνατη. Το χορτάρι, που έκοβαν στα κοινοτικά χορτολίβαδα, φυσικά δεν επαρκούσε και τα ζώα ήταν εντελώς απαραίτητα για το Ματσούκι. Γιαυτό πάντοτε κάθε οικογένεια άφηνε ακαλλιέργητο μέρος για χορτάρι (παρβόλες ή μεσαργιές). Και για να τις προφυλάξουν από τις βοσκές τοπανιάζουν το χωράφι, βάζουν δηλαδή πέτρες γύρω-γύρω, τη μια πάνω στην άλλη και κάνουν κούκους. Εννοείται, ότι ο τόπος για χορτάρι φυλάγεται πάντοτε στη μεριά, όπου θα έσπερναν σιτάρι.

74. Ο Μακρής Σπύρος του Βασιλείου με τα φκούλια του παππού του (Μακρή Σπύρου του Αλεξίου). Το μεσαίο έχει χαραγμένη την επιγραφή της Εικ. 82 (28-8-1993).

Αριθ. πρῶτ 39

Ἐν ματσουμῶν 24.5. 1939

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνεκώσθη ἐπιτροπὴ κεντρικῶν ματσουμῶν, συγκαλεσθεῖσα ἐν τῷ προέδρῳ αὐτῆς Γεωργίου Ν. Κωλέττη καὶ τῶν μετὰ αὐτὸν Κωνσταντῆ Παπαῆ καὶ Σπυρίδ. Παπαθεοφάνη, συζητήσασα ἐν τῷ κεντρικῷ γραφίῳ ἐν συνεδρίῳ τῷ προέδρῳ καὶ τῷ προέδρῳ ἵνα συμφωνηθῆναι καὶ ἀποφασισθῆναι ἐπὶ τῶν ὑποβληθέντων. ἦσαν 1) τὰ ἀποφασισθῆναι ἕως ἡμετέρας τῶν ἀποφασισθέντων ἐν τῷ κεντρικῷ ματσουμῶν, θὰ ἐκτελεσθῆναι διὰ τῶν ἀρμοδίων ἢ διὰ διορισθέντων ἐφορομένων, 2) τὰ ὅριον τῶν ἀποφασισθέντων ἐφορομένων, τὸ ποσοστὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀποφασισθέντων, τὸν χρόνον τῶν πραγματικῶν ἐπιτελεσθέντων, ὡς καὶ τὰ παρακαταθήκων καὶ τῶν ἐπιτελεσθέντων. —

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνεκώσθη ἐπιτροπὴ κεντρικῶν ματσουμῶν, συγκαλεσθεῖσα ἐν τῷ κεντρικῷ γραφίῳ καὶ ἐπιτελεσθῆναι παρακαταθήκων. —

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνεκώσθη ἀνεκώσθη τῶν ἐπιτελεσθέντων. —
προέδρον ὡς καὶ τῶν μετὰ αὐτὸν τῶν παρισταμένων κ. ἀποφ.

#

Σελ. 7

νόμον Καταρτυτών. Ἐπειδὴ ἀρμοδιὰ πηχάει κατὰ τὰς
διατάξεις τῶν ἀρδρ. 10 καὶ 24 τοῦ Α. Ν. 1010 (περὶ κωδίκου ἔργου
Ἐβραγμίας) καὶ ἀποφασίσαι ἐπιτῶν προικμένων θεμάτων. —

Ἐὰν ταῦτα ἀποφασίσαι

1) ἵσως ἡ διακομιδὴ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ματσουκίου, ἀρδευσι-
μῶν ὕδατων (μαυρὴ καὶ λευκὴ) εἰς ἐνεργήσασιν ἀπὸ τοῦ
πρῶτος ἔτους καὶ ἐξέλθῃ διαδιουρισμοῦ ὑδροτομίας καὶ οὐχί
τοῦ ἀπορροήματος. —

2) ἵσως οὐρανὸν μὲν θέσται ὑδροτομίας δι' ἀμφοτέρωθεν ὁδῶν
ἐν τῷ ἀρδευτικῷ ὕδατι, ὁρίζεται δὲ τὴν ἐπιμετρίαν αὐτῶν αἰς
πρῶτον καὶ μετῴον μισθὸν ἀρχ. 1000 πραγματικῶν δὲ ὑπερ-
ρεσίαν αὐτῶν δι' ἕκαστον, καὶ αἰσοῦτο ζήτησον μετρηθῆσιν ἄρ-
δουσίαν εὐαίστητον ἔτος, καὶ παραβλεπῆσιν δὲ ἀρδευτικῶν τῶ-
ν, παρὰ εὐαίστητον κτηματιῶν, ἔξουσιασῶν, μεθωτῶν, ἢ κτλ.
πρῶτον, ἀρδευομένων εὐαίστητων, θαῦμα καταβῆσθαι ἀπὸ
ἐπιπέδου παρὰ τῶν ἐν τῷ ὑδροτομίας, συστάσει κατὰ τὴν
θεσιμότητα παρὰ τῆς ἀπορροῆς ἐν τῶν ἡμερῶν,
καὶ ὕψος ἀρδευτικῶν τῶν θαῦμα ὑπολογισθῶν καὶ ἰσομερῶν
(ἀσχετῶν εἰς καταρτυτῶν) ἐπὶ τῶν ἀρδευομένων συστη-
μάτων ἀνεφεργήσασιν ἀριθμῶν ἀρδευσίσεως. — καὶ ἐπι-
τιθεῖσιν τῶν περαιτέρω ἐτέρηται ἐξ τῶν οἰκείων προέδρων.

ὁ πρόεδρος
Κύριος Σκουλαδάρης

καὶ μέλη
Ἡ δ. αὐτῶν
Λογος Κωνσταντῶν

75. Πρ. 39/5-7-1939 τῆς Κοινότητος Ματσουκίου σχετικὴ μετὸν αὐλακὰ
(20-11-1984)

Ε) ΤΑ ΚΗΠΑΡΙΑ

Κάθε σπίτι έχει οπωσδήποτε από ένα λαχανόκηπο για ντομάτες, φασολάκια, λάχανα, πατάτες, κλπ. (Εικ. 251). Τα προϊόντα προορίζονται για οικιακή χρήση, αλλά πολλές φορές, μέχρι τις αρχές τουλάχιστον του αιώνα μας, πωλούσαν και στους Καλαρρύτες. Λόγω του ψύχους αργούν να ωριμάσουν (τέλη Ιουλίου), πάντως είναι ασύγκριτα στη νοστιμιά.

76. Σήμερα και ο ζυγός στημένος πλέον στον τοίχο (18-7-1986).

Όλα τα κηπάρια είναι ποτιστικά με δυο αυλάκια από τη Δέση και Μαυριά. Το πότισμα γίνεται και με δεξαμενές (τεχνητές αποθήκες νερού). Τα αυλάκια είναι από χώμα, σκαμμένα στη γη, και συντηρούνται πολύ τακτικά. Η Κοινότητα ρυθμίζει το πότισμα και επιβάλλει το αρδευτικό τέλος.

Από το 1939 και εξής υπεύθυνος για την διανομή του νερού αντί του αγροφύλακα είναι ο υδρονομέυς (κοινώς αυλακάς)^{260γ}. Διορίζεται από την Κοινότητα για ένα δίμηνο (20 Ιουνίου - 20 Αυγούστου) και πληρώνεται από τους κατοίκους. Το 1939 ο μηνιαίος μισθός του ήταν 1.000 δραχ. (Εικ. 75). Το έργο του αυλακά είναι να τηρεί τη σειρά στο πότισμα και να προσέχει τα αυλάκια, αλλά και να μην κόψουν παράνομα οι επιτήδαιοι το νερό. Τελευταίος αυλακάς στο χωριό (μέχρι το 1970) ήταν ο Κώστας Μπουτσώλης· έκτοτε οι κάτοικοι κρατούν μόνοι τους μια σειρά στο πότισμα.

77. Το ξύλινο αλέτρι με το σιδερένιο υνί (27-8-1993): αράλεια 1,50 μ. (ύψος 0,80 μ., οριζόντια 0,70 μ.), ουίστια 2,60 μ. και σπάτα 0,65 μ.

260γ. Καλούσιου, κοτ.

ΣΤ) ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

1. Το αλέτρι. Είναι ξύλινο και το αποτελούν (Εικ. 77):

α) Η ουϊστια (το βολτάρι). Μονοκόμματο ελατήσιο ξύλο, μακρύ και στο κάτω μέρος καμαρωτό. Στην επάνω άκρη κρέμεται για το δέσιμο του ζυγού κλειδίμε κεφάλι, για να μη βγει από την τρύπα.

β) Η ράισα (αράλσια, κοντούρα). Πλάτανος κυρίως, αλλά και κέδρος ή ιτιά, που σχηματίζει αμβλεία γωνία. Η όρθια πλευρά της ράισας έχει επάνω φυσική ή πρόσθετη λαβή (την χειρολάβρα), με την οποία διευθύνεται το αλέτρι. Στην οριζόντια πλευρά, που σύρεται στο έδαφος, μπαίνει η καμαρωτή άκρη της ουϊστιας, η οποία δένεται και με μια σανίδα (την σπάτα), που καθορίζει το ύψος στο αλέτρι. Στην οριζόντια άκρη της ράισας στερεώνεται χωνευτά το υνί (Εικ. 66) και στο πίσω (επάνω) μέρος του ένα ξύλο με δυο αυτιά (διχαλωτό, σαν φούρκα), για ν' ανοίγουν τα αυλάκια καλύτερα. Το υνί είναι σιδερένιο και μυτερό. Το τροχούσαν κάθε χρόνο στα Πράμαντα ή στα Γιάννενα. Αλλά πολλές φορές την περίοδο της σποράς έφτανε στο Ματσούκι ο γύφτος από τους Καλαρρύτες.

Τα τελευταία χρόνια έχουμε και παραλλαγή του παραπάνω ξυλάλετρου (Εικ. 71α).

2. Ο ζυγός (Βλάχ. τζιούγκου). Χοντρό τετράγωνο ξύλο από λεύκα, ιτιά ή ουρτζούκα. Πέφτει στο σβέρκο των ζώων, ανάμεσα σε τέσσερις ζύγλες (ζεύγλες), κρηνήσια ξύλα περασμένα σε αντίστοιχες τρύπες· ανά δύο δένονται κάτω από τον λαιμό των ζώων με σχοινιά (ζυγλόσκοινα, ζευγλόσκοινα). Τα μέρη του ζυ-

78. ΣΑΜ 1935 + (Σπύρος Αλεξίου Μακρής): χαραγμένη επιγραφή στο καρπολόι με δόντια της Εικ. 79 (28-8-1993).

γού, που ακουμπάνε στο σβέρκο των ζώων, επενδύονται με προβειά, για να πέφτουν μαλακά, αλλά και αυτός ο σβέρκος αλείφεται για προστασία. Στην κεντρική τρύπα του ζυγού δένεται λουρί και από αυτό κρικέλα (Βλάχ. κουλάκου), από την οποία πιάνεται με το κλειδί της ουϊστιας το αλέτρι. Από τα κέρατα ή το καπίστρι δένεται μια τριχιά για κάθε ζώο, στερεώνονται πίσω στην χερολάβη και μ' αυτές κατευθύνονται τα ζώα κατά το όργωμα (Εικ. 64, 76, 79).

3. Το βικούλι (δικούλι, φ' κούλι). Μακρύ ξύλο με 2-3 σουφλιά (Εικ. 74, 79, 80, 82).

4. Τα βρουζόμια. Είδος δικτύου από σχοινί, για να κουβαλάνε το άχυρο (Εικ. 70).

5. Το δρεπάνι. Σιδερένιο και χωρίς δόντια με λαβή ξύλινη (Εικ. 67, 72).

6. Το δρυμόνι. Είδος κόσκινου με μεγάλες τρύπες στον πάτο και ξύλινο στεφάνι (το κόθρο, Εικ. 80).

79. Από τα γεωργικά εργαλεία: το καμτσίκι (26-8-1993), καρπολοί φτυάρι του 1936 (27-8-1993, Εικ. 65), ζυγός (27-8-1993), φκούλι με σιδερένια δόντια (27-8-1993), καρπολοί με δόντια του 1935 (28-8-1993, Εικ. 78).

7. Το καμτσίκι (Εικ. 71, 79, 191), δε σ. 187.
8. Το καρπολόι. Είναι ξύλινο σαν φτυάρι (Εικ. 65, 79) ή έχει 4 μικρά δόντια (Εικ. 78, 79).
9. Ο κασμάς.
10. Η κοσιά (Εικ. 66α, 411β).
11. Το κόσκινο (τσίρου, Βλάχ.). Έχει μικρότερες τρύπες από το δρυμόνι.
12. Ο λοστός.
13. Το τσαπάκι (σαπλίκι, Βλάχ.). Μικρό σιδερένιο σκαλιστήριο.
14. Το τσαπί (σάπα, Βλάχ.). Είδος κασμά, πιο ελαφρό (Εικ. 64).
15. Η τσιουγκράνα. Σιδερένια χτένα, περασμένη σε μακρύ ξύλο.

80. Το σιτάρι κοσκινίζεται με το δρυμόνι (Μαυριά, 21-8-1962).

Ζ) ΤΑ ΧΩΡΑΦΙΑ

1. Γενικά

Για να συγκρατηθεί το λιγοστό χώμα αλλά και να ισιάζει το χωράφι χτίζονται με ξηρολιθία στις πλαγιές του βουνού προστατευτικοί τοίχοι (Εικ. 413). Έτσι τα χωράφια είναι τοποθετημένα κλιμακωτά (ριβένια, Βλάχ. τράπουλι) και στενόμακρα (Εικ. 81). Κάθε οικογένεια είχε από 10-15 μέχρι 30 στρέμματα. Ένα στρέμμα έδινε 120-130 οκάδες σιτάρι, καλαμπόκι 100 οκάδες. Λίπασμα η φυσική κοπριά των ζώων.

2. Η αγροτική περιοχή

Ο καλλιεργήσιμος τόπος χωρίζεται με το ποτάμι της Μαυριάς σε δυο πλασιές (μεριές), του Αϊ-Θανάση και του Αϊ-Νικόλα. Κάθε περιοχή καλλιεργείται

81. Και στη μεριά του Αγίου Αθανασίου πολλά χωράφια διασώζουν ακόμα την παλιά τους φυσιογνωμία (8-7-1985).

μια χρονιά με σιτάρι, την άλλη με καλαμπόκι για τους εξής λόγους: 1) Τα χωράφια, με την αλλαγή της καλλιέργειας, έχουν καλύτερη απόδοση. 2) Δεν είχαν όλοι σε κάθε μεριά τα ίδια στρέμματα, αλλά ούτε και χωράφια το ίδιο εύφορα. 3) Σπουδαίος λόγος ήταν πάλι τα ζώα. Μέχρι ν' ανέβουν στα βουνά, από Μάιο και πέρα, τότε που έλειωναν τα χιόνια, έπρεπε νάχουν βοσκές στα χαμηλά και φυσικά στη μεριά για τα καλαμπόκια. Μετά την συλλογή των καρπών της κάθε περιοχής αυτή παραδίδεται ελεύθερα στη βοσκή, πρώτα αυτή με το σιτάρι (20 Αυγούστου περίπου) και αργότερα, κατά τις 14 Σεπτεμβρίου, εκείνη με τα καλαμπόκια. Έτσι τα ζώα, εντελώς απαραίτητα, έχουν συνέχεια βοσκές.

Η Κοινότητα κάθε χρόνο καθορίζει τις γεωργικές ζώνες. Παραθέτουμε την αρχαιότερη σωζόμενη Πράξη (Εικ. 83):

«'Αριθ'. 71

Έν Μαισουκίω τῇ 14 Νοεμβρίου 1937

Τὸ Κοινοπικόν συμβούλιον Μαισουκίου συγκείμενον ἐκ τοῦ προέδρου ἀθανασίου Κωσταδήμα καὶ τῶν προσυπογραφομένων μελῶν του, συνελθὼν ἐν τῷ κοινοπικῷ γραφείῳ εἰς συνεδρίασιν προσκλήσει τούτου καὶ λαβὼν ὑπ' ὄψιν πρότασίν του ὅπως τὸ συμβούλιον προβῆ εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως τῶν κοινοπικῶν βοσκῶν καὶ ἐκδόσει ἀγρονομικὰς διατάξεις κατὰ τὸν ἰσχύοντα διὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Εἰρηνοδικείου Καλαρρυτιῶν νόμου «περὶ ἀγροπικῆς ἀσφαλείας καὶ ἀγροφυλακῆς» τῆς 20-5-1926 διὰ τὴν ἔγκαιρον πρόληψιν τῶν ἀγροπικῶν ἀδικημάτων τῆς ἀγροπικῆς περιοχῆς Μαισουκίου.

ἀποφαίνεται

Ὅριζει τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν βοσκῶν ὡς ἐξῆς διὰ τὴν χρῆσιν 1938-39 ἤτοι ἀπὸ 1 ἀπριλίου 1938 μέχρι 31 Μαρτίου 1939.

Α^{ον}) Βεβαιοῖ ἐν συνόλῳ ἕκτασιν τῶν βοσκασίμων τόπων τῆς Κοινότητος εἰς στρέμματα ὡς ἔγγιστα εἴκοσι πέντε χιλιάδες (ἀρ. 25000).

Ἡ δὲ ἕκτασις τῶν βοσκασίμων τόπων οὗς θέλουσι βόσκει πάντα τὰ ζῶα τῶν κατοίκων συνίσταται ἀπὸ τὰ λειβάδια 1) Κριθάρια 2) Μπεσκέφια καὶ 3) ἀφεντική, ἐκ στρεμμάτων δέκα τεσσάρων χιλιάδων (ἀρ. 14000) συνορευόμενα γύρωθεν μετὰ τὰ ἀνέκαθεν ἐγνωσμένα ὄρια, ὃ δὲ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν μικρῶν ἀπάντων τῶν κα-

82. Στο μεσαίο φκούλι της Εικ. 74 χαράσσεται: ΑΣΤΑΧΙΟΝ ΣΑΜ+ 1943 (Σπύρος Αλεξίου Μακρής, 28-8-1993).

τοίκων μικρὰ μὲν ὡς ἔγγιστα ἐπὶ χιλιάδες (ἀρ. 7.000) μεγάλα δὲ ὡς ἔγγιστα ἑξακόσια (600).

Β) Προσδιορίζει δι' ὅλα γενικῶς τὰ ζῶα τῶν κατοίκων μικρά τε καὶ μεγάλα τῆς Κοινότητος Ματσουκίου νὰ βόσκωσιν εἰς θέσιν «Μερά» καὶ εἰς τὰ λειβάδια Κριθάρια, Μπεσκέφια καὶ ἀφεντικὴ μὲ ὄρια τούτων τὰ ἀνέκαθεν ἐγνωσμένα. Τὸ λειβάδιον «Μπαλτίκα» τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς Ματσουκίου μὲ ὄρια τὰ ἀνέκαθεν ἐγνωσμένα προσδιορίζει ἀπολύτως διὰ τὰ μεγάλα ζῶα τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος ἥτοι στείρας ἀγελάδας, ἵππους, ἡμιόνους καὶ ὄνους μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς βοσκῆς παντὸς μικροῦ ζώου μέχρι τοῦ θερισμοῦ τῶν ἀγρῶν τῶν ἐσπαρμένων διὰ σίτου καὶ λοιπῶν πρωϊμῶν. Εἰς τὸ ἄνω λειβάδιον «Μπαλτίκα» ἀπαγορεύεται ἡ βοσκὴ παντὸς ζώου, μικροῦ τε καὶ μεγάλου ἀπὸ 23ης ἀπριλίου 1938, πλὴν τῶν ἀροτριώντων κτηνῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς σπορᾶς τῶν ἀγρῶν, ὀριζομένης τῆς ἡμέρας εἰσόδου τῶν μεγάλων ζώων ἥτοι στείρων ἀγελάδων, ἵππων, ἡμιόνων καὶ ὄνων πρὸς βόσκωσιν ὑπὸ τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου.

Ἀπαγορεύει ἀπολύτως εἰς τοὺς ἐσπαρμένους διὰ σίτου, ἀραβοσίτου καὶ λοιπῶν πρωϊμῶν καὶ ὀψίμων καρπῶν ἀγρούς τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος Ματσουκίου κειμένους εἰς θέσεις «ἅγιος Νικόλαος» καὶ «ἅγιος ἀθανάσιος» ἀγροτικῆς περιοχῆς Ματσουκίου τὴν εἰσαγωγὴν καὶ παραμονὴν πρὸς βόσκωσιν παντὸς ζώου μικροῦ τε καὶ μεγάλου, πλὴν τῶν ἀροτριώντων κτηνῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς σπορᾶς τῶν καρπῶν, καὶ τῶν μεταγωγικῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν ὡς καὶ τοῦ χόρτου, ἀπὸ τῆς 23ης ἀπριλίου 1938 καὶ 26 Ὀκτωβρίου 1938 ἥτοι ἐποχὰς ἐνάρξεως σπορᾶς πρωϊμῶν καὶ ὀψίμων καρπῶν, μέχρι τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν καὶ τοῦ τελευταίου ἀγροῦ συμπεριλαμβανομένης εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ τῆς παραβόλας τῶν ἀγρῶν.

Εἰς τοὺς θερισθέντας ἀγρούς σίτου καὶ λοιπῶν πρωϊμῶν θὰ ἐπιτρέπτε ἡ εἰσαγωγή πρὸς βοσκὴν ἀπάντων τῶν ζώων τῶν κατοίκων μικρῶν τε καὶ μεγάλων.

Αἱ δὲ ἀμελγόμεναι ἀγελάδες νὰ βόσκουσιν εἰς τὰς θέσεις «Λέπαρι» πέραν τοῦ ποταμοῦ εἰς θέσιν «Στίνα» κάτωθι τοῦ σύρματος καὶ εἰς τὰς θέσεις «Σιγιλάτο, Κουϊμπο, ἅγιος Θεόδωρος, ὡς σκάλαν Μονῆς Βυλίζης καὶ ἀπαγορεύεται ἡ βοσκὴ τῶν λοιπῶν ζώων εἰς τὰς ἄνω θέσεις ἀπὸ 23 ἀπριλίου 1938 μέχρι τῆς συγκομιδῆς καὶ τοῦ τελευταίου ἀγροῦ ἀραβοσίτου καὶ λοιπῶν ὀψίμων καρπῶν.

Εἰς τὸ κοφτολεῖβαδον «Σκάλα» ἐπιτρέπεται μετὰ τὴν κοπὴν τοῦ χόρτου ἡ βόσκωσις μόνον ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων καὶ φορβάδων.

Οἱ ἀγροφύλακες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ φυλάξωσι τὰ λειβάδια χορτονομῆς «Χελιμόδι» καὶ «Σκάλα» κοινοτικὰ μέχρι τῆς κοπῆς τοῦ χόρτου καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς κοπῆς τοῦ χόρτου θέλει ὀρίσει ὁ πρόεδρος τῆς Κοινότητος.

Ἀπαγορεύεται ἡ ξύλευσις ἔστω καὶ ἡ συλλογὴ ξηρῶν εἰς τὰς θέσεις «Χαλκιάνου – Μιράντζας – θέσιν Σιλοῦ – ἀγίου Κων/νου – Σκάλα Καρλίμπου – θέσιν Λάζαινα – θέσιν Βουρτιόπαις καὶ ἐκεῖθεν τὸ στεφάνι ἕως τὴν Γκορτσιὰ Γερά-

σιμου καὶ πρὸς τὰ κάτω ὡς γέφυραν Καρλίμπου καὶ ἐκεῖθεν τὸν δημόσιον δρόμον ὡς Ξάνθαν καὶ τὸν δρόμον ὡς γέφυραν Σταφυλᾶ καὶ ἄνω ὡς τὸ εἰκόνισμα «Σταυρὸς» καὶ κλείει Σιγιλᾶτου, εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ θέσις «Ντουμσάσα».

Ἐπιβάλλεται ἡ βοσκὴ παντὸς ζώου μικροῦ τε καὶ μεγάλου, ἐξαιρουμένων τῶν ζώων τῆς Ἐκκλησίας «ἁγίας Παρασκευῆς» ἀπὸ 23ης Ἀπριλίου 1938 μέχρι τέλος Νοεμβρίου 1938 ἀπὸ θέσιν Γεράσιμου ἴσια κάτω εἰς σπηλιὰ Λαβρίσου καὶ ὁλόδρομα ὡς Ξάνθαν καὶ ἐκεῖθεν ἴσια ὁλόδρομα ὡς γέφυραν Σταφυλᾶ καὶ τὸν ἀνήφορον Σκάλης καὶ πρὸς τὰ ἄνω Σταυρό, θέσιν Σιγιλᾶτο, ἅγιος Θεόδωρος καὶ καταλήγει εἰς θέσιν Γεράσιμου.

Ὅριζει ἡμέραν εἰσόδου εἰς τὰς θερινὰς βοσκὰς Κριθάρια, Μπεσκέφιανα καὶ ἀφεντικὴ τῶν ποιμνίων καὶ μαναρίων κατοίκων τὴν εἰκοστὴν Μαΐου 1938.

Γ!) Προσδιορίζει ὡς περίσσευμα βοσκησίμου γῆς τοὺς βοσκησίμους τόπους 1) Τροῖλα, 2) Λαγκάδα 3) Σκάρφη καὶ 4) Πλατάνια (Παρέσι) μὲ τὰ ἀνέκαθεν γνωστὰ ὄρια, οἵπινες θέλουσιν ἐνοικιασθῆ διὰ πλειοδοτικῆς δημοπρασίας ἐνηργηθησομένης ἐνταῦθα.

Ἡ παρούσα ἀποσκοπεῖ κυρίως εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἀγροτικῶν συμφερόντων.

Τὴν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀνωτέρω διατάξεων ἀναθέτει εἰς τὰ ὄργανα ἀγροφυλακῆς τῆς Κοινότητος, τὸν δὲ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τούτων εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κοινότητος.

Ἀντίγραφον τῆς παρούσης κοινοποιηθῆτω πρὸς τὸν κ. Εἰρηνοδίκην Καλάρυτων, ἵνα ἔχη ὑπ' ὄψιν του κατὰ τὰς δικασίμους.

Ἀναπίθῃσι περαιτέρω ἐνέργειαν τῷ κ. προέδρῳ.

Ὁ Πρόεδρος
(Τ.Υ.)

Τὰ μέλη
(Τ.Υ.)

Ἀθ. Αντ. Κωσταδήμας Κώστας Τσαντούλης

Σπρ. Νάκας

Γεωργ. Δ. Κωσταδήμας».

3. Οι τοποθεσίες

α. Μεριὰ του Αγίου Αθανασίου

1) Αἰ-Θανάσης, ο. 2) Βιλόνη, το 3) Βηρό, το. λακούβα, όπου μένουν στάσιμα νερά, βάλτος (ἀπὸ το Σλαβ. βίρο). 4) Γκλιντέου, το (πάνω, γκορτσιὰ καὶ κείθε Γκλιντέου). 5) Γκούρα, η. 6) Κάσα, η· Βλάχ. σπίτι. 7) Κερασιά, η. 8) Κιάτρα, η. Βλάχ. η πέτρα. 9) Λιβᾶδι, το. 10) Λούτου, το· Βλάχ. η ἀργιλλος, πηλός, βόρβορος. 11) Μακρυχώραφο, το. 12) Μπάλτα, η. 13) Μπιλτσιάλια, τα· 14) Παπαρούνα, η· (κείθε, πάνω καὶ κάτω Παπαρούνα). 15) Παπούτσι, το. 16) Περιστερί, το.

17) Πέτρα, n. 18) Πούνι άγκρι, οι· Βλάχ. ψωμοχώραφα. 19) Πύλι, το. 20) Ρο-
ντζίνι, το. 21) Σγούρο, το. 22) Σουρίνου ή Σορίνο, το· προσήλιο, από το Βλάχ.
σοάρε = ήλιος. 23) Σπορέλι, το. 24) Τούντινα, τα. 25) Τραγουδάρα, n. 26)
Τσιαρδάκι, το. 27) Χαμούρα, n. 28) Χράπι, το.

β. Περιοχή του Αγίου Νικολάου

1) Αϊ-Θόδωρος, ο. 2) Αντραποδήμα, n. 3) Αράντου, το· Βλάχ. ξύνω ή Αρά-
του, το· Βλάχ. αλέτρι, υνί). 4) Βηρό, το. 5) Βουρτόπες, οι· σιάδια, περικυ-
κλούμενα από πέτρες (Σλαβ. *verter* = σπήλαιο). 6) Βρωμόβρυση, n. 7) Γκιό-
νομα, το. 8) Γκροάπι, οι· Βλάχ. λάκκοι, τάφοι. 9) Δρόμος από το Λιβάδι, ο. 10)
Καρυδιές, οι· Βλάχ. νούτσι. 11) Κασιίκι, το. 12) Κισέπιο, το. 13) Κόρνι, οι·
Βλάχ. κρανιές. 14) Κούστα, n. 15) Κύργο, το. 16) Μαυριά, n· από το μαύρο
χώμα ή τα μελανά πετρώματα. 17) Μέτσιο, το. 18) Μούλι βιτουμάτς· Βλάχ.
μουλάρια σκοτωμένα. 19) Μπαμπάτσι, το. 20) Νάσια, n. 21) Παλιόστανη, n.
22) Παναγία, n. 23) Πλότσι, οι· Βλάχ. πλάκες. 24) Σκάλα, n. 25) Σκαμνί, το.
26) Φόλια, n. 27) Φουντούνα αράτσια, n· Βλάχ. βρύση κρύα. 28) Φουντούνα
ασκούμπα, n· Βλάχ. βρύση κρυφή. 29) Χελιμόδι, το.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι παλιότερα καλλιεργούσαν και σε άλλα μέρη
(Κριθάρια, Δάσος, Μπισκέφιανα, Λαγκάδα, κλπ.).

84. Το Βακούφικο αλώνι της Μαυριάς σε πλήρη δράση (Αύγουστος 1970).

4. Ο δραγάτης

Φυλάει την αγροτική περιοχή και εκτιμάει τις ζημιές. Οι μεγαλύτερες εκτιμώνται με την συνεργασία των αποκοπάρων (παλιοί γεωργοί). Καθορίζει με πέτρες (κουκουμπέο) τον τόπο βοσκής, δίνει το σύνθημα για το κόψιμο του αγριόχορτου στα κοινοτικά χορτολίβαδα, από 26 Ιουλίου μέχρι 20 Αυγούστου φυλάει τα στεφάνια πάνω από το μονοπάτι για το Μοναστήρι (απαγορεύεται τότε η βοσκή ζώων, για να μην πέφτουν πέτρες, η Βύλιζα έχει κίνηση), μέχρι το 1939 εκτελούσε και χρέη αυλακά.

Παλιότερα, όταν η γεωργία ήταν αναπτυγμένη, η Κοινότητα ορίζει εκτός από τον τακτικό, που είναι για ένα χρόνο, και έναν προσωρινό (βοηθό) για έξι μήνες (γεωργική περίοδος Μαΐου-Οκτωβρίου). Η Κοινότητα καθορίζει και την αμοιβή τους, που καταβάλλεται από τους κατοίκους (σε είδος ή σε χρήμα). Το 1938 ο μηνιαίος μισθός του τακτικού αγροφύλακα είναι 1000 δραχ. και του βοηθού του 800²⁶¹. Για το 1942 το συνολικό ποσό των αγροφυλάκων ορίστηκε σε είδος (800 οκάδες), που θα καταβληθεί από τους κατοίκους απ' ευθείας κατά την περίοδο της συγκομιδής²⁶². Από 1-1-1977 οι αγροφύλακες έγιναν μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι, όπως ορίζει ο Νόμος 340/1976.

Στις ημέρες μας αγροφύλακες στο Ματσούκι ήταν μόνιμα οι Γρατσαναίοι. Από το 1950-1955 ο Γρατσάνης Αντώνιος του Χρήστου, που τον διαδέχτηκε ο Γρατσάνης Πέτρος του Γεωργίου. Τελευταίος δραγάτης (1963-1990) ο Γρατσάνης Χρήστος του Αντωνίου. Έκτοτε εποπτεύει και το Ματσούκι ο αγροφύλακας της γειτονικής Κηπίνας Κώτσης Κωνσταντίνος.

5. Η κυριότητα

Δεν υπάρχει ιδιαίτερος τίτλος κυριότητας για τα χωράφια, αλλά αυτή έγκειται στην κατοχή και την νομή. Σε περίπτωση αμφισβήτησης οι γεροντότεροι μαρτυρούν για την κυριότητα, όπως δείχνει και το παρατιθέμενο κείμενο του 1852 (Εικ. 85)²⁶³:

«(Πέντε σειρές με παλιά Τούρκικη γραφή)

Διλοπιούμεν ή υποφενόμεν ματζουκιότες ὄλη κινὸς ὅπ δια τὴν λογοτριβὴν ὀποῦ ἤκεν ὁ Δημήτριος Κ. Κωσταδήμου μὲ δόσιν % Παπάζογλου διὰ τὸ χωράφι τοῦ Ἀθανάση Παπάζογλου εἰς τὸ σπουρέλη ὀποῦ τοῦ τὸ πουλήσαμε τοῦ ριθέντος Δημήτρη τὰς 3 αὐγούστου 1848 ὡς τὸ πολητίριον διαλαμβάνη.

261. Πρ. 22/27-4-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

262. Πρ. 11/23-4-1942 Κοινότητας Ματσουκίου.

263. Είναι η 2η σελίδα του εγγράφου· η 1η δημοσιεύτηκε εις Καλοῦσιου, μδ: 230. Ιδέ και α) σ. 72 (5) και β) σ. 96 (α, 5), όπου αξιόπιστοι και γηραλέοι κάτοικοι μαρτυρούν για τα παλιά σύνορα των χωριών.

«Βασίλην Κωσταδήμου βεβέωνω τὰ ὀπίσθεν.
 «κωνσταντίνου Κωσταδήμου βεβέωνω τὰ ὀπίσθεν
 «νασης Κωσταδήμου βεβέωνω τὰ ὀπίσθεν
 Δημήτριος Κωσταδῆμος Μουχαμπέρης βεβειόνο καὶ οἱ κώρια-
 νοί».

85. Η 2η σελίδα του εγγράφου της 14-9-1852 (20-9-1980).

Σήμεραν ἔθεορίθη ἀπὸ τοὺς πλέον γεροντοτέρους τῆς χώρας μας καὶ μαρτυροῦν ὅτι τὸ χοράφι ἦνε τοῦ Ἀθανάσιου Παπάζογλου ὡς τὸ πολητίριον διαλαμβάνη καὶ ὄχι τοῦ Γιάννη Παπάζογλου καὶ διὰ τοῦτο στερεονόμεθα τὸ πολητίριον ὅπου ἔχομεν διὰ τοῦ Δημήτρη Κ. Κωσταδήμου καὶ ὑποσχόμεθα ἢ ὑποφενόμενη νὰ διαφεντέχομεν τὸ ριθέντα Δημήτριον εἰς ὅτι ἐνόκλησιν ἤθελεν τοῦ ἀκολουθίση καὶ διὰ τοῦτο δίδομεν τὸ παρόν μας εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν του καὶ ὑποφαινόμεθα..

Ματζούκι τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1852.

(Ἀκολουθοῦν οἱ ὑπογραφές):

» Παπαδιμήτρη βεβαιῶ	» Γιαννῆς Παπαδημητρίου βεβεονό
» μήτρο μακρι βεβεονο	» Χρῆστος νακας βεβεόνο
» μήτρο μπουνταλά βεβεώνω	» σπηρο πανταζης βεβεονο
» μήτρος πηροτίς βεβεονό	» κοστακη κοροδέσις βεβεονο
» Γιάννη στραγαλης βιβιονό	» γηανη κοροβεσης βεβεονο
» ἀποστολος κωνστας Δήμας βεβεώνω	» γηοργακης μπουταλας βεβεονο
» κωστας πανταζης βεβεονο	» κοστακη μπουταλάς βεβεονο
» τόλις τζαντούλις βεβεόνο	» νηκολο παπας βεβεονο
» γληγορης πανταζης βεβεονο	» γηοργη παπας βεβεονο
» γιοργακίς τζατουλι βεβεωνω	» δημως κωνταξής πνηνήτα κρονών ης
τας φρένας μου βεβεώνω.
» Βασίλης Κωσταδημου βεβεωνω τὰ ὀπίσθεν	
» κώνστας πουταλάς βεβεώνω τὰ ὀπίσθεν	
» νασης στραγαλης βεβεονο τα ὀπίσθεν	
- Δημήτριος Κωστααντίνου Κωσταδήμας Μουχαμπέρης βεβαιόνο καὶ οἱ κώρια-
 νοί».

(Τόπος δύο Ὀθωμανικῶν σφραγίδων)
 (Στο περιθώριο ἐπάνω καὶ ἀριστερά)
 «γάβρι/ήλ ηγού/μενος / βήλιζα μαρπ/ρώ»

Η Πωλητήριον Αμυνήτων.
 Ο αυτών εδοχολογίων. Βασ. Παναγίας
 εδουληβα εις τιν εδουλητον Μαυριών
 ένα εδουλητον εις εδοχολογίον. Μαυριών εδοχολογίον
 με κ. Κοσταδουλητον αυτών εδοχολογίον. Δυντι δελ
 βοο εδοχολογίον.

εν εδοχολογίον. 18/6/62

Αγοραστή. Μαυριών. Πωλητήριον
 εδοχολογίον. 13/4/62
 εδοχολογίον. εδοχολογίον.

86. Πωλητήριο αγρού του 1962 (15-6-1980).

Για όσα χωράφια δεν ήταν φραγμένα, ή έλειπε ο προστατευτικός τοίχος της ξηρολιθίας, ενδεικτικά σημεία κυριότητας αποτελούσαν: τα παλούκια, σωροί από πέτρες, χαντάκια και αυλάκια, ένα δέντρο, κοτρώνι, το ρέμα ή το μονοπάτι.

6. Η αγοραπωλησία

Η πώληση ενός χωραφιού γίνεται με δυο μάρτυρες, που υπογράφουν με τον ιδιοκτήτη και αγοραστή σ' ένα απλό χαρτί, χωρίς συμβολαιογράφους και χαρτόσημα (Εικ. 86).

Η) Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Το άγονο έδαφος εξανάγκαζε τους Ματσουκιώτες να πετάνε σιγά-σιγά ο ένας μετά τον άλλο στον γκρεμό το αλέτρι, για να χρησιμοποιήσουν τα χέρια τους σε άλλες εργασίες περισσότερο επικερδείς (κτηνοτροφία, τυροκόμοι, εμπόριο, εργάτες, ταξίδια, κλπ.). Στις μέρες μας ελάχιστοι εξακολουθούσαν να καλλιεργούν λίγα χωράφια με σιτάρι και καλαμπόκι μέχρι το 1983. Έκτοτε όλα τα χωράφια κατάντησαν πλέον χορτολίβαδα ή βοσκότοποι, εξακολουθούν όμως να τηρούν τις γεωργικές ζώνες, πάντοτε για τα ζώα. Τώρα «μόνον μιὰ πείνα μπορεί νὰ εξαναγκάσει τούς Ματσουκιώτες νὰ γυρίσουν σπὴν καλλιέργεια τῆς γῆς»²⁶⁴.

86α. Οι Ματσουκιώτες καλλιεργούσαν με φροντίδα τη γη τους (1950).

264. Καλούσιου, γγ: *Η Έρευνα*, 6-10-1984, σ. 3 και *Πρωινά Νέα*, 7-10-1984, σ. 2.

86 β-γ. Γερές παραδοσιακές στέγες (30-8-1987)
και λεβέντικο σαμαρωμένο άλογο (27-8-1993).

VIII. Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ^{264α}

A) ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Η ανάπτυξη

Το 1805 ο Ληκ αναφέρει ανάμεσα στις δουλειές των Ματσουκιωτών και την κτηνοτροφία²⁶⁵. Παλιότερα η κτηνοτροφία στο Ματσούκι παρήκμαζε, γιατί αυτό περίσσευαν και βοσκότοποι για ενοίκιο²⁶⁶. Άρχισε να αναπτύσσεται από τις αρχές του 20ου αιώνα. Το 1931 ο Χρ. Σούλης από τις ασχολίες των Ματσουκιωτών αναφέρει μόνον την κτηνοτροφία²⁶⁷. Η μεγίστη ανάπτυξή της παρατηρήθηκε από το 1950 και εξής. Τώρα 60-70 οικογένειες (το 1/3 του χωριού) αποζούν από την κτηνοτροφία. Οι κτηνοτρόφοι του χωριού κατά περίεργο τρόπο αποκαλούνται *Βλάχοι* από τον υπόλοιπο μη κτηνοτροφικό κόσμο του Ματσουκίου, ωσάν αυτοί να μην είναι Βλάχοι. Έτσι συνδέεται η έννοια του Βλάχου με τον μετακινούμενο σκηνίτη κτηνοτρόφο.

Επειδή η Κοινότητα Ματσουκίου χαρακτηρίστηκε προβληματική από το 1982 και εξής επιδοτείται η κτηνοτροφία της από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ως εξής: το 1982 με 6.955.202 δρχ., το 1984 με 8.796.706 δρχ. κλπ.

2. Τα ζώα

Από τα μικρά ζώα υπάρχουν γίδια και κυρίως πρόβατα· δεν λείπουν γουρούνια και κότες. Στα μεγάλα ζώα αριθμούνται μουλάρια, άλογα, γαϊδούρια και τα βοοειδή (βόδια, αγελάδες, μοσχάρια). Τα μεγάλα ζώα που φορτώνονται (αλογομούλαρα κυρίως, αλλά και γομάρια) ονομάζονται *μεταγωγικά*²⁶⁸, *φορτηγά*²⁶⁹ και *φορτιάτικα*.

Όσον αφορά τον αριθμό, το 1955 είχαν δηλωθεί στην Κοινότητα μικρά ζώα 4.611 και μεγάλα 98. Το 1970 είχαμε: πρόβατα 12.100, γίδια κοπαδίσια 1500, γίδια οικόσιτα 289, βοοειδή 280, μουλάρια 175. Το 1983 είχαν δηλωθεί

264α. Καλούσιου, κδ. Ιδέ και Καρατζένη Ν., β.

265. Leake, A, 284: «...are employed... or in the care of sheep and goats».

266. Παπακώστα, 302. Οι βοσκότοποι υπολογίζονται σε 31.200 στρέμματα (Υδρίας).

267. Σούλη, β: 778.

268. Πρ. 71/14-11-1937 Κοινότητας Ματσουκίου.

269. Πρ. 8/3-3-1940 Κοινότητας Ματσουκίου.

87. Το τομάρι κουρεύεται για να δεχθεί ως τουλούμι τη φέτα (17-8-1985).
Ο τσέλιγκας Γεωργίου Αθανάσιος του Γεωργίου και δίπλα η γυναίκα του Βασιλική.

βοοειδή 447, πρόβατα 11.134, γίδια 1070. Για το 1993 έχουμε: βοοειδή 376, πρόβατα 10.493, γίδια 1256, μουλάρια 28, άλογα 24 και γαϊδούρια 11.

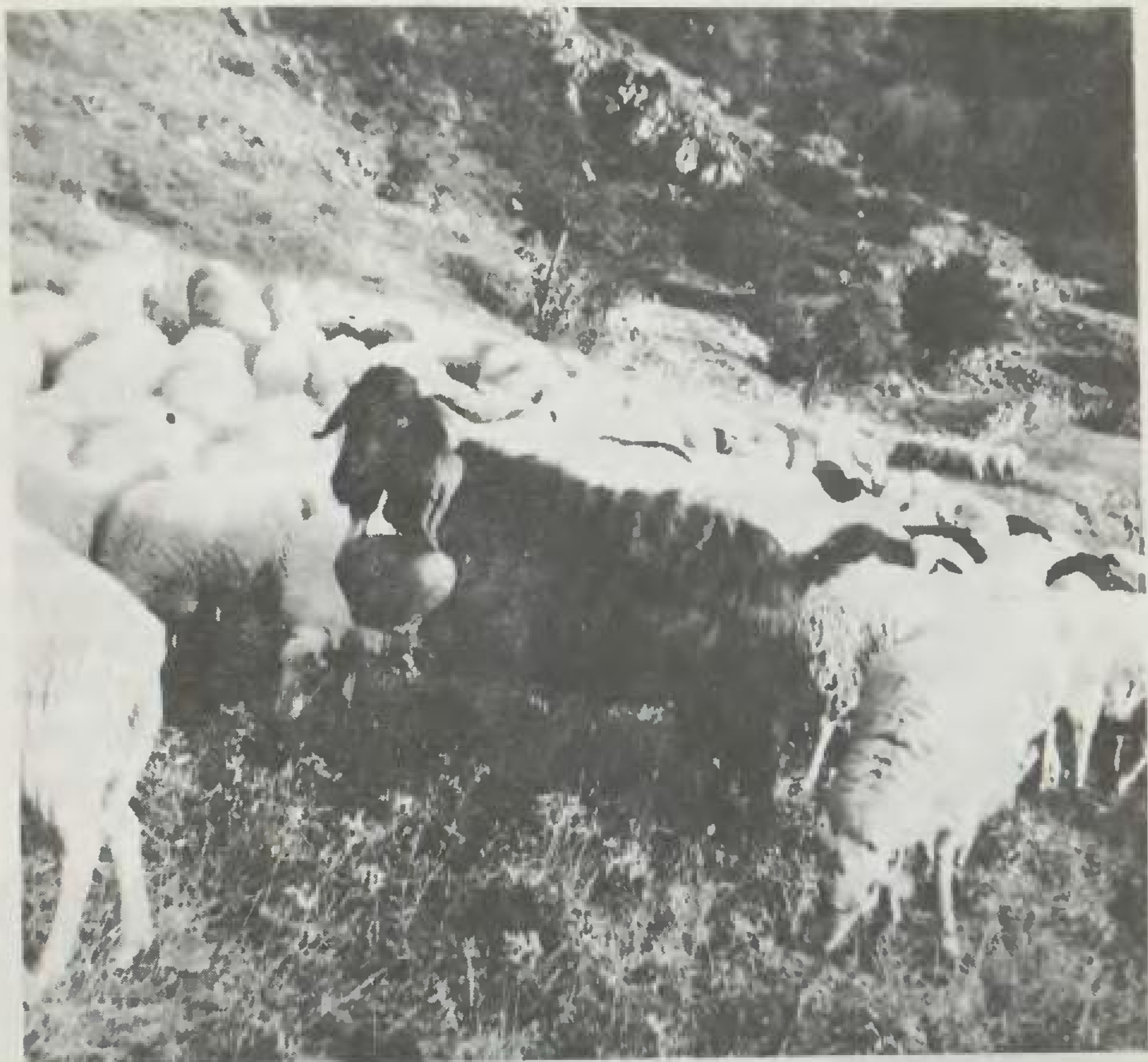
Τα παλιότερα χρόνια είχαμε «ως ἔγγιστα» α) το μεν 1937 ζώα μικρά 7.000, μεγάλα 600²⁷⁰, β) το δε 1940 μικρά 7500 και 850 μεγάλα²⁷¹.

Η αγοραπωλησία γίνεται στους Καλαρρύτες και τα Πράμαντα, ακόμα στα παζάρια Ιωαννίνων, Τρικάλων και Άρτας. Το 1918 ένας Ματσουκιώτης έφτασε από το χωριό στην ζωοπανήγυρη των Τρικάλων, για να πωλήσει ένα γουρούνι!

Τουλάχιστον μέχρι το 1945-1950 και στο Ματσούκι υπήρχε ζωοκλοπή. Ο μεγαλύτερος ζωοκλέφτης στο χωριό ήταν ο περιβόητος Χατζής (Χύτας Αθα-

270. Πρ. 71/14-11-1937 Κοινότητας Ματσουκίου.

271. Πρ. 8/3-3-1940 Κοινότητας Ματσουκίου.

88. Το γκιοσέμι, ο αρχηγός του κοπαδιού (Σπουρέλι, 15-8-1985).

νάσιος), που πέθανε στις αρχές του αιώνα μας.

Την Κυριακή 18 Αυγούστου 1985, ώρα 11 π.μ., μετά από πρόταση του κτηνοτρόφου της διασποράς Παππά Κώστα του Νικολάου (Αμπελώνας Λάρισας) ιδρύεται σύλλογος κτηνοτρόφων Ματσουκίου: *Η Αγία Παρασκευή*. Πρώτος πρόεδρος εκλέχτηκε ο Τσαντούλης Χρήστος του Δημητρίου.

3. Η κτηνοτροφία

Το καλοκαίρι, ακόμα άνοιξη και φθινόπωρο, τα ζώα τρέφονται στις ελεύθερες βοσκές.

Τον χειμώνα, εκτός από ό,τι βόσκαγαν έξω, κύριες τροφές ήταν: α) Το άχυρο. β) Οι καλαμποκιές (τα ρουκόφλα). γ) Ο σανός (το χορτάρι που έχει και τον καρπό, όπως βίκος, κριθάρι, κλπ.). δ) Το αγριόχορτο. ε) Τα ξώφλα (φύλλα της ρόκας). στ) Οι μπάτσες, τα χλωρά κλωνάρια από τα έλατα (Μηράντου, Βλάχ.).

Τα γίδια τάτρωγαν χλωρά, για τα γελάδια τις έβραζαν, για να φύγει η πικράδα, και ανακάτευαν το φύλλο (αγκάθι) με αλατισμένα πίτουρα. Πήγαινε-έλα στο δάσος δυο και τρεις ώρες και μέσα στις βροχές, τα κρύα, τα παγωμένα χιόνια και πολλές φορές στην πλάτη! (Εικ. 89α). ζ) Ο οξιός (βέσκος), που κολλάει στα έλατα. η) Η αριά (ρακίτα). θ) Τα πουρνάρια. ι) Τα φιλίκια.

Από το 1970-1975 οι συνθήκες διατροφής, για τα ζώα που ξεχειμάζουν στο Ματσούκι, έχουν βελτιωθεί κατά πολύ. Αγοράζουν τριφύλλια και καρπό (καλαμπόκι, κριθάρι, πίτουρα).

Επίσης σήμερα στα χειμαδιά τα γιδοπρόβατα καλοταΐζονται: τριφύλλι, καρπός (πίτουρα, καλαμπόκι, κριθάρι, βαμβακόπιτα, πούλπα) και γρασίδι

89. Ο «άρχικτηνοτρόφος» Τσαντούλης Δημήτριος του Χρήστου καβάλα στον ψαρή του (16-8-1971).

(κριθάρι, βίκος, βρώμη). Αλλά παλιότερα πεινούσαν, ό,τι βοσκούσαν έξω. Το 1945 επί παραδείγματι οι Τσαντουλαίοι έχασαν στην Κεχρινιά τον χειμώνα 180 πρόβατα από πείνα σε σύνολο 600.

Απαραίτητη τροφή είναι το αλάτι· φέρνει όρεξη για βοσκή, βοηθάει στον μαρκάλο και νοστιμίζει το κρέας.

4. Η σημασία

Στα ορεινά πάντοτε υπολόγιζαν τα ζώα και προ παντός εκείνα τα χρόνια, που κάθε άλλη συγκοινωνία, εκτός από αυτή με τα ζώα, ήταν ανύπαρκτη. Με αυτά οργώνουν και τη γή, από αυτά τρέφονται (γάλα, κρέας), ντύνονται με το μαλλί τους, το δέρμα χρησιμοποιείται για παπούτσια και τουλούμια, η κοπριά για λίπασμα και ψήσιμο. Και τα κέρατα είναι χρήσιμα: κατασκευάζουν γκλίτσες, λαβές για μαχαίρια και σουγιάδες, ενισχύουν από κάτω το ξύλο της γκλίτσας, ακόμα και για χώνι χρησιμοποιούνται, όταν γεμίζουν τα λουκάνικα. Η μεγάλη σημασία των ζώων αντανακλάται και στον καθορισμό της αγροτικής περιοχής σε ζώνες. Πολύ δίκαια λοιπόν η απώλεια των ζώων χαρακτηρίζεται ως *μεγάλη ζημία*²⁷². (Εικ. 395).

89α. Ακόμα και το χειμώνα του 1993 οι Ματσουκιώτισσες ζαλικώνονται τις μπάτσες από τα έλατα και μέσα στα χιόνια!

272. Πρ. 80/28-12-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

Β) ΤΑ ΠΡΟΒΑΤΑ

1. Γενικά

Ανάλογα με το χρώμα έχουμε κοπάδια *άσπρα* και *μαύρα*. Επίσης κοπάδια με *γαλάρια* πρόβατα, *στέρφα* και *σγούρια* (*σγουροκόπαδο*, που βόσκει στο *Σγουροτόπι*). Και τα κριάρια σχημάτιζαν το κοπάδι τους και στάλιαζαν στο *Κριαρόσταλο*²⁷³.

Σήμερα ο μαρκάλος των προβάτων γίνεται Απρίλιο-Μάιο, οπότε ο γέννος πέφτει Οκτώβριο-Νοέμβριο. Παλιότερα τα πρόβατα δεν ήταν καλοθρεμμένα, μαρκαλίζονταν όταν έστριβε (σκλήρυνε) το χορτάρι, τον Αύγουστο, και ο γέννος έρχονταν το Γενάρη.

Στα μέρη μας, κατά τον Ληκ, το 1805 «*το ετήσιο κέρδος μιας προβατίνας (yew) σ' αυτά τα βουνά υπολογίζεται ως εξής: δυο πιάστρα για το τυρί και το γάλα, τέσσερα πιάστρα για το αρνί και μισό πιάστρο για το μαλλί· από την οποία υπάρχει ένα καθαρό κέρδος πέντε πιάστρων*»²⁷⁴.

Στις 30-3-1986 για μια γαλάρα προβατίνα είχαμε α) Έξοδα: 50 δραχ. την ημέρα (από Οκτώβριο μέχρι Μάρτιο την ημέρα μισό-ένα κιλό καρπό και ενάμισι κιλό τριφύλλι, τον υπόλοιπο χρόνο βόσκει ανέξοδα). β) Έσοδα: 100 κιλά γάλα συνολικά x 76 δραχ. = 7.600 δραχ., το ένα αρνί = 5.500 δραχ., ένα ποκάρι μαλλιά 140 δραχ., κρατική επιδότηση 800 δραχ. Επομένως κέρδος 5040 δραχ. το χρόνο.

2. Οι τσελιγκάδες

Κατ' εξοχήν κτηνοτροφικές οικογένειες, στις οποίες ο γιος διαδέχεται τον πατέρα κοντά στο κοπάδι, είναι οι: Γκογκαίοι, Γρατσαναίοι, Μακραίοι, Νακαίοι, Ροβισαίοι και Τσαντουλαίοι. Το 1939 τρεις ήταν οι μεγάλοι τσελιγκάδες («*αρχικτηνοτρόφοι*»): Νάκας Σπυρίδων, Τσαντούλης Ιωάννης και Γεωργίου Σταύρος²⁷⁵.

Από τους σπουδαιότερους τσελιγκάδες ήταν οι: 1) Γκόγκος (ή Γεωργίου) Κώστας, Νίκος και Γιώργος, τρία αδέρφια (1950-1960), πρόβατα 1500. 2) Γεωργίου (ή Γκόγκος) Κωνσταντίνος του Αθανασίου (1940), 600 (Εικ. 351)· τον διαδέχτηκαν τα παιδιά του Αθανάσιος, Σταύρος και Χρήστος. 3) Νάκας

273. Και η εκδοχή *κρύος* στάλος, οπότε θα γραφεί *κρυαρόσταλο*.

274. Leake, A, 289-290.

275. Πρ. 24/7-5-1939 Κοινότητας Ματσουκίου.

90. Στα χειμαδιά το 1940 (Πηγάδια Στρογγυλοβουνίου).

Αναστάσιος (1935), 600. 4) Νάκας Νικόλαος του Δημητρίου (1960), 400. 5) Νάκας Σπυρίδων του Δημητρίου (1940-1955), 1200. 6) Παππιάς Βάιος του Αθανασίου (1960), 500. 7) Τσαντούλης Δημήτριος (Εικ. 89) και Ιωάννης του Χρήστου, αδέρφια: οι Τσαντουλαίοι βαστούσαν 1300 πρόβατα πριν από το 1940, μετά τον πόλεμο 600-800.

Επίσης την τελευταία δεκαετία: 1) Γεωργίου Σταύρος του Κωνσταντίνου, 450. 2) Γκόνγκος Ιωάννης του Γεωργίου, 300. 3) Γρατσάνης Βασίλειος του Χρήστου, 400 (Εικ. 93, 397). 4) Μακρής Απόστολος του Κωνσταντίνου, 300 και 5) Νάκας Απόστολος του Χρήστου, 200.

Στις 26-8-1993 είχαμε τους παρακάτω κτηνοτρόφους με πρόβατα: 1) Γεωργίου Αθανάσιος του Γεωργίου, 600 (Εικ. 87). 2) Γεωργίου Νάκος του Γεωργίου, 250. 3) Γεωργίου Νικόλαος του Γεωργίου, 280. 4) Γεωργίου Οδυσ-

σέας του Ευαγγέλου, 170. 5) Γρατσάνης Απόστολος του Αθανασίου, 350 (Εικ. 92α). 6) Γρατσάνης Θεόκλητος του Βασιλείου, 400. 7) Γρατσάνης Κωνσταντίνος του Βασιλείου, 250 (Εικ. 91). 8) Καλόγηρος Θωμάς του Σπυρίδωνα, 400. 9) Κωστίκας Ιωάννης του Γεωργίου, 200. 10) Μακρής Δημήτριος του Αλεξίου, 250. 11) Μακρής Ιωάννης του Γεωργίου, 270. 12) Μακρής Κωνσταντίνος του Αποστόλου, 250. 13) Μακρής Σωτήριος του Αποστόλου, 250. 14) Νάκας Απόστολος του Νικολάου, 400. 15) Νάκας Δημήτριος του Νικολάου, 400. 16) Νάκας Σωτήριος του Νικολάου, 400. 17) Νάκας Χαράλαμπος του Νικολάου, 300. 18) Νάκας Χρήστος του Αποστόλου, 200. 19) Παπαδημητρίου Παντελής του Αντωνίου, 300. 20) Ροβίσης Αθανάσιος του Δημητρίου, 400. 21) Ροβίσης Βάιος, Δημήτριος και Κωνσταντίνος του Χρήστου, 400. 22) Ροβίσης Σωτήριος του Δημητρίου, 400. 23) Τσαντούλης Απόστολος του Μιχαήλ, 400. 24) Τσαντούλης Δημήτριος του Πέτρου, 300. 25) Τσαντούλης Κωνσταντίνος του Δημητρίου, 170. 26) Τσαντούλης Ναπολέον του Κωνσταντίνου, 150. 27) Τσαντούλης Παντελής του Δημητρίου, 170 (Εικ. 28γ). 28) Τσαντούλης Σταύρος του Δημητρίου, 300. 29) Τσαντούλης Χρήστος του Δημητρίου, 270 (Εικ. 95). 30) Τσιλιγιάννης Απόστολος του Γεωργίου, 270. 31) Τσιλιγιάννης Παναγιώτης του Χρήστου, 270.

Η παραπάνω κτηνοτροφία είναι μετακινούμενη. Τώρα ξεχειμάζουν στο χωριό μόνον 200 πρόβατα.

90α. Πέτρινη στρούγκα στα Κριθαρια (28-8-1993).

91. Ειδυλλιακή σκηνή από την κτηνοτροφική ζωή: φλογέρα ο Γρατσάνης Κώστας του Βασιλείου, γνέσιμο η Μαριγώ Καλόγηρου (Δίπλα στο ποτάμι της Γκούρας, 15-8-1985).

Γ) ΤΑ ΓΙΔΙΑ

Ο Ληκ θυμάται το γίδινο γάλα που έφαγε στα βουνά μας, κατεβαίνοντας από την Κακαρδίτσα το πρωί της 13ης Αυγούστου 1805²⁷⁶ και εγώ τα καλοκαίρια στο Ματσούκι το γιδίσιο ξυνόγαλο.

1. Τα κοπαδίσια

Το 1970 έτρεφαν 5-6 οικογένειες 1500 γίδια σε κοπάδια (όχι οικόσιτα).

Στις 26-8-1993 βαστούν κοπάδια με γίδια: 1) Γρατσάνης Θεόκλητος του Βασιλείου, 250. 2) Κωστίκας Ιωάννης του Γεωργίου, 100. 3) Πυρώτης Γεώργιος του Χρήστου, 360. 4) Τσαντούλης Απόστολος του Μιχαήλ, 250.

Τώρα στο χωριό ξεχειμάζουν μόνον 100 γίδια (η παραπάνω κτηνοτροφία μετακινείται τον χειμώνα).

92. Άρμεγμα οικόσιτων γιδιών στο Κατσίκι (14-8-1971).

276. Leake, A, 289.

Πριν από τον πόλεμο του 1940 κοπαδίσια γίδια είχαν: 1) Βενετικός Δημήτριος του Γεωργίου, 200. 2) Μακρής Νικόλαος του Δημητρίου, 200. 3) Μπουτσώλης Ευάγγελος του Νικολάου, 100. 4) Παππιάς Γεώργιος του Δημητρίου, 200. 5) Παππιάς Σπυρίδων του Γεωργίου, 200. 6) Τσαντούλης Κωνσταντίνος του Γεωργίου, 200.

Τις τελευταίες δεκαετίες: 1) Βενετικός Πέτρος του Γεωργίου, 200. 2) Κωσταδήμας Παντελής του Ιωάννου, 200. 3) Μακρής Νικόλαος του Δημητρίου, 200. 4) Μακρής Σπυρίδων του Νικολάου, 200. 5) Μπουτσώλης Χρήστος του Ευαγγέλου, 100. 6) Νάκας Σωτήριος του Νικολάου, 150. 7) Τσαντούλης Χρήστος του Κωνσταντίνου, 70. 8) Τσιλιγιάννης Παναγιώτης του Χρήστου, 100.

2. Τα οικόσιτα

Κάθε οικογένεια στο Ματσούκι κρατάει και σήμερα από 2-3 γιδούλες για το σπίτι. Το 1970 τα οικόσιτα γίδια ήταν ακριβώς 289, το 1985 230 και το 1993 85.

Το καλοκαίρι υπήρχε ειδικός γιδάρης, που πληρώνεται κατά κεφαλή. Το 1970 έπαιρνε 70 δραχ. τη γίδα. Αλλά από το 1974 μέχρι τώρα τα βόσκουν με την σειρά οι κάτοικοι: γίδα και μέρα (Εικ. 92, 184ξ, 411α).

92α. Το πέτρινο στέγαστρο με την τσιμεντένια σκεπή στα Κριθάρια υποδέχεται τη Ματσουκιώτικη νεολαία των Τρικάλων (12-8-1971). Όρθιος ο κτηνοτρόφος Γρατσάνης Απόστολος του Αθανασίου, στην άκρη ο Ροβίσης Κώστας του Γεωργίου.

Δ) ΤΑ ΑΛΛΑ ΖΩΑ

1. Τα βόδια

Τα χρησιμοποιούν στο όργωμα και τα βόσκει ο γελαδάρης στο βοϊδολίβαδο. Το 1925 ήταν 70 ζευγάρια, που περιορίστηκαν σε 30 το 1965.

2. Τα γελάδια

Από τις αρχές του αιώνα μας αντικατέστησαν σιγά-σιγά τα βόδια. Χρησιμοποιήθηκαν στο όργωμα και ενίοτε στο αλώνισμα.

Κοπάδι με 200 γελάδια έχει τώρα ο Πυρώτης Γεώργιος του Χρήστου. Μερικοί άλλοι κρατούν από 5-20 γελαδικά.

Τα οικόσιτα γελάδια φύλαγε το καλοκαίρι ο γελαδάρης· το 1986 πληρώνονταν 1400 δραχ. για κάθε κεφάλι. Έκτοτε καταργήθηκε και ο γελαδάρης, ο καθένας τα βόσκει μόνος του.

93. Ο τσέλιγκας Γρατσάνης Βασίλειος του Χρήστου (17-7-1986).

Στο χωριό ξεχειμάζουν τώρα περίπου 70 γελάδια (τα παραπάνω μετακινούνται τον χειμώνα).

3. Τα μουλάρια

Παλιότερα, που δεν έφτανε το αυτοκίνητο στο Ματσούκι, ήταν εντελώς απαραίτητα. Κάθε σπίτι κρατούσε 1-2 μπλάρια. Αλλά και αυτά σιγά-σιγά άρχισαν να λιγοστεύουν με την κατασκευή των αυτοκινητόδρομων. Τα 200 μουλάρια του 1968 περιορίστηκαν τώρα σε 28. Το 1986 ο τελευταίος βαλμάς (βοσκός μουλαριών) έπαιρνε για κάθε κεφάλι 1400 δραχ., περίοδος βοσκής 1 Ιουνίου μέχρι 1 Αυγούστου (Εικ. 92).

4. Τα άλογα

Σήμερα περιορίστηκαν σημαντικά, μόνον 24, παλιότερα ήταν περισσότερα (Εικ. 86γ, 89, 93).

5. Τα γομάρια

Πολύ κατάλληλα για μικροδουλειές. Το 1960 ήταν 100, τώρα έμειναν μόνον 11 (Εικ. 189, 194β).

93α. Ο Βλαχοτσέλιγκας ανεβαίνει στα βουνά (Μάιος 1970).

Ε) ΟΙ ΘΕΡΙΝΕΣ ΒΟΣΚΕΣ

1. Ο καθορισμός

Οι βοσκές του καλοκαιριού ονομάζονται *θερινές* ή *καλοκαιρινές βοσκές*, *θερινά* (καλοκαιρινά) *βοσκοτόπια*, *στάνες*, *στανοτόπια*, *μανδριά* και *ποιμνιοστάσια*. Απέχουν από το χωριό με τα πόδια από μία μέχρι τέσσερις ώρες. Αλλά ήδη το 1980 τα Κριθάρια είχαν αυτοκινητόδρομο. Το 1983-1984 ο ορεινός κτηνοτροφικός δρόμος από τα Κριθάρια πέρασε στον Μεσόκαμπο και Μπισκέφιανα και έφτασε στην Αφεντική και Τροϊλα. Το 1988 ανοίχτηκε δρόμος για αυτοκίνητο μέχρι τα εξωκλήσια της Παναγίας (διακλάδωση του δρόμου για Κριθάρια) και του Αγίου Θεοδώρου.

Κάθε χρόνο από την Κοινότητα καθορίζονται με πράξη οι θερινές βοσκές (Εικ. 94), διότι μπορεί να παρατηρηθεί αυξομείωση του ζωικού κεφαλαίου ή να συντρέχουν και άλλοι λόγοι. Αυτές είναι οι παρακάτω εννιά:

α) **Ο Μεράς.** Εκτείνεται μεταξύ της γεωργικής ζώνης του Αγίου Νικολάου και τα Κριθάρια. Εδώ υπάγονται οι τοποθεσίες *Στρούγκα Μεγάλη* και *Κυρ-Γκρόσου*. Στο Μερά βόσκουν τα οικόσιτα ζώα, οι άλλοι θερινοί βοσκότοποι διατίθενται για τους κτηνοτρόφους.

β) **Τα Κριθάρια.** Το καλύτερο μαντρί, τόπος αρκετά ήμερος και προσηλιακός (Εικ. 90α). Έχει τρεις βρύσες με ποτιστικές κοπάνες (οι δυο του 1963, η τρίτη το 1983) και μια άλλη πάνω στην παλιά Βλαχόστρατα· επίσης ένα κανονικό στέγαστρο με δυο ευρύχωρα δωμάτια (1965, Εικ. 92α) και δίπλα στο *Κριαρόσταλο* ένα μικρούλικο (1983). Εδώ ανήκει και η τοποθεσία του *Λεβέντη*.

γ) **Το Σγουροτόπι.** Βρίσκεται προς τον Άγιο Κωνσταντίνο, μέρος ξερβό, αλλά κατάλληλο για τα σγούρια.

δ) **Τα Μπισκέφιανα** (ή τα *Πισκέφιανα*). Μετά τα Κριθάρια δεύτερα σε ημερότητα, πάνω από την Τραγουδάρα και το Σουρίνο. Έχει ένα στέγαστρο. Εδώ ανήκουν: ο *Μεσόκαμπος*, ο *Σταυρός*, ο *Οβραίος*, το *Πριτσιαλιούσι*, τα *Καγκέλια*. Επίσης το *Φαρμακόλακκο*· στα βουνά όταν φύγει το χιόνι και δεν βρέξει τότε τα πρόβατα παθαίνουν χιονίστρες, «δηλητηριάζονται». Ακόμα η *Ασφάκα* (μικρή και μεγάλη) και η *Καλή λάκκα*.

2077

ἀποφ. πραξ. 8

Ἐπιτοκοῦνται τὰ 3. μαρτίου 1940
 Ἡ γερμανὴ διοίκουσα ἐπὶ τὴν κοινότητα
 τῆς κοινότητος, συγκαλεσθεῖσα ἐν τῷ προέδρῳ αὐτῆς, ἐσυρ-
 γόντων. Κινηθῆναι καὶ τὴν μετὰ αὐτῆς κινῆσαι
 τὸ παρ. τ. εἰς τὴν ἐπιτοκ. παρθεμυρίων, συνεθε-
 ρα εἰς συνεσφίον ἐν τῷ κοινοτικῷ γραφεῖῳ τῷ
 προέδρῳ ἐπισημασμένον ἵνα προβῆ εἰς τὴν ῥύθμι-
 σιν τῶν πρώτων ἀρχῶν τῶν κοινοτικῶν βουλῶν
 καὶ εἰσὸς ἐξουσιοδοτήσῃ διατάξαι κατὰ τὰ ἰσχύ-
 οῦσα διὰ τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος,
 ἔδωκα συστάσει τῷ ἐκτελεστικῷ νόμῳ 1010/1937
 "περὶ κινήσεως ἐξουσιοδοτήσεως" διὰ τὴν ἔγ-
 κλησιν πρώτων τῶν ἀρχῶν ἀδικοῦσιν τῆς
 περιοχῆς μαροῦνται.

17180
 8/5/40

ἀποφαίνεται

Ὅρισα τὸν πρώτον τῶν ἀρχῶν τῶν βο-
 οῦν κοινότητος διὰ τὴν ἀρχὴν 1940-1941 ἢ τὴν (ἑκατὴ) μερῶ
 ἀπὸ 1^{ης} ἀπριλίου 1940 μέχρι 31 μαρτίου 1941. καὶ μετρηθῆ
 Α: 1) βεβαίωσι ἐξουσιοδοτήσῃ τῶν βο- κ.λ.π. ἐπιτοκ-
 οῦσιν τῶν πρώτων τῶν ἀρχῶν βου- οῦς
 τῶν πρώτων τῶν ἀρχῶν τῶν ἀρχῶν ἀπὸ τῶν πρώτων
 ἀπὸ τῶν πρώτων, 1) κριτικῶν, 2) μο- κῆρας /
 οῦσιν, καὶ 3) ἑξουσιοδοτήσῃ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀρχῶν
 14000 πρώτων συνεσφίον τῶν πρώτων μετ-
 ἀρῶν τῶν πρώτων ἐπιτοκ. εἰς τὸν ἀρ-
 ριθμὸν τῶν πρώτων καὶ μετὰ τῶν πρώτων ἀπὸ
 τῶν τῶν ἀρχῶν, μετὰ τῶν πρώτων ἀπὸ
 1000 7500 πρώτων ἀπὸ τῶν πρώτων 850.

HT

Ques

2) Εἰς τὸ Λειβάδιον "μερῶν" μετὰ ἀρτίων ἀργυρονομίᾳ ἀπὸ τοῦ ἀποθέου "θεῶν" ἢ αἰθροραχ. εἰς Σαῖαν Ἀράστη, καὶ εἰς τὸν εἰς Σαῖαν ἐξωραχ καὶ εἰς ὄραχ πρὸς τὰ κατὰ τὴν εἰρημα εἰς ἀποραχίᾳ καὶ αἰθροραχ (εἰς ποταμὸν) θεῶν εἰς ἄραχ μετὰ συμφορῆς τῶν πρώτων καρπῶν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν κατὰ τὴν μετὰ τὴν συμφορῆς τῶν πρώτων καρπῶν ἐπιτρέπεται εἰς τὸ ἀπὸ Λειβάδιον ἢ βοσκῆ τῶν μωρῶν τῶν τῶν καρπῶν.

3) τὸ Λειβάδιον μαρτυροῦν (πρὸς τὸν κοροδεϊβάδον) θεῶν ἀπὸ τοῦ ἀποθέου ἢ κοροδεϊβάδον ἀπογορευμῆς τῶν βοσκῶν παρὸς τῶν μωρῶν καὶ μετὰ μετὰ τῶν συμφορῶν καὶ συμφορῆς τῶν πρώτων προϊόντων εἰς βοσκῆς μωρῶν τὰ μετὰ τῶν τῶν καρπῶν εἰς τὸ ἀπὸ Λειβάδιον καὶ μετὰ τῶν συμφορῶν τῶν πρώτων καρπῶν ἐπιτρέπεται ἢ βοσκῆ καὶ τῶν μωρῶν τῶν τῶν καρπῶν εἰς τὸ ἀπὸ κοροδεϊβάδον.

Π. μετὰ τῶν κο-
πῶν καὶ συμφο-
ρῶν καὶ χόρτων,
εἰς τὸν ποταμὸν
εἰς τὸν ποταμὸν
εἰς τὸν ποταμὸν

β!

1) Εἰς τὰς ἑσπερμῆς ἀγροῦς πρώτων καὶ δ-
μῶν καρπῶν ἀπογορευμῆς καὶ τῶν
πρὸς τὸν (μεσοραχί), ἀπογορευμῆς ἢ παραμῶν,
καὶ ἢ βοσκῆ παρὸς τῶν μωρῶν καὶ μετὰ μετὰ,
τῶν τῶν ἀπογορευμῶν κατὰ τὸν χρόνον τῶν
ἀπογορευμῶν τῶν ἀγρῶν, καὶ τῶν ἀπογορευμῶν τῶν
κατὰ τὸν χρόνον τῶν συμφορῶν τῶν καρπῶν, ἢ
τῶν καὶ τῶν καὶ εἰρημῆς τῶν (φορτῆς) κατὰ
τὸν χρόνον τῶν ἀναπαυδῶν, εἰς ὅσον προδο-
δεμῆς ἐπὶ τὰς ἀγροῦς διὰ τῶν πρώτων τῶν

I

Σελ. 7

απορροιας, τα δε' ελεγμένα φορητά' για τα
εργαστήρια κατά τον χρόνο της κατασκευής
θα συγκαταστήσει παρά των εργαζομένων
απορροιας ως αδέσποτα. —

2) Μια των εργαζομένων των πρώτων σόου
κ.τ.λ. εταρμίαν άρτων θα επηρεάσει
εξ της άρτης τουτος η βόσκος των αιώσι-
των μισών και μεζώντων των κοραίων
και κοινοτήτων, μια δε' των συμμοχών
και των ογώνων προϊόντων (ορατοί του κ.τ.λ.
και του ζευγαίου άρτου, και βεβαωμένη
τουτος παρά των εργαζομένων απορροιας
δυσμην η συμμοχών, θα επηρεάσει η βό-
σκος παρὸς των η' εταρμίαν εινδε'
των κοραίων κοινοτήτων, εξ άπαι-
τουθ' εταρμίαν άρτων πρώτων και ογώνων. —

3) Πάντα δε' η βόσκος παρὸς των ε' των
άρτων ην η' εταρμίαν η καλλιέργεια στα πρώτων
και ογώνων, ην των βόσκων και ην
η' εταρμίαν ην καλλιέργεια τουτος. —

4) Αι άμειόμενα άμειάδες των κοραίων
θα βόσκοντα η των δεύς "Νίπρι" παρά του
ποταμού η των "Σίνα" και του ούρματος και
εξ των δεύς Συγάρω, Κονίμω, Αγιον θρόνον
Συάδες, μονής Βεϊνί, και άπορροιας η βόσκος
των άρτων των η' των άνω δεύς από ε' άπαι-
1940 μέχρι συμμοχών των πρώτων και ογι-
μων κοραίων. —

5) Αι αιώσιμα άρτων θα βόσκοντα ούκ ε' βό.

#

17/1/60
11/1/60

Βασιλ

μον και πρωτα και το εδμον τον χειρισμο
 β) ες το λειβαδον ευχαρ και την κοπην
 του χορου, απαγορευεται να υποχωρη ο χορος
 απο τις παραβολας των ερπουομιων επι αυτων
 ετοιμασιαι κοινοτισμας, ηδη των ιδιο-
 μιων των αυρων ες ους μονον επιτρεπται
 δυνατη χορον εν των παραβολων των αυρων
 των παρως. — και

γ) ες τα κοροζειβαδα κοινοτισμας "μπαντι-
 μα"; ευχαρ, και οχυμοδισκ", η εταρξ της
 κοπης του χορου, υπο των κωδισμων, διατηρηθη
 δημοκρατικως του προσφου της κοινοτισμας, δι
 ης θα οριση τον χρονον της κοπης δι' ενατος εν
 των ανω λαβαδων, τα οβρατα της αροτιμης α-
 βραμεις ειναι υποχρεωμενα να ζυγαφωσθη
 τα ανω κοροζειβαδα. —

Γ!

1) Απαγορευεται η κοση παρως φωου μι-
 κρον και απο 14 μαϊου 1940 και μεχρι 14
 Σεπτεμβριου 1940, ηδη των μικρων φωου
 της "Αγίας Παρασκευης", απο δεον τρασημον
 ε, οδα και εν ες ευχιας, λαβουσο, και οχο-
 δραμα ες εανδαν και εναντη οχοδραμα
 χειραν διαφυα και τον ανησασο ευα-
 ης διαυρον ευχερο Αηοι δεοδωρον και
 και εν ης ες δεον τρασημον εντα κωδισμα. —

2) Απαγορευεται η ημνος εν των ευαδων
 οχυμιατον, μερηνες, ευχαρ, Αηιον κωδισμα,
 διασαινα, ευχαρ ες καρμιων, βορζοπαυ,
 και εναντη διαφαια, ες ερεορζατα γε-

++

ράσιμον, καίτοι τὰ καὶ ἄνω γέφυραν κερ-
γίμων, ἐξοπλισμὸς γέφυρα στεγνὰ, καί
τὸν ἀνίσταρον εὐαίε, εὐαυρόν, εὐμυέτο,
ἀπορ θεοδύρον, Βορζόπου. —

3) Προσδιορίζει πρὸς ἄλλα βοσκηθῆσαν
τὸν τὴν καὶ βοσκηθῆσαν τὸν τὸν, α) ἴσοι-
θα, β) Ἰαμυάδα, γ) Ἰαμυάδα, καί δ) Ἰα-
μυάδα - παρσίον, μὴ ἀνέκαθεν ἐν-
αὐτὰ ὅρια εἴ τις θεύοντα ἐνοσησθεῖ
διὰ ἠποδοτικῆς ἐπιμετησίας ἐκτελεσθεῖ-
σονται ἐν ταῦτα. —

4) Ορίζει ἡμέραν εἰσόδου τῶν ποιμητῶν
ἐν τῷ θεοῦ τῷ τῷ "Κριθάρια, ματοσεύγια,
καὶ Ἰαμυάδα," τῆ 10^η μαΐου 1940. —

5) Διαιρεῖ τὴν ἀγρονομικὴν περιεχθῆσαν
καὶ τὸν τῷ τῷ, εἰ δύο ἀγρονομίαι, θέσει
α) Ἰαμυάδα Ἰαμυάδα καὶ β) Ἰαμυάδα
εἰ ἂν θέσει ἐν περιεχθῆσαν καὶ Ἰαμυάδα
ἀνέκαθεν ἔδωκα γενήσονται ἢ ὅτι ὅτι διὰ
πρῶτον καὶ δευτέρου καρπῶν. —

6) Ἀπαγορεύεται ἡ συλλογὴ τῶν τῶν ἐν τῶν
ἀγρῶν, καὶ ἐν τῶν ἀγρονομίᾳ, θέσει Ἰαμυάδα
Ἰαμυάδα. — Ἡ παρ εἰς ἀπο-
στοπῆ μὴ εἰς τὴν προετασθῆσαν
τῶν ἀγρονομίᾳ συμφερόντων τῶν
καρπῶν ἢ ἐπιμετητῶν τῶν ἀνθρώπων
διὰ τῶν, ἀντίθετα εἰς τὰ ὅρατα.
ἀγρονομίᾳ ἀεὶ ἀγρονομίᾳ τῶν καὶ τῶν τῶν
μας, τὸν δὲ ἔχει ἔχει ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων

+

2007

Επιτάσεις & τὸν πρόεδρον τῆς Κοινότητος.

2!

1) Ὅταν διαιτῆται ἐπὶ τῶν μικρῶν ψῶν τῶν συνδημοτῶν μέχρι τοῦ ὅριδος 30, δραχμῶν μέχρι δὲ τοῦ ὅριδος 150, δραχμῶν 8, ἄνω τῶν 150, δραχμῶν 10, δι' ἕνατος μικρῶν ψῶν ἔξαιρουμένων (5) πέντε μικρῶν ψῶν ἕκαστον συνδημοτόν. —

1) βοσκῆ
2) βοσκῆ
3) βοσκῆ
4) βοσκῆ

2) Ἐπὶ οὗ ὅταν διαιτῆται βοσκῆς ἐπὶ τῶν μεγάλων ψῶν δραχμῶν 15, μέχρι τοῦ ὅριδος 15 δι' ἕνατος μεγάλων ψῶν, δραχμῶν 20, πέντε τοῦ ὅριδος 15, μεγάλων ψῶν ἔξαιρουμένων δύο (2) μεγάλων ψῶν ἕκαστον συνδημοτόν. —

3) Ἐπὶ οὗ ὅταν διαιτῆται βοσκῆ ἐπὶ τῶν ἐπαροδημοτῶν πέντε καὶ μέχρι τοῦ ὅριδος 40 μικρῶν ψῶν καὶ 5 μεγάλων ἑξὸς διδάσκει τῶν συνδημοτῶν, ἕως δραχ. 10 δι' ἕνατος μικρῶν ψῶν καὶ δραχ. 30 δι' ἕνατος μεγάλων, πέντε δὲ τοῦ ὅριδος τούτου εἰς τοὺς ἐπαροδημοτῶν ἐπὶ τῶν μικρῶν ψῶν δραχ. 20 καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων δραχ. 50, δι' ἕνατος ψῶν,

4) Ἐπὶ οὗ ἐπὶ τῶν ἐπαροδημοτῶν (μισοαλλῶν) ψῶν ὅταν διαιτῆται βοσκῆς ἐπὶ οὗ μικρῶν ψῶν καὶ δραχ. 40, ἐπὶ τῶν μεγάλων ἔξαιρουμένων ἐπὶ οὗ μικρῶν ψῶν τῶν ἐπαροδημοτῶν μὴ δισκομίσθων τοῦ καλοῦ τῶν ἀποσταλῶν τῆς δημοτικῆς διαιτήσεως βοσκῆς συγκρίτως πρὸς τῶν συνδημοτῶν διὰ τὸ ἀνεπιτηδῆ αὐτοῦ μέρος τοῦ ἐπαροδημοτῶν. — Ἄλλα εἰδησιὰ περιεχόμενα ἐν τῇ φησὶν εἰς τὸν αἰνεῖσθαι πρόεδρον. —

→ πρόεδρος
Κωνσταντῆ Βλάχου

→ ὁ μισθωτής
Κωνσταντῆ Βλάχου

ε) **Τα Πλατάνια - Το Δάσος.** Πέρα από το Ματσουκιώτικο ποτάμι, Νοτιοδυτικά του χωριού. Εδώ περιλαμβάνονται: το Φαρμάκι (ή η Φαρμάκη), σπανή κορφή με πολλούς κεραυνούς, το ελάτινο δάσος (Παρίσ'), το Χελιμόδι και η Γκατωνίστα. Στο Λόγγο είναι δυο βρύσες με ποτιστικές κοπάνες: στην Κερασιά (Μεγάλη Κατωνίστα, 1980) και στο Εικόνισμα (1984). Υπάρχει και η πέτρινη βρύση του Παρέσ' (1989).

στ) **Η Σκάρφη.** Το όνομα από το ομώνυμο φυτό. Βρίσκεται στην Πλάκα τη μεγάλη (Βλάχ. Πλοάτσια μάρι), εκτεταμένη τοποθεσία, αλλά χωρίς νερό. Εδώ βρίσκεται και η Πιζούλα.

ζ) **Η Λαγκάδα.** Ανάμεσα Σκάρφη και Τροϊλα. Καλές λάκκες με χορταράκι νόστιμο και με απόδοση στο γάλα. Το 1994 κτίστηκε στέγαστρο.

η) **Η Τροϊλα.** Τα πρόβατα καθώς πέφτουν στη λάκκα τρογουρίζουν (φέρνουν γύρα στο ίδιο μέρος). Η βρύση με την ποτιστική κοπάνη κατασκευάστηκε το 1968.

θ) **Η Αφεντική.** Σ' αυτήν ανήκουν οι βοσκές: η *Ημερη Φλοέρα*, το *Φώτο*, τα *Κατώγια*, η *Λούτσα*, τα *Μέγα Πλάια*, τα *Γκαλιμάνια* (συγκεντρώνονται τα πουλιά γκαλιαμάνες), τα *Πέντε πύργια*. Ο βοσκότοπος της *Κακαρδίτσας* υπολογίζεται στην Αφεντική, αλλά και στην Τροϊλα. Το 1964 κατασκευάστηκε στέ-

95. Ο κτηνοτρόφος Τσαντούλης Χρήστος του Δημητρίου με το κοπάδι του στα Κριθάρια (28-8-1993)

γαστρο, στο οποίο προστέθηκε το 1984 και τρίτο δωμάτιο, κοντά του η βρύση του 1964, χωρίς ποτιστική κοπάνα.

Σύμφωνα με την παράδοση, που διατηρείται και τώρα ζωντανή στο Μαιτσούκι, η ονομασία οφείλεται στον αφέντη Αλή πασά, που άρπαξε αυθαίρετα και τούτον τον τόπο: « Έκ τοῦ ἐλευθέρου χωρίου Μαιτσουκίου ἀπέσπασε θερινὴν βοσκήν, ὑπὸ τὸ φιλικὸν (!) πρόσχημα, ὅτι θὰ εὐχαριστῆται πολὺ νὰ ἀντικρύζη

96. Ο μπουτινέλος, όπου χτυπιέται το γάλα με το βουρτσόξυλο (16-8-1971)

(ἐκ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἀνακτόρου του) τὰ εἰς αὐτὴν βόσκοντα πρόβατα. Ἐκτοτε δὲ αὕτη εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀφεντική»²⁷ (Εικ. 19δ).

2. Η μοιρασιά

Παλιότερα ο κτηνοτρόφος ἔτρεχε να πιάσει τον τόπο, πράγμα που δημιουργούσε παρεξηγήσεις. Αργότερα συνεννοούνται μεταξύ τους ἢ κυρίως ρίχνουν κλήρο. Μαζεύονται την Κυριακή των Βαΐων στην Αμφιλοχία και βάζουν πέντε λαχνούς: α) Κριθάρια-Σγουροτόπι, 2.000-2.500 γιδοπρόβατα β) Μπισκέφιανα, 3.000 γ) Αφεντική-Τροῖλα-Κακαρδίτσα, 3.000-3.500 δ) Λαγκάδα-Σκάρφη, 2.500-2.800 ε) Πλατάνια-Λόγγος, 1.200-1.500. Πάνε κυρίως κατὰ ἀδελφικάτα (Ροβισαῖοι, Νακαῖοι, Γκογκαῖοι, Τσαντουλαῖοι, Γρατσαναῖοι, Μακραῖοι) και συμπληρώνουν με μικρότερους κτηνοτρόφους. Κάνουν τέσσερις μάνες (παρέες) και μια μικρὴ ουδέτερη, πέντε. Η μοιρασιά ισχύει ἀπὸ τον Μάιο μέχρι τέλος Αυγούστου-Σεπτέμβριο, ὁπότε σκορπάει και ο καθένας βόσκει ελεύθερα.

Για καλύτερη τακτοποίηση της διανομῆς των βοσκότοπων συντάσσεται και σχετικὴ Πράξη της Κοινότητας. Παραθέτουμε αὐτὴν του 1939:

«Ἀριθ. Πραξ. 24

Ἐν Μαισουκίῳ τῇ 7 Μαΐου 1939

Ἡ τριμελὴς Διοικούσα ἐπιτροπὴ Κοινότητος Μαισουκίου, συγκειμένη ἐκ τοῦ προεδρου αὐτῆς Γεωργίου Ιω. Κωσταδήμα και τοῦ μελοῦς Σπυρ. Παπαδημητρίου, τοῦ δὲ μέλους Κων. Ιω. Παπᾶ ἀπόντος, συνελθοῦσα ἐν τῷ Κοινοπκῷ γραφεῖῳ εἰς συνεδρίασιν τῇ προσκλήσει ὑποβαλλόντος εἰς αὐτὴν τὸ ἀποσταλὲν ἐξ ἄρτης ἰδιωτικὸν συμφωνητικὸν τῶν ἀρχικτηνοτρόφων κατοίκων κοινότητός μας 1) Σπυριδωνος Νακα, 2) Ιωάννου Τσαντούλη, και 3) Σταῦρου Γεωργίου, κανονίζον τὴν διανομὴν τῶν θερινῶν βοσκῶν Κοινότητός μας, κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1939 μεταξὺ τῶν κτηνοτρόφων, ἐζήτησεν ὅπως ἡ ἐπιτροπὴ ἀποφανθῇ, ἐπὶ τούτου.

Ἡ ἐπιτροπὴ δι' ἐξελθοῦσα τὸ ὑποβληθὲν συμφωνητικὸν ἀναγνωρίζουσα ὅτι ὀρθῶς ἐγένετο ἡ ἄνω διανομὴ

ἀποφαίνεται

ψηφίζει ὅπως διανεμηθῶσι αἱ θεριναὶ βοσκαὶ τῆς Κοινότητος κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1939 ὡς κάτωθι

α) ὁ ἀρχικτηνοτρόφος Σπυριδ. Νάκας και οἱ σμίκται 1) Νικόλαος Νάκας, 2) Εὐάγγελος Νάκας 3) Πέτρος Νάκας 4) ἀπ. Νάκας, 5) Δημ. Ροβίσης και 6) ὁ κτηνοτρόφος Βαῖος Παπᾶς θὰ ἐγκαταστήσωσι τὰ ποιμνία των και θὰ βόσκουσι εἰς τὸ λειβάδιον «Ἀφεντική».

β) ὁ ἀρχικτηνοτρόφος Ἰωάννης Τσαντούλης, και οἱ σμίκται 1) Ἰωάννης Παπ-

277. Παπακώστα, 57 (υποσ. 10).

πᾶς 2) Γεώργιος Ροβίσης 3) Πέτρος Γ. Τσαντούλης 4) Γεώργιος Β. Μακρῆς 5) Δημήτριος Μπουτσιώλης 6) Βασίλειος Γρατσάνης καὶ 7) Σωτήριος Αν. Νάκας θὰ ἐγκαταστήσωσι τὰ ποιμνιά των καὶ θὰ βόσκοσι εἰς τὸ λειβάδιον «Μπεσκέφιανα» καὶ

γ) ὁ ἀρχικτηνοτρόφος Σταῦρος Γεωργίου, καὶ οἱ σμίκται 1) Γεώργιος Γεωργίου, 2) ἑλένη χῆρα Ν. Γεωργίου, 3) ἀπόστολος Μακρῆς 4) Δημήτριος ἀλεξ. Μακρῆς 5) Δημήτριος Αν. Νάκας 6) Κων. Χρ. Μακρῆς, 7) Γεώργιος Χρ. Μακρῆς, 8) Χρῆστος Δ. Μακρῆς, 9) Κων/νος Δ. Ι. Μακρῆς καὶ 10) Σπυρος Γ. Νάκας θὰ ἐγκαταστήσωσι τὰ ποιμνιά των καὶ θὰ βόσκουσιν εἰς τὰ λειβάδια «Κριθάρια καὶ Μεσόκαμπον»

σύμφωνα μὲ τὰ σύνορα τοῦ ἰδιωτικοῦ των συμφωνητικοῦ, καὶ ἀνατίθῃσι τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν εἰς τὸν οἰκείον πρόεδρον.

Ὁ πρόεδρος

(Τ.Υ)

Γεώρ. Ι. Κωσταδήμας

Τὸ μέλος

(Τ.Υ)

Σπίρος Παπαδημητρίου».

3. Το νοίκιασμα

Μέχρι τις τελευταίες ακόμα δεκαετίες 1950-1960 ο περίσσιος βοσκότοπος του Ματσουκίου ενοικιάζεται σε κτηνοτρόφους από: Γαρδίκι, Τζιούρτζια, Συρράκο, Πράμαντα (Τσιλιγιάννης Χρήστος, Γκαραγκούνης Ευθύμιος), Μελισσουργούς (Κολιοπάνος Απόστολος), Στάνο Αμφιλοχίας (Δράκος ή Κατσιαντάς). Τελευταίο έτος ενοικιάσεως το 1964.

Έγγραφο της 5-3-1862 αναφέρει ενοικιαστή για 5 χρόνια στην Λαγκάδα στα Μπισκέφιανα και στα Κριθάρια τον Βασίλειο Κ. Γκιούλη (ή Γιούλη), από τον συνοικισμό των Πραμάντων Γιουλαίκα. Άλλο κείμενο της 15-9-1898 μνημονεύει ενοικιαστές δυο αδέρφια από την Ανώγη Πρέβεζας, τον Φώτιο και Χρήστο Πέτρου Καραμπά. Ο Φώτιος είχε το «ἐκ πεντακοσίων περίπου προβατοποιμνιον» στην Τροϊλα, με βοσκό τον «Βασίλειον Καραβασίλην κάτοικον Μελισσουργῶν». Το 1938 αναφέρεται για το λιβάδι Πλατάνια-Παρέσι ως ενοικιαστής ο «Λάμπρος Τσιλιγιάννης κάτοικος Πραμάντων»²⁷⁸. Το 1937²⁷⁹ και 1940²⁸⁰ περίσσευαν οι βοσκήσιμοι τόποι Τροϊλα, Λαγκάδα, Σκάρφη και Πλατάνια (Παρέσι)²⁸¹.

278. Πρ. 80/28-12-1938 Κοινότητας Ματσουκίου.

279. Πρ. 71/14-11-1937 Κοινότητας Ματσουκίου.

280. Πρ. 8/3-3-1940 Κοινότητας Ματσουκίου.

281. Ο Ν. Κοσμάς γράφει, ότι στην τοποθεσία του Κατάφυτου Κούτσουρο «βόσκουν πολλά κοπάδια τῶν Πραμάντων καὶ τοῦ Ματσουκίου» (Κοσμάς, 17). Οπωσδήποτε η πληροφορία για το Ματσούκι είναι εσφαλμένη.

Παραθέτουμε τώρα ένα σχετικό ενοικιαστήριο έγγραφο για τα έτη 1867-1871 (γραμμένο σε σχέδιο παλιότερου, 5-3-1862), το αρχαιότερο που έχουμε υπ' όψη (Εικ. 97):

« Ένοικιαστήριον

Οἱ ὑποφαινόμενοι σχηματίζοντες τὴν κοινότητα τοῦ χωρίου Μαιζούκη, λαβόντες ἀνάγκην χρημάτων πρὸς πληρωμὴν κοινῶν χρεῶν τῆς πατρίδος μας σήμερον κοινῇ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει δίδομεν ὑπὸ ἐνοίκιον τὰ τρία καλοκαιρινὰ βοσκοτόπια τῆς πατρίδος μας.

1) τὴν Λαγκάδαν

2) τὰ Μπισκέφιανα καὶ

3) τὰ Κριθάρια

εἰς τὸν κύριον Βασίλειον Κ. Γκιούλην διὰ χρόνους πέντε ἀρχομένους ἀπὸ τὸν ἅγιον Γεώργιον 1867 ἐπὶ ἕως τέλη Ὀκτωβρίου 1871 ἑβδομήντα ἕνα διὰ λίρας ὀθωμανικᾶς διακοσίας τὰς ὁποίας ἀριθμητὰς πραγματικᾶς χρυσᾶς ἐλάβαμε σήμερον παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐπληρώσαμε τὰ χρέη τῆς κοινότητος.

Τὰ σύνορα τῆς Στάνης Λαγκάδας ἀρχίζουν ἀπὸ Λυκάλονα ἴσια πέρα καὶ εὐγένουν εἰς τὸ Μποτζιόλι καὶ ἀνακέφαλα ἀπὸ τὴν μεγάλην κατονήστραν καὶ ἴσια πέρα ἀνακέφαλα καὶ εὐγένουν εἰς τὸ χοράφι τοῦ Σπανοῦ καὶ πέρα εἰς τὴν κουϊβουλιά καὶ ἐκεῖ πάνω σύνορον εἰς τὴν Τροήλαν στάνην τῶν Κωσταδημέων καὶ ἀπόπεραν ἀπὸ τὸ ποτάμι καὶ εὐγένουν εἰς τὸ Τζουγκρί, εἰς τὸ Πήλη καὶ ἴσια ἀπάνω τὴν ράχην καὶ συνορέβει μὲ τὸ λειβάδι τῶν Κωσταδημέων καὶ ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ λειβάδι συνορέβει μὲ τὴν Στάνην τῶν ἰδίων Κωσταδημέων.

Τὰ σύνορα τῆς Στάνης Μπισκέφιανα ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Μακρυχόραφου καὶ ἴσια πέρα τὸν ὄχθον ἀπὸ τοῦ γκλυτέου καὶ εὐγένει τὸν ὄχθον ἴσια πέρα εἰς τὸ ρουτζίνι καὶ εὐγένει εἰς τὸ χοράφι τῆς καλόγρης καὶ ἴσια τὴν δέσπην σύνορον ἀπὸ τὰ κρηθάρια.

Τὰ σύνορα τῆς Στάνης Κρηθάρια ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν δέσπην ἴσια τὸ ἀβλάκι καὶ εὐγένει εἰς τὸ χοράφι τοῦ Μάνου καὶ ἴσια πέρα καὶ εὐγένει εἰς τὸ Χιλιμόδι καὶ ἴσια τὸν ὄχθον εἰς τὸ σκαμνὶ καὶ πέρα ἴσια τὸν ὄχθον καὶ πέρα εἰς τὴν μορτζιῆς καὶ ἴσια εἰς τὸ ρέμα εἰς τὴν καργιά* ἔχουν νὰ βοσκήσουν εἰς τὸ μπλατίκα καὶ τὰ γίδια τὰ βακούφικα κατὰ τὸ παλεὸν σινὲ σαμπίκι χωρὶς κανένα νεοτερισμόν.

Τὰ τρία ταῦτα βοσκοτόπια παραδίδοντες εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κυρίου Βασιλείου Κ. Γκιούλην, διὰ πέντε ἔτη ὡς εἴρηται ἵνα τὰ ὑπενοικιάζει ἀνενοχλήτως εἰς ὅποιον βούλεται νὰ τὰ τοποθετήσῃ ποιμνία πρὸς βοσκὴν παντὸς χρόνου καὶ στάλου συγχωροῦντες εἰς τὰ γίδια τὰ χοργιανὰ νὰ βοσκήσουν ἀνενοχλήτως κατὰ παλεὸν σινὲ σαμπίκι χωρὶς κανέναν νεοτερισμόν.

Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῆς ἐνοικιαστικῆς ταύτης πράξεως ἡ κοινότης ἡμῶν ἀποκαθίστατε ἐπιτρόπους ὑπὸ τὴν τελείαν ἀντιπροσωπίαν τοῦ κυρίου Δημήτριον Κ. Κωσταδήμαν καὶ Σταῦρον ἀθ. Κωσταδήμαν ἵνα ὡς ἀντιπρόσωποι ἐμφανισθῶσι εἰς

τὴν σεπτὴν ἡμῶν κυβέρνησιν καὶ δώσῃ Βασιλικὸν Κονδράτο.

“Ὅσα δὲ ἀναγκαιοῦν ἔξοδα διὰ τὸ ἄνωθεν κονδράτο δηλαδὴ δικαιόματα θέλει τὰ πληρώσει ἡ κοινότης τοῦ Ματζουκίου καθὼς καὶ τὴν ἐπίσιον δεκατιὰν βασιλικὴν θέλει τὴν πληρώσει ἡ ἰδία κοινότης τοῦ Ματζουκίου, χορὶς νὰ ζητήσουν λεπιὸν τοῦ κυρίου Βασιλείου Κ. Γκιούλη καὶ ὅσα χοράφια εἶχαν σπαρθῆ ἐπέρση τῶν 1861 τόσα θέλουν σπαρθῆ καὶ ἕως τὸ τέλος τῆς ῥηθείσης προθεσμίας καὶ κανένα νέον χοράφι δὲν ἔχει τὴν ἄδιαν κανένας χοργιανὸς νὰ ἀνοίξῃ εἰς τὰ συνόρατα τῶν ἄνωθεν Στανιοπιῶν καὶ ἐὰν κανεὶς παρακούσῃ ἔχει νὰ ἀποζημιώσῃ ἐπὶ ποινῆς πληρεσιότητος τὸν ἄνωθεν ἀγοραστὴν Βασιλ. Κ. Γκιούλην. Οὕτως δίδεται τὸ παρὸν ἔγγραφον εἰς χεῖρας τοῦ ἄνωθεν ἐνοικιαστοῦ κυρίου Βασιλείου Κ. Γκιούλην διὰ ἀσφάλιαν τοῦ βεβαιομένου ἰδιοχείρου των καὶ ἐσφραγισμένον μὲ τὰς ἀνὰ χεῖρας των βασιλικὰς σφραγίδας.

Ἰωάννινα τῇ “5” Μαρτίου 1862 ἐξήντια δύο».

* καὶ τὸ χοράφι τοῦ γρατζάνη ἀπὸ δόθε ἀπὸ τὸ ῥέμα εἰς ταῖς κορομπλαῖς εἰς τὸν μπουιστὴ δὲν θέλει σπαρθῆ εἰς δὲ τὴν καργιὰν θέλει σπαρθῆ μόνον τὸ χοράφι τοῦ Γρατζάνη καὶ τοῦ μαρότζη ὅκνη ἄλλα χοράφια καὶ ἐὰν κανεὶς παρακούσῃ καὶ πάρει ἄλλο κανένα χοράφι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο ἡρημένα < - - - - >.

97α. Ο συγγραφέας Καλούσιος Δημήτριος ανάμεσα στους νεαροὺς κτηνοτρόφους: Νάκας Σωτήριος του Πέτρου, Γρατσάνης Πέτρος του Βασιλείου καὶ Νάκας Απόστολος του Πέτρου (18-8-1968).

ΣΤ) ΤΑ ΧΕΙΜΑΔΙΑ

1. Οι βοσκές

Ονομάζονται *ξεχειμαδιά*, *χειμαδιά* και *χειμωνιάτικα βοσκοτόπια*. Οι Ματσουκιώτες κτηνοτρόφοι μέχρι το 1930 προτιμούσαν για ξεχειμαδιό κυρίως την Θεσσαλία. Μετά γύρισαν στην Αιτωλοακαρνανία, επειδή είναι πιο ζεστή και με καλύτερες βοσκές. Τώρα σ' όλη τη Θεσσαλία ξεχειμάζει μόνον ένας κτηνοτρόφος στο Τσιότι. Κατά καιρούς ξεχειμάζαν στο Νομό Τρικάλων και στο Νικλίτσι, Πετρόπορο, Βρυκολάκια και Ζάγκο Μαρί. Στο Νομό Λάρισας στα Βρυσιά και τα Φάρσαλα. Επίσης στους Σοφάδες, Ντουβλατάνι και Βλοχό του Νομού Καρδίτσας. Πήγαιναν και στον Δομοκό της Φθιώτιδας.

Στον Νομό Άρτας χειμαδιά ήταν η Γραμμενίτσα, ο Αμμότοπος (τοποθεσία Αμπέλια ή Αγία Παρασκευή), η Καμπή (τοποθεσία Νιγρέσι) και η Περάνθη.

98. Οι κτηνοτρόφοι πολλές φορές κατά τα ταξίδια τους προς και από τα βουνά θα στήσουν καθ' οδόν την τέντα (Μάιος 1971).

99. Ματσουκιώτες κτηνοτρόφοι της διασποράς αρμέγουν τα πρόβατά τους: Γκούϊας Γεώργιος του Νικολάου, Παππιάς Κώστας του Νικολάου, Παππιάς Νικόλαος του Χρήστου· στο βάρεμα, όρθιος, ο Γκούϊας Νικόλαος του Γεωργίου (Αμπελώνας, 1971).

Στην Πέρδικα της Θεσπρωτίας παραχειμάζει τώρα μόνον ένας κτηνοτρόφος.

Κύριο χειμαδιό των Ματσουκιωτών η Αιτωλοακαρνανία. Στην επαρχία Βάλτου ο Στάνος, η κοινότητα Λουτρού (ο Κρίκελλος) και η Κεχροινιά. Επαρχία Βόνιτσας και Ξηρομέρου: το Λουτράκι, η Ζαβέρτα, τα Παλιάμπελα, η Βόνιτσα (θέση Σκράπια), Μοναστηράκι (θέση Κοντάρι), Πηγάδια (η Μάνινα Βλιζιανών του Στρογγυλοβουνίου, Εικ. 90, 10 κτηνοτρόφοι με 2 Ματσουκιώτικα τυροκομεία), Πρόδρομος, η Χρυσοβίτσα. Επίσης το Νεοχώρι και Ευηνοχώρι στην επαρχία Μεσολογγίου και η Μεγάλη Χώρα της Τριχωνίδας.

2. Το κατέβασμα στα χειμαδιά

Οκτώβριο με Νοέμβριο κατέβαιναν στο ξεχειμαδιό. Για Καρβασαρά χρειάζονταν 10-15 μέρες και 15-20 για Βόνιτσα και Ξηρόμερο, μισό-ένα μήνα πεζοπορία, φορτωμένοι την κάπα, τα τροβάδια στον ώμο, βρεγμένοι και λασπωμένοι, κυνηγημένοι από τους αγροφύλακες (Εικ. 98· ιδέ και 93α).

Τα σπουδαιότερα περάσματα στην διαδρομή Ματσούκι-Κεχρινιά ήταν: Τα Χαλάσματα Προσηλίου, το Μπορδοβάρι, η Αετορράχη, τα Πέντε Πηγάδια (τοποθεσία ανάμεσα Σκλίβανη και Γοργόμυλο), Μετηβελί (το μέρος κοντά στους Κουμπζιάδες), Μπάνια, η Ράμα²⁸² του Ανοιξιάτικου, η Παλιαυλή (ο τόπος ανήκει στα Σαρδίνια)· εδώ χώριζαν άλλοι για Κεχρινιά και άλλοι για Αμφιλοχία.

3. Τα μαντριά

Μέχρι το 1950-1960 δεν υπήρχαν μόνιμα και συστηματικά μανδριά, αλλά χρησιμοποιούσαν Δέματα και Λισιές. Οι Δεματσούλες ή Δαματσούλες (τα Δέματα) ήταν μικρά δεμάτια από λυγαριά, πουρνάρι ή ασφάκα, ένα μέτρο ύψος, για προστασία από αέρα και σαν φράχτης (να μη βγαίνουν έξω τα πρόβατα). Οι Λισιές (Πλάτες, Μονόπλατες) ήταν πυκνά καλάμια με βάλτο, δεμένα σε σταυρωτά ξύλα, δυο μέτρα ύψους. Τις έστηναν πλάγια σε φούρκες, για να κάνουν λίγη αστρέχα, η οποία απάγγιαζε (προστάτευε) από αέρα.

Τις Δεματσούλες και τις Λισιές τοποθετούσαν κυκλικά και έφτιαχναν έτσι ένα φράχτη μάλλον παρά μαντρί, που βρέχεται από παντού, εφ' όσον έλειπε η σκεπή. Το παραπάνω «μαντρί» στήνεται σε πλαερό μέρος για να φεύγουν τα νερά και νάναι στράγγιο. Και κάθε 2-3 μέρες, μόλις λάσπωνε, μεταφορά σε στεγνό μέρος. Αλλά για τα γίδια, που κρύωναν περισσότερο, έκαναν και λίγη σκεπή και για τα κατσικάκια το Τσάρκο, μαντράκι σκεπασμένο με βάλτο και καλάμια (Εικ. 184στ).

Μερικές φορές σε μόνιμα παλούκια έρριχναν σκεπή με σταριά-άχυρα (Μπαλκομάντρια).

4. Η Βλαχοκαλύβα

Ψηλή, περίπου 3 μ., και κυκλική στη βάση (ακτίνα κάνα δυο μέτρα), 1 μ. από το έδαφος όρθια και ύστερα παίρνει κλίση για να καταλήξει στην μυτερή κορφή (κατσιούλα), με μικρό ξύλινο Σταυρό. Κάθε 40 πόντους μπήζουν στη γη λούρες (λούρια), τα λεγόμενα ορθάρια, που δένονται στην κορυφή σε στρόγγυλη βέργα (Βλάχ. κουλάκου). Οι λούρες χαρτώνονται με διπλάρια (δένουν άλλες βέργες σε σειρές) και πάνω πέφτει το υλικό (φτέρη, καλαμιά, βούρλα, δάφνη, βρίζα και κυρίως ο βάλτος (Εικ. 100)).

282. «...Η περιοχή ευρίσκεται εις τον οικισμό Κατάφουρκο περιφέρειας της Κοινότητάς μας... Η τοποθεσία αυτή τού ράμματος ήταν ιδιόζουσα έκταση για τους προβατοτρόφους διότι: α. Είχε το δικαίωμα να παραμείνει όσο ήθελε. β. Έξοχη θέση για καταυλισμό και ξεκούραση τόσο των τσομπαναράϊων όσο και των αιγοπροβάτων τους. γ. Προφύλαξη των κοπαδιών τους από τυχόν κινδύνους (όπως τσακάλια, καπλάνια, κλπ.). Σήμερα η έκταση αυτή στην αρχική της μορφή δεν υπάρχει λόγω αξιοποίησής της» (Ντζέμου).

100. Η καλύβα του Βλαχοτσέλιγκα στα χειμαδιά (1968).

Η μισή προορίζονταν για το νοικοκυριό και τις αποσκευές, η άλλη για την οικογένεια, πάντα φιλόξενη, ύπνος σε ψάθες από βάλτο.

100α. Ελάφι σε αργαλίσια μπάντα (6-7-1994).

ΙΧ. ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Α) ΓΕΝΙΚΑ

Από τα μέσα του 17ου αιώνα οι Βλάχοι της Πίνδου επιδίδονται συστηματικά στο εμπόριο και ιδρύουν εμπορικούς οίκους στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Βαλκάνια, Ρωσία, Μεσόγειος, κλπ.). Τα σπουδαιότερα είδη εμπορίου ήταν: οι κάπες, τα δέρματα (ασβών, λαγοτόμαρα, αρκουδοτόμαρα, κλπ.), τα μαλλιά, το τυρί, τα γουναρικά, τα βαμβάκια, τα μετάξια, μεταλλοτεχνία, κλπ. Οι ξένοι περιηγητές Ληκ και Πουκεβίλ, που επισκέφτηκαν τα Βλαχοχώρια της Πίνδου στις αρχές του 19ου αιώνα, ομιλούν με θαυμασμό για την εμπορική κίνηση που βρήκαν εδώ, αληθινά εφάμιλλη προς τις καλύτερες Ευρωπαϊκές αγορές²⁸³.

Όσον αφορά το Ματσούκι, ο Ληκ το 1805 μας πληροφορεί, ότι τα περισσότερα σπίτια ανήκαν κυρίως σε άτομα, που διατηρούσαν εμπορικά καταστήματα στα νησιά του Ιονίου και της Αδριατικής, ή στις ναυτικές πολιτείες της Ιταλίας και Ισπανίας. Δυο έμποροι, οι περισσότερο πλούσιοι, είχαν εγκατασταθεί στην Κέρκυρα²⁸⁴.

Ανάλογα μαρτυρεί και ο Ι. Λαμπρίδης, όταν γράφει: «*Ἡ δ' ἐν Κερκύρα Ἑπειρωπικὴ κοινότης συνέστη ὑπὸ Ματσουκιωτῶν*» εμπόρων, «*ἐξ ὧν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος*» (19ου) «*πλούσιοι ἀπεκατέστησαν αὐτόθι. Διὸ καὶ ἐπιπροπεύουσιν οὗτοι μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῶν Ξένων καὶ τὰς κλεῖς αὐτῆς κατέχουσι*»²⁸⁵.

Τέλος, και ο Κουβαράς ομιλεί για εγκατάσταση Ματσουκιωτῶν «*στὴ Βενετιά*» το 1750, οι οποίοι ασφαλῶς θα ασχολούνταν και με το εμπόριο²⁸⁶.

283. Καλούσιου, κα: 143 λε: 115 — Κρυστάλλη, 609-612 — Λαμπρίδου, ε: 48-53 — Leake, A, 274-285, 296 Δ. 207 — Rouqueville, B, 174-179 (α' έκδοση 1820).

284. Leake, A, 284-285.

285. Λαμπρίδου, ε: 49. Ιδέ και Κρυστάλλη, 611.

286. Καλούσιου, λβ: 138. 252. Ιδέ και Παπακώστα Α., 22.

Β) ΤΑ ΚΑΠΟΤΑΔΙΚΑ

Η κάπα είναι ολόμαλλο φαρδύ πανωφόρι, που το φορούσε παλιότερα όλος ο κόσμος (Εικ. 101). Η βιοτεχνία της βρισκονταν σε μεγάλη ακμή στα Βλαχοχώρια της Πίνδου. Ο Αλή Πασάς έκανε μεγάλες παραγγελίες καπών στον Ασπροπόταμο για τον στρατό του. Ο Κ. Φαλτάιτς έγραψε το 1930: «...παλαιότερον δὲ ἤκμαζε πολὺ ἡ τέχνη αὕτη, ἀπασχολοῦσα ὀλοκλήρους πληθυσμοὺς τῆς Ἡπείρου ἰδίως καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Κέντρα κατασκευῆς καποτῶν ἦσαν τὸ Συράκον, οἱ Καλαρρύται, τὸ Μαισοῦκι τῆς Ἡπείρου, ἡ Σαμαρίνα καὶ ἡ Φουῦρκα²⁸⁷ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλα»²⁸⁸.

Και ο Ι. Λαμπρίδης παρατηρούσε σχετικά:

«Ἐν ταῖς Βλαχικαῖς κοινότησι καὶ ἰδίως ἐν τῷ διαμερίσματι Κλινόβου τοῦ Ἀσπροποτάμου κατασκευάζεται ὕφασμά τι, καπότον, πρὸς κατασκευὴν ἐπενδύτου

101. Ο Μαισουκιώτης φοράει την κάπα του και για καμάρι και περηφάνεια (1940).

287. Τώρα ανήκει στον Νομό Ιωαννίνων, επαρχία Κόνιτσας.

288. Φαλτάιτς.

(κάπας) τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀδρίαν ναύτου. Τὸ προϊόν τοῦτο εἰς 1000 φορτία ἀνερχόμενον ἠγοράζετο ὑπὸ ξένων ἐμπόρων καὶ Ἑλλήνων ἐξ Ἄρτης καὶ μετεποιεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀρταίων ῥαπῶν εἰς κάπας ναυκάς.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ἄρτῃ ἐμπόρων καὶ ῥαπῶν παρελαμβάνοντο καὶ νέοι ὡς ὑπνρέται καὶ βοηθοὶ ἐκ τῆς ποιμενικῆς τάξεως τῶν χωρίων Ματσούκη, Καλαρύτης καὶ Σεράκου ἔμαθον καὶ οὗτοι. Μικρὰ δὲ κεφάλαια οἰκονομήσαντες αὐτοὶ ἤρξαντο οὐ μόνον νὰ ἀγοράζωσι τὸ καπότιον παρὰ τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν καὶ νὰ μετατρέπωσιν αὐτὸ εἰς κάπας, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταφέρωσιν ὑπὸ Γαλλικὴν σημαίαν εἰς Εὐρώπην, ἔνθα παρίσταντο καὶ εἰς τὴν πώλησιν αὐτῶν μόνοι, μετέφερον δ' ἐκεῖθεν ἕτερα ἐμπορικὰ εἶδη.

Ἐπνρέται καὶ βοηθοὶ τῶν ἀδρανῶν Ἀρταίων ἐγένοντο ῥάπαι, ἔμποροι, καὶ ἰδιοκτῆται πλοίων καὶ κύριοι φορτίων. Συμμετέχοντες δὲ καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀποικιακῶν διεσπάρησαν εἰς πολλὰς πόλεις μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν»²⁸⁹.

Ὁ Ληκ ἀναφέρει γιὰ τοὺς Ματσουκιώτες τοῦ 1805: «Τα σπίπα τοῦ Ματζουκίου ἀνήκουν κυρίως σε πρόσωπα, που διατηροῦν καταστήματα, γιὰ τὴν πώληση καπῶν καὶ μερικῶν ἄλλων προϊόντων τῆς Ελλάδας, στα νησιά τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῶν Ἰονίων θαλασσῶν ἢ σε ναυτικὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας. Οἱ δυο πάρα πολὺ πλούσιοι ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοὺς ἔχουν εγκατασταθεῖ στὴν Κέρκυρα... Το ἄτομο, ἀπὸ το ὁποῖο νοίκιασα ἓνα μουλᾶρι γιὰ τὴν ἀποστολή, που το ἔφερε στους Καλαρρύτες καὶ με συνόδευσε με τα πόδια, διατηροῦσε ἓνα κατάστημα με κάπες καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα γιὰ ἐφτά χρόνια στὸ Κάδιξ καὶ γιὰ ἄλλα τρία χρόνια στὸ Λιβόρνο. Βρισκόταν στὴ Ρώμη, ὅταν οἱ Γάλλοι μπήκαν γιὰ πρώτη φορά»²⁹⁰.

Καὶ τώρα στὸ Ματσούκι κατασκευάζουν κάπες, ἀλλὰ μόνον γιὰ ἀτομικὴ χρῆση (Εικ. 378).

289. Λαμπρίδου. ε: 50.

290. Leake, A, 284-285: «The houses of Matz-ki belong chiefly to persons, who keep shops for the sale of capots and a few of the other productions of Greece, in the islands of the Adriatic and Ionian seas, or in the maritime towns of Italy. The two most opulent of their traders are settled at Corf-... The person of whom I have hired a mule for the expedition, who brought it to Kalarýtes, and accompanied me on foot, kept a shop for capots, and other commodities, during seven years at Cadiz, and for another three years at Leghorn. He was at Rome when the French entered it the first time».

Γ) ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΤΟΥ 18ου-19ου ΑΙΩΝΑ

1. Ο Μπαλδάνης Γεώργιος

Το επίθετο εκτός από Μπαλδάνης²⁹¹ απαντά και ως: Μπαλτένης²⁹², Μπαλντένης²⁹³, Μπελδάνης²⁹⁴ και Βαλδάνης²⁹⁵.

Ο Κουβαράς ομιλεί για κάποιον Γεώργιο Μπαλδάνη, ο οποίος «έγεννήθη περί τὸ 1750 εἰς τὸ χωριὸν Μαιζούκι», είχε αδερφό ονόματι Νικόλαο και «στὴ βενεπὰ ἕναν πατρικόν του θεῖον, ὀνομαζόμενον Ἰθανάσιον»²⁹⁶. Ενώ ο Κουβαράς μας δίνει αρκετές πληροφορίες για τη ζωή του Γ. Μπαλδάνη, δεν αναφέρει όμως, εάν ασχολήθηκε και με το εμπόριο, χωρίς βέβαια και να αποκλείεται τούτο από το κείμενο.

Αλλά το 1805 ο Ληκ πληροφορεῖται στο Ματσούκι, ότι από εδώ κατάγονταν ο «Beldáni», που «ἦταν φτωχὸς ἔμπορος στο Λιβόρνο» της Ιταλίας, μέχρι την αναχώρησή του για την διδασκαλία στην Ρωσία²⁹⁷. Οι Ι. Λαμπρίδης²⁹⁸, που παραπέμπει στον Ληκ, και ο Κ. Κρυστάλλης²⁹⁹ τον αναφέρουν μόνον με το επίθετο (χωρίς το βαπτιστικό ὄνομα), αλλά γράφουν, ότι ἦταν γενικά «μικρέμπορος» ἢ «ἔμπορος» αντίστοιχα.

Επίθετο Μπαλδάνης δεν υπάρχει τώρα στο Ματσούκι και ούτε γνωρίζουν εδώ κάτι σχετικό.

2. Οι ἔμποροι της Κέρκυρας — Οι «Κωσταδήμοι»

Ο Ληκ μας πληροφορεῖ, ότι το 1805 δυο Ματσουκιώτες ἔμποροι και μάλιστα οι πιο πλούσιοι, είχαν ἤδη εγκατασταθεῖ στην Κέρκυρα³⁰⁰. Δεν αναφέ-

291. Ζαβίρα, 459. Καλούσιου, λβ: 138, 252 — Παπακώστα Α., 22.

292. Κρυστάλλη, 611.

293. Λαμπρίδου, ε: 51 (σημ. 1).

294. Leake, A, 285 («Beldáni»). Το 1765 αναφέρονται δυο Ματσουκιώτες με το ίδιο επίθετο: Μπελδάνης Αθανάσιος και Νίκος (Καλούσιου, μδ: 257).

295. Ζαβίρα, 208.

296. Καλούσιου λβ: 138, 252 — Παπακώστα Α., 22.

297. Leake, A, 285. Ἰδέ και σ. 280-286.

298. Λαμπρίδου, ε: 51 (σημ. 1).

299. Κρυστάλλη, 611.

300. Leake, A, 284.

ρει δυστυχώς ούτε τα ονόματα, αλλ' ούτε και το είδος του εμπορίου. Επίσης ο Ι. Λαμπρίδης³⁰¹ και Κ. Κρυστάλλης³⁰² ομιλούν για Ματσουκιώτες εμπόρους στην Κέρκυρα.

Κατά το έγγραφο της 17/29-5-1842 μερικοί «Κωσταδήμοι» [α) τα παιδιά του Ιωάννη: Σπύρος και Δημήτρης· β) οι: Κωνσταντίνος, Ευθύμιος και Σταύρος, παιδιά του Θανάση· γ) επίσης ο Δημήτρης, παιδί του Κώστα] ασκούσαν στην Κέρκυρα με τα παιδιά του Δημήτρη Παπαγεωργίου (Γιώργο και Κώστα, από τους Καλαρρύτες) «λαμπρὸν ἐμπορεῖον ἀργυρῶν καὶ ἄλλον πολυτίμων ἀντικειμένων καί... μειέρχονται τὸ ἐμπόριον διαφόρων χειρωτεχνημάτων».. Οι εν λόγω Ματσουκιώτες ήταν «ἰθαγενεῖς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ἐπικρατίᾳ», είχαν τώρα την κατοικία τους στην Κέρκυρα και πολιτογραφήθηκαν με αίτησή τους «ὑπήκοοι Ἰόνιοι».

Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία του αείμνηστου γέροντα Παπαδημητρίου Γεωργίου το 1984 «ο Ματσουκιώτης Παππᾶς Σπύρος εἶχε καλὸ μαγαζὶ στην Κέρκυρα. Πέθανε περίπου το 1920. Τα δυο παιδιά του από το 1927-1940 διατηρούσαν στην πόλη της Κέρκυρας, κάτω από την εκκλησία του Αγίου Αντωνίου, μεγάλο και καλὸ ἐμπορικὸ κατάστημα υφασμάτων». Ο εγκατεστημένος στην Κέρκυρα Ματσουκιώτης ιερέας π. Αθανάσιος Κωσταδήμας δυστυχώς δεν μου ἔδωσε κάποια σχετική πληροφορία.

3. Ο Μητράκος

Τον αναφέρει ο Κ. Κρυστάλλης απλώς με το ὄνομα, χωρίς καμμιὰ ἄλλη πληροφορία³⁰³.

Ο γέροντας Ματσουκιώτης Κωσταδήμας Νικόλαος μου εἶπε τα εξής σχετικά το 1983: «ο Μητράκος Κ. Κωσταδήμας ἦταν ἀπὸ το Μαισοῦκι. Με την Καλαρρυπιώπσσα γυναίκα του Ἀγγελικὴ ἀπόκτησαν εφτά παιδιά, τέσσερα ἀγόρια (Γιώργο, Θανάση, Βαγγέλη, Κώστα) και τρία κορίτσια (Πηνελόπη, Μαρία, Ελενίτσα). Ἦταν ἀπὸ τους πρώτους του χωριού. Γεννήθηκε στις αρχές του 1800 με 1820. Ο Μητράκος Κωσταδήμας και ο Δημήτριος Στραγάλης (ο παππούς της μάνας σου) πήγαν στην Κωνσταντινούπολη με τα πόδια ἀπὸ το Μαισοῦκι, για να κανονίσουν το χωριό με τον μεγάλο βεζίρη».

Η τελευταία μαρτυρία εἶναι σύμφωνη και με δυο σχετικά ἔγγραφα των Ματσουκιωτῶν του 1874³⁰⁴. Ἄρα ο Μητράκος ἔδρασε κυρίως το β' μισό του 19ου αιώνα. Στην χρονολογία αὐτή μας οδηγεί και ο παππούς της μάνας

301. Λαμπρίδου, ε: 49.

302. Κρυστάλλη, 611.

303. Κρυστάλλη, 611.

304. Αίτηση της 9-1-1874 (σ. 72-75) και Πληρεξουσιότητα της 27-9-1874 (σ. 75-77).

μου, η οποία γεννήθηκε το 1904.

Το όνομα Μητράκος είναι ο Δημήτριος, σαν παρατσούκλι φαίνεται ότι με αυτή την ονομασία ήταν κυρίως γνωστός, γιατί και νομίστηκε (κατά-ντησε) επίθετο.

4. Οι άλλοι Κωσταδημαίοι

Κατά το έγγραφο της 27-8-1890 οι: 1) Γεώργιος Δ. Κωσταδήμας 2) Αθανάσιος Δ. Κωσταδήμας και 3) Ευάγγελος Δ. Κωσταδήμας δανείζονται 15 Οθωμανικές χρυσές λίρες από την Βασιλική Γ. Βοϊάρου των Καλαρρυτών «πρὸς ἐμπορικὴν μας χρῆσιν», χωρίς όμως να αναφέρεται και το είδος εμπορίου, που ασκούσαν.

Όλοι οι παραπάνω Ματσουκιώτες, στους οποίους προστίθεται τώρα και ο άλλος αδερφός τους Κωνσταντίνος Δ. Κωσταδήμας, δανείζονται, κατά το έγγραφο της 1-1-1898, από την μητέρα τους χρήματα (250 δρχ. ο καθένας, σύνολο 1000 δρχ.) πάλι «πρὸς ἐμπορικὴν μας χρῆσιν», χωρίς άλλο προσδιορισμό του εμπορίου.

Ένας Αθανάσιος Δημητρίου Κωσταδήμας αναφέρεται και σε έγγραφο της 21-8-1924 γενικά ως «ἔμπορος κάτοικος Παραμυθιάς ἐκ Ματσουκίου».

101α. Αποχαιρετισμός των ξενιτεμένων της Δυτικής Γερμανίας στο Σταυρό το 1966.

Δ) ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

α. Τα τυροκομικά

1. Ο Θεοδώρου (ή Μητρέλος) Δημήτριος του Ιωάννου

Χρονολογικά είναι ο πρώτος, αλλά για την εποχή του και ο σπουδαιότερος έμπορος τυροκομικών προϊόντων. Στον Γενικό Έλεγχο του Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου 1914-1915 γράφεται για τον μαθητή Ιωάννη Δημητρίου Μητρέλο ως επάγγελμα πατρός έμπορος. Αλλά το εμπόριο ασκούσε από το 1907, όπως με διαβεβαίωσαν το 1985 τα δυο επιζώντα παιδιά του Αλέξανδρος και Ιωάννης, στους οποίους οφείλω και τις παρακάτω πληροφορίες.

Τα τυροκομικά εμπορευόταν συνεχώς μέχρι το 1947, οπότε και διαλύθηκε το εμπόριο, διότι τη χρονιά αυτή οι κομμουνιστές-αντάρτες του άρπαξαν όλα τα προϊόντα, του έκαψαν και τα δυο σπίτια του. Μάζευε γάλα κυρίως στο Ματσούκι, αλλά μερικές φορές και στην Θεσσαλία (Βρυσιά Φαρσάλων, Βλαχοχώρια Ασπροποτάμου, κλπ.). Κάθε καλοκαίρι έστηνε τα πρόχειρα τυροκομεία του (καλύβες με τσίγκο) στις Ματσουκιώτικες στάνες και μάζευε συνολικά 10-12.000 οκάδες γάλα όλη την περίοδο. Κατασκεύαζε μόνον κεφαλοτύρι, το αποθήκευε σε υπόγεια στο χωριό, με τα ζώα μεταφερόταν στα Τρίκαλα, για να προωθηθεί στο εμπόριο. Το καζάνι έκαιγε ξύλα, δούλευε μόνον το χέρι, το 1936 ανέβηκε η πρώτη χειροκίνητη γαλακτομηχανή στην Λαγκαδά. Απασχολούσε, εκτός από την οικογένειά του, και άλλα 10-15 άτομα ως τυροκόμους ή μεταφορείς.

Οι Ματσουκιώτες φόρτωναν βερεσέ το καλαμπόκι στην Καλαμπάκα ή σε άλλα χωριά του Θεσσαλικού κάμπου (Λέστινο, κλπ.), χρησιμοποιώντας το όνομα του Μήτσιου Μητρέλου. Πλήρωνε αυτός τους παραγωγούς-εμπόρους και εισέπραττε αργότερα τα χρήματα από τους χωριανούς. Και άλλα χωριά της Ηπείρου εφοδιάζονταν το καλαμπόκι από αυτόν (Αρμπορούσι, Χριστοί, Μιχαλίτσι, Χουλιαράδες κλπ.).

Ο Μητρέλος Δημήτριος ήταν από τους καλύτερους νοικοκυραίους του χωριού, στο οποίο χρημάτισε και πρόεδρος.

2. Οι Κωσταδημαίοι

Μετά τον Μητρέλο Δημήτριο οι σπουδαιότεροι έμποροι τυροκομικών. Τους αναφέρω χρονολογικά και κυρίως σύμφωνα με την πληροφόρηση του Ανδρέα Κωσταδήμα του Αθανασίου το 1984.

102. Φίλος Ιωάννης και ο έμπορος τυροκομικών Κωσταδήμας Αθανάσιος του Αντωνίου (1926).

α. **Κωσταδήμας Αθανάσιος του Αντωνίου**^{304α}. Στο Ματσούκι και σε διάφορα χωριά της Άρτας και των Ιωαννίνων μάζευε από το 1924 μέχρι τον θάνατό του (1943) μέχρι 500 τόνους γάλα το χρόνο. Έφτιαχνε μόνον κεφαλοτύρι και πολύ λίγο κασέρι (Εικ. 102).

β. **Κωσταδήμας Αντώνιος του Αθανασίου**. Με τον αδερφό του Ανδρέα συνέχισαν στην Ήπειρο την τυροκομική εργασία του πατέρα τους. Σταμάτησε το εμπόριο το 1980 (Εικ. 103).

304α. Πυρσού, 876.

γ. Κωσταδήμας Ανδρέας του Αθανασίου (Εικ. 103, 143). Εμπορεύεται το γάλα από το 1936 και αργότερα συνεργάζεται με τα παιδιά του: Δημήτρη, Κώστα και Θανάση. Τυροκομεία στα χωριά της Άρτας Ράχη και Χαλκιάδες, επίσης στο Σιστρούνιο Ιωαννίνων και την Κλεισούρα Πρέβεζας.

Ο Ανδρέας Κωσταδήμας κατά τα έτη 1940-1944 έκανε και το εξής εμπόριο. Όλο το καλοκαίρι αποθήκευε στο Ματσούκι αλάτι, που το κουβαλούσε με δυο μπλόκια από την Λευκάδα και τον Μύτικα Άρτας· κάθε ταξίδι πήγαινε-έλα βαστούσε μια βδομάδα. Την άνοιξη πωλούσε το αλάτι στην γειτονική Τζιούρτζια για τα πρόβατα, συνήθως το άλλαζε με γάλα, μια οκά αλάτι με μια οκά και 300

103. Το 1929: α) Γεωργίου Χρήστος του Κωνσταντίνου. β) Κωσταδήμας Αντώνιος του Αθανασίου. γ) Στα πόδια του ο γιος του Παντελής και δ) Κωσταδήμας Ανδρέας του Αθανασίου. Οι β, γ, δ έμποροι τυροκομικών.

δράμια γάλα. Διέθετε συνολικά 10-15 χιλιάδες οκάδες αλάτι το χρόνο.

Το άλλο εμπόριο έκανε ο Ανδρέας το 1941-1946 ως εξής. Από την Άρτα φόρτωνε σε δυο μπάρια διάφορα πράγματα (πέταλα, καρφιά, σπάγκους, σπίρτα, υφάσματα, κλπ.) και τα άλλαζε στη Ζάφσα (Ζαβίτσα) και Καντήλα Ξηρομέρου με σιτάρι, κριθάρι και προ παντός καλαμπόκι. Αυτά πάλι τα άλλαζε στον Μύτικα με λάδι, που το διέθετε στην Άρτα. Φυσικά από τις επανειλημμένες αυτές αλλαγές κέρδιζε περισσότερα. Καθένα από τα ταξίδια αυτά πήγαινε-έλα κρατούσε 5 ημέρες.

δ. Κωσταδήμας Παντελής του Αντωνίου, Φιλιπιάδα (Εικ. 103).

3. Οι άλλοι έμποροι

Το 1993 εκτός από τον Παντελή Κωσταδήμα και την συντροφιά του Ανδρέα, που προαναφέραμε, εμπορεύονται το γάλα οι παρακάτω Ματσουκιώτες: α) Αδερφοί Γρατσάνη (Νικόλαος, Παντελής και Παύλος, τα παιδιά του Αθανασίου), Πηγάδια Βόνιτσας. β) Τα παιδιά του Σπύρου Καλόγηρου (Δημήτριος, Νικηφόρος και Σωτήριος), Παλαιομάνινα. γ) Μακρής Αθανάσιος του Σταύρου, Φιλιπιάδα. δ) Μακρής Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου, Πρόδρομος Βόνιτσας. ε) Μπουτσώλης Νικόλαος και Σταύρος του Ευαγγέλου, Καραϊσκάκης. στ) Αδερφοί Παντελής και Σωτήρης, τα παιδιά του Δημήτρη Μπουτσώλη, Κρίκελλος. ζ) Παππιάς Χρήστος του Δημητρίου, Φιλιπιάδα. Και η) Ροβίσης Χρήστος του Κωνσταντίνου, Πρόδρομος Βόνιτσας.

Τις δυο τελευταίες δεκαετίες (1970-1990) εμπορεύονταν το γάλα και οι εξής Ματσουκιώτες: α) Γεωργίου Χρήστος του Κωνσταντίνου, Μπάφρα. β) Γρατσάνης Κωνσταντίνος και Χρήστος του Βασιλείου, Πηγάδια Βόνιτσας. γ) Καλόγηρος Πέτρος του Νικολάου, Φιλιπιάδα. δ) Μακρής Αθανάσιος του Σταύρου, Πεδινή. ε) Μπουτσώλης Δημήτριος του Παντελή, Αμπελάκι Βάλτου. Και στ) Παππιάς Σταύρος του Δημητρίου, Χαλκιάδες Άρτας.

Πρέπει να αναφέρουμε επίσης, ότι κατά την περίοδο 1956-1983 μερικοί Ματσουκιώτες τυροκομούσαν το καλοκαίρι στο χωριό: α) Γρατσάνης Χρήστος του Βασιλείου. β) Καλόγηρος Κωνσταντίνος του Νικολάου. γ) Μακρής Απόστολος του Κωνσταντίνου. δ) Μπουτσώλης Σωτήριος του Δημητρίου. ε) Νάκας Κωνσταντίνος του Γεωργίου. στ) Νάκας Χρήστος του Γεωργίου. ζ) Παππιάς Βασίλειος του Δημητρίου. Και η) Παππιάς Χρήστος του Δημητρίου.

β. Οι Μουσικοί Οίκοι

1. Ο Νάκας Φίλιππος του Κωνσταντίνου (1912-1988, Εικ. 104)

Γεννήθηκε στα Βουρλά της Μικράς Ασίας, όπου ήταν εγκατεστημένος από

χρόνια ο πατέρας του. Στην Μικρασιατική καταστροφή ο πατέρας του αιχμαλωτίστηκε και αυτός κατέφυγε με την μητέρα και τα αδέρφια του στη Σάμο, παίρνοντας μαζί τους μόνον τα ρούχα, που φορούσαν. Εκεί βολεύτηκαν για 14 μήνες σε μια αποθήκη, ύστερα εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα. Εδώ και με συνεργασία του Νικόλαου Ανδρεάδη ανοίγει μουσικό κατάστημα (1937). Το 1955 διακόπτεται η συνεργασία και ο Φ. Νάκας συνεχίζει μόνος του. Το πολυώροφο ιδιόκτητο κατάστημα στο κέντρο της Αθήνας είναι διευθετημένο ως εξής: 1ος όροφος, μικρά μουσικά όργανα (ντραμς, κιθάρες, βιολιά, πνευστά)· 2ος, πιάνο· 3ος, αρμόνια· 4ος, επαγγελματικά μηχανήματα ήχου· 5ος, γραφεία. Στο ισόγειο βρίσκεται η βιτρίνα, καθώς και πιάνο· μουσικά βιβλία,

104. Ο Φίλιππος Νάκας ανάμεσα στα πιάνο του (17-6-1986).

105. Το πολυώροφο σύγχρονο Μουσικό κατάστημα του Φίλιππου Νάκα στην καρδιά της Αθήνας, γωνία Ναυαρίνου 13 και Μαυρομιχάλη (13-671994).

μουσικές εκδόσεις, δίσκοι και κασέτες υπάρχουν στο υπόγειο (Εικ. 105).

Ο Μουσικός Οίκος Φ. Νάκα είναι ο αρχαιότερος και ο μεγαλύτερος στην Ελλάδα. Μετά τον θάνατο του Φίλιππα τα δυό παιδιά του, ο Κώστας (πτυχιούχος Νομικής) και ο Γιώργος (πτυχιούχος Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής), συνεχίζουν την επιχείρηση με περισσότερη ζωντάνια και δημιουργικότητα.

2. Ο Νάκας Χαρίλαος του Γεωργίου

Το 1980 αποχώρησε από τον Μουσικό Οίκο Φ. Νάκα, όπου δούλευε ως υπάλληλος, και σε συνεργασία με τον Κ. Παπαγρηγορίου ιδρύει στην Αθήνα Μουσικό κατάστημα. Περιλαμβάνει α) Μουσικά όργανα: ακορντεόν, βιολιά, αρμόνια, πνευστά (φλάουτα, κλαρίνα), κλπ. β) Βιβλία μουσικής. Και γ) Αντιπροσωπίες-εισαγωγές.

γ. Διάφοροι

1. Ο Νάκας Κωνσταντίνος του Δημητρίου

Γεννήθηκε το 1874 στο Ματσούκι και πέθανε το 1962 στην Αθήνα. Από ηλικίας 14 ετών εγκαταστάθηκε στα Βουρλά (Βρίουλα) της Μικρασιατικής παραλίας, 40 χιλιόμετρα από την Σμύρνη. Ο πληθυσμός των Βουρλών πριν το 1922 ανερχόταν σε 40.000 κατοίκους περίπου, από τους οποίους οι 35.000 ήταν Έλληνες, οι άλλοι Τούρκοι και Εβραίοι³⁰⁵.

Στην αρχή εργάστηκε ως υπάλληλος σ' έναν Θεσσαλό, ονόματι Τσαπάλας, που έραβε ρούχα της εποχής (σαλβάρια, τουσλούκια, κλπ.). Στη συνέχεια ασχολήθηκε με το εμπόριο υφασμάτων και την παραγωγή τυροκομικών προϊόντων. Τα κασέρια του ήταν τα καλύτερα και είχαν κατακλύσει όλη την Μικρά Ασία. Στην Μικρασιατική καταστροφή έχασε την μεγάλη του περιουσία και αιχμαλωτίστηκε για δύομισι χρόνια. Η γυναίκα του ήταν Βλάχα, από την Κρασιά Ασπροποτάμου.

2. Ο Καλόγηρος Δημήτριος του Κωνσταντίνου

Σήμερα βιομήχανος χημικών προϊόντων, εισαγωγές-εξαγωγές. Έδρα η Αθήνα, παραρτήματα στην Θεσσαλονίκη και Αμβούργο Γερμανίας.

3. Οι Κωσταδημαίοι

Τα αδέρφια Απόστολος και Δημήτριος, παιδιά του Κώστα Κωσταδήμα, συνεργάζονται με τον Μακρή Αχιλλέα του Αχιλλέα. Εγκατεστημένοι τώρα στην Πηνειάδα εργάζονται ως τορναδόροι και βιοτέχνες. Κυρίως κατασκευάζουν κοπτικά εργαλεία και ηλιακούς θερμοσίφωνες.

4. Οι Παπαγιάννηδες

Τα παιδιά του Αριστείδη Παπαγιάννη, Γεώργιος και Νικόλαος, διατηρούν στην Καρδίτσα δυο καλό μαγαζιά με είδη ταξιδιού και γυναικείες τσάντες.

305. Μηλιώρη.

105α. Το Ματσούκι σκαρφαλωμένο στα κακοτράχαλα Τζουμερκιώτικα βουνά
(Νοτιοδυτική άποψη, 25-8-1993).

Χ. Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Α) ΓΕΝΙΚΑ

Οι Βλάχοι της Πίνδου καλλιεργούσαν με ξεχωριστή φροντίδα τα γράμματα³⁰⁶. Οι ξένοι μάλιστα περιηγητές, που περνούσαν τους δυο περασμένους αιώνες από τα Βλαχοχώρια μας, επεσήμαναν την ιδιαίτερη πνευματική επίδοση. Οι πολυταξιδεμένοι Βλάχοι δεν μιλούσαν μόνον πολλές ξένες γλώσσες, αλλά και διατηρούσαν πλουσιότατες βιβλιοθήκες στις ιδιαίτερες πατρίδες τους με Ιταλικά και Γαλλικά συγγράμματα, καθώς και καλές εκδόσεις των Ελλήνων κλασικών της αρχαιότητας, όλα πολύ χρήσιμα για τον φιλέρευνο ταξιδιώτη³⁰⁷.

Ειδικότερα για το Ματσούκι, υπήρχε σ' αυτό Δημοτικό Σχολείο και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το Μοναστήρι της Βύλιζας με την πλούσια βιβλιοθήκη του υπήρξε εστία γραμμάτων. Για τον 18ο αιώνα έχουμε τον Γεώργιο Μπαλδάνη, σημαντική προσωπικότητα των γραμμάτων. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους λειτουργεί στο χωριό φυσικά Δημοτικό Σχολείο, αρκετοί εξελίσσονται, η Ματσουκιώτικη παιδεία αυξάνει συνεχώς και προοδεύει (Εικ. 114α), παρουσιάζονται συγγραφείς (ερευνητές, ποιητές, κλπ.).

306. Κρυστάλλη, 607-608, 611.

307. Rouqueville, B, 176 (α' έκδοση 1820). Διαφορετικά εκφράζεται ο Λήκ, όταν γράφει, ότι οι αγράμματοι γονείς δεν ενδιαφέρονται να μορφώσουν τα παιδιά τους, εκτός αν πρόκειται να γίνουν παπάδες. (Leake, A, 276).

Β) ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ^{307α}

α. Πριν από το 1881 (Τουρκοκρατία)

Σύμφωνα με την Έκθεση της Εκπαιδευτικής επιτροπής του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου της Κωνσταντινουπόλεως «περί τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐλληνικῆς παιδείας ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ Γ. ΧΑΣΙΩΤΟΥ, εἰσηγητοῦ, τὴν 19 Μαΐου 1874», το τμήμα Μαλακασίου (επαρχία Ἰωαννίνων) και στο μέρος που αναφέρεται το Ματσούκι παρουσιάζει την εξής κατάσταση Σχολείων: «...μεταβαίνομεν εἰς δέκα καὶ ἕξ χωρία ἕτερα, ἅπερ ἔχουσι τοῦλάχιστον κοινὰ σχολεῖα· ἐφημέριός τις ἢ γραμματοδιδάσκαλος διδάσκει τοὺς ὀλίγους αὐτῶν μαθητὰς 358 τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐν πινι παρακειμένῳ καὶ μικρῷ οἰκίῳ. Τὰ χωρία ταῦτά εἰσι τάδε· Κονιοβράκι, Κλαζάδες, Μογκλιούς, Γκοβρισά, Μάζα, Ἄρδομιστα, Μπρακμάδι, Βασταβέτσι, Γερακάρρι, Ματσούκι, Παλαιοκῶρι Συρράκου, Προσβάλα, Πλέσα, Ῥαψίστα, Κασικὰ καὶ Κουτσουλιὸ κατοικούμενα ὑπὸ 4,729 ψυχῶν καὶ δαπανῶντα 7,850 γρόσια ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκκλησιῶν ἢ παρακειμένης τινὸς μονῆς. Καὶ ὅμως τινὰ τούτων διὰ τὸ κεκραμένον τῆς γλώσσης μετὰ τῆς βλαχικῆς ἔδει νὰ ἔχῃ συστηματικώτερον σχολεῖον...»³⁰⁸.

Κατὰ τις Εκθέσεις τώρα «τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἠπείρου περὶ τῶν σχολείων αὐτῆς» ἔχουμε το 1874: «22. ΜΑΤΣΟΥΚΙ. Οἱ κάτοικοι 350. Σχολεῖον κοινόν, μαθηταὶ 30· ὁ διδάσκαλος λαμβάνει μισθὸν γρ. 350 καὶ τὴν τροφήν του ἐκ συνεισφορᾶς τῶν κατοίκων»³⁰⁹. Ο διδάσκαλος του Κοινού Σχολείου ονομάζεται «γραμματοδιδάσκαλος»³¹⁰ και στο Ματσούκι υπηρετεῖ ἓνας³¹¹.

Και ο Δ. Χασιώτης μας πληροφορεῖ σχετικά για τα ἔτη 1874-1879: «22. Ματσούκι: Κάτοικοι 350, Σχολεῖα 1, Δάσκαλοι 1, Μαθητῆς 32, Δαπάνη σε πιάστρα 1150, ΓΛΩΣΣΑ ἐλληνικὴ»³¹².

307α. Καλούσιου, μδ: 257.

308. Επετηρίδος, β: 123-124.

309. Επετηρίδος, β: 165· ἰδέ και σ. 228.

310. Επετηρίδος, β: 123.

311. Επετηρίδος, β: 228.

312. Χασιώτου, 132: «22. Matsouki: Habitants 350, Écoles 1, Professeurs 1, Élèves 32, Dépense en piastres 1150, LANGUE grecque».

106. Σχολική γιορτή 28ης Οκτωβρίου στην πλατεία το 1958.

*β. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους
(1881-1994)*

1. Η σύσταση

Στους Καλαρρύτες ιδρύθηκε Δημοτικό Σχολείο («έν σχολεῖον ἀρρένων καὶ ἐν θηλέων») το 1882³¹³. Το Δημοτικό Σχολείο Ματσουκίου αναφέρεται στις εκθέσεις των εκτάκτων επιθεωρητῶν του 1883. Επομένως πρέπει να συστήθηκε κατά το χρονικό διάστημα από 30-9-1882 μέχρι 1883. Ατυχώς όμως από την σχετική έρευνα στα ΦΕΚ δεν βρέθηκε το αρμόδιο διάταγμα ίδρυσης του Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου. Ίσως τούτο να συστήθηκε από αυτούς τους Ματσουκιώτες, εφ' όσον αμέσως μετά την απελευθέρωση «σὲ πολλὰ κω-
ριὰ οἱ κάτοικοι δημιουργοῦσαν μόνοι τῶν σχολεῖα»³¹⁴.

2. Η διαβάθμιση

Το Δημοτικό Σχολείο Ματσουκίου είναι:

313. Δ. 30-9-1882 (ΦΕΚ 124/1-10-1882).

314. Παπαδημητρίου, 26.

α) Κοινό³¹⁵. β) Γραμματοσχολείο³¹⁶. γ) Γραμματείο³¹⁷. δ) Δευτεροβάθμιο Κοινό Δημοτικό Σχολείο³¹⁸. ε) Υποβιβάζεται από τριθέσιο σε διθέσιο Δημοτικό Σχολείο³¹⁹. Και, τέλος, στ) Μονοθέσιο³²⁰.

Λόγω της μετακίνησης μέρους των κατοίκων, κυρίως των κτηνοτρόφων, τα έτη 1953-1970 λειτουργούσε και με θερινό τμήμα και χειμερινές διακοπές από 8 Ιανουαρίου μέχρι 10 Μαρτίου.

Στο Δημοτικό Σχολείο Ματσουκίου διορίζονται: Γραμματοδιδάσκαλοι, Α΄ τάξης υποδιδάσκαλοι, Υποδιδάσκαλοι, κλπ.

3. Η Έκθεση του Στεφάνου Ρώση

Ειδικοί επιθεωρητές του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας

107. Ο Κωσταδήμας Κωνσταντίνος ομιλεί ως γενικός επιθεωρητής στο Γυμνάσιο του Μεσολογγίου (Οκτώβριος 1969), εκπαιδευτικός με σημαντική προσφορά και στο χωριό μας.

315. Επετηρίδος, β: 165.

316. ΦΕΚ 402/9-10-1884, ΦΕΚ 36 Α/19-2-1893.

317. ΦΕΚ 251 Β/1-11-1905.

318. ΦΕΚ 92Α/13-4-1906.

319. ΦΕΚ 831 Β/12-10-1972.

320. ΠΔ. 29-8-1990 (ΦΕΚ 113 Α/31-8-1990).

Εκπαιδεύσεως διενήργησαν το 1883 έλεγχο σε Δημοτικά Σχολεία της χώρας και υπέβαλαν σχετικές εκθέσεις. «Ο έκτακτος τών κατά τόν νομόν Ἄρτης δημοτικῶν σχολείων έπιθεωρητής ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΡΩΣΗΣ, Καθηγητής του έν Κερκύρα διδασκαλείου», στην σχετική του έκθεση γράφει τα εξής για το Δημοτικό μας Σχολείο:

«§ 20. Τò έν Μαισουκίω σχολεῖον.

Ἐν Μαισουκίω δέν υπάρχει ιδιαίτερον κτίριον πρὸς διδασκαλίαν, οἱ μαθηταὶ διδάσκονται έν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας, ένθα καὶ ἡ εξέτασις ἐγένετο.

Ἐο γραμματοδιδάσκαλος αὐτοῦ εἶναι πάντη ἀνίκανος.

Ἐν Μαισουκίω υπῆρχον τεσσαράκοντα δύο μαθηταί, οἵπινες ἐξησκοῦντο εἰς ἀνάγνωσιν μόνον, ἦν πλημμελῶς ἐμάνθανον. Σχεδὸν ἕκαστος μαθητῆς ἀπετέλει καὶ ἰδιαίτεραν τάξιν.

Οἱ κάτοικοι Μαισουκίου ἐκτίσαν κτίριον πρὸς σχολεῖον, ἀλλ' ἐσωτερικῶς εἶναι ὄλως ἀδιόρθωτον. Ἀπαιτοῦνται δὲ ἄλλα τόσα χρήματα πρὸς ἐσωτερικὴν ἐπισκευὴν καὶ διόρθωσιν, ἅπανα ἐπὶ τοῦ παρόντος δέν ἔχουσιν οἱ κάτοικοι τοῦ Μαισουκίου.

Σημειωτέον δὲ ὅτι πάντα τὰ ἐπίλοιπα σχολεῖα τῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Ἄρτης ἔχουσι γραμματοδιδασκάλους, οἵπινες συντηρούμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνασχολοῦνται διδάσκοντες τοὺς παῖδας ἀνάγνωσιν, γραφήν, τὰς τέσσαρας τῆς ἀριθμητικῆς πράξεις καὶ καλλιγραφίαν. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα διδάσκονται κακῶς καὶ μηχανικῶς»³²¹.

4. Οἱ δάσκαλοι - οἱ διευθυντές

1) Ζόγκας Γεώργιος του Αθ. Απολύεται με Υπουργική απόφαση 11332/31-5-1893³²². Με άλλη όμοια απόφαση 27125/8-11-1893 ξαναδιορίζεται πάλι ως γραμματοδιδάσκαλος («Γ. Ζόγας»)³²³.

2) Καράμπαλης Γεώργιος του Χ. Διορίζεται με απόφαση του Νομάρχη Ἄρτας 1648/27-4-1900 ως γραμματοδιδάσκαλος³²⁴.

3) Μαργάρης Κ. Με την 2804/24-10-1905 του Νομάρχη Ἄρτας διορίζεται ως Α' τάξης υποδιδάσκαλος³²⁵.

4) Μπελεβέτης, περίπου 1906/1907³²⁶.

5) Τζουβάρας Δημήτριος. Με Υπουργική απόφαση 12975/31-8-1910 μετα-

321. Υπουργείου Εκκλησιαστικῶν, 111.

322. ΦΕΚ 97 Β/31-5-1893.

323. ΦΕΚ 233 Β/8-11-1893. Επίθετο Ζώγκος υπάρχει στους Καλαρρύτες.

324. ΦΕΚ 101 Γ/2-5-1900.

325. ΦΕΚ 251 Β/1-11-1905.

326. Προφορική μαρτυρία.

τίθεται ως υποδιδάσκαλος από το Ματσούκι στο Νεοχωράκι Άρτας³²⁷.

6) **Καρύδης Κωνσταντίνος του Ιωάννη**³²⁸. Γεννήθηκε στην Άγναντα Άρτας το 1886 και πέθανε το 1957 στην Αθήνα. Φοίτησε στο υποδιδασκαλείο Πύργου και αργότερα διαβαθμίστηκε σε διδάσκαλο. Υπηρέτησε στο Νεοχωράκι Άρτας, Ματσούκι (1910³²⁹-1921), Πιστιανά Νέας Ελλάδας, Σγάρα και Σκούπα.

108. Καρύδης Κωνσταντίνος, υποδιδάσκαλος του Κοινού Δημοτικού Σχολείου Ματσουκίου: 1910-1921 (Ευχαριστούμε πολύ τον γιο του Αχιλλέα, για την προσφορά της φωτογραφίας).

«Ο πατέρας μου ως δάσκαλος», μου έγραψε ο γιος του Αχιλλέας, «και ως άνθρωπος απ' όπου κι αν πέρασε άφησε φήμη αγαθή. Η διδακτική του ικανότητα και η αφηγηματική του δεινότητα ήταν χωρίς υπερβολή ασυναγώνιστες, με αποτέλεσμα να κατατάσσεται μεταξύ των αρίστων δασκάλων της εποχής του»³³⁰. «Ποιος από μας τους παλιότερους» διερωτάται ο Σ. Φίλος, «δε θυμάται το μπάρμπα-Ντούλα, με εκείνα τα θυμόσοφα λόγια του, τα έξυπνα αστεία του, τη γλαφυρή διήγησή του, με την οποία δημιουργούσε ευχάριστη ατμόσφαιρα στους συνομιλητές του;»³³¹ (Εικ. 108).

Σύμφωνα με το σωζόμενο αρχείο του Δημοτικού Σχολείου υπογράφουν ως υποδιδάσκαλοι ή διευθυντές οι παρακάτω:

7) 1914-1918 Καρύδης Κωνσταντίνος	14) 1933-1938 Κωσταδήμας Γεώργ. Αθ.
8) 1918-1923 Δεν υπάρχει αρχείο	15) 1938-1940 Κωσταδήμας Κων/νος
9) 1923-1924 Βασιλάκης Δημήτριος	16) 1940-1941 Μπακόλα Ευτυχία
10) 1924-1929 Ιωαννίδης Αθανάσιος ³³²	17) 1941-1942 Κωσταδήμας Κων/νος
11) 1930-1931 Δυσανάγνωστο	18) 1942-1943 Δεν υπάρχει όνομα ³³³
12) 1931-1932 Δεν υπάρχει όνομα	19) 1943-1946 Κωσταδήμας Κων/νος
13) 1932-1933 Λείπει το όνομα	20) 1946-1947 Δυσανάγνωστο

327. ΦΕΚ 180 Β/3-9-1910.

328. Καρύδη-Φίλου, 326-327, 702.

329. Αμοιβαία μετάθεση με τον προηγούμενο Τζουβάρα Δ. (ΦΕΚ 180 Β/3-9-1910).

330. Καρύδη.

331. Φίλου, 327.

332. Πυρσού, 1127.

333. Υπηρέτησε ο Κωσταδήμας Κωνσταντίνος.

109. Οι γέροντες από τα πεζούλια της πλατείας καμαρώνουν τα νειάτα του Δημοτικού σε γυμναστικές επιδείξεις με τον δάσκαλο Έξαρχο Μιχαήλ (Ιούνιος 1969).

21) 1947-1949 Λείπει το αρχείο ³³⁴	35) 1974-1975 Θανάσης Κωνσταντίνος
22) 1949-1950 Τσιάρας Ν.	36) 1975-1981 Μακρής Αθανάσιος
23) 1950-1951 Κωσταδήμας Παντελής	37) 1981-1982 Κανάτσης Αναστάσιος
24) 1951-1952 Κωσταδήμας Γεώργ. Νικ.	38) 1982-1983 Σιδέρης Σπυρίδων
25) 1952-1964 Κωσταδήμας Βασίλειος	39) 1983-1984 Γρηγορίου Κωνσταντίνος
26) 1964-1965 Έξαρχος Μιχαήλ	40) 1984-1985 Δήμος Κωνσταντίνος
27) 1965-1966 Παπαϊωάννου Απόστολος	41) 1985-1986 Κοσμάς Νικόλαος
28) 1966-1967 Τσιγγίστρα Παρθένα	42) 1986-1987 Ανδρώνης Ιωάννης
29) 1967-1968 Κατσιμπέρη Ελένη	43) 1987-1988 Μάνθος Σωτήριος
30) 1968-1969 Έξαρχος Μιχαήλ
(Εικ. 109)	44) 1988-1990 Αντώνης Αθανάσιος
31) 1969-1970 Έξαρχος Μιχαήλ
Μουμουλίδου Ηλέκτρα	45) 1990-1991 Τσίρκας Νικόλαος
32) 1970-1972 Κουκουθάκης Σπυρίδων	46) 1991-1992 Παλατζίδης Παύλος
(Εικ. 115)
33) 1972-1973 Παπαγιάννης Ιωάννης	47) 1992-1993 Παπατζηλάκη Αθηνά
34) 1973-1974 Κρικώνης Παύλος	48) 1993-1994 Φίλος Δημήτριος

334. Δεν λειτούργησε, λόγω συμμοριτοπολέμου.

5. Ο αριθμός των μαθητών

1) 1873-1874	30 ³³⁵	28) 1939-1940	126	56) 1968-1969	83/80
2) 1879	32 ³³⁶	29) 1940-1941	156	57) 1969-1970	84/72
3) 1883	42 ³³⁷	30) 1941-1942	154	58) 1970-1971	83/70
4) 1884	30 ³³⁸	31) 1942-1943	101	59) 1971-1972	76/70
5) 1905	50-60 ³³⁹	32) 1943-1944	115	60) 1972-1973	87
6) 1907-1910	40 ³⁴⁰	33) 1944-1945	128/52	61) 1973-1974	84
Κατά το σωζόμενο αρχείο:		34) 1945-1946	142/137	62) 1974-1975	80
7) 1914-1915	43	35) 1946-1947	178/81	63) 1975-1976	84
8) 1915-1916	Λείπει αρχείο	36) 1947-1949	Λείπει αρχείο	64) 1976-1977	72
9) 1916-1917	81	37) 1949-1950	102	65) 1977-1978	67
10) 1917-1918	66	38) 1950-1951	131	66) 1978-1979	58
11) 1918-1923	Λείπει αρχείο	39) 1951-1952	141	67) 1979-1980	53
12) 1923-1924	50	40) 1952-1953	136/119	68) 1980-1981	55
13) 1924-1925	55	41) 1953-1954	136/132	69) 1981-1982	48
14) 1925-1926	52	42) 1954-1955	142/114	70) 1982-1983	49
15) 1926-1927	86	43) 1955-1956	117/110	71) 1983-1984	54/50
16) 1927-1928	87	44) 1956-1957	117/109	72) 1984-1985	55/14
17) 1928-1929	88	45) 1957-1958	108/102	73) 1985-1986	51/8-25
18) 1929-1930	89	46) 1958-1959	105/102	74) 1986-1987	43/4
19) 1930-1931	80	47) 1959-1960	108/104	75) 1987-1988	28/3
20) 1931-1932	74/64 ³⁴¹	48) 1960-1961	110/107	76) 1988-1989	22/3
21) 1932-1933	80	49) 1961-1962	114/111	77) 1989-1990	19/3
22) 1933-1934	113/88	50) 1962-1963	122/118	78) 1990-1991	13/3
23) 1934-1935	111/99	51) 1963-1964	120/116	79) 1991-1992	16/5 ³⁴²
24) 1935-1936	128/113	52) 1964-1965	114/108	80) 1992-1993	15/4
25) 1936-1937	119/92	53) 1965-1966	102/92	81) 1993-1994	10/5
26) 1937-1938	116	54) 1966-1967	97/79		
27) 1938-1939	121	55) 1967-1968	96/94		

Παραθέτουμε και μια σχετική αναφορά του 1970:

«ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΡΙΤΑΞΙΟΝ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΝ
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ

Πρὸς
τὸν κ. Ἐπιθ/τὴν Δημοτ. Σχολείων
Ἀπὸς Ἐκπ/κῆς Περιφ. Ἰωαννίνων

335. Επετηρίδος, β: 165, 228.

336. Χασιώτου, 132.

337. Υπουργείου Εκκλησιαστικῶν, 111.

338. ΦΕΚ 402/9-10-1884.

339.-340. Προφορική μαρτυρία.

341. Ο πρώτος αριθμός αναφέρεται στους εγγραφέντες, ο δεύτερος σ' αυτούς που φοίτησαν ὄλο το χρόνο· αρκετοί κάτοικοι μέχρι σήμερα μετακινούνται.

342. Καλούσιου, με: 3-10-1992, 9-10-1992 (Εικ. 115).

Πληροφορίαι σχετικῶς μετὰ δύναμιν θερινοῦ τμήματος τρέχοντος Σχολικοῦ ἔτους, ἀριθμὸς ἀποφοιπῶντων μαθητ. 1968-69 καὶ ἐξετασθέντων κεχωρισμένως εἰς χειμερινὸν-θερινὸν τμήμα 1966-67 καὶ 1967-68

Ἐν Ματσουκίῳ τῇ 17/3/1970

Λαμβάνω τὴν πρὶν νὰ ἀναφέρω Ἰγμῖν, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 776/4-3-70 ὑμετέρας Διαταγῆς τὰ κάτωθι:

1. Κατὰ τὴν λήξιν τῶν Ἐργασιῶν τοῦ χειμερινοῦ τμήματος Σχολ. ἔτους 1968-69 ἀποφοίτησαν 13 μαθηταὶ καὶ ἐκ τοῦ θερινοῦ τμήματος 3.

2. Κατὰ τὸ Σχολικὸν ἔτος 1966-67 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν εἰς τὸ χειμερινὸν τμήμα ἦτο 59 καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν εἰς θερινὸν τμήμα ἦτο 31.

Κατὰ τὸ Σχολ. ἔτος 1967-68 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν εἰς χειμερινὸν τμήμα ἦτο 58 καὶ εἰς θερινὸν τμήμα 23.

3. Αἱ ληφθεῖσαι ἐπιβεβαιώσεις μετεγγραφῆς μαθητῶν ἡμετέρου Σχολείου εἰς ἕτερα Σχολεῖα ἀνέρχονται εἰς 30. Ἐκ πληροφοριῶν ἃς εἶχον φοιτοῦν ἕτεροι 9 μαθηταί, πλὴν ὅμως δὲν ἐλήφθησαν εἰσέπει αἱ σχετικαὶ ἐπιβεβαιώσεις.

Κατὰ τὸ τρέχον Σχολικὸν ἔτος εἰς τὸ θερινὸν τμήμα θὰ προσέλθωσιν 12 μαθηταὶ περιπίου πρὸς φοίτησιν.

Παράκλησις διὰ τὰ καθ' ἡμᾶς.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Διευθυντὴς

(Τ.Υ)

ΜΙΧΑΗΛ ΕΞΑΡΧΟΣ».

6. Το Αρχεῖο

α. Τα Μαθητολόγια: 1) Από 1924-1925 μέχρι 1929-1930 (ἀπὸ το 1929-1930 λείπουν φύλλα). 2) Από 1928-1929 μέχρι 1936-1937. 3) Από 1937-1938 μέχρι 1944-1945. 4) Από 1949-1950 μέχρι 1954-1955, κλπ. μέχρι σήμερα.

Υπάρχει καὶ τὸ Μαθητολόγιο τοῦ Νυκτερινοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου: Από 1954-1955 μέχρι 1957-1958.

β. Οἱ Γενικοὶ Ἐλεγχοι: 1) Από 1914-1915 μέχρι 1920-1921. Το 1914-1915

110. Ο Μαισουκιώτης δάσκαλος Κωσταδήμας Γεώργιος του Αθανασίου με τα μαθητούδια (Αρτα 1961).

μέχρι 1917-1918 είναι πλήρες· 1920-1921 γραμμένα μόνον δυο ονόματα· μια σελίδα μετά το 1920-1921 με 33 ονόματα, χωρίς Σχολικό έτος και τέλος. 2) Από 1923-1924 (ένα μόνον φύλλο) έως 1929-1930 (λείπει πάλι το τέλος). 3) Από 1930-1931 μέχρι 1936-1937. 4) Από 1944-1945 έως 1946-1947. 5) Από 1949-1950 μέχρι 1954-1955, κλπ. μέχρι σήμερα.

Έχουμε και τον Γενικό Έλεγχο του Νυκτερινού Δημοτικού Σχολείου, από 1954-1955 έως 1957-1958.

7. Το κτίριο

Ο Στ. Ρώσης το 1883 αναφέρει, ότι οι κάτοικοι έκτισαν μεν οίκημα, αλλά αυτό είναι ακόμα αδιαμόρφωτο εσωτερικά, γιαυτό και το μάθημα γίνεται στον Νάρθηκα της εκκλησίας³⁴³.

«Τὸ παλαιὸ διδακτήριον Μαισουκίου ἦτο διώροφο, λιθόκτιστο καὶ πλακόστρωτο. Εἶχε (3) αἴθουσες διδασκαλίας (δύο κάτω καὶ μία ἐπάνω), ἓνα γραφεῖο καὶ ἓνα δωμάτιο διαμονῆς διδακτικοῦ προσωπικοῦ»³⁴⁴. Στο κατώι του είχε το φαρμακείο-ιατρείο ο Ζάγκλης Γεώργιος, κοινοτικός γιατρός από τους Καλλαρύτες.

343. Υπουργείου Εκκλησιαστικῶν, 111.

344. Κωσταδήμα Κ., 8-10-1985.

111. Δίπλα στο Δημοτικό Σχολείο κτίστηκε ο Ναός της Αγίας Παρασκευής: η παιδεία φωτίζεται από την Χριστιανική πίστη (26-8-1993).

Το Σχολείο αυτό κήηκε το 1916³⁴⁵, αρχικά στεγάστηκε στο Κοινοτικό κατάστημα, έπειτα στην εκκλησία και αργότερα στη σημερινή του θέση (Μουχτάρη), διώροφο, με δυο αίθουσες διδασκαλίας και ένα γραφείο.

Αλλά τελικά και αυτό κρίθηκε ακατάλληλο το 1964 ως ετοιμόρροπο και το Δημοτικό στεγάστηκε σε μισθωμένο οίκημα. Η επισκευή και προέκταση του παλιού κτιρίου αποπερατώθηκαν στα τέλη του 1975 και από το επόμενο έτος, 7 Ιανουαρίου 1976, άρχισε η λειτουργία στο νέο οίκημα. Το σημερινό κτίριο είναι πέτρινο, σκεπασμένο με κεραμίδια, δάπεδο μωσαϊκό, στον όροφο δυο αίθουσες και ένα γραφείο, στο ισόγειο μια αίθουσα για το Νηπιαγωγείο και μια ακόμα αδιαμόρφωτη³⁴⁶ (Εικ. 111).

8. Το Νυκτερινό Δημοτικό Σχολείο

Λειτουργήσε τα έτη 1954-1958 για την μόρφωση των υπερηλίκων, που δεν είχαν τελειώσει το Δημοτικό, ή ήταν εντελώς αγράμματοι. Οι μαθητές του: 49 (1954-1955), 38 (1955-1956), 25 (1956-1957), και το (1957-1958) 13 κατά το Μαθητολόγιο, αλλά 18 κατά τον Γενικό Έλεγχο.

345. Προφορική μαρτυρία.

346. Το 1993 μετατράπηκε σε ξενώνα με δυο δωμάτια.

Γ) ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Ιδρύθηκε ως μονοτάξιο το 1926³⁴⁷. Καταργήθηκε το 1988^{347α}.

1. Οι Νηπιαγωγοί

Η πιο παλιά νηπιαγωγός, που ενθυμούνται οι κάτοικοι, ίσως και η πρώτη, είναι η Χριστίνα Παππά, που αναφέρεται γραπτώς το 1929/1930³⁴⁸.

Σύμφωνα με το σωζόμενο αρχείο αναφέρονται οι παρακάτω νηπιαγωγοί:

112. Το Νηπιαγωγείο με την νηπιαγωγό Καψάλη Θάλεια το 1965.

347. ΠΔ. 16-12-1926 (ΦΕΚ 4Α/11-1-1927).

347α. ΠΔ 407/24-8-1988 (ΦΕΚ 188Α/26-8-1988).

348. Πυρσού, 1127.

1) 1952-1955	Ματζουμελέκη Ευγενία	10)	1972	Κύργια Ευαγγελία	
2) 1958-1959	Γούσια Γεωργία	11)	1974-1975	Θανάση Αικατερίνη	
3) 1959-1961	Στεφοπούλου Πολυξένη	12)	1975-1976	Ρούμπου Σταθούλα	
4)	1962	Σταύρου Ελένη	13)	1976-1977	Τζουμελέκα Ελευθερία
5) 1962-1965	Καψάλη Θάλεια
(Εικ. 112)	14)	1977	Τζούμα Βασιλική	
6)	1966	Παρθενίου Παναγιώτα	15)	1977-1978	Αυγέρη Χριστίνα
7) 1966-1967	Συγκούνα Ουρανία	16)	1978-1982	Μάκκα Γλυκερία	
8) 1967-1970	Κοντογιάννη Αφροδίτη	17)	1980-1981	Μουστακλή Μαρία	
9) 1970-1974	Λάππα Ειρήνη	18)	1982-1983	Μπάκου Λαμπρινή	

Τα έτη 1983-1988, όταν λειτουργούσε, δούλευε μόνον 1-2 μήνες.

2. Ο αριθμός των μαθητών

Σύμφωνα με το σωζόμενο αρχείο:

1) 1951-1952	35	12) 1964-1965	28	23) 1975-1976	17
2) 1952-1953	30	13) 1965-1966	28	24) 1976-1977	15
3) 1953-1954	21	14) 1966-1967	27	25) 1977-1978	11
4) 1954-1955	33	15) 1967-1968	28	26) 1978-1979	25
5) 1955-1958	Λείπει αρχείο	16) 1968-1969	32	27) 1979-1980	21
6) 1958-1959	43	17) 1969-1970	34	28) 1980-1981	16
7) 1959-1960	37	18) 1970-1971	35	29) 1981-1982	22
8) 1960-1961	32	19) 1971-1972	34	30) 1982-1983	32
9) 1961-1962	30	20) 1972-1973	24	31) 1983-1984	12
10) 1962-1963	28	21) 1973-1974	23	32) 1984-1985	10
11) 1963-1964	30	22) 1974-1975	19		

Δ) ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ανήκουν χρονολογικά μετά το 1920 και η αναφορά κυρίως μέχρι το 1986, οπότε καταρτίστηκαν οι πίνακες.

1. Οι Νηπιαγωγοί

- α) Γεωργίου Αικατερίνη του Χρήστου, Ηγουμενίτσα.
- β) Γρατσάνη Ευαγγελία του Κωνσταντίνου, Λάρισα.

113. Ο Ματσουκιώτης Γρηγορίου Κωνσταντίνος του Γεωργίου, δάσκαλος στο χωριό το 1983-1984 (28-9-1993).

- γ) Μακρή Βασιλική του Γεωργίου, Λάρισα.
- δ) Στραγάλη Κωνσταντινιά του Δημητρίου, Τρίκαλα.

2. Οι Δάσκαλοι

Οι παρακάτω οχτώ υπηρέτησαν στο Δημοτικό Σχολείο Ματσουκίου:

- α) Κωσταδήμας Γεώργιος του Αθανασίου, 1933-1938, Άρτα (Εικ. 110).
- β) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Αθανασίου, 1938-1946, αργότερα φιλόλογος επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης, Ιωάννινα (Εικ. 107).
- γ) Κωσταδήμας Παντελής του Γεωργίου, 1949-1952, Ιωάννινα.
- δ) Κωσταδήμας Βασίλειος του Νικολάου, 1951-1964, Ιωάννινα (Εικ. 116).
- ε) Κωσταδήμας Γεώργιος του Νικολάου, 1950-1952, 1957, ύστερα γενικός διευθυντής Παιδαγωγικών, Ιωάννινα (Εικ. 116).
- στ) Κωσταδήμα Σταυρούλα του Νικολάου, 1959-1963, Αθήνα (Εικ. 116).
- ζ) Μακρής Αθανάσιος του Ευαγγέλου, 1975-1983, αργότερα και φιλόλογος, Ιωάννινα (Εικ. 114).
- η) Γρηγορίου Κωνσταντίνος του Γεωργίου, 1983-1984, Κόρινθος (Εικ. 113).

Άλλοι Ματσουκιώτες δάσκαλοι:

- α) Γεωργίου Κωνσταντίνος του Αθανασίου, Άρτα.
- β) Γρατσάνη Καλυψώ του Κωνσταντίνου, Τρίκαλα.
- γ) Γρηγορίου Ελένη του Κωνσταντίνου, Τρίκαλα.
- δ) Γρηγορίου Καλυψώ του Βασιλείου, Τσιότι.
- ε) Γρηγορίου Μαγδαληνή του Σωτηρίου, Αθήνα.
- στ) Γρηγορίου Σταύρος του Βασιλείου, Τσιότι.
- ζ) Καλούσιος Ηλίας του Γεωργίου, Τρίκαλα.
- η) Κωσταδήμα Παρασκευή του Γεωργίου, Αθήνα.
- θ) Κωσταδήμας Σπυρίδων του Αθανασίου, Δυτική Γερμανία.
- ι) Κωσταδήμας Σωτήριος του Πέτρου, Κέρκυρα.
- ια) Μακρή Ανθούλα του Αχιλλέα, Λάρισα.
- ιβ) Νάκας Αθανάσιος του Βασιλείου, Τρίκαλα.
- ιγ) Παππά Ευαγγελία του Βασιλείου, Ιωάννινα.
- ιδ) Παππός Δημήτριος του Βασιλείου, Φιλιππιάδα.
- ιε) Στραγάλη Σταυρούλα του Δημητρίου, Τρίκαλα (Εικ. 427).
- ιστ) Στραγάλης Βασίλειος του Αποστόλου, Ματσουκιώτικα.
- ιζ) Στραγάλης Ηλίας του Βασιλείου, Τρίκαλα.

Μνημονεύουμε και την Στραγάλη Βασιλική του Ευαγγέλου, η οποία σκοτώθηκε στο Ματσούκι από τους Ελασίτες το 1943, σπουδάστρια τότε της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων.

3. Οι Καθηγητές

α) Καλούσιος Δημήτριος του Γεωργίου. Θεολόγος, φιλόλογος, Τρίκαλα.

β) Κωσταδήμα Έφη του Αθανάσιου. Χημικός, Άρτα.

γ) Κωσταδήμα Θεοδώρα του Βασιλείου. Φυσικής αγωγής, Ιωάννινα.

δ) Κωσταδήμα Μαρία του Γεωργίου. Θεολόγος, Αθήνα.

ε) Κωσταδήμα Παρασκευή του Χρήστου. Αγγλικής φιλολογίας, Τρίκαλα.

στ) Κωσταδήμα Χρύσα του Κωνσταντίνου. Οικοκυρικών, Ιωάννινα.

ζ) Κωσταδήμας Γεώργιος του Νικολάου. Γενικός διευθυντής Παιδαγωγικών, Ιωάννινα.

η) Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Αθανασίου. Γενικός επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης (φιλόλογος), Ιωάννινα.

θ) Κωσταδήμας Νικόλαος του Γεωργίου. Μηχανολόγος, Ιωάννινα.

ι) Κωσταδήμας Σωτήριος του Χρήστου. Φυσικός, Ιωάννινα.

ια) Κωστίκα Χρύσα του Δημητρίου. Οικοκυρικών, Τρίκαλα.

ιβ) Κωστίκας Δημήτριος του Ανδρέα. Γεωλόγος, Τρίκαλα.

ιγ) Κωστίκας Χρήστος του Κωνσταντίνου. Θεολόγος, Τρίκαλα.

ιδ) Λάνταβος Αθανάσιος του Κωνστατίνου. Χημικός, Ιωάννινα.

ιε) Μακρής Αθανάσιος του Ευαγγέλου, Φιλολόγος, Ιωάννινα.

ιστ) Μακρής Δημήτριος του Αποστόλου. Φυσικής αγωγής, Λιτόχωρο.

114. Μακρής Αθανάσιος του Ευαγγέλου, ένας ακόμα εξαιρετος Ματσουκιώτης εκπαιδευτικός (20-7-1994).

- ιζ) Μακρής Ευθύμιος του Δημητρίου. Φυσιογνώστης, Γραμμενίτσα.
 ιη) Νάκα Νίκη του Αποστόλου. Θεολόγος, Χρυσοβίτσα.
 ιθ) Νταβέλης Γεώργιος του Ευαγγέλου. Μαθηματικός, Πέρδικα.
 κ) Παναγιωτόπουλος Δημήτριος του Αποστόλου. Φυσικός, Πειραιάς.
 κα) Παναγιωτοπούλου Βασιλική του Αποστόλου. Χημικός, Αθήνα.
 κβ) Παπαγιάννη Αικατερίνη του Βασιλείου. Φυσιογνώστρια, Καρδίτσα.
 κγ) Παπαγιάννη Ελένη του Γεωργίου. Γαλλικής φιλολογίας, Καρδίτσα.
 κδ) Παππά Βασιλική του Σωτηρίου. Μαθηματικός, Τρίκαλα.
 κε) Παππά Πολυξένη του Σωτηρίου. Φιλολόγος, Τρίκαλα.
 κστ) Πυρώτη Χρυσούλα του Δημητρίου. Θεολόγος, Τρίκαλα.
 κζ) Πυρώτης Ευθύμιος του Σταύρου. Φυσικής αγωγής, Θεσσαλονίκη.
 κη) Στραγάλη Ιωάννα του Γεωργίου. Αγγλικής φιλολογίας, Πτολεμαΐδα.
 κθ) Χύτα Ιωάννα του Αποστόλου. Φυσικής αγωγής, Ματσουκιώτικα.
 λ) Χύτας Κωνσταντίνος του Σωτηρίου. Χημικός, Πηνειάδα.
 λα) Χύτας Παντελής του Σωτηρίου. Φυσικός, Πηνειάδα.
 λβ) Ψαλλίδας Ηλίας του Χρήστου. Φιλολόγος, Πτολεμαΐδα.

114α. Ματσουκιώτες μαθητές του Γυμνασίου Πραμάντων
 (περίπου 1965).

Ε) ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Ο Μπαλδάνης Γεώργιος³⁴⁹

α. Η ζωή του

Πολύς λόγος για τον Γ. Μπαλδάνη γίνεται στον Κουβαρά³⁵⁰. Το παρακάτω κείμενο είναι αντιγραφή του Γ. Τουρτούρη από τον Κουβαρά (επιτομή Κ. Μπαλάνου)· διασώθηκε στο χειρόγραφο Αθ. Ψαλλίδα, το οποίο πάλι έχει διασωθεί από τον Γ. Βλαχογιάννη³⁵¹ (Εικ. 114β, 429):

«Σημειώματα ιστορικὰ κατὰ παράδοσιν Γεωργίου Τουρτούρη τοῦ Καλαρρυτιώ-
τη ἀντιγραμμένα ἀπὸ τὸ ιδιόχειρόν του.

.....

Ἱστορία τοῦ Ματζουκιώτη Γεωργίου Μπαλδάνη

Ὁ Γεώργιος Μπαλδάνης ἐγεννήθη περὶ τὸ 1750 εἰς τὸ χωριὸ Ματζούκι κο-
νιὰ εἰς τοὺς Καλαρρυτίτες· ἔκασε μικρὸς τὴν μητέρα του, ὅπου ἦταν ἀπὸ τὸ Χαλί-
κι, καὶ ὁ πατέρας του εὐρίσκονταν στὴν βενετιανήν· ἐκάλασε τὸ Ματζούκι, καὶ
ἐσκόρπισαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ βαρῖα δοσίματα καὶ ὁ ῥηθεὶς Γεώργιος μὲ τὸν
ἀδελφόν του Νικόλαον ἐπῆγαν στὸ Χαλίκι στοὺς ἰδικούς τους, ὅπου ἦταν διδά-
σκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κάποιος Ἄνθιμος παπαδόπουλος ἀρτινός, εἰς
τὸν ὁποῖον ἐκπαιδέφτηκε ὁ Γεώργιος ἐξαίρετα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶχε καὶ
στὴ βενετιανήν ἕνα πατρικόν του θεῖον, ὀνομαζόμενον Ἀθανάσιον, καὶ νομιζωντάς
τον πλούσιον ἀπεφάσισε νὰ πηγαίνει εἰς αὐτὸν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐξα-
κολουθήσῃ τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. φθάνοντας εἰς Βενετιαν
πῦρε τὸν θεῖον του δύστυχον, μ' ὅλον τοῦτο εἶχεν ἀπὸ αὐτὸν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ
διέτριψεν ὑπὲρ τὸν χρόνον.

ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εὐρίσκονταν ἡ ῥωσικὴ φλότα εἰς τὸν Λιβόρνον ὑπὸ τὴν
ἐξουσίαν τοῦ Ὁρλόβ, ὁ ὁποῖος κατ' ἐπιταγὴν τῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης
εἶχε συνάξῃ πολλοὺς νέους Ἑλληνας μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς στείλῃ εἰς Πετρούπο-
λιν, ὅπου ἡ αὐτοκρατορίσσα εἶχε συστήσῃ ἕνα σχολεῖον ξεχωριστὸν μὲ διδασκά-
λους κάθε γλώσσης καὶ ἐπιστήμης διὰ νὰ παιδεύωνται εἰς αὐτὸ μὲ βασιλικὰ ἔξο-

349. Ἰδέ καὶ σ. 252.

350. Παπακώστα Αγ., 3-14 — Βρανούση.

351. Γενικά Αρχεῖα του Κράτους, Συλλογὴ Γ. Βλαχογιάννη, Χειρόγραφα, Αριθ. 50, α':
Ιστορικά Σημειώματα ἀπὸ το ιδιόχειρον Γεωργίου Τουρτούρη (γραφή Αθ. Ψαλλίδα), σ. 16-
21. Η αντιγραφή ἐγένε ἀπὸ ἐμένα στις 21-6-1985.

δα νέοι ἔλληνες,

ἐσυνάχθησαν λοιπὸν τότε πολλοὶ νέοι εἰς Πίζαν καὶ Λιβόρνον, καὶ τοὺς ἐδιωρίσθηκε καὶ ἓνας προσωρινὸς καθηγητὴς ὁ συρράκιώτης Παρθένιος, πρῶην Μητροπολίτης παλαιῶν πατρῶν ἄντρας πολυμαθέστατος καὶ φιλόπατρις. τότε εὐρίσκονταν εἰς Λιβόρνον καὶ ὁ πατήρ μου Δημήτριος Τουρτούρης ἐμπορευόμενος. τοῦτο ἀκούωντας ὁ Γεώργιος Μπαλδάνης ἔγραφε τοῦ πατρός μου νὰ ἐπιμεληθῆ καὶ νὰ συντρέξῃ διὰ νὰ συναριθμηθῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἄλλων νέων τῆς Ἑλλάδος, ὅπου νὰ πηγαίη καὶ αὐτὸς μαζὺ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Πειρουπόλεως. ὁ πατήρ μου μὲ τὸ μέσον τοῦ παλαιῶν πατρῶν, ὅπου ἦταν καὶ συμπατριώτης καὶ ἄκρος φίλος του καὶ μὲ τὸ μέσον τοῦ καβαλιέρη καὶ Μαρκέζου Πάνου Μαρούτζη τοῦ Ἰωαννίτη, ὅπου τότε ἦταν εἰς Λιβόρνον, ἐπέτυχε τόπον τοῦ Μπαλδάνη, καὶ εἴζι ἐμίσευσεν ὁ Μπαλδάνης ἀπὸ Βενετιὰν εἰς Λιβόρνον, καὶ ἀπὸ Λιβόρνον διὰ Πειρούπολιν· καὶ ἐκεῖ τόσον ἀγωνίσθηκε εἰς τὴν σπουδὴν, ὅπου καταστάθηκεν ὁ πλέον προκομμένος ἀπ' ὅλους τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς διάφορες ἐπιστῆμες καὶ γλώσσας, ὅπου εἶχε διδαχθῆ. ἤξευρε καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ῥωσικὴν, τὴν Γερμανικὴν τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν.

κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγεννήθηκε ὁ μέγας δούκας Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Παύλου, καὶ θέλωντας ἡ αὐτοκρατορίσσα νὰ βάλῃ τοῦ Κωνσταντίνου ἓναν διδάσκαλον Ἑλληνα ἐπρόσταξεν νὰ ἐξετάξουν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖόν της ποῖος μαθητὴς εἶναι ὁ προκομενέστερος; καὶ ἀφοῦ ἐξέταξαν πῦρον τὸν Γεώργιον Μπαλδάνην, καὶ αὐτὸν ἀποκατέστησαν διδάσκαλον καὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. μετὰ ταῦτα ἐνῶ ἦταν ὁ Μπαλδάνης διδάσκαλος τῶν πριγγίπων ἀκολούθησεν ὁ πόλεμος τοῦ Ταταρχάνη τοῦ Κριμιοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν του, τότε ἐδιωρίσθηκεν ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορίσσαν ὁ πριγγίπας Ποτέμκιν ἀρχιστράτηγος, καὶ ἐπιθυμώντας νὰ ἔχῃ ἓναν δραγομάνον, εἰδήμονα τῆς Τούρκικης γλώσσης καὶ τῆς ῥωσικῆς ἔμαθεν, ὅτι ὁ Μπαλδάνης ἤξευρεν ἐντελῶς τὴν Τούρκικην γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν εἶχε μάθῃ εἰς τὰ Τρίκκαλα. τὸν ἐπῆρε λοιπὸν διὰ σεκρετάριον του μυστικὸν καὶ δραγουμάνον τὸν Μπαλδάνην, μὲ τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἐτελείωσαν ὅλαις αἱ ὑπουργικὲς ὑποθέσεις διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ χάνη τοῦ Κριμιοῦ ἀπὸ τὸ βασίλειόν του καὶ κάθε ἄλλο ὑπουργημα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κριμιοῦ. ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους, ὅπου εἰς ἐκείνην τὴν ὑπουργίαν ὑπόφευρεν, ἀρρώστησεν εἰς Πειρούπολιν, καὶ τὸ πάθος του καταντούσεν εἰς φθίσιν. ἐσυμβουλευθῆκε λοιπὸν τοὺς ἰατρούς, καὶ τοῦ εἶπαν νὰ πηγαίη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶναι κλίμα γλυκόν. τοῦ ἐδόθη ἄδεια ἀπὸ τὴν αὐλὴν νὰ ἀναχωρήσῃ.

ἡ Αὐτοκρατορίσσα τὸν ἐβοήθησε μὲ ἔξοδα, τὸν ἐβοήθησε καὶ ὁ μέγας Δούκας Παῦλος, καὶ ἡ σύζυγός του, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τοὺς 1787, ἀφίνοντας εἰς τὸν τόπον του διδάσκαλον τῶν πριγγίπων ἓναν νέον Ἰωαννίτην ἀπὸ τὴν φαμελιὰν τοῦ Σουγδορῆ καὶ πρῶτα ἦλθεν εἰς Βενετιὰν, ὅπου τὸν πρωτοαντάμωσα, ὕστερα ἐπῆγεν εἰς τὴν Τοσκάναν, ὅπου τὸν ἐδευτεροαντάμωσα, καὶ ἀντά-

μα ἐμισέψαμεν ἀπὸ Λιβόρνο, καὶ ἐπήγαμεν εἰς Φλωρεντίαν, καὶ ἐκεῖ ἐχωρισθήκαμεν ἐγὼ διὰ τὴν Βενεπάν, καὶ αὐτὸς διὰ τὴν Λομπαρδίαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τὴν Γερμανίαν, καὶ φθάνωντας εἰς τὸ Φρανκφούρπι ἀρρώστησε βαρῶν καὶ ἀπέθανε.

Ὁ βαθμὸς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ὅπου εἶχεν, ἦταν χιλιαρχικὸς ἦταν ἄνδρας πολλὰ πνευματώδης, χαρίεις, καὶ πολυμαθέστατος, καὶ ἂν δὲν ἀπέθνησκε τόσον νέος, κατὰ τὴν προκοπὴν καὶ μέσα, ὅπου εἶχεν ἀποκτήσει, ἔπρεπε μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Παύλου νὰ εἶναι ὑποκάτω εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλήτε-
ρα ὑποκείμενα τῆς αὐτοκρατορίας τῶν ῥωσσῶν».

115. Δημοτικό Σχολεῖο Ματσουκίου 1991-1992: Μπουτσῶλη Κωνσταντινιά του Δημητρίου (Δ΄ τάξη), Στραγάλης Ιωάννης του Παντελή (Α΄), ο δάσκαλος Παλατζίδης Παύλος, Μπουτσῶλης Σταύρος του Δημητρίου (Ε΄), Μακρὴ Δήμητρα του Χρήστου (Α΄) καὶ Μπουτσῶλη Ευφροσύνη του Δημητρίου (Α΄, 8-5-1992).

Ο Ληκ ομιλεῖ γιὰ τὸν Γ. Μπαλδάνη ὡς ἐξῆς: «Ὁ Μπελνιάνης, που ἐγίνε παιδαγωγός (δάσκαλος) τοῦ αυτοκράτορα Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὴν αυτοκράτειρα Αἰκατερίνη, καταγόταν ἀπὸ τὸ Ματζούκι. Ἦταν ἓνας φτωχὸς ἔμπορος στο Λιβόρνο, ὅταν ὁ Ἀλέξης Ὀρλώφ τὸν πήρε στὴν υπηρεσία του καὶ τὸν πήγε στὴν Ἀγία Πειρούπολη»³⁵².

352. Leake, A. 285: «Beldani, who was made tutor to the Emperor Alexander, and his

Η αναφορά του Κ. Σάθα: «Γεώργιος Μπαλδάνης, γεννηθείς ἐν Ἡπειρῶ ἐγένετο τρόφιμος τοῦ ἐν Πειρουπόλει Γραικο-σλαβωνικοῦ μουσείου, καὶ ἐχρημάτισεν ὕστερον διδάσκαλος τῶν ἡγεμονοπαίδων Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου...»³⁵³.

Ὅσον αφορά τους Ἕλληνες δασκάλους στη Ρωσία κατὰ τους 17ο και 18ο αἰῶνες και την Ἑλληνική μόρφωση των εγγόνων της Αικατερίνης Β', σχετικές εἶναι και οι ἐξῆς μαρτυρίες:

1) Κατὰ τον Κ. Σάθα το 1790, ὅταν δηλαδή ο Λάμπρος Κατσώνης αγωνιζόταν ἀκόμα για την ἐλευθερία της Ἑλλάδας, ἐφτάσε στην Πετρούπολη Ἑλληνική ἀποστολή, για να ζητήσει την βοήθεια της Αικατερίνης ὑπὲρ της ἐλευθερίας της Ἑλλάδας και ἓνα ἀπὸ τα εγγόνια της, τον Κωνσταντίνου, για βασιλιά της. «Ἡ Αἰκατερίνα εὐμενέστατα ὑποδεχθεῖσα αὐτοὺς ὑπεσχέθη τὴν αἰουμένην συνδρομήν. Ἀκολουθῶντες δὲ οὗτοι ὁδηγηθέντες εἰς τοὺς θαλάμους τῶν ἐγγόνων αὐτῆς ἠθέλησαν ἴν' ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἀλεξάνδρου, ὅστις δείξας τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντίνον εἶπεν, ὅτι πρὸς αὐτὸν ὤφειλον ν' ἀπευθύνωσι τὸν σεβασμὸν των. Εἰς τὸν τελευταῖον ἐξέθηκαν τὸ αἶπιον τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ἐπὶ τέλος ἀνεγνώρισαν αὐτὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πρίγκηψ ἀπέπεμψεν αὐτοὺς λέγων ἑλληνιστὶ «ὑπάγετε, καὶ ὅλα θέλουσιν ἐκτελεσθῆ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας (2)»³⁵⁴.

« (2) Ἡ Αἰκατερίνα εἶκεν ἀναθρέψει αὐτὸν δι' Ἑλλήνων παιδαγωγῶν».

2) Στο Μοναστήρι του Ματσουκίου, την Βύλιζα, μνημονεύονται μεταξὺ των χορηγῶν οἱ χωριανοὶ Νίκος και Αθανάσιος Μπελδάνης το 1765³⁵⁵ και ο Ξάνθος Ζαρούφης το 1690³⁵⁶. Ο Σπ. Λάμπρος, που ἐπισκέφτηκε την Βύλιζα το 1886, μας πληροφορεῖ: «Ἦσαν δ' οἱ εὐλαβεῖς οὗτοι χορηγοὶ τῆς μονῆς Ἡπειρῶται διδάσκαλοι ἐν Ῥωσίᾳ, καθ' ἃ μ' ἐβεβαίωσε συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις αὐτῆς ὁ κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου μόνος αὐτῆς μοναχὸς Βησσαρίων»³⁵⁷. Στον Κουβαρά ἀναφέρονται του Γ. Μπαλδάνη: α) ἀδερφός Νικόλαος και β) πατρικός θεῖος στη Βενετία Αθανάσιος.

brother Constantine, by the Empress Catharine, was a native of Matz-ki. He was a poor merchant at Leghorn when Alexis Orloff took him into his service, and carried him to St. Petersburg».

353. Σάθα, α: 610. Ἰδέ και Ζαβίρα, 459.

354. Σάθα, β: 541.

355. Καλούσιου, μδ: 257.

356. Καλούσιου, μδ: 56.

357. Λάμπρου, 354.

β. Το συγγραφικό του έργο

Ο Γ. Ζαβίρας γράφει³⁵⁸:

- «.....· οὗτος
 18340 ἐξέδοτο ἐν ποίημα τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχον «ὠδὴ τῆ Τρισε-
 βάστω καὶ Μοναρχικωτάτῃ Δεσποίνῃ Αἰκατερίνῃ τῆ β'. Αὐτοκρατο-
 ρίσση πάσης ῥωσσίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐτοιμῶ προστάτιδι
 18345 συντεθείσα παρὰ Γεωργίου Μπαλδάνη, Γυμνασιαστοῦ τοῦ Γραικο-
 ῥωσσικοῦ Μουσοτροφείου, καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς εἰς τὴν
 ῥωσσικὴν γλῶπταν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μεθαρμοσθείσα· ἐν πειρουπό-
 λει ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἔτει 1779·
 δείγματος δὲ χάριν ἃς προσθέσωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς ιβ' σελίδος τῆς
 ὠδῆς ταύτης·
- 18350 Αὐτὴν Σ' αὖθι, Ἄνασσα, αἰίδω,
 οὐδ' ἄρ' αἰδοσύνης ποτ' ἐμεῖο
 Κοιρανίδ' ὕμνων παύσομαι, Ἀχαιῶν
 Ἄπλετον εὖχος, ἐλευθερίας τε
 Ἰμεροέσσης ἄγγελον ἠδύν·
 Ἑλλάδα γὰρ σὺ πολύστονον ἴφι
 18355 λύσσεις δεσμὸν θρηκὸς ἀπηνουῖς
 ἠμάρ τε σφησιν ὄλβιον οἴσεις.
 Μουσάων τέμενος καθιδρύσας
 ἔσσεαι δ' ἠσι Σὺ παλλὰς Ἀθήνη.
- 18360 β' Ἐτέραν ὠδὴν ἑλληνορωσσιστὶ εἰς τὴν γέννησιν τῆς βασι-
 λικῆς αὐτῆς μεγαλειότητος Κωνσταντίνου παυλίδου τοῦ μεγάλου (τῷ
 ἔτει 1779 Ἀπριλ: 27 μετεφράσθη δὲ αὕτη καὶ γαλλιστί.
- 18365 Οὐ περὶ φυῆς Ἡρώων μεγαλαύκεε Ἑλλάς,
 Οὐ περὶ ἐκνηβόλου, ἠδὲ βίης Ἡρακληείης,
 Ἡρης καὶ Ζηνός, Κυδερείης ἔξοχα πάντων
 Καλλιρόης ὄχθησι Νέβης ἄνα, ἀγλαὸς ἀστὴρ
 στίλβει, σπάργανα παμφανόεντά τε δείκνυσι παιδὸς
 πορφυρογεννήτιο.
 νήπιον Εἰλείθυια διοτρεφέων βασιλῆων
 18370 χερσὶ φέρει μακάρων γένος ἄγγελον ἀμβρότω ὄψει
 παλλάδος ἐκ φύτλης ἱερᾶς. τέκος ἀντίτυπὸν τε

358. Ζαβίρα, 459-460. Ἰδέ καὶ Σάθα, α: 610.

φοίβου ἢ περὶ γηγενέων χθόνα τ' ἂν δ' ἐφίλασεν
ἔδραν τ' εὐρύβιον σφὴν ἐστήριξ' ἐπὶ πειρῶν
πασσῶν ἐξ ἀδάμαντος.

18375 γ' τρίτην ὠδὴν ἑλληνορωσσιστί τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· ἥτις ἄρ-
χεται· Τίς τέρψις ἐδύσσατο ἦτορ; κιλ.».

Σε ἄλλη σελίδα του ἴδιου ἔργου ο Γ. Ζαβίρας σημειώνει, ὅτι ο Βαλδάνης «συνέγραψε πολλώτατα ποιήματα πινδαρικὰ εἰς ἑλληνικὴν καὶ ῥωσικὴν διάλεκτον τυπωθέντα ἐν πειρουπόλει»³⁵⁹.

Οι ὠδές του Γ. Μπαλδάνη ἀπηχούν το πνεῦμα της εποχῆς καὶ εκφράζουν τους μύχιους πόθους των Ἑλλήνων. Ἡ Ελλάδα θα ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ την ομόδοξο Ρωσία, ἀπὸ την αυτοκράτειρά της Αικατερίνη Β'. Βασιλιάς στο νεοσύστατο Ἑλληνικὸ κράτος θα εἶναι Ρώσος, το παιδί του αυτοκράτορα της Ρωσίας Παύλου Α', ὀνόματι Κωνσταντῖνος, ο ἐγγονός της Αικατερίνης Β'³⁶⁰.

2. Ο Κωσταδήμας Γεώργιος του Νικολάου

α. Ο βίος του

Τα πρῶτα γράμματα ἔμαθε στο Δημοτικὸ Σχολεῖο της γενέτειράς του (Ματσούκι), ἀπ' ὅπου πήρε καὶ το ἀπολυτήριό το 1935. Μόλις τέλειωσε το ἐξατάξιο Γυμνάσιο της Ζωσιμαίας Σχολῆς (1942), γράφτηκε το ἴδιο ἔτος στην Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἰωαννίνων. Ἡ φοίτηση ἦταν μεν διετής, ἀλλὰ το πτυχίο ἐλήφθη μόλις το 1945, λόγω της ἀνώμαλης πολιτικῆς κατάστασης. Το 1954 καὶ μετὰ διετεῖς σπουδές πήρε πτυχίο Παιδαγωγικῶν Σπουδῶν ἀπὸ το Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Το ἴδιο ἔτος (1954) μετέβη στο ἐξωτερικὸ γιὰ σπουδές περισσότερο ἀπὸ δυο χρόνια. Μετὰ ἀπὸ ἐρευνητικὲς ἐργασίες στην Παιδαγωγικὴ καὶ την Ψυχολογία στο Institut Jean Jacques Rousseau (Ἰνστιτούτο Ἰακώβου Ἰωάννου Ρουσσώ) στην Γενεύη της Ἑλβετίας, πήρε τους ἐξῆς τρεῖς τίτλους σπουδῶν: α) Certificat de pédagogie (Πιστοποιητικὸ Παιδαγωγικῆς), 1955. β) Diplôme general d'études pédagogiques (Γενικὸ Δίπλωμα Παιδαγωγικῶν Σπουδῶν), 1955. Καὶ γ) Licence ès sciences de l'éducation (Πτυχίο των Ἐπιστημῶν της Ἀγωγῆς), το σπουδαιότερο ὅλων, 1956.

Στη συνέχεια μετέβη στο Παρίσι καὶ στην Φιλοσοφικὴ Σχολὴ του Πανε-

359. Ζαβίρα, 208.

360. Ἰδέ σχετικὰ καὶ την ἀναφορὰ των Ἑλλήνων ἐπεσταλμένων στην Αικατερίνη Β' το 1790 (Σάθα, β: 539-541), καθὼς καὶ Ἀραβαντινοῦ Π., α: Β, 234 (σημ. 1).

πιστημίου της Σορβόνης παρακολουθεί ειδικά μαθήματα Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (1956). Τέλος, διέθεσε μικρό χρόνο για να γνωρίσει την πνευματική και παιδαγωγική κίνηση στο Λονδίνο και το Βέλγιο (Βρυξέλλες και Λουβαίν).

116. Τα Ματσουκιώπικα αδέρφια Γεώργιος, Σταυρούλα και Βασίλειος Κωσταδήμας, άλλοι τρεις λαμπροί δάσκαλοι του Δημοτικού Σχολείου του χωριού μας, που ανάλωσαν και αυτοί τον εαυτό τους για την Ελληνορθόδοξη αγωγή του Ματσουκίου (15-7-1986).

Διορίστηκε ως δάσκαλος το 1946 και μέχρι το 1952 υπηρέτησε σε διάφορα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Ιωαννίνων: Καλαρρύτες (1946, 1947), Μιχαλίτσι (1947), Πεντόλακκος (1947), Πράμαντα (1948), Βασιλική (1948), Ελεούσα (1949), Φράξος (1950-1951) και Ματσούκι (1950-1952). Το 1957, και μετά τις σπουδές του στην Ευρώπη, τον βρίσκουμε πάλι στο Ματσούκι!

Στη συνέχεια δίδαξε στα Γιάννενα: 2ο Δημοτικό (Καπλάνειος Σχολή), 1957-1958 και Μαρούτσειος Σχολή (3ο Δημοτικό), 1958-1960. Το 1960-1961 υπηρετεί ως βοηθός του Γενικού Επιθεωρητή περιφέρειας Ηπείρου και μετά πάλι ως δάσκαλος: 7ο Δημοτικό Ιωαννίνων, 1961-1963 και Καπλάνειος Σχολή, 1963-1965.

Το 1965 διορίζεται καθηγητής Παιδαγωγικών στη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων και το 1976 υποδιευθυντής αυτής. Δίδαξε επίσης παιδαγωγικά μαθήματα και στη Σχολή Νηπιοκόμων στο νησάκι της λίμνης των Ιωαννίνων, για τέσσερα χρόνια, καθώς και στο Ιεροδιδασκαλείο Βελλά (1972, 1975).

Τέλος, προάγεται από 15-7-1978 στον 1ο βαθμό και τοποθετείται Γενικός Διευθυντής στη Σχολή Νηπιαγωγών Καρδίτσας. Ανέλαβε υπηρεσία στις 18-1-1979 και αποχώρησε την 29-1-1982 με πλήρη σύνταξη.

Ο Γ. Κωσταδήμας γεννήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 1923 στο Ματσούκι Ιωαννίνων. Οι γονείς του Νικόλαος (αγρότης και ανάπηρος πολέμου 1912-1922) και Μαρία (οικιακά), Ματσουκιώτες, απέκτησαν πέντε παιδιά: Γεώργιος, Βασίλειος (δάσκαλος), Αλεξάνδρα, Καλλιόπη και Σταυρούλα (δασκάλα). Από το 1936 περνούσαν τον χειμώνα στα Γιάννενα, όπου και εγκαταστάθηκαν μόνιμα. Παντρεύτηκε στις 19-7-1959 την Αγγελική, το γένος Χαράλαμπος Μουρίκη, από τον Πλάτανο Παξών, και απέκτησαν τέσσερα παιδιά: Νικόλαος, Μαρία, Χαράλαμπος και Δήμητρα.

Κατά την μακρά υπαλληλική του σταδιοδρομία ο Γεώργιος Κωσταδήμας υπηρέτησε με συνέπεια, πίστη και ενθουσιασμό την παιδεία, τον πιο ευαίσθητο τομέα της ζωής. Υπήρξε δάσκαλος ευσυνείδητος και ολοκληρωμένος χριστιανός, πάλεψε, μαζί με τόσους άλλους εκπαιδευτικούς, για την προβολή του Ελληνοχριστιανικού ιδεώδους. Πάντοτε μετρημένος και σοβαρός έδωσε την καλή μαρτυρία ως εκπαιδευτικός και οικογενειάρχης.

β. Το συγγραφικό του έργο

Α' Βιβλία

1. Ο Νέος Έλλην Διδάσκαλος, *Ιωάννινα 1949*, σ. 135 (συνεργασία Κ. Ι. Κίτσου - Ι. Λ. Κιτσαρά - Γ. Ν. Κωσταδήμα).
2. Σύντομος Εισαγωγή εις την Νέαν Αγωγήν, *Αθήναι 1958*, σ. 104 (μετά-

φραση: A d. Ferrière, Brève initiation à l' éducation nouvelle).

3. Σύγχρονοι Παιδαγωγικοί Προβληματισμοί, *Ιωάννινα: Α, 1976, σ. 244, πολυγραφημένο (β' έκδοση 1977, σ. 158, Εικ. 117): Β, 1976, σ. 212.*

4. Θεωρητική και Πρακτική Νηπιαγωγική, *Ιωάννινα: 1977, σ. 155, πολυγραφημένο (β' έκδοση 1978, σ. 166).*

5. Η επιτυχία της Διδασκαλίας, *Ιωάννινα 1978, σ. 156.*

Β' Άρθρα-Μελέτες

1. Το Μονοτάξιον Δημοτικόν Σχολείον, *Ελληνοχριστιανική Αγωγή, Αθήναι 1958 (11), σ. 193-196, 214-218.*

2. Η Επιθεώρησις των Σχολείων, *Επιστημονικόν Βήμα του Διδασκάλου, Αθήναι, Μάρτιος - Απρίλιος 1959 (6), σ. 6-10.*

3. Δια μίαν καλυτέραν οργάνωσιν των Σχολείων μας, *Επιστημονικόν Βήμα του Διδασκάλου, Αθήναι, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1960 (7), σ. 16-21.*

4. Η ερώτησις εις την διδασκαλίαν, *Επιστημονικόν Βήμα του Διδασκάλου, Αθήναι, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1961 (8), σ. 13-16.*

5. Επιμελητής της τάξεως, *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνικά Γράμματα - Herder, Β, Αθήναι 1967, σ. 639-640.*

6. Σχολείον αυτενεργείας, *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνικά Γράμματα - Herder, Ε, Αθήναι 1968, σ. 201-202.*

7. Σχολείον ενεργητικόν, *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνικά Γράμματα - Herder, Ε, Αθήναι 1968, σ. 202-203.*

8. Ουσία και θεμέλιο της Παιδείας μας, *Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1986 (10), σ. 177-179.*

9. Παιδεία και αλήθεια, *Ελληνικός Αστήρ, Ιωάννινα 1986 (3), σ. 270-271.*

10. Το Ματσούκι, ένα ζωντανό χωριό, *Πρωινός Λόγος, εφ. Ιωαννίνων, 26-27/8/1993.*

11. Το οικολογικό πρόβλημα και η παιδεία, *Ελληνικός Αστήρ, Ιωάννινα 1994 (11), σ. 75.*

Γ' Επιστημονική έρευνα

1. L' accord du participe passé (Η συμφωνία-σύνταξη της μετοχής του αορίστου), *Γενεύη 1965.*

2. Le vocabulaire des petits enfants d' âge de 2 à 4 ans et celui des livres destinés à eux (Το λεξιλόγιο των μικρών παιδιών ηλικίας 2 μέχρι 4 ετών και εκείνο των βιβλίων, που προορίζονται γιαυτά), *Γενεύη 1956.*

3. Έρευνα επί του Λεξιλογίου των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου με βάσιν τα αρχικά γράμματα (με την συνεργασία Παύλου Σπ. Μότση), *Ιωάννινα 1973-1976.*

4. Η Ορθογραφική ικανότητα των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου κατά την αποφοίτησίν των. (Η έρευνα δεν ολοκληρώθηκε).

5. Σύγκρισις Λεξιλογίου και Δομής του γραπτού λόγου των συγγραφέων των Αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου και των μαθητών των αντιστοίχων τάξεων, ως προκύπτει εκ γραπτών των ελευθέρων εκθέσεων. (Η έρευνα παρέμεινε ημιτελής).

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ
ΥΠΟΔ/ΝΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Δ' Διαλέξεις

1. Η Στρατιωτική θητεία σπουδαία ευκαιρία γενικής μορφώσεως των στρατευμένων νέων και συγκροτήσεως της προσωπικότητάς των, *Λέσχη φρουράς Ιωαννίνων, Νοέμβριος 1963.*

2. Η εφηβική και νεανική ηλικία στην εποχή μας, *Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα, Νοέμβριος 1966*³⁶¹.

3. Το Σούλι, έπος και δράμα, *Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων, 23 Μαρτίου 1974*³⁶².

Ε' Εισηγήσεις

1. Ψυχοπαιδαγωγική σημασία και οργάνωσις των Σχολικών εορτών, *Παιδαγωγικό συνέδριο Διδασκάλων Α' περιφέρειας Ιωαννίνων, Απρίλιος 1964.*

2. Γνώσις και δεοντολογία της Παιδείας, *Παιδαγωγική συγκέντρωση Συλλόγου Ορθοδόξου Ιεραποστολικής Δράσεως: Ο Μέγας Βασίλειος, Αθήναι 1974*³⁶³.

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ♦ Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ♦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

«Πρῶτον δὴ οὖν ... ὀρι-
σώμεθα παιδείαν τί ποτ'
ἐστὶν καὶ τίνα δύναμιν
ἔχει...».
Πλάτωνος «Νόμοι» Α 643α

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1977

117. Εξώφυλλο βιβλίου του Γ. Κωσταδήμα
(24-10-1993).

361. *Ελληνικός Αστήρ, Ιωάννινα 1986 (3), σ. 335-338.*

362. *Ελληνικός Αστήρ, Ιωάννινα: 1989 (6), σ. 330-335· 1990 (7), σ. 11-15.*

363. Συλλόγου Ορθοδόξου Ιεραποστολικής Δράσεως: Ο Μέγας Βασίλειος, Παιδαγωγικά Ομιλίες, τεύχος 12, Αθήναι 1977, σ. 7-24.

3. Ο Λάνταβος Κωνσταντίνος του Σωτηρίου

α. Η ζωή του

Γεννήθηκε το 1949 στην Τερψιθέα της Λάρισας από Ματσουκιώτες γονείς, τον Σωτήριο (κτηνοτρόφο) και την Ευτυχία (οικιακά). Το 1955 ο πατέρας του εγκαθίσταται στη Λάρισα, όπου ο Κώστας τελειώνει το Α΄ Λύκειο αρρένων. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1967-1973) και ειδικεύτηκε στην παθολογία. Ως αγροτικός γιατρός υπηρέτησε στην Οξύνεια Καλαμπάκας (1976-1978). Από το 1981 εγκαθίσταται μόνιμα στη Λάρισα, όπου ασκεί με επιτυχία το ιατρικό επάγγελμα. Από τον γάμο του απέκτησε δυο θυγατέρες (Εικ. 119).

Ο Κ. Λάνταβος είναι ένα ανήσυχο, όσο και δημιουργικό πνεύμα. Γενικός γραμματέας του Πανεπειρωτικού Συνδέσμου Νομού Λάρισας (1982-1984), εκλέγεται (1986-1988) μέλος στην διοίκηση του Ιατρικού Συλλόγου Λάρισας, αργότερα (1991-1992) πρόεδρος του Θεσσαλικού θεάτρου, πρόεδρος του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας (1982-1985), πρόεδρος του Πολιτιστικού Οργανισμού Λάρισας (1993). Υπήρξε ακόμα ο εμπνευστής και η ψυχή για την έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού Γραφή του Δήμου της Λάρισας.

Η ποίηση όμως και η πολιτική είναι το μεγάλο μεράκι του Κώστα Λάνταβου. Επιφανές στέλεχος του ΠΑΣΟΚ³⁶⁴ (1981-1988), εκλέχτηκε δυο φορές δημοτικός σύμβουλος Λάρισας (1986, 1990)· το 1989 ήταν υποψήφιος βουλευτής στο Νομό της Λάρισας με τον Συνασπισμό της Αριστεράς.

β. Η συγγραφή του

Ποιητικές συλλογές: α) Πορεία, Αθήνα 1980, σ. 50. β) Χαμαιλέοντες και Σαλτιμπάγκοι, (Αθήνα 1985), σ. 37 (Εικ. 118). γ) Νυκτόβιος συλλέκτης,

364. Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα, αρχηγός Ανδρέας Παπανδρέου.

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΝΤΑΒΟΣ

ΧΑΜΑΙΛΕΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΣΑΛΤΙΜΠΑΓΚΟΙ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ Ο.Ε.

118. Εξώφυλλο ποιητικής συλλογής του Κ. Λάνταβου (24-10-1993).

Αθήνα 1989, σ. 64. δ) Το Σπάταλο Φως, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 37.

Επίσης γράφει πολιτικά άρθρα και ασχολείται με την κριτική (Άγγελος Πετρουλάκης, Νίκος Εγγονόπουλος, Γιάννης Νεγρεπόντης, κλπ.).

119. Ο Κώστας Λάνταβος στην βιβλιοθήκη του (Λάρισα, 18-10-1986).

3. Ο Καλούσιος Δημήτριος του Γεωργίου

α. Ο βίος

Γεννήθηκα του Αγίου Στεφάνου (27 Δεκεμβρίου) του 1939³⁶⁵ στους Αποστόλους Τρικάλων. Οι γονείς μου, κυνηγημένοι από την φτώχεια, περιπλανιόνταν επί χρόνια σε βακούφικα οικήματα ανάμεσα στα Ρόγκια και το Ζαψαίος Τρικάλων, όπου και τελικά εγκαταστάθηκαν και απέκτησαν δικό τους σπίτι (1946). Ο πατέρας μου Γεώργιος, μια ζωή ράφτης και τυροκόμος, και η μητέρα μου Καλλιόπη, οικιακά, ρόκα και αργαλειό, ανέθρεψαν με πραγματική ευσέβεια και Ελληνόπρεπα τα τέσσερα παιδιά τους: Αικατερίνη (οικιακά), Ηλίας (δάσκαλος), Αναστασία (μοδίστρα) και Δημήτριος.

Υπηρέτησα την στρατιωτική μου θητεία ως αξιωματικός πεζικού. Παντρεύτηκα (30 Οκτωβρίου 1977) την Δέσποινα Τσιρογιάννη και αποκτήσαμε τρία παιδιά (Καλλιόπη, Χρυσόστομος, Ιωάννης).

Τέλειωσα το Δημοτικό Σχολείο Αποστόλων, με δάσκαλο τον αείμνηστο Πούλιο Αθανάσιο, και το 1958 το Α' αρρένων εξατάξιο Γυμνάσιο Τρικάλων. Πήρα το πτυχίο της Θεολογίας (1964) και της Φιλολογίας (1971). Υπηρέτησα: α) Στο ιδιωτικό Γυμνάσιο της Βασιλικής Μαυρογιάννη στο Λεοντάρι Καρδίτσας (1967-1969, ως θεολόγος). β) Στο Νομό Λάρισας: Αμπελώνας (1969-1972, ως προσωρινός αναπληρωτής θεολόγος), Λιβάδι (1972, κανονικός και ως φιλόλογος έκτοτε), Ελασσόνα (1972-1973) και Φάρσαλα (1973-1975). Και γ) στο Νομό Τρικάλων: Πύλη (1975-1977) και Τρίκαλα (1977 μέχρι σήμερα, Εικ. 97α, 120, 136α, 157).

β. Η συγγραφή

Εκτός από τα έργα μου που μνημονεύονται στην βιβλιογραφία αυτού του βιβλίου, καθώς και σ' εκείνη της Βύλιζας³⁶⁶, αναφέρω μερικά ακόμα:

1) Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση της 25ης Μαρτίου 1821 εν τη Νεοελληνική Φιλολογία: Α' Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, *Η Έρευνα*, εφ. Τρικάλων, 23-26/3/1971, σ. 4 — Β' Γεώργιος Ζαλοκώστας, *Η Έρευνα*, εφ. Τρικάλων, 14-18/5/1971, σ. 4 ή 5 — Γ' Κωνσταντίνος Κρυστάλλης, *Πρωινός Λόγος*, εφ. Τρικάλων, 11-12/1/1972 σ. 2 ή 3 — Δ' Ανδρέας Κάλβος, *Πρωινός Λόγος*, εφ. Τρικάλων 13-14/1/1972, σ. 2 — Ε' Διονύσιος Σολωμός, *Πρωινός Λόγος*, εφ. Τρικάλων, 15-22/4/1972, σ. 3 ή 4.

2) Η προσδοκία Λυτρωτού παρά Ρωμαίους, *Μετέωρα*, Τρίκαλα 1972 (26), σ. 131-133.

365. Καλούσιου, λθ: 13.

366. Καλούσιου, μδ: 20-21, 303.

3) Η αρχαία Θεσσαλία εν τοις Ελληνικοίς του Ξενοφώντος: Α΄ Πόλεις και άρχοντες τούτων, *Θεσσαλική Εστία*, Λάρισα 1973 (1), σ. 241-242 (Πόλεις και πρόσωπα τούτων, *Πρωινός Λόγος*, εφ. Τρικάλων, 21-24/9/1975, σ. 2) — Β΄ Κοινωνική διάρθρωσις, *Πρωινός Λόγος*, εφ. Τρικάλων, 3-1-1974, σ. 3 και *Θεσσαλική Εστία*, Λάρισα 1974 (2), σ. 555-557 — Γ΄ Φυσική και Πολιτιστι-

120. Ο συγγραφέας του παρόντος έργου Καλούσιος Δημήτριος κηρύττει τον Θείο Λόγο στην Αγία Παρασκευή Ματσουκίου (20-7-1986).

κή Γεωγραφία, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 2-6-1974, σ. 3 — Δ' Ο Στρατός, Μετέωρα, Τρίκαλα 1974 (28), σ. 77-80 — Ε' Το Πολίτευμα, Μετέωρα, Τρίκαλα 1975 (29), σ. 164-167 — ΣΤ' Ιάσων Φερών, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 14-15/2/1976, σ. 2.

4) Από τη δράση του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού στο Ν. Τρικάλων και ο ενταύθα Ιερός Ναός, Τρικαλινά Νέα, εφ. Τρικάλων, 23-24/8/1983, σ. 3.

5) Ο Νεομάρτυρας Άγιος Γεώργιος εξ Ιωαννίνων, Μετέωρα, Τρίκαλα 1983 (37), σ. 190-193.

6) Ο Μετσοβίτης Νεομάρτυρας Νικόλαος, Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1984 (8), σ. 83-88.

7) Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (Η τιμή του στον Νομό Τρικάλων), Μετέωρα: Τρίκαλα 1984-1985 (38-39), σ. 78-83· 1986 (40), σ. 114-119· 1987 (41), σ. 90-92.

8) Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (Από την δράση του στον Νομό Τρικάλων), Τρικαλινά Νέα, εφ. Τρικάλων, 25/4/1987 — 5/5/1987, σ. 3 ή 4.

9) Η Καλλιρρόη (Καλαμπάκας) και άλλα μέρη (1929-1940), Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 8-27/1/1988, σ. 2.

10) Παράμερο και Λιβαδοχώρι, Τρικαλινά Νέα, εφ. Τρικάλων, 10-16/1/1988, σ. 3.

11) Ζούκης Δημήτριος, Καλαρρύτες, Φάρσαλα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1988 (4), σ. 4.

12) Πύρρα-Δέση-Άγιος Νικόλαος-Δροσοχώρι-Γαρδίκι (5ο Οδοιπορικό στον Ασπροπόταμο), Τρικαλινά Νέα, εφ. Τρικάλων, 13-29/4/1988, σ. 3.

13) Χαλίκι και Ανθούσα (13ο Οδοιπορικό στον Ασπροπόταμο Τρικάλων), Τρικαλινά Νέα, εφ. Τρικάλων, 27/4/1989 - 21/5/1989, σ. 4 ή 6.

14) Καλαρρυτινοί Αγιογράφοι, Καλαρρύτες, Φάρσαλα: Μάιος Ιούνιος 1989 (5), σ. 1, 3· Ιούλιος-Αύγουστος 1989, σ. 1, 2· Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1990 (6), σ. 3· Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1992 (8), σ. 2· Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1992, σ. 2, 3· Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1993 (9), σ. 2· Μάιος-Ιούνιος 1993, σ. 1.

15) Το Μοναστήρι του Αγίου Πνεύματος (2ο Οδοιπορικό στα Μετέωρα), Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 3-7/7/1990, σ. 2.

16) Τρικαλινά Σύμμεικτα, Γ', Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1992 (13), σ. 195-210.

17) Από τις Εκκλησίες της Μεσοχώρας Τρικάλων: Ο Ιερός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Μεσοχώρα 1991-92, Τρίκαλα 1992, σ. 90-113.

18) Η Χρυσομηλιά Καλαμπάκας, Τρίκαλα 1992, σ. 48.

19) Ο παλιός Ναός του Αγίου Χριστοφόρου στη Λυγαριά Τρικάλων, Άγιος Βησσαρίων, Τρίκαλα 1992 (11), σ. 73-76.

20) Τρικαλινά Σύμμεικτα, Δ', Μετέωρα, Τρίκαλα 1992-1993 (46-47), σ. 178-208.

21) Οι Εκκλησίες του Γριζάνου Τρικάλων, Τρίκαλα 1992, σ. 224.

22) Το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής στη Σμόλια (Αγρελιά) Τρικάλων, Τρικαλινά, Τρίκαλα 1992 (12), σ. 163-182.

23) Τρικαλινά Σύμμεικτα, Ε', Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1992 (14), σ. 239-254.

24) Το μνημείο του «ΣΤΑΥΡΟΥ» στην Κρασιά Ασπροποτάμου, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 31/3/1993 - 1/4/1993, σ. 2.

25) Μετσοβίτες ξυλογλύπτες στο Νομό Τρικάλων (18ος, 19ος και 20ος αιώνες), Πρακτικά Α' Συνεδρίου Μετσοβίτικων Σπουδών, Αθήνα 1993, σ. 217-289.

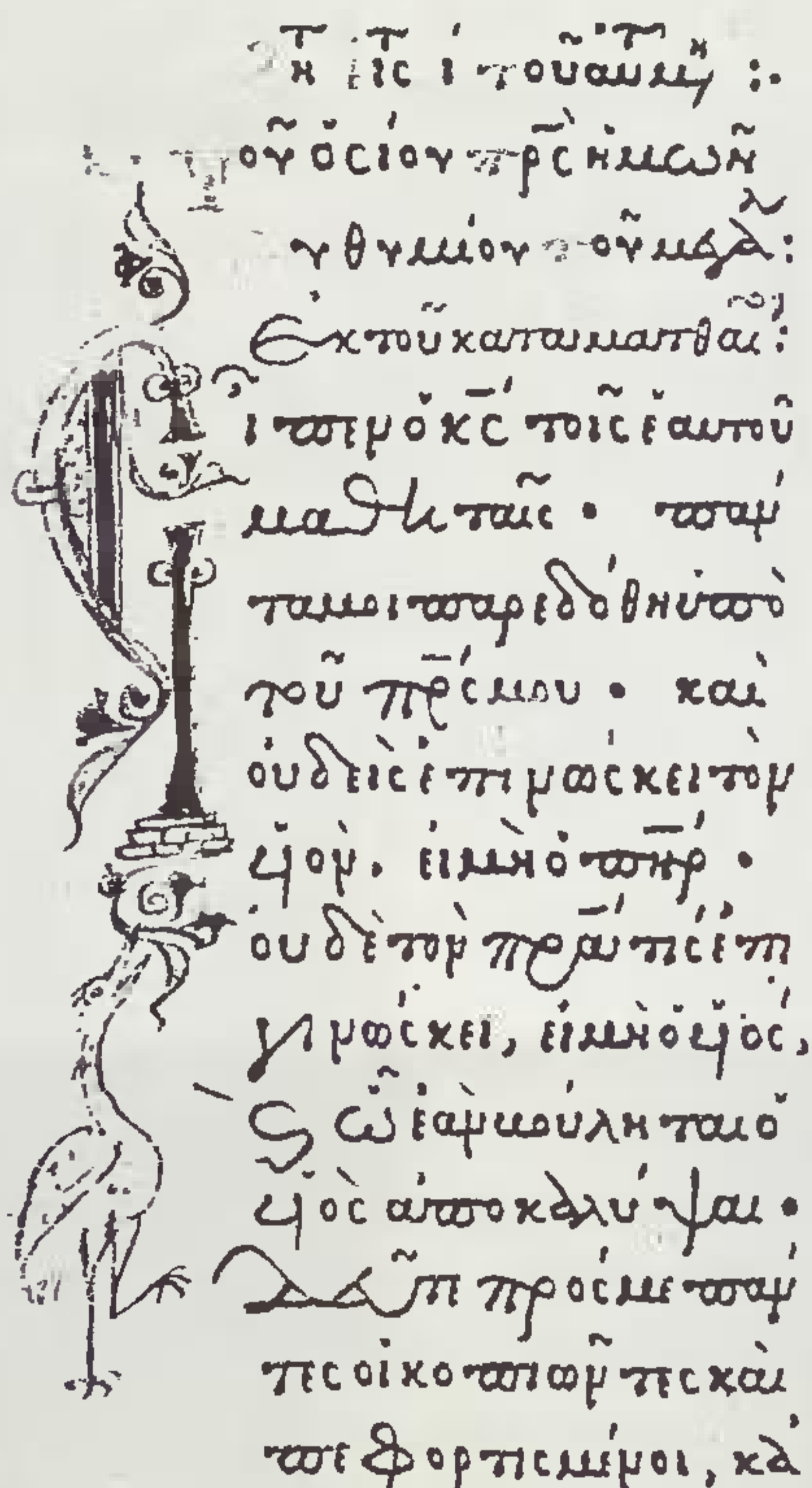
26) Το Ασκηταριό του Αγίου Θεοδοσίου στο Γάβρο της Καλαμπάκας, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 22-29/6/1993, σ. 2.

27) Τρικαλινά Σύμμεικτα, ΣΤ', Τρικαλινά, Τρίκαλα 1993 (13), σ. 171-225.

28) Τρικαλινά Σύμμεικτα, Ζ', Τρικαλινό Ημερολόγιο, Τρίκαλα 1994 (15), σ. 261-272.

29) Προσκύνημα στην Παναγία Ροβέλιστα, Πρωινός Λόγος, εφ. Τρικάλων, 28/6/1994—3/7/1994, σ. 2.

Η ΒΥΛΙΖΑ

ΜΑΤΣΟΥΚΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1992

121. Η β' έκδοση της Βύλιζας (24-10-1993).

ΧΙ. ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ

Α) ΓΕΝΙΚΑ

Το Ματσούκι ανήκε στην Μητρόπολη Ιωαννίνων³⁶⁷. Μετά την νέα οροθεσία Ελλάδας-Τουρκίας το 1881 στην Μητρόπολη Άρτας παραχωρήθηκαν από την Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων είκοσι τρία χωριά από το τμήμα των Τζουμέρκων και από την περιφέρεια Μαλακασίου³⁶⁸. Μεταξύ αυτών ήταν και το Ματσούκι, το οποίο έκτοτε μέχρι σήμερα υπάγεται εκκλησιαστικά στην Ιερά Μητρόπολη Άρτας³⁶⁹.

Ο ενοριακός Ναός του Ματσουκίου είναι αφιερωμένος στην Αγία Παρασκευή. Υπάρχουν ακόμα πέντε εξωκλήσια (Αγίου Αθανασίου, Αγίου Νικολάου, Αγίου Κωνσταντίνου, Παναγίας και Αγίου Θεοδώρου)³⁷⁰. Το χωριό έχει και το Μοναστήρι της Βύλιζας, αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

122. Ο ένθρονος Χριστός και λεπτομέρεια αυτού (Ναός Αγίας Παρασκευής, 29-8-1993).

367. Καλούσιου, μδ: 46, 78.

368. Ατέση, 83-84.

369. Λαμπρίδου: δ: 7.

370. Ο Σεραφείμ Ξενοπούλος αναφέρει και εξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου. Εάν δεν πρόκειται για σύγχυση, τότε έχουμε κακή πληροφόρηση (Ξενοπούλου, 30).

Β) Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ³⁷¹

α. Η σημερινή εκκλησία (1988-1994) ³⁷²

1. Γενικά

Βρίσκεται στα Νοτιοδυτικά του χωριού και στην αυλή του Δημοτικού Σχολείου (Εικ. 111). Η θεμελίωση έγινε από τον αρχιμανδρίτη π. Ιγνάτιο Αλεξίου, ιεροκήρυκα της Ιεράς Μητροπόλεως Άρτης και στις 16-8-1988, σύμφωνα με την χαραγμένη στο μάρμαρο επιγραφή:

(3)

371. Καλούσιου, μδ: 254. Όλες οι καταγραφές έγιναν την 27-8-1993.

372. Κωσταδήμα Γ.

Ακριβώς μετά από πέντε χρόνια, δηλαδή στις 16 Αυγούστου 1993, συγχρόνως με την αποπεράτωση του Ιερού Ναού, ο ίδιος κληρικός, αλλά ως Σεβασμιώτατος πλέον Μητροπολίτης Άρτης³⁷³, τέλεσε με κάθε μεγαλοπρέπεια και τα εγκαίνια (Εικ. 141α). Έλαβον μέρος οι εφημέριοι Ματσουκίου π. Γεώργιος Αντώνης, Χριστών π. Κωνσταντίνος Μήτσιος, Μουχουστίου π. Δημήτριος Κόντος, Φράστων π. Δημήτριος Τσιάρας, δυο ιερομόναχοι (π. Ειρηναίος και π. Δαμασκηνός) και ο διάκονος π. Αθανάσιος Αλεξίου, αδερφός του Σεβασμιωτάτου. Παρέστησαν ο πρόεδρος της Κοινότητας Ματσουκίου κ. Κωσταδήμας Δημήτριος με το Κοινοτικό Συμβούλιο, ο διοικητής του Αστυνομικού Τμήματος Πραμάντων Θεοδωρίδης Ιωάννης και ένα πλήθος Ματσουκιωτών από όλα τα μέρη. Λόγους εκφώνησαν ο π. Γεώργιος, ο κ. Γεώργιος Κωσταδήμας (ο καθηγητής Παιδαγωγικών), ο κ. Κωσταδήμας Κωνσταντίνος (επιθεωρητής), ο π. Ειρηναίος και έκλεισε συγκινημένος ο Σεβασμιώτατος. Στην Αγία Τράπεζα τοποθετήθηκαν τα Ιερά Λείψανα των Αγίων:

123. Ο ωραιότατος Ναός της Αγίας Παρασκευής Νοτιοδυτικά (26-8-1993).

373. Ιγνάτιος Δ': εκλογή 15 Νοεμβρίου 1988, χειροτονία εις επίσκοπον 21 Νοεμβρίου 1988, ενθρόνιση 4 Φεβρουαρίου 1989. Γεννήθηκε το 1945 στην Καστανιά Άρτης. πτυχιούχος θεολογίας (1969), χειροτονήθηκε διάκονος το 1971 και πρεσβύτερος το 1974 (Εκκλησία. Αθήναι 1989 [66], 220-225).

Γεωργίου, νεομάρτυρα Ιωαννίνων, Χαραλάμπους και Τρύφωνος.

Ο Ναός κτίστηκε με δωρεές όλων των Ματσουκιωτών, καθώς και άλλων ευσεβών χριστιανών, το χωριό δούλεψε και προσωπική εργασία. Οι δαπάνες έφτασαν τα εξήντα εκατομμύρια δραχμές.

Η εκκλησία είναι τρίκλιτη βασιλική με διπλή στέγη και τρούλλο, κτισμένη όλη με μπετόν αρμέ, σοβατισμένη και σκεπασμένη με κεραμίδια. Το δάπεδο είναι στρωμένο με μαρμάρινες πλάκες, το κεντρικό κλίτος αποτελείται από ημικυλινδρική καμάρα, που διακόπτεται στο ύψος του τρούλλου, τα πλάγια κλίτη είναι χαμηλότερα και επίπεδα. Πρόκειται πράγματι για κομψότατο κτίσμα, πολύ χαριτωμένο (Εικ. 123).

124. Ευσεβείς γυναίκες εξυπηρετούν την Αγία Παρασκευή· εδώ η Νίτσα Πυρώτη (25-8-1993).

125. Το παλιό μπρούντζινο μανάλι του 1719 (26-8-1993).

Το σχέδιο του Ναού είναι του ΟΔΕΠ³⁷⁴, η μελέτη του αρχιτέκτονα μηχανικού Αθηνών Παναγιώτη Μπουρσινού, εργολάβος μηχανικός ο Δημήτριος Μπούτσορας και επιβλέπων μηχανικός ο Σπύρος Δρούγκας. Την συντονιστική επιτροπή ανέγερσης αποτέλεσαν μαζί με το Εκκλησιαστικό συμβούλιο και οι χωριανοί: Κωσταδήμας Βασίλειος του Νικολάου, Κωσταδήμας Γεώργιος του Νικολάου (αδερφός του προηγούμενου) και Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Αθανασίου.

2. Ο Κυρίως Ναός

Έχει δυο εισόδους, Δυτικά και Νότια, με ξύλινες πόρτες και προπύλαια, πάνω από το Δυτικό υψώνεται και το καμπαναριό. Παράθυρα: Δυτικά δυο μονόλοβα και ένα τρίλοβο, Βόρεια και Νότια επίσης από δυο μονόλοβα και ένα τρίλοβο. Κάθε σειρά κλίτους έχει από δυο στηρίγματα (ένας πεσσός Ανατολικά και Δυτικά η κολόνα), συνδέονται μεταξύ τους και με τους τοίχους με καμάρες. Ο τρούλλος στηρίζεται και σε άλλους δυο πεσσούς, που βρίσκονται στην ευθεία του τέμπλου, εσωτερικά είναι κυκλικός, οκτάπλευρος εξωτερικά, κάθε πλευρά και παράθυρο.

Στο Δεσποτικό, απλό ξυλόγλυπτο, είναι τοποθετημένος ο Μέγας Αρχιερέας. Υπάρχουν δυο προσκυνητάρια: το δεξιό έχει παλιά εικόνα της Αγίας Παρασκευής με έξι σκηνές από την ζωή της, το αριστερό αρχαία εικόνα της Παναγίας. Στο εξωτερικό υπέρθυρο της Δυτικής εισόδου φορητή εικόνα της Αγίας Παρασκευής έχει τις επιγραφές:

(4)

α) Έργον Ἀγιογραφ. Οἴκου
Συνοδίας
Κυρίλλου Ἱερομονάχου
Νέα Σκήτη Ἀγίου Ὄρους
1974

β) Δωρεά
Ἀποστόλου Γ. Κωσταδήμα
καὶ τῆς συζύγου του Γεωργίας

Το παγκάρι, σύγχρονο ξυλόγλυπτο, με τις επιγραφές:

(5)

α) ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ
ΕΠΙΠΛΑ Κ. Η. ΣΤΡΑΓΑΛΗΣ
ΤΡΙΚΑΛΑ Τ. 29221

β) ΔΩΡΕΑ
ΔΗΜ. Κ. ΣΤΡΑΓΑΛΗ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΓΟΝΕΩΝ Κ(ΑΙ) ΣΥΖΥΓΟΥ

Το παλιό παγκάρι, ξύλινο, είχε χαραγμένα:

374. Οργανισμός Διοίκησης Εκκλησιαστικής Περιουσίας.

(6)

1850 σπυριδων

γιανι Κοστα

Διμου

Τα δυο αναλόγια έχουν χαραγμένη την ίδια ακριβώς επιγραφή:

(7)

ΔΩΡΕΑ

ΓΩΝΕΩΝ Κ(ΑΙ). ΑΔΕΛΦΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ(ΑΙ). ΣΤΑΥΡΟΥ

ΚΟΥΡΟΥΒΕΣΗ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΟΥΡΟΥΒΕΣΗ

1976

Σε δυο μπρούντζινα παλιά μανάλια χαραγμένη η ίδια ακριβώς επιγραφή
(Εικ. 125):

(8)

ΔΟΥΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

1719

Ἀπὸ χωρίοΝ ΜΑΤΖΟΥΚΙ

Σε μανάλι μπρούντζινο του 1953 χαραγμένα

(9)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ. ΚΩΝ. Δ. ΝΑΚΑ. ΕΝ. ΑΘΗΝΑΙΣ. 1953.

Σε άλλο μπρούντζινο του ίδιου έτους χαράσσεται:

(10)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ. ΚΩΝ. Γ. ΣΤΡΑΓΑΛΗ. 1953

Σε άλλα δυο σύγχρονα μπρούντζινα μανάλια χαράσσεται στο καθένα η
ίδια ακριβώς επιγραφή:

(11)

ΔΩΡΕΑ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΡΟΒΙΣΗ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ. 1993:

Σε μάρμαρο, που δεν εντοιχίστηκε μέχρι την 3-7-1994, χαράσσεται:

(12)

Ο ΙΕΡΟΣ ΟΥΤΟΣ ΝΑΟΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
ΕΘΕΜΕΛΙΩΘΗ 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1988
ΕΝΕΚΑΙΝΙΑΣΘΗ 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1993
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΡΤΗΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ Δ'
ΑΝΗΓΕΡΘΗ
ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΑΤΣΟΥΚΙΩΤΩΝ
ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗ, ΑΛΛΩΝ ΔΕ ΕΡΑΝΩΝ

126. Ναός Αγίας Παρασκευής, το άνω τμήμα του ξυλόγλυπτου τέμπλου (25-8-1993).

3. Το Ιερό

Ανατολικά και εξωτερικά καταλήγει σε τρεις κόγχες, η μεσαία τρίπλευρη, με ένα παράθυρο, οι μικρές ημικυκλικές· εσωτερικά ανοίγονται κόγχες, εκτός από την κεντρική της Αγίας Τράπεζας, στην Πρόθεση και το Διακονικό. Στην Βόρεια και Νότια πλευρά ανοίγεται από ένα παράθυρο.

Το τέμπλο προέρχεται από την παλιά εκκλησία, αλλά περιορίστηκε στο ύψος (μια ζώνη με μικρές εικόνες) και στο μήκος (δυο θωράκια), για να προσαρμοσθεί στις μικρότερες διαστάσεις του νέου Ναού. Πρόκειται για λιτό ξυλόγλυπτο, μερικώς διάτρητο, ίσιο και με έξι καθ' ύψος ζώνες (Εικ. 126):

α' σειρά: Περιλαμβάνει έξι άγλυφα ωοειδή θωράκια, ανάμεσα σε άνθη.
 β' ζώνη: Σε κάθε τμήμα γλύφεται από ένα άνθος με φυτικό διάκοσμο.
 γ' ζώνη: Περιέχει τις μεγάλες εικόνες (ιδέ αμέσως παρακάτω), που στέφονται, όπως και οι τρεις είσοδοι, με κεφαλή αγγέλου.

δ' σειρά: Η διάτρητη σταφυλή ανέρχεται και κατέρχεται, πουλιά, ανάμεσα σε φύλλα, ραμφίζουν σταφύλια, πάνω από την Ωραία Πύλη ο ήλιος.

ε' σειρά: Περιέχονται 19 μικρές εικόνες.

στ' ζώνη: Είναι και αυτή διάτρητη, αποτελεί την επίστεψη και αποτελείται από φυτικό διάκοσμο. Έξι ολόγλυφα περιστέρια, από τα οποία κρέ-

μονται ισάριθμες καντήλες. Ο Εσταυρωμένος στηρίζεται στα ανοιχτά στόματα δυο δρακόντων, με τις μεγάλες γλώσσες πεταμένες προς τα έξω, τα Λυπηρά στη μέση του σώματός των. Οι συστρεφόμενες ουρές των δρακόντων καταλήγουν σε μικρά στόματα, ανοιχτά, ενώ στα πόδια τους υπάρχουν μεγάλα γαμψά νύχια (Εικ. 312β).

Οι τρεις πρώτες ζώνες (μέχρι και τις μεγάλες εικόνες) χωρίζονται κάθετα με ραβδωτούς κιονίσκους, που στέφονται με φυτικό διάκοσμο.

Οι μεγάλες εικόνες του τέμπλου και από Βορρά προς Νότον:

1) Η πυρφόρος ανάβαση του προφήτη Ηλία

(13)

Δαπάνη. Ἡλία. Κ.
Στραγάλη εἰς βοήθειαν
αὐτοῦ καὶ υἱοῦ του
Βασιλείου. ἐκ Ματσουκίου.
1924
Ἰουλίου
15
Τρίκκαλα

2) Η Βόρεια πόρτα — Ο Ἄρχων Μιχαήλ

(14)

ΕΡΓΟΝ. ΗΛΙΑ. Γ. ΤΑΤΣΗ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ.
Ἐξ Ἄλποχωρίου Δωδώνης
1928.

3) Η Αγία Παρασκευή

(15)

α) Ὁ Ἀγιογράφος
Ἰῶν. Παντοστόπου <λος>
Τρίκκαλα
1912.

β) Ἀφιέρωμα τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀναγνώστου. Θ. Μακρῆ. Χωρίον
Ματσούκη

127. Ναός Αγίας Παρασκευῆς, Ωραία Πύλη, ἔργο Ηλία
Τάτση, 1965 (25-8-1993).

4) Η Παναγία

(16)

*Ἐγένετο τῇ Δαπάνῃ Ἀθανασίου Λάνταβου καὶ υἱοῦ του Χριστοῦ
εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Τρίκκαλα 15ῃ Ἰουνίου 1924.
ἐκ Ματσουκίου*

5) Η Ωραία Πύλη — Ο Μέγας Αρχιερέας (Εικ. 127)

(17)

*ΔΩΡΕΑ ἸΩΑΝΝΟΥ ΓΚΟΓΚΟΥ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΑΚΡΗ ΚΑΙ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΚΡΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΓΡΑΤΣΑΝΗ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΤΟΝ
ΧΡΗΣΤΟΥ
ἍΓΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΗΛΙΑ Γ. ΤΑΤΣΗ (ΚΑΙ) ΥΙΩΝ
1965*

6) Ο Χριστός, ο Σωτήρ του κόσμου

(18)

*Δαπάνη Γεωργίου φοτίου Παπά. 1915 ὁ Ἀγιογράφος. Ἰω. Παντοστό-
πουλος Τρίκκαλα.*

7) Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος

(19)

*Ἐγένετο τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἐφημερίου μας Νικολάου Μαργάρη ἐκ
Πραμάντων*

8) Η Νότια πόρτα — Ο Ἄρχων Γαβριήλ

9) Οι Ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος

(20)

*Δωρεά Οἰκογενείας Σπυρίδ. Δημ. Νάκα.
ἐκ Ματσουκίου
1924*

128. Οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, έργο του Ν. Παλιάγκα, 1926 (25-8-1993, Ναός Αγίας Παρασκευής).

4. Οι φορητές εικόνες

1) Ο Μέγας Αρχιερέας της Ωραίας Πύλης (21)

Έγένετο έν Τρικκάλοις
τῆ 15ῆ Ἰουνίου 1924.

Δωρεά οἰκογένεια

Ἀδελφῶν Γεωργίου

καί Νικολάου Γεωρ - [γίου]

ἡ Γκόγκου . ἐκ
Ματσουκίου

2) Οἱ Ἅγιοι Βησσαρίων, Σπυρίδων καὶ Μόδεστος (Εἰκ. 129)
(22)

Δωρεὰ Οἰκογενείας Ἀθανασίου Ἀποστόλου Παπᾶ.

ἐκ Ματσουκίου

Ἐγένετο ἐν Τρικκάλοις τῇ 22α Ἰουλίου 1924.

Ἐποίησας

Παντοστόπουλος Ἀγιογράφος

129. Οἱ Ἅγιοι Βησσαρίων, Σπυρίδων καὶ Μόδεστος, ἔργο τοῦ Σαμαριναίου αγιογράφου
Ἰωάννη Παντοστόπουλου, 1924 (25-8-1993, Ναός Ἁγίας Παρασκευῆς).

3) Οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη (Εικ. 128)

(23)

Δωρεά
Κωνσταντίνου
Φ. Παππᾶ
Εἰς Μνημόσυνον αὐτοῦ
ὁ Ζωγράφος Ν. Παλιάγκας 1926

4) Η Αγία Παρασκευή

(24)

Δαπάνη Γεωργίου Ἀ. Κωσταδήμα Ράπτη
Ἔργον Ηλία Γ. Τάτση 1928

5) Ο Επιτάφιος

(25)

- α) ΔΕΗΣΙC
Νικολάου Γ. Κωσταδήμα, τῆς συζύγου
του Μαρίας καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ
Γεωργίου, Βασιλείου, Ἀλεξάνδρας, Καλλιόπης,
Σταυρούλας
ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς
τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Γεωργίου κ(αί) Θεοδώρας
- β) ΧΕΙΡ
Γεωργίου Ι. Καζάκου
α Ϟ Ξ Η´

6) Η Αγία Παρασκευή

(26)

ΔΩΡΕΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑC ΙΕΡΕΩC ΚΩΝ/ΝΟΥ Χ. ΜΗΤCΙΟΥ
ΕΚ ΧΡΙΣΤΩΝ ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ 1970 χεῖρ Τάτση

7) Ο Μυστικός Δείπνος

(27)

- α) Δωρεὰ οἰκογενειῶν
Βασιλείου Σπ. Μακρῆ
καὶ Ἰωάννου Ν. Μακρῆ
- β) Ἔργον
Ἄγιογραφ. Οἴκου
Συνοδίας
Κυρίλλου Ἱερομον(ά)χ(ου)
Νέα Σκήτη Ἁγίου
Ἵθρους 1976

130. Το κιβώτιο των Ιερών Λειψάνων (24-8-1993), «τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελών και δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον» (Μαρτύριον του Αγίου Πολυκάρπου, 18).

8) Ο Άγιος Παντελεήμων

9) Πολυπρόσωπη

10) Ο Χριστός ἐνθρονος (Εικ. 122)

11) Πολυπρόσωπη

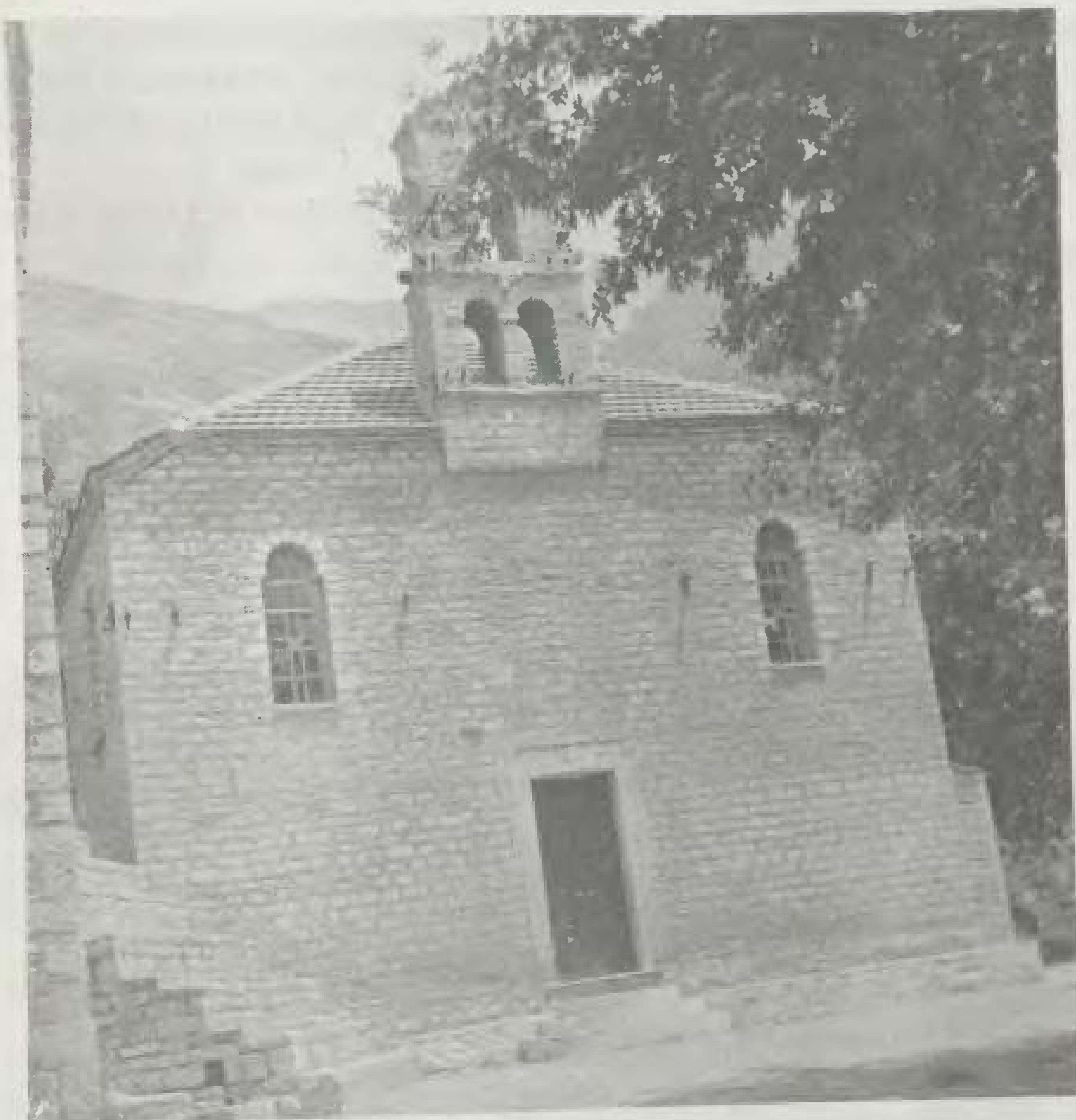
12) Ο Εσταυρωμένος (σε παλιό ωραίο ξυλόγλυπτο πλαίσιο)

13) Τα Άγια Λείψανα (Εικ. 130)³⁷⁵:

375. Οικονόμου, 193.

(28)

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΘΕΟΔΩΡΑΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΛΕΙΨΑΝΟΝ ΤΗΣ

131. Ο παλιός μεγαλοπρεπής Ναός της Αγίας Παρασκευής Βορειοδυτικά
(Αύγουστος 1970).

ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ
ΚΟΣΜΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΤΡΥΦΩΝΟΣ ΜΑΡΤΥΡΑ

β. Ο παλιός Ναός (αρχές - 1986)

Η πιο παλιά χρονολογία 1719 είναι χαραγμένη σε δυο μπρούντζινα μα-

νάλια (8). Ο Σ. Ξενόπουλος μας πληροφορεί το 1884, ότι οι κάτοικοι εκκλησιάζονται «εἰς πνα πρό 150 ἐτῶν ἀνεγερθέντα Ναόν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς»³⁷⁶. Επομένως η εκκλησία στη μορφή του 1884 είχε κτιστεί το 1734. Είχε και Νάρθηκα, όπου γινόταν τα μαθήματα του Δημοτικού το 1883³⁷⁷.

Η Αγία Παρασκευή των ημερῶν μας ήταν πέτρινη, τετράκλινη στέγη με κεραμίδια (που αντικατέστησαν τις εγχώριες πλάκες), τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο (τον οποίο είχε παλιότερα), χαγιάτι στα Νότια και το καμπαναριό πάνω από την Δυτική είσοδο (Εικ. 131, 323β). Είχα καταγράψει δυο επιγραφές της:

α) Στο εξωτερικό Δυτικό υπέρθυρο του Κυρίως Ναού χαραγμένη η χρονολογία 1893 (20-7-1986):

(29)

376. Ξενόπουλου, 29-30.

377. Υπουργείου Εκκλησιαστικῶν, 111.

Σε εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα στην Δυτική κολόνα του Βόρειου κλίτους χαράσσονταν (12-8-1966):

(30)

ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Ι. ΝΑΟΣ
ΔΑΠΑΝΑΙΣ. ΟΜΟΓΕΝΩΝ. ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΔΗΜΗ
ΤΡΙΟΥ. ΑΧΙΛΛΕΩΣ. ΚΑΙ. ΠΑΝΤΕΛΗ. ΜΠΑΝΤΑΛΑ
ΣΤΑΥΡΟΝ. ΚΑΙ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ
ΚΑΙ. ΣΥΝΔΡΟΜΗ. ΚΑΤΟΙΚΩΝ
ΕΤΕΙ. 1964

Ο Ναός, κτισμένος στην πλατεία του χωριού και σ' ένα μέρος που «φεύγει», κατά καιρούς υπέστη ρωγμές, με συνέπεια να επισκευασθεί επανειλημμένως: 1893 (29), 1915-1920 και τελευταία 1960-1964 (30). Αλλά το ράγισμα του 1981 υπήρξε μοιραίο· ο Ναός χαρακτηρίστηκε ακατάλληλος, ως επικίνδυνος έπαψε να λειτουργείται και τελικά τον Μάρτιο του 1986 κατεδαφίστηκε³⁷⁸.

γ. Διάφορα

1. Το σημερινό Εκκλησιαστικό Συμβούλιο

- 1) π. Γεώργιος Αντώνης, εφημέριος, πρόεδρος.
- 2) Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Σταύρου, παντοπώλης, αντιπρόεδρος.
- 3) Βενετικός Πέτρος Γεωργίου, κτηνοτρόφος, ταμίας.
- 4) Τσαντούλης Πέτρος του Κωνσταντίνου, συνταξιούχος κλητήρας, μέλος.
- 5) Πόιας Βασίλειος του Παύλου, τυροκόμος και οργανοπαίκτης (κλαρίνο), μέλος.

2. Η περιουσία

Στην Αγία Παρασκευή ανήκει η ντριστελά, το μαντάνι και ο μύλος. Το κτίριο της πλατείας, όπου στεγάζεται το Κοινοτικό κατάστημα (το ισόγειο λειτουργεί ως μαγαζί). Τέλος, μερικά χωραφάκια, 30 κομμάτια αγρολίβαδα, τα οποία νοικιάστηκαν το 1984 για 29.050 δρχ. Παλιότερα είχε και λίγα ζώα (κυρίως γίδια)³⁷⁹.

378. Προσωρινά η Θεία Λειτουργία τελούνταν στον Άγιο Αθανάσιο, το πιο κοντινό εξωκλήσι, από το επόμενο έτος το βακούφικο μαγαζί της πλατείας μετατράπηκε προσωρινά σε εκκλησία (1982-15-8-1993).

379. Έγγραφο 5-3-1862 (σ. 239) — Πρ. 71/14-11-1937 και 8/3-3-1940 Κοινότητας Ματσουκίου (σ. 206 και 230 αντίστοιχα).

3. Οι δωρεές

Φτωχός λοιπόν ο Ναός της Αγίας Παρασκευής, αλλά η ευσέβεια των κατοίκων πάντοτε μεριμνά γιαυτόν. Ενδεικτικά αναφέρω από γράμμα του π. Κωνσταντίνου Μήτσιου:

«1) Χρῆστος Κ. Παππᾶς κάτοικος Μαισουκίου ἐδώρησε στὸν Ἱερὸν Ναὸν τὴν οἰκίαν του ἧτοι δυὸ διαμερίσματα, μιὰ σάλα καὶ μιὰ κουζίνα.

Ἐδωρήθη τῇ 28η-6η 1967

132. Ο αιογράφος Τάτσης Ηλίας του Γεωργίου, περίπου 1965. (Ευχαριστούμε τα παιδιά του, επίσης αιογράφους, Γιώργο και Κώστα, για την προσφορά της φωτογραφίας).

2) Οἱ κ.κ. Ἀντώνιος Ἀθ. Κωσταδήμας καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Γεώργιος, Ἀνδρέας καὶ Κων/νος ἐδώρησαν ἓναν κρυστάλλινον πολυέλαιον τῇ 7-8-1965 ἀξίας περίπου 20.000 δρχ.

4) ὁ κ. Χρῆστος Παππᾶς ποὺ προσέφερε τὴν οἰκίαν του ἐδώρησε καὶ τὰ ἐξῆς ἀγρολεῖβαδα.

Μὲ ὄνομασία:

1) Καλλιερ-
γήσιμο. 2) Ζγού-
ρου 3) Χράπι 4)
Κούστα 5) Νάσα.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν 28/6/67.

6) Ἀνδρέας Κωστίκας καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐκ Μαισουκίου δια-
μένουν σήμερον ἐν Ἁγ. Μονῇ

Τρικάλων ἐδώρησε εἰς τὴν Ἀγ. Παρασκευὴν μιὰ στολὴ ἱερῶν ἀμφίων καὶ καλυμμάτων ἱερῶν σκευῶν διὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν εἰς μνήμην τῶν γονέων του. 14/2/1968.

7) Ὁ Νικόλαος Γ. Κωσταδήμας καὶ οἱ δύο υἱοὶ του Γεώργιος καὶ Βασίλειος ἐκ Ματσουκίου, διαμένουν σήμερον ἐν Ἰωαννίνοις ἐδώρησαν στὴν Ἀγ. Παρασκευὴ ὠραιότατον ἐπιτάφιον ἀξίας περίπου 4.500 δρχ. μετὰ κορνίζης. Καθὼς δὲ καὶ τὰ 12 μηνιαῖα τῆς ἐκκλησίας. 2/4/1969.

9) Διὰ τὴν ἀγορὰν ἐπικρυσουμένου Ἰ. Εὐαγγελίου ἀξίας 1.700 δρχ. προσέφεραν 1000 ὁ ἱεροψάλτης Γεώργιος Παπαδημητρίου, καὶ Βασίλειος Πέτρου Κωσταδήμας καὶ κάποιος Χήτας 700 δρχ. σύνολον 1700 δρχ. τῆ 26/7/1968.

17) Προσφορὰ κοριτσιῶν διὰ τὴν ἀγορὰν μιᾶς στολῆς θαλασσοῦ ἀγ. τραπέζης ὡς καὶ βελούδινο κάλυμμα αὐτῆς, 8/2/1966.

38) Ὁρολόγιον τοῦ τοίκου Δωρεᾶ Ἀποστόλου Δ. Ροβίση καὶ Σωτηρίου Δ. Πυρώτη, τῆ 12/6/1965»³⁸⁰.

4. Το Νεκροταφεῖο

Βρίσκεται Ανατολικά της πλατείας, ἤτοι πάνω ἀπὸ το ποτάμι της Μαυριάς.

132α. Επίτιπλο Αγίας Γραφῆς 1545 (Μονὴ Βύλιζας, 30-8-1993).

380. Μήτσιου, Ματσούκι 25-4-1969.

Γ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ³⁸¹

Το πιο κοντινό εξωκλήσι, 15-20' λεπτά με τα πόδια, γαντζωμένο στο χείλος φοβερού γκρεμού, απ' όπου προστατεύει όλο το χωριό (Εικ. 20, 133, 390). Ο Παππάς Ιωάννης του Κωνσταντίνου (ο Κούλης) στις 6-7-1985 μου εξιστόρησε ως εξής το θαύμα του Αγίου για το πρόσωπό του (Εικ. 134):

Ήταν Ιούλιος του 1945 και το χωριό θέριζε στη μεριά του Αγίου Αθανασίου. Στο στενό, ανάμεσα Αϊ-Θανάση και γκρεμό, παιδάκι τότε 11 χρονών, πήγα να γυρίσω μια μοσχάρα. Αλλά με το γύρισμα πόκανε, μ' έσπρωξε κι έπεσα 50 μ. στον γκρεμό. Ένας παππούς με άσπρα γένεια με κράτησε και «κάθισα» σε μια πέτρα, σαν πολυθρόνα. Δεν χτύπησα πουθενά. Μόνο με το πουφ! που έκατσα στο βράχο με πόνεσε η κοιλιά δυο μέρες. Μαζεύτηκε όλο το χωριό, κατέβηκε ο μπάρμπας μου Κωσταδήμας Πέτρος και με πήρε επάνω.

Πιστεύω, ότι σωζόμαστε στο χωριό από τον Άγιο Αθανάσιο. Κάθε χρόνο

133. Το χαριτωμένο εξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου τον Αύγουστο του 1969.

381. Καλούσιου, λς: 5-10-1989. Η καταγραφή έγινε την 26-8-1993.

στις 2 Μαΐου, που γιορτάζει, σηκώνω το ύψωμα και μια άλλη φορά το χρόνο τον λειτουργώ.

Ο Ναός αναφέρεται το 1884 από τον Σεραφείμ Ξενόπουλο και με την πληροφορία, ότι πρόσφατα είχε επισκευασθεί³⁸². Καταστράφηκε από τον σεισμό του 1967, αλλά το επόμενο έτος ξανακτίστηκε.

Πρόκειται για μονόκλιτη ολοπέτρινη βασιλική με τετράκλινη στέγη, σκεπασμένη με πλάκες, στρωμένη με πλακάκια, η οροφή έχει ξύλινο ταβάνι, πάνω από την μοναδική Δυτική είσοδο υψώνεται το μικρό καμπαναριό.

Ο Κυρίως Ναός έχει από δυο παράθυρα Βόρεια και Νότια, στασίδια, ένα σανιδένιο αναλόγιο, στον μπρούντζινο πολυέλεο χαράσσεται:

(31)

ΔΩΡΕΑ. ΑΝΔΡΕΟΥ. ΑΘ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ. 27.7.1957

Υπάρχουν επίσης ένα μικρό σιδερένιο μανάλι και δυο μεγαλύτερα μπρούντζινα, με μια επιγραφή χαραγμένη:

(32)

ΔΩΡΕΑ ΟΙΚ ΤΑΚΗ ΛΙΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ 1974

(33)

ΔΩΡΕΑ . ΟΙΚ. ΑΝΤΟΝΙΟΥ . ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ . 1974.

Το Άγιο Βήμα καταλήγει σε ημικυκλική κόγχη (σκεπασμένη μόνον αυτή με τσιμέντο), εσωτερικά ανοίγονται κόγχες στην Προσκομιδή και το Διακονικό, η Αγία Τράπεζα εντοιχίζεται στην κόγχη της, Βόρεια ένα παράθυρο.

Το τέμπλο είναι με σανίδες, έχει και β' σειρά με μικρές εικόνες (13). Οι μεγάλες και από Βορρά προς Νότον είναι:

1) Η Βόρεια είσοδος, με κόκκινο βήλο

2) Ο Άγιος Αθανάσιος

(34)

Αφιέρωμα

Γεωρ. Ἀθαν. Κωσταδήμα ράπτη

1955

Ἔργον Ἡλία Τάτση Αλποχώρι Δωδώνης

3) Η Παναγία

(35)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΘ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ ΕΜΠΟΡΟΥ ΚΑΙ
ΓΕΩΡ. ΑΘ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ

382. Ξενόπουλου, 30.

ΔΗΜΟ.ΛΟΥ 1960

Εργον Ἡλία Τάτση Μαντεῖον Δωδώνης

4) Η Ωραία Πύλη, χωρίς Βημόθυρο. Στη συρόμενη πόρτα ο Ιησούς μέσα στο Ἅγιο Ποτήρι:

(36)

Αφιέρωμα Αθανασίου Κ. Γεωργίου καί Ιωάννου Τσαντούλα 1956

Κτηνοτρόφοι

Εργον Ἡλία Τάτση Αλποχώρι Δωδ
ώνης

134. Ο Παππᾶς Ιωάννης μπροστά στον μεγάλο γκρεμό του Αγίου Αθανασίου, όπου διάσώθηκε θαυματουργικά από τον Ἅγιο μας (10-7-1985).

5) Ο Ιησούς Χριστός

(37)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΧΡΗΣ. Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ 1955

6) Ο Πρόδρομος

(38)

α) ΔΩΡΕΑ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ 1987

β) Χείρ Τάση

7) Ο Άγιος Δημήτριος

(39)

ΔΩΡΕΑ

ΔΗΜ. Ι. ΣΤΡΑΓΑΛΗΣ

1987

Κατέγραψα και δυο φορητές εικόνες:

1) Ο Άγιος Αθανάσιος

(40)

α) Δωρεά οικογενειῶν
Ἄνδρέα Ε. Νάκα
Ἄποστόλου Ν. Νάκα
Δημητρίου Μακρῆ

β) Ἄγ. Ὅρος
1975

2) Ο Άγιος Παντελεήμων

(41)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

ΝΑΚΑ

1982

Επειδή στις γιορτές του Αγίου Αθανασίου (18 Ιανουαρίου και 2 Μαΐου) λείπει πολύς κόσμος από το χωριό, καθιερώθηκε να γιορτάζουν το εξωκλήσι στις 27 Ιουλίου, μετά την Αγ. Παρασκευή. Τουλάχιστον μέχρι το 1963 στήνονταν εδώ και χορός μετά τα θρησκευτικά (Εικ. 390). Την περίοδο επίσης του Δεκαπενταύγουστου λειτουργείται απαραίτητα (Εικ. 27).

Δ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ³⁸³

Μνημονεύεται το 1884 από τον Σεραφείμ Ξενόπουλο³⁸⁴. Η παλιά εκκλησία ήταν πέτρινη με πλάκες, μονόκλιτη βασιλική με τετράκλινη στέγη. Κατά τον σεισμό της 1-5-1967 έπαθε ελαφρές μεν ζημιές, αλλά το 1970 κατέρρευσε. Δέκα επτά χρόνια αργότερα (1987) ξανακτίστηκε με συνδρομή των χωριανών και πρωτοβουλία τεσσάρων Ματσουκιωτών, που ζουν στην Θεσσαλία: 1) Κωσταδήμας Χρήστος του Αντωνίου, ιεροοράπτης 2) Μπουτσώλης Δημήτριος του Βασιλείου, τυροκόμος 3) Στραγάλης Δημήτριος του Γεωργίου, παντοπώλης και 4) Τσαντούλης Παντελής του Πέτρου, αρχιφύλακας (τροχονόμος).

Ο Ναός είναι κτισμένος με τσιμεντόλιθα σοβατισμένα, μονόκλιτη βασιλική με δίκλινη στέγη³⁸⁵ από τσίγκους, το δάπεδο με τσιμέντο, ταβάνι σανιδένιο (Εικ. 135).

Στον Κυρίως Ναό υπάρχει (η μοναδική) είσοδος Δυτικά με σιδερένια πόρτα, στους τοίχους ανοίγονται δυο παράθυρα Νότια και ένα Βόρεια, το αναλόγιο είναι ξύλινο.

Υπάρχουν τρία μπρούντζινα μανάλια· στο μικρότερο χαράσσονται:

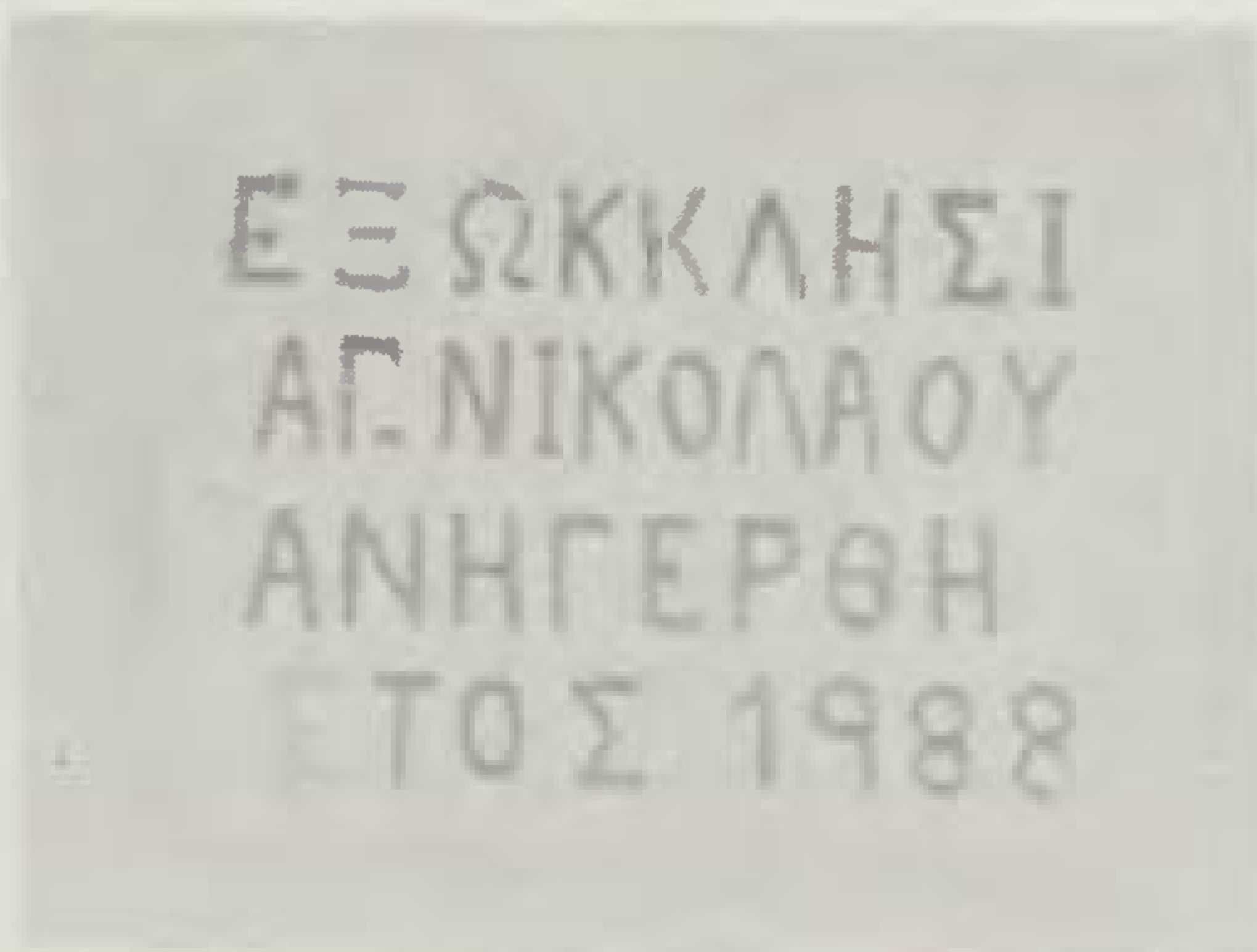
(42)

α) ΕΥΑΓ. Κ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ
1927

β) ΕΓΓΟΝΟΣ
ΕΥΑΓΓ. ΧΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ
1987

Σε εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα Δυτικά και εξωτερικά χαράσσεται η επιγραφή (25-8-1993):

(43)

383. Καλούσιου, λζ: 10-10-1989· μδ: 254-255. Η καταγραφή στις 25-8-1993.

384. Ξενόπουλου, 30.

385. Αντικατέστησε στις 17-9-1992 την προηγούμενη τετράκλινη (για λόγους στερεότητας).

Η παραπάνω χρονολογία είναι εσφαλμένη. Ο Ναός κτίστηκε και σκεπάστηκε, όπως προαναφέραμε, το 1987 (3-21 Αυγούστου). Το επόμενο έτος 1988 τελειοποιήθηκε εσωτερικά, κτίστηκε το τέμπλο, τοποθετήθηκαν οι εικόνες, κλπ. και στις 17 Αυγούστου του ίδιου έτους (1988) έγινε και η πρώτη Θεία Λειτουργία πανηγυρικά.

Το Άγιο Βήμα καταλήγει σε ημικυκλική κόγχη με σταυρωτό παραθυράκι και μόνον αυτή χτισμένη με τούβλα και σκεπασμένη με τσιμέντο, παράθυρα από ένα Βόρεια και Νότια. Η Αγία Τράπεζα δεν εντοιχίζεται και στο μάρμαρό της χαράσσεται η επιγραφή:

(44)

ΔΩΡΕΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΓΑΛΗ

ΤΡΙΚΑΛΑ 10-1-1988

Το τέμπλο είναι κτιστό και μόνον με μια σειρά από εικόνες. Αυτές είναι από Βορρά προς Νότον:

1) Η Βόρεια είσοδος, με ξύλινη πόρτα.

2) Ο Άγιος Νικόλαος (Εικ. 136)

135. Το ωραίο εξωκλήσι του Αγίου Νικολάου Νοτιοδυτικά (28-8-1993).

(45)

α) ΔΕΗΣΙΣ
ΑΔΕΛΦΩΝ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ

β) Χείρ
Ἄστεριου
Καραποστόλη
αἰ πη'

3) Η Παναγία

(46)

α) ΔΕΗΣΙΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

β) Χείρ
Ἄστεριου

136. Ναός Αγίου Νικολάου, ο ομώνυμος Ἄγιος, ἔργο του Ἀστέριου Καραποστόλη (25-8-1993).

ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΚΑΛΟΥΣΙΟΥ

Καραποστόλη
αηπη[†]

4) Η Ωραία Πύλη, ξύλινο βημόθυρο.

5) Ο Ιησούς Χριστός

(47)

α) ΔΕΗΣΙΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΠΑΝΤΕΛΗ
ΠΕΤΡΟΥ ΤΣΑΝΤΟΥΛΗ

β) Χείρ
Ἄστεριου
Καραποστόλη
αηπη[†]

6) Ο Πρόδρομος

(48)

α) ΔΕΗΣΙΣ
ΑΔΕΛΦΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΜΠΟΥΤΣΙΩΛΗ

β) Χείρ
Ἄστεριου
Καραποστόλη
αηπη[†]

7) Ο Άγιος Δημήτριος, ο μυροβλήτης

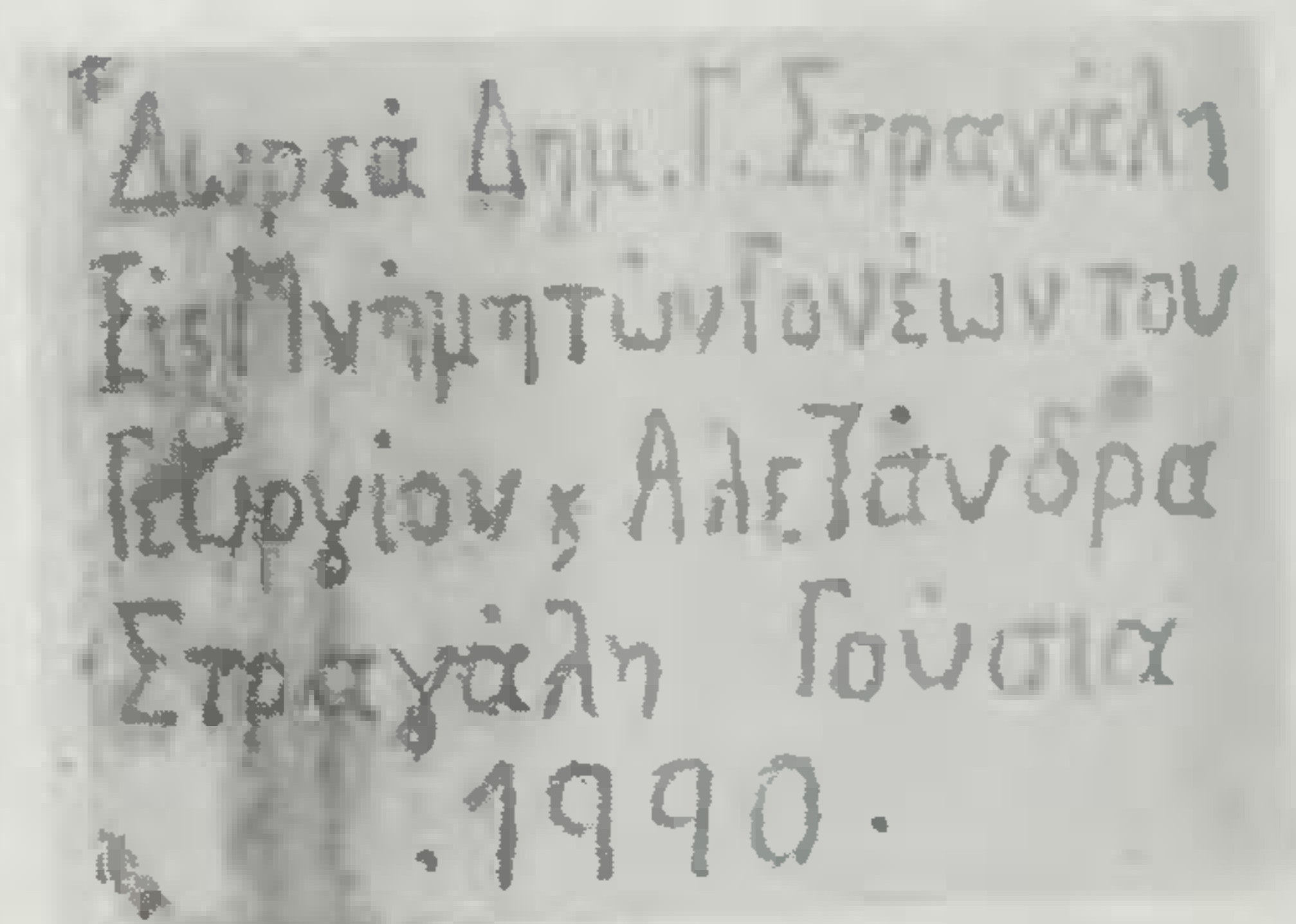
(49)

α) Χείρ
Ἄστεριου
Καραποστόλη
αηπη³⁸⁶

β) ΔΕΗΣΙΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΣΤΡΑΓΑΛΗ Η ΓΟΥΣΙΑ^{386α}

Δίπλα στον Άγιο Νικόλαο, στα Νοτιοανατολικά του, και στον δρόμο για Κριθάρια, ανηγέρθη το 1990 εικονοστάσι του Αγίου μας, με χαραγμένη την παρακάτω επιγραφή στο εντοιχισμένο μάρμαρο:

(50)

Δωρεά Δημ. Γ. Στραγαλιή
Εἰς Μνήμη τῶν Γονέων του
Γεωργίου & Αλεξάνδρα
Στραγαλιή Γούσια
1990.

386. Από παραδρομή γραφει η (=90) αντί θ (=900). Γεννήθηκε το 1961 στον Καπλά Καυδίτσας, μαθηματικός.

386α. Πρόκειται για παρατσουκλι (από το: Γεωργίος).

Την 12 Αυγούστου 1994 υψώθηκε πάνω από τη Δυτική είσοδο μικρό καμπαναριό. Η καμπανούλα φέρει την ανάγλυφη επιγραφή:

(51)

ΔΩΡΕΑ ΣΥΛΟΓΟΥ ΜΑΤΣΟΥΚΙΩΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ 1989

Το εξωκλήσι του Αγίου Νικολάου κείται στα Βορειοδυτικά του χωριού, στη θέση *Σιμικοάρα*. Με τον Άγιο Αθανάσιο βρίσκονται στις δυο γεωργικές ζώνες και έχουν μεγάλη εκτίμηση από τους κατοίκους.

136α. Επιστρέφοντας από τη Θεία Λειτουργία στο εξωκλήσι της Παναγίας (16-8-1968, Άγιος Νικόλαος).

Ε) Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ³⁸⁷

Πέτρινη μανόκλιτη βασιλική, η τετράκλινη στέγη με τσίγκο, που αντικατέστησε το 1991 την παλιά εγχώρια πλάκα, ταβάνι σανιδένιο (Εικ. 151).

Ο Κυρίως Ναός έχει μια είσοδο Δυτικά με σιδερένια πόρτα, Νότια ένα παράθυρο, το δάπεδο στρωμένο με πλάκες. Στο Δυτικό εξωτερικό υπέρθυρο χαραγμένα στην πέτρα:

(52)

ΔΑΠΑΝΑΙΣ

ΕΞ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

ΔΗΜ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ

ΣΤΑΥ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑ

137. Στο εξωκλήσι της Παναγίας οι Ματσουκιώτες χορεύουν και τραγουδούν μετά την Θεία Λειτουργία της 16 Αυγούστου 1968.

387. Καλούσιου, λξ: 8-10-1989.

ΔΗΜ. ΜΠΙΑΝΤΑΛΑ
11 ΑΟΥΓ 1957

Το Ιερό καταλήγει σε ημικυκλική κόγχη με σταυρικό παραθυράκι, εσωτερικά ανοίγονται κόγχες, εκτός από αυτήν όπου εντοιχίζεται η Αγία Τράπεζα, στο Διακονικό και την Πρόθεση. Το δάπεδο στρώθηκε με τσιμέντο, στην Νότια πλευρά ένα παράθυρο.

Το τέμπλο είναι ξύλινο και έχει τις εξής μεγάλες εικόνες από Βορρά προς Νότον:

- 1) Η Βόρεια είσοδος, με ξύλινη πόρτα
- 2) Η Παναγία

138. Εξωκλήσι Παναγίας, 16 Αυγούστου 1930: τότε γινόταν εδώ μεγάλο πανηγύρι.

(53)

Αφιέρωμα

Αντωνίου Αθ. Κωσταδήμα Εμπορου

1957

3) Η Ωραία Πύλη, χωρίς Βημόθυρο

4) Ο Ιησούς Χριστός

(54)

Αφιέρωμα Πέτρου Κ. Μακρῆ 1957

5) Ο Ιησούς, πάλι

(55)

Ν. Γλιάτας

Το εξωκλήσι βρίσκεται ανάμεσα στον Άγιο Νικόλαο και Άγιο Κωνσταντίνο, μέσα στα χωράφια. Το 1884 ο Σεραφεΐμ Ξενόπουλος το αναφέρει ως «ἀρχαῖο», αλλά κατεδαφισμένο³⁸⁸. Δεν αναφέρεται σε ποια γιορτή της Παναγίας είναι αφιερωμένο, πάντως οι Ματσουκιώτες, κυρίως παλιότερα, το τιμάνε λαμπρά την δεύτερη ημέρα του Δεκαπενταύγουστου (Εικ. 137, 138).

138α. Επίπιτλο σε Θεοτοκάριο, Ενετίησιν 1681, (30-8-1993, Μονή Βύλιζας).

388. Ξενόπουλου, 30.

ΣΤ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ³⁸⁹

Το πιο μακρινό εξωκλήσι, μιάμιση ώρα πεζοπορία σε ομαλό μονοπάτι. Είναι κτισμένο σε καλό ύψωμα, πραγματικό αγνανταριό: Βόρεια το δασύλλιο Μεράντζες, Νότια το Πηγάδι, Ανατολικά η Στύλια και Δυτικά το ποτάμι Καρλίμπους, απέναντί του αγναντεύεις τα Καλαρρυτιώτικα βουνά.

Κτίστηκε το 1905 από τον Κωσταδήμα Κώστα του Δημητρίου (Εικ. 139), που είχε τραυματισθεί από την εκφυρσοκρότηση του όπλου του, κυνηγώντας σε τούτα τα μέρη, όπως αναφέρει σχετική επιγραφή, χαραγμένη στον Δυτικό εξωτερικό τοίχο:

(56)

Ο ΑΓΙΟΣ : Κωνσταντι

νος: εΓινι ΕΞΟΔΟΝ

του: Κ. Δ Κ:ΔΙΜΑ.³⁹⁰

ΕΤΩΝ 28.

ΜΑΤσουΚίου:

ΜΑΐου 20.

1905.

ο κτιστις Κ.Χ.Μ.³⁹¹

Το εκκλησάκι είναι πέτρινο, η στέγη τετράκλινη (παλιότερα ήταν αμφικλινής), σκεπασμένη με εγχώριες πλάκες, στρωμένο με τσιμέντο. Ξύλινο ταβάνι, μονόκλιτη βασιλική (Εικ. 140).

Στον Κυρίως Ναό ανοίγεται ένα παράθυρο Νότια, η Δυτική είσοδος με σιδερένια πόρτα. δυο μπρούντζινα μανάλια.

Η Ανατολική κόγχη, όπου εντοιχίζεται η Αγία Τράπεζα,

139. Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Δημητρίου, κτίτορας του εξωκλησίου του Αγίου Κωνσταντίνου

389. Καλούσιου, λς: 8-10-1989.

390. Κωνσταντίνος Δημητρίου Κωσταδήμας.

391. Κωνσταντίνος Χρήστου Μακρής.

εξωτερικά είναι ημικυκλική. Το τέμπλο σανιδένιο, με μια σειρά από τις μεγάλες εικόνες:

1) Βόρεια είσοδος, χωρίς πόρτα

2) Μαρία, η Θεοτόκος

(57)

ΧΕΙΡ ΔΡΑΚΟΥ ΚΩΝ.

1991

3) Η Ωραία Πύλη, χωρίς πόρτα και Βημόθυρο

4) Ο Ιησούς Χριστός (Εικ. 141)

(58)

ΧΕΙΡ

ΔΡΑΚΟΥ ΚΩΝ.

1991

Κατέγραψα και άλλες τρεις φορητές εικόνες:

1) Το Τρίμορφο (Θεοτόκος-Χριστός-Πρόδρομος)

(59)

Δωρεά Κωνσταντίνου. Δ. Κωσταδήμα. 1905.

140. Άγιος Κωνσταντίνος, Ιούλιος 1972:
Απόγονοι του κτίτορα για ιδιωτική Θεία Λειτουργία.

2) Οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη

(60)

Δωρεά Κωνστατίνου. Δ. Κωσταδήμα. 1905.

3) Ο Άγιος Σπυρίδων

(61)

Κ. ΔΡΑΚΟΥ

12/2/1990

Παλιότερα στις 21 Μαΐου γιόρταζαν οι Ματσουκιώτες τον Άγιο Κωνσταντίνο πανηγυρικά, με χορούς και γλέντια.

Κάτω στον Άγιο
Θόδωρο,
στον Άγιο Κων-
σταντίνο,
γαϊτάνι, γαϊτανάκι,
στον Άγιο Κων-
σταντίνο,
μικρό πανηγυράκι.

Πανηγυράκι γίνο-
ναν
κι ο κόσμος ήταν
ούλος,
γαϊτάνι, γαϊτανάκι,
κι ο κόσμος ήταν
ούλος,
μικρό πανηγυράκι.

Τρεις δίπλες ήταν
ου χορός,
σαράντα δυο τρα-
πέζια,
γαϊτάνι, γαϊτανάκι,
σαράντα δυο τρα-
πέζια,
μικρό πανηγυράκι.

141. Ο Ιησούς Χριστός του Κων. Δράκου, 1991 (25-8-1993, Ναός Αγίου Κωνσταντίνου).

Μπροστά χορεύουν οι έμορφες
και πίσω μαυρομάτες,
γαϊτάνι, γαϊτανάκι,
και πίσω μαυρομάτες,
μικρό πανηγυράκι.

Και μέσ' στη μέση απ' το χορό
χορεύει ζερβοπούλα με την παπαδοπούλα,
γαϊτάνι, γαϊτανάκι,
χορεύει ζερβοπούλα με την παπαδοπούλα,
μικρό πανηγυράκι³⁹².

141α. Από τη λαμπρή τελετή των εγκαινίων της Αγίας Παρασκευής (16-8-1993).

392. Το οφείλω, με άλλα Δημοτικά, στην αείμνηστη Κωσταδήμα Ευθυμία του Σωτηρίου.

Ζ) Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ο παλιός Ναός ήταν ολοπέτρινο κτίσμα, σκεπασμένο με πλάκες, μονόκλιτη βασιλική με τετράκλινη στέγη. Σάρωσε το 1980, αλλά το 1992 ξανακτίστηκε κομψότατο από τον Ανδρέα Αθ. Κωσταδήμα (Εικ. 143): θεμελίωση 24 Ιουλίου, σκεπάστηκε σε ένα μήνα, ήτοι 28 Αυγούστου 1992.

Πρόκειται για μονόκλιτο ναΐσκο με τσιμεντόλιθα σοβατισμένα, η τετράκλινη στέγη με κεραμίδια, πάνω από την Δυτική είσοδο υψώνεται το μικρό καμπαναριό. Ανατολικά καταλήγει σε ημικυκλική κόγχη, σκεπασμένη μόνον αυτή με τσιμέντο, ο Κυρίως Ναός έχει από δυο παράθυρα Βόρεια και Νότια (Εικ. 142).

Στον εξωτερικό Δυτικό τοίχο χαράσσεται η παρακάτω επιγραφή στην εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα:

142. Το κομψό εξωκλήσι του Αγίου Θεοδώρου Νοτιοδυτικά (25-8-1993).

ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΤΟ ΕΤΟΣ 1992
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΘ. ΚΩΣΤΑΔΗΜΑΣ

Κατά την επίσκεψή μου στις 25-8-1993 εσωτερικά ήταν ακόμα αδιαμόρφωτος (δεν είχε γίνει το τέμπλο, έλειπαν οι εικόνες, κλπ.).

Από την παλιά εκκλησία διατηρήθηκαν δυο εικόνες του τέμπλου, μάλλον 19ου αιώνα, ο Χριστός ένθρονος και ο Πρόδρομος.

Όταν ήταν σαρισμένο στήθηκε δίπλα του πρόχειρος Σταυρός, για να γίνεται δέηση σε περίπτωση ανομβρίας.

Το εξωκλήσι του Αγίου Θεοδώρου βρίσκεται στα Δυτικά του χωριού, 35' λεπτά μακριά, σε θαυμάσια τοποθεσία, απ' όπου αγναντεύεις από ψηλά την Βύλιζα και πιο μακριά τους Καλαρρύτες. Το ίδιο φαντάζει από το δημόσιο δρόμο για το χωριό.

Το 1988 έφτασε αμαξιτός δρόμος μέχρι το εξωκλήσι, με σκοπό να κατέβει στο Μοναστήρι της Βύλιζας.

143. Κωσταδήμας Ανδρέας του Αθανασίου, έμπορος τυροκομικών προϊόντων, κτίτορας του Αγίου Θεοδώρου (8-12-1984).

Η) ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΟΙ

Την 1 Σεπτεμβρίου 1778 μνημονεύεται ενοριακός Ναός του Αγίου Νικολάου και η Αγία Παρασκευή αναφέρεται το 1839, ως ενοριακή³⁹³. Σε έγγραφο Ματσουκιώτικο της 27-9-1874 υπογράφουν δυο ιερείς επί κεφαλής 23 χωριανών³⁹⁴. Το 1884 οι δυο ιερείς του Ματσουκίου ιερουργούν στην ενορία της Αγίας Παρασκευής³⁹⁵. Το 1911 «Αἱ ἐνορίαὶ τῶν χωρίων τοῦ δήμου Καλαρρυτιῶν καθορίζονται ὡς ἑξῆς: 1) τοῦ χωρίου Καλαρρυτιῶν εἰς μίαν, τὴν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, 2) τοῦ χωρίου Ματσουκίου εἰς μίαν, τὴν τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς»³⁹⁶.

Γνωστοί εφημέριοι του Ματσουκίου:³⁹⁷

1) Παναγιώτης. Από το Ματσούκι χειροτονήθηκε το 1761³⁹⁸ (65, 66).

2) Παπα-Γιώτης. Μνημονεύεται στο έγγραφο της 25-9-1794 και είναι επίσης Ματσουκιώτης. Δεν αποκλείεται να είναι ο προηγούμενος Παναγιώτης³⁹⁹.

3) Δημήτριος. Πρωτοπρεσβύτερος, 1810, 1817⁴⁰⁰.

4) Αντώνιος. Από τους Χουλιαράδες, 13-8-1849⁴⁰¹.

5) Ιωάννης. 1850/1852⁴⁰².

6) Δημήτριος. Υπογράφει πρώτος επί κεφαλής 23 Ματσουκιωτών σε έγγραφο της 14-9-1852⁴⁰³, καθώς και σε άλλο έγγραφο της 27-9-1874, επίσης πρώτος, με τον παπα-Γιώργη και άλλους 23 χωριανούς⁴⁰⁴.

7) Γεώργιος. Υπογράφει στο έγγραφο της 27-9-1874⁴⁰⁵.

8) Ξεροκώστας Γεώργιος. Από το γειτονικό Συρράκο, 4-5-1876⁴⁰⁶.

393. Καλούσιου, μδ: 254-255.

394. Ιδέ σ. 75-77.

395. Ξενόπουλου, 29-30.

396. ΒΔ. 21-11-1911 (ΦΕΚ 329 Α/2-12-1911). Η υπόδειξη του ΦΕΚ οφείλεται στον κ. Φίλο Μ. Στέφανο, ο οποίος και με άλλες σχετικές πληροφορίες και διευκολύνσεις βοήθησε την παρούσα μελέτη. Του απευθύνουμε θερμές και ειλικρινείς ευχαριστίες.

397. Καλούσιου, μδ: 255-256.

398. Καλούσιου, μδ: 255.

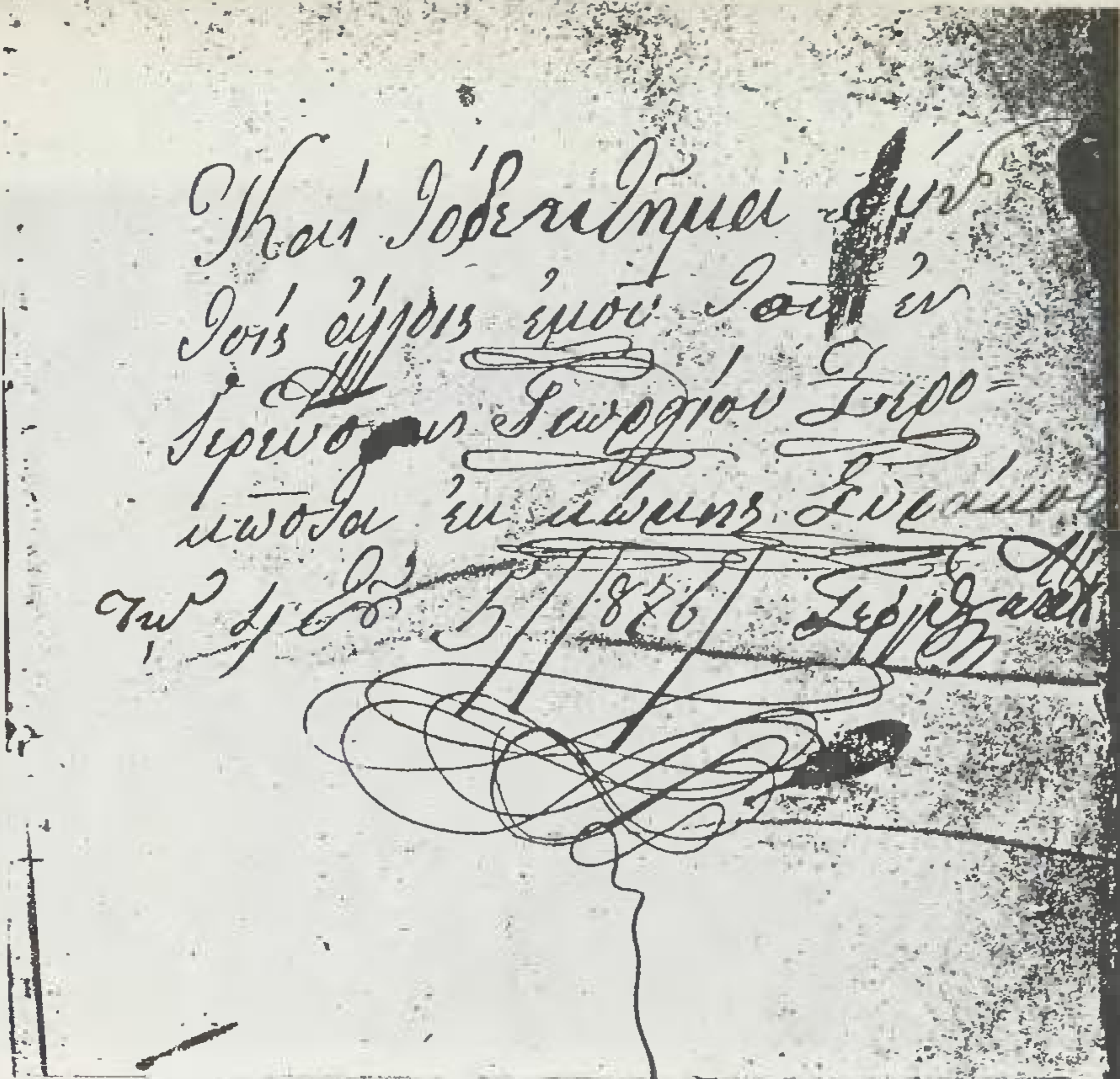
399. Ιδέ σ. 44.

400-402. Καλούσιου, μδ: 255.

403. Ιδέ σ. 212-213.

404-405. Ιδέ σ. 75-77.

406-407. Καλούσιου, μδ: 255.

144. Η (67) ενθύμηση του π. Γεωργίου Ξεροκώστα από το Συρράκο, 1876 (30-8-1993).

Μάλλον πρόκειται για τον αμέσως προηγούμενο Γεώργιο του 1874 (Εικ. 144).

9) Γεώργιος. Από τους Χουλιαράδες, 1882, 10-6-1882⁴⁰⁷.

10) Παπαβασιλείου Κώνστας. κατά την (64) ενθύμηση 25-3-1898.

11) Παπαγεωργίου Γεώργιος. Ματσουκιώτης, περίπου 1890-1905.

12) Τσιούρης Χρήστος. Περίπου 1906-1910, από το Σκλούπο.

13) Μάργαρης Νικόλαος του Αναστασίου. Πραμαντιώτης, 1914 - 1925, ενήργησε για τον Πρόδρομο του τέμπλου της Αγίας Παρασκευής (19).

Ο Ν. Παπαθεοδώρου μου έγραψε σχετικά:

«Σ' εκκλησιαστικό βιβλίο της κεντρικής εκκλησίας Αγίας Παρασκευής Πραμάντων «ΤΥΠΙΚΟΝ» (χωρίς χρονολογία εκδόσεως) στη σελίδα 398 υπάρχει η εξής σημείωση του ιερέως Νικολάου Μάργαρη:

«Έχειροτονήθην ιερεύς εις τὰς 30 Μαρτίου 1914 ἡμέραν Κυριακὴν τῶν Βαΐων εἰς Ἄρτα ἐπὶ Σπυρίδωνος. καὶ εἰς τὰς Μαρτίου; ἀπεκατεστάθην εἰς τὴν θέσιν μου Ματσούκιον. – Τὸ 1925 τὸν Ἰούλιον ἦλθον εἰς τὴν ἐνορίαν Τσόπελα-Χρυσῶν...»

Στη σελίδα 408 του ίδιου βιβλίου ενθύμηση του ίδιου ιερέως:

145. Ο αείμνηστος εφημέριος του Μαισουκίου π. Κωνσταντίνος Λένης ανάμεσα στους χωριανούς Στέργιο Γ. Κωσταδήμα και Χρήστο Σ. Κωσταδήμα, τον σημερινό γραμματέα της Κοινότητας (26-7-1958).

«Μαισουκίον 24 'Ιουνίου 1915

ἔφθασεν ὁ ἀραβόσπιος 70–80 κατ' ὀκάν. εἰς ενθύμιον»⁴⁰⁸.

Και ο Δ. Καρατζένης αναφέρει τα εξής:

«23) Το 1914 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ὁ Νικόλαος Παπαναστάση Μαργάρης. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐτοποθετήθη εἰς Μαισουκί, ἔπειτα εἰς τὸν Τσόπελα καὶ τέλος εἰς Πράμαντα. Ἐπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου κατὰ τὸ ἔτος 1945»⁴⁰⁹.

14) Τσιούρης Γεώργιος του Χρήστου. Περίπου 1926-1928, παιδί του προηγούμενου παπα-Χρήστου, ἀπὸ τὴν γενειάδα του *Κοκκινογένης* ἢ παπα-Κόκκινος.

15) Γαλάνης Ιωάννης. Ἀπὸ τοὺς Ραφταναίους, περίπου 1928-1929/1930⁴¹⁰.

408. Παπαθεοδώρου, 30-12-1983. Του απευθύνω και πάλι πολλές ευχαριστίες για όλες τις σχετικές πληροφορίες της παρούσας μελέτης.

409. Καρατζένη Δ., γ: 17.

410. Πυρσού, 1127.

146. Ο π. Κωνσταντίνος Μήτσιος στη λήξη του κατωτέρου Κατηχητικού Σχολείου Ματσουκίου (Ιούνιος 1966).

16) Αρσένιος. Περίπου 1930. Ο Ν. Παπακώστας γράφει για τους ηγουμένους της Μονής των Εισοδίων της Θεοτόκου στους Μελισσουργούς: «... θ) 'Αρσένιος (οίκογεν. Φιλέκη), έκ Μελισσουργών, 1925-37»⁴¹¹.

17) Λένης Κωνσταντίνος του Δημητρίου. Από τους Κτιστάδες, περίπου 1930-1963 (Εικ. 145).

18) Γιαννούλας Χρήστος⁴¹². Κατάγεται από τον συνοικισμό Θεοδούλια του Παλιοχωρίου Αγνάντων, έτος γέννησης 1924, πατέρας οχτώ παιδιών. Απόφοιτος του Ιεροδιδασκαλείου Βελλά χειροτονήθηκε διάκονος το 1962, Απριλίου 5, και σε μια βδομάδα (12-4-1962) πρεσβύτερος. Στο Ματσούκι υπηρέτησε από τις αρχές Μαΐου 1963 μέχρι τον Σεπτέμβριο 1964. Αργότερα εφημερεύει στους Χριστούς, Καλαρρύτες, Τσόπελα, Μελισσουργούς, Ραφταναίους, Κουκκούλια και τώρα στο Παλιοχώρι Αγνάντων.

19) Μήτσιος Κωνσταντίνος του Χρήστου, 1964-1977/80.

Γεννήθηκε στους γειτονικούς Χριστούς το 1935. Ο πατέρας του Χρήστος, οικοδόμος, από την Τσόπελα, μετώκησε με τον γάμο του στους Χριστούς,

411. Παπακώστα, 366.

412. Γιαννούλα - Φίλου, 281.

από τους οποίους καταγόταν η γυναίκα του Παρασκευή, με την οποία απέκτησαν δυο παιδιά, την Αλεξάνδρα και τον Κωνσταντίνο.

Με γραμματικές γνώσεις Γ΄ τάξης του εξαταξίου Γυμνασίου Αγνάντων, φοίτησε στο Εκκλησιαστικό φροντιστήριο Βελλάς (1957-1959). Χειροτονήθηκε κληρικός με μειωμένα προσόντα από τον Άρτης Ιγνάτιο, διάκονος στην Αγία Παρασκευή Ματσουκίου (17-8-1964), πρεσβύτερος στον Άγιο Μηνά Καλλονής Άρτας (6-9-1964). Υπηρέτησε ως εφημέριος Ματσουκίου από 7-9-1964 μέχρι 29-3-1977, οπότε αποσπάστηκε μεν στους Χριστούς, αλλά εξυπηρετούσε το Ματσούκι μέχρι 4-1-1980⁴¹³, που μετατέθηκε οριστικά στο χωριό του, όπου υπηρετεί μέχρι σήμερα (Εικ. 136α, 146, 151).

Ο π. Κωνσταντίνος ως εφημέριος Ματσουκίου διέμεινε μόνιμα στο χωριό, το οποίο υπηρέτησε με παραδειγματικό ζήλο, πίστη και αφοσίωση. Ευλαβέστατος, επιμελέστατος, εργατικώτατος, πιστός λειτουργός σε μια πεντάκαθαρη εκκλησία, ένας αληθινός λευίτης. Άνθρωπος ολοπρόθυμος και ευχάριστος, του οφείλω πολλές εξυπηρετήσεις κατά τις επιστημονικές μου έρευνες της περιοχής, γιαυτό και του απευθύνω και από τη θέση αυτή πολλές και ευγνώμονες ευχαριστίες.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη αν δεν ανέφερα και την παπαδιά, την κυρά

147. Ο π. Γεώργιος Αντώνης λειτουργεί στον Αϊ-Γιάννη της Βύλιζας (29-8-1993).

413. Ο διάδοχός του π. Γεώργιος Αντώνης έλειπε πολύ καιρό στις σπουδές του.

Ελένη (αδερφή του π. Γεωργίου Αντώνη). Πάντοτε χαρούμενη, γεμάτη σβελτάδα, κολλημένη στο πλευρό του παπά, βαστάει οπωσδήποτε ένα μεγάλο βάρος, και μάλιστα αγόγγυστα, στην ευλογημένη πολύτεκνη οικογένεια: έξι παιδιά (Χρήστος, Θανάσης, Δημήτρης, Παρασκευή, Βασιλική και Ευσταθία).

20) Αντώνης Γεώργιος του Αθανασίου, 1977-σήμερα.

Ο σημερινός εφημέριος του Ματσουκίου, επίσης πολύτεκνος: πέντε παιδιά (Θανάσης, Νικόλαος, Σταυρούλα, Γρηγόρης και Κώστας). Γεννήθηκε στους Χριστούς στις 3 Μαρτίου 1937. Φοίτησε στο Μέσο Εκκλησιαστικό Φροντιστήριο Πατρών (1978, 1979), ενώ το απολυτήριο Λυκείου πήρε το 1984 από τα Πράμαντα. Πέτυχε στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, αλλά δεν φοίτησε ποτέ.

Άλλοτε οικοδόμος και άλλοτε ιδιωτικός υπάλληλος, τελικά ο Θεός τον προόριζε για άλλη υψηλή διακονία. Χειροτονήθηκε με μειωμένα προσόντα από τον Άρτης Ιγνάτιο, διάκονος στην Παναγία Φανερωμένη Άρτας (2-11-1976) και την επομένη ιερέας (3-11-1976) στον Ναό του Παντοκράτορος Άρτας. Τον Ιούνιο του 1977 ανέβηκε στο Ματσούκι, το οποίο ποιμαίνει κατά θεοφιλή τρόπο (Εικ. 147).

148. Το αναλόγιο της Αγίας Παρασκευής την Κυριακή 20-7-1986 (Μπροστά ο Μακρής Ευθύμιος, στο βάθος Μακρής Ιωάννης).

Θ) ΟΙ ΨΑΛΤΕΣ

Στις ημέρες μας: Καλόγηρος Βασίλειος του Κωνσταντίνου, Κωσταδήμας Χρήστος του Σωτηρίου (ο γραμματέας), Μακρής Αθανάσιος του Ευαγγέλου (ο δάσκαλος), Μακρής Ευθύμιος του Δημητρίου (ο καθηγητής, Εικ. 148), Μακρής Ιωάννης του Νικολάου (Εικ. 148) και Παπαδημητρίου Γεώργιος του Σπυρίδωνα (Εικ. 151, 414β).

Από τους Ματσουκιώτες της διασποράς ψάλλουν σήμερα ο ιεροοράφτης Κωστίκας Κωνσταντίνος του Δημητρίου στην Παναγία Φανερωμένη Τρικάλων και ο Κωσταδήμας Απόστολος του Κωνσταντίνου στην Πηνειάδα.

Παλιότεροι ψάλτες: Γρατσάνης Γεώργιος του Γρηγορίου, Μακρής Αλέξιος, Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος του Γεωργίου, Παπαδημητρίου Σπυρίδων του Αθανασίου, Στραγάλης Κωνσταντίνος του Δημητρίου και Τσαντούλης Κωνσταντίνος.

149. Ο π. Αθανάσιος Κωσταδήμας
(1969).

150. Ο π. Σπυρίδων Μπουτσώλης
(1982)

Ι) ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Οι Ματσουκιώτες ιερείς⁴¹⁴

α) Παναγιώτης⁴¹⁵.

β) Παπα-Γιώτης⁴¹⁶.

γ) Παπαγεωργίου Γεώργιος⁴¹⁷.

δ) Κωσταδήμας Αθανάσιος του Αλεξάνδρου⁴¹⁸. Απόφοιτος της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, χειροτονήθηκε από τον Κερκύρα και Παξών Μεθόδιο πρεσβύτερος στον Ναό του Αγίου Σπυρίδωνα Κερκύρας (8-2-1959), εφημέριος στον Άγιο Παντελεήμονα του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Κερκύρας. Ήδη περί το 1880 ο παππούς του Νικόλαος εγκατέλειψε το Ματσούκι, εγκαταστάθηκε κατ' αρχάς στην Ζάκυνθο και ύστερα στην Κέρκυρα, όπου διατηρούσε καπνοπωλείο και αποθήκη σιγαρέτων. Στην Κέρκυρα γεννήθηκε και ο π. Αθανάσιος την 18-12-1924 (Εικ. 149).

ε) Μπουτσώλης Σπυρίδων του Δημητρίου. Ο παππούς του ήταν από το Ματσούκι και πήγε γαμπρός στους Καλαρρύτες, όπου το 1935 γεννήθηκε ο π. Σπυρίδων. Απόφοιτος της Μέσης Νυκτερινής Ιερατικής Σχολής Αθηνών χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στις 23-6-1974 και υπηρέτησε σε διάφορες ενορίες (Συρράκου, Μετσόβου, κλπ.) (Εικ. 150).

2. Το Ύψωμα

Μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας στο προαύλιο του Ναού γίνεται η αρτοκλασία και σηκώνεται το ύψωμα του Αγίου, που γιορτάζει. Στο τραπέζι η πανχίδα σε μεγάλη πιατέλα, ένα μπουκαλάκι κρασί, λίγο λάδι και ένα πρόσφορο. Την στιγμή της ευλογίας των άρτων ο καθένας ακουμπάει το χέρι στον ώμο του άλλου, φτάνουν έτσι μέχρι τον ευλογούντα ιερέα και η ευχή-χάρη του Θεού μεταφέρεται καλύτερα στους πιστούς (Εικ. 151).

Ύστερα γίνεται η ύψωση της Εικόνας του εορταζομένου Αγίου με πλειστηριασμό. Ο επίτροπος της εκκλησίας ή ο παπάς, σαν άλλος τελάλης, φωνάζει:

414. Για τον Ματσουκιώτικο Μοναχισμό ιδέ Καλούσιου, μδ: 235-237 (Εικ. 162).

415-416. Ιδέ σ. 334.

417. Ιδέ σ. 335.

418. Κωσταδήμα Αθανασίου.

— Ποιος θα πάρει την Εικόνα;

Όσοι ενδιαφέρονται αναφέρουν τα χρήματα, που διαθέτουν.

— Ένα χιλιάρικο! ... 1500 εγώ! ... 3.000! ...

— Άλλος; επιμένει ο επίτροπος: 3.000 ο Κώστα Γρατσάνης, είναι άλλος;

— 5.000 εγώ! ... Βοήθειά σου! ...

Όποιος προσφέρει τα περισσότερα, παίρνει-σηκώνει και την Εικόνα. Δίνει τα χρήματα στην εκκλησία, κάνει τρεις μετάνοιες στην Εικόνα, την κρατάει στα χέρια, περνάνε όλοι να την ασπασθούν, παίρνουν και από λίγη πανχίδα. Αυτός που σήκωσε το ύψωμα έχει την βοήθεια και την χάρη της Εικόνας του Αγίου, άλλοι εκπληρώνουν κάποιο τάμα και η Εκκλησία αποκτά κάποια οικονομική βοήθεια.

3. Το Πρόσφορο⁴¹⁹

Μια ακόμα περίπτωση ευσέβειας, πολύ χαρακτηριστική και ιδιαίτερα σημαντική (Εικ. 157α).

151. Σηκώνεται το ύψωμα στο εξωκλήσι της Παναγίας (16-8-1969).
Αριστερά του παπα-Κώστα ο ψάλτης Γεώργιος Παπαδημητρίου.

419. Καλούσιου, κ.

Το λιγοστό σιτάρι, που έσπερναν οι Ματσουκιώτες, ποτέ δεν τους έφτανε για όλη την χρονιά. Και όμως από αυτό το υστέρημά τους ξεχώριζαν, από τα αλώνια ακόμα, 20-30 οκάδες η κάθε οικογένεια, για τα πρόσφορα της χρονιάς.

Το έπλυναν καλά-καλά και απλώνονταν στο αλώνι για στέγνωμα πάνω σε ρούχο καθαρό και χωρίς τρίχωμα (μπατανίες, κλπ.). Αλλά και ο μυλωνάς έπρεπε να είναι πλυμένος και καθαρός, όταν θα άλεθε το ευλογημένο τούτο σιτάρι, ακόμα και τα ρούχα του άλλαζε.

— Εμένα, μικρούλα 15 ετών, μ' έστελναν στον μύλο φορτωμένη στην πλάτη το τσιουβάλι με το σιτάρι. Η γιαγιά μου μ' έδινε αυστηρές εντολές: Πρόσεξε πολύ καλά! Να καθήσεις εκεί στον μύλο μέχρι να στ' αλέσει ο μυλωνάς. Κοίταξε μην καθήσει, ούτε ν' ακουμπήσει κανένας στο σακί. Όταν τ' αλέσει, να το μάσεις μόνη σου από την κουπάνα. Να κοιπάσεις τ' αλεύρι, αν βγαίνει κοντρό· να πεις του μυλωνά, να το κάνει λεπτό, γιατί δεν πέφτει στη σίτα.

Λεπτό, λοιπόν, το αλεύρι, για να κοσκινίζεται βέβαια με την ψιλή, την καλή σίτα, πλυμένη οπωσδήποτε και αυτή, πεντακάθαρη. Αυτό το αλεύρι φυλάγεται, με αληθινή θρησκευτική ευλάβεια, σε πάνινο σακούλι, φυσικά καθαρό, μέχρι του χρόνου στ' αλώνια.

— Η γιαγιά η Κατέρω είχε την σακούλα στο σεντούκι και κλειδωμένη, μην την πιάσουν ακάθαρτα χέρια και την μαγαρίσουν, να μην ξοδέψουν το αλεύρι γι' άλλο σκοπό (πίτες, κλπ.).

— Αμ η μάια η Τσέβω τόβγαζε στον τενεκέ, τον καπάκωνε καλά, φοβόταν τα ποντίκια, μην το φάνε ή και απλώς το μαγαρίσουν. Και αν χρειάζονταν λίγο αλεύρι γι' άλλη δουλειά, τόβγαζε τότε η ίδια ή έβγαζε κάποιο μικρό παιδί.

Τα πρόσφορα ζύμωναν συνήθως οι γιαγιάδες ή ένα κορίτσι, αλλά καθαρό. Η γυναίκα δεν έπρεπε να είναι νιόπαντρη, αλλά περασμένης κάπως ηλικίας και για ένα χρονικό διάστημα δεν πήγαινε να κοιμηθεί με τον γέρο της.

Η καθαριότητα ήταν παραδειγματική. Έπλυναν τα πόδια, λούζονταν, πολλές φορές με αλισίβα, για να καθαρίσουν καλά, χτένισμα, αλλαγή ρούχων μέχρι κάλτσες, έκοβαν τα νύχια, καθάριζαν όλο το σώμα.

Οπωσδήποτε φρόντιζαν όχι μόνον οι ίδιες να είναι καθαρές, έσωθεν και έξωθεν, αλλά και ό,τι θα χρησιμοποιούσαν στο ζύωμα έπρεπε να ήταν παστρικό. Πλυμένα και πεντακάθαρα λοιπόν το αγγειό για το προζύμι, η σκαφίδα για το ζύωμα, η σφραγίδα, τα μεσάλια, το ταψί για το ψήσιμο, το δοχείο για το νερό. Αυτό μάλιστα έπρεπε να είναι και αναρχίνηγο, πρώτα δηλαδή θα χρησιμοποιούσαν το νερό της βρύσης για τα πρόσφορα και ύστερα για οποιαδήποτε άλλη δουλειά.

— Άμα ζητούσε κανένας νερό στον δρόμο, δεν τούδιναν τόκω για πρόσφορα, τούλεγαν.

— Μωρ' οι γιαγιές είχαν «ξέχωρα» (ειδικά) όλα τα πράγματα για τα πρόσφορα.

Κυριακῆ, ις. τῆ τελώνης ἢ τῆ
Φαρισαίης.

Ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν. πθ.

Ἰπεν ὁ κς τὴν ᾠδὴν βολὴν ταύτης.

Ἄνοι δύο ανέβησαν εἰς τὸ ἱερόν πω-
σθῆσαι, ὁ εἷς Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕ-
τερος τελώνης. Ὁ Φαρισαῖος γα-
ρ εἶς πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσήυ-
χετο. ὁ θεός, ὁ χαρισῶσπι, ὅτι ὄχι

εἰμι ὡς περ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνῶν, ἄρπα-
γες, ἀδικοὶ, μοιχοί, ἢ ἢ ὡς ὁ τῆς τε-
λώνης. Νηδύω δὲ τῆ σαββάτου, ἀ-
ποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι. Καὶ

ὁ τελώνης μακρότερος ἔως, ὄχι ἤτελεν
ἔδεν ὄφθαλμὸς εἰς τὸν ἕνον ἐπά-
ραι, ἀλλ' ἔτυπτε τὸ γῆθος αὐτῆς, λέ-
γων. ὁ θεός ἰλάσθη μοι τὰ ἁμαρτω-
λά. Λέγω ὑμῖν, κατέβη ἔδεν δεδι-
κατωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, ἢ γὰρ
ἐκείνος. Ὅτι πᾶς οὐψὼν ἑαυτὸν, τα-
πεινωθήσεται. ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑ-
ψοθήσεται.

Τῆ β. τῆς ιζ. ἑβδομαίδος.

Ἐκ τῆς Μαρκον. ιθ.

Ἰπεν ὁ κς τοῖς ἑαυτῶν μαθηταῖς. Βλέ-
πετε ὑμεῖς ἑαυτῶν. ᾠδαδῶσσι γὰρ
ὑμᾶς εἰς σινεδρία, ἢ εἰς συναγωγὰς,
καὶ δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ
βασιλέων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἑμῶν, εἰς
μαρτύριον αὐτοῖς. Καὶ εἰς πάντα τὰ

ἔθνη, δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγ-
γέλιον. Ὅταν ᾠγάγωσιν ὑμᾶς πα-
ραδιδόντες, μὴ προσμεριμᾶτε τί λα-
λήσητε, μὴ δὲ μελετᾶτε, ἀλλ' ὅσα ἂν
δοθῆ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾳ, τοῦ τε λα-

λεῖτε. ἔγὰρ ὑμεῖς ἐς οἱ λαλοῦντες,
ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Παραδώ-
σει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, εἰς θάνα-
τον, ἢ πῆρ τέκνον. καὶ ἐπαναθήσονται
τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσονται
αὐτοῦ. ἢ ἔσεσθε μισέμφοι ὑπὸ πατ-
ρων, διὰ τὸ ὄνομα μου. Ὁ δὲ ὑπομεί-
νας εἰς τέλος, ἔδεν σωθήσεται.

Τῆ γ. τῆς ιζ. ἑβδομαίδος.

Ἐκ τῆς κατὰ Μάρκον. ζ.

Ἰπεν ὁ κς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Ὅ-
ταν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώ-
σεως, τὸ ρηθῆν ὑπὸ δαυιδ τῆς πρὸς φῆ-
του, ἐσὸς ὅπου ἔδει, (ὁ ἀναγινώ-
σκων νοείτω), τότε οἱ ἐν τῇ ἰερδαία, φου-
γέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. ὁ δὲ ἐπὶ τῆς δώμα-

τος, μὴ καταβάτω εἰς τὴν οἰκίαν, μὴ
δὲ εἰσελθῆτω ἄραι τί ἐκ τῆς οἰκίας
αὐτῆς. Καὶ οἱ εἰς τὸν ἀγρὸν ὄν, μὴ ἐπι-
σρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω, ἄραι τὸ ἱμά-
τιον αὐτῆς, οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχέ-
σαις, ἢ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις
ταῖς ἡμέραις. Προσδύχεσθε δὲ ἵνα μὴ
γένῃ ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος. Ἔσον

γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκείναις θλίψεις, οἷα ἔ-
γένονε πιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, ἢς
ἔκτισεν ὁ θεός, ἕως τῆς νῦν, ἢ ἔμὴ γένη-
ται. Καὶ εἰ μὴ κς ἐκόλοβωσε πᾶς ἡμέ-
ρας, ὄχι ἀν' ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, ἀλλὰ
διὰ τῆς ἐκλεκτῶν ἕς ἐξελέξατο, ἐκο-
λόβωσε πᾶς ἡμέρας. Καὶ τότε ἐάν τις

ὑμῖν εἴπῃ, ἰδὲ ὠδε ὄχι, ἢ ἰδὲ ἐκεῖ μὴ
πιστεύετε. Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδο-
χριστοὶ ἢ ψευδοπροφῆται, καὶ δάσσοισι
μεία ἢ τέρατα, πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, εἰ-
δυνατῆ ἢ τῆς ἐκλεκτῶν. Ἰμεῖς δὲ βλέ-
πετε, ἰδὲ πρὸς εἰρηκα ὑμῖν πάντα.

Τῆ

καὶ διεδοξασμένῳ ὑπὸ τῶν Ἰσραηλίων. καὶ Οὐ-
 λούμνῳ, δίκυβι τὴν ἀγωγὴν, παντὶ τῷ
 ἔθνει αὐτῶν. καὶ εἶπε μαρδοχαῖῳ· πῶς ἔ-
 γινῆσθε ταῦτα. ἐμνήσθην γὰρ πρὸς τὸν
 πνίξ οὐ εἶδον πρὸς τῶν λόγων τούτων. ὅδε γὰρ
 πρῆλθεν ἀπ' αὐτῶν λόγῳ. ἡ μικρὰ πηγὴ ἢ
 ἐγγύς ποταμός, καὶ ὡς φῶς καὶ ἡλιῶ καὶ
 ὕδωρ πολὺ. ἐδὴρ ἔστιν ὁ ποταμός, ὡς ἐγάμη-
 σεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐποίησε βασίλισσαν. οἱ
 δὲ δύο δράκοντες, ἐγὼ εἰμὶ, καὶ ἁμάν. τὰ δὲ
 ἔθνη, τὰ ὑποσωαχθέντα ἀρτίσαι τὸ ὄνομα τῶν
 Ἰσραηλίων. τό τε ἔθνος τὸ ἐμὸν, οὗτος δὲ Ἰσρα-
 ηὴλ, οἱ βοήσαντες πρὸς τὸν θεόν, καὶ σωθέν-
 τος. καὶ ἔσωσε κύριος τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ ἐρ-
 ρύσατο κύριος ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν κακῶν
 τούτων. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ σημεῖα, καὶ τὰ
 τεύχεα τὰ μεγάλα, ἃ οὐ γέγονεν γὰρ ποῖς ἔθνε-

σι. ὅτε ἔπεισε κληροῦς δύο, γὰρ τῷ
 λαῷ τοῦ θεοῦ, καὶ γὰρ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. καὶ
 ἦλθον οἱ δύο κληροῖ οὗτοι εἰς ὥραν, καὶ κλη-
 ρόν, καὶ εἰς ἡμέραν κρίσεως, γνώσιον τοῦ θεοῦ
 γὰρ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. καὶ ἐμνήσθη ὁ θεὸς τοῦ
 λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐδικαίωσε τὴν κληρονομίαν
 αὐτοῦ. καὶ ἔβονται αὐτοῖς αἱ ἡμέραι αὗται,
 γὰρ μὴ ἀδίαρ τῆ πεσαρδου και δεκατη, κὴ πῆ
 ποντε και δεκατη τ' αὐτ' μωός, μετὰ σινα
 γωγῆς κὴ χαρᾶς, μετ' ὀφροσωῆς γνώσιον τ' ἔ-
 θεῶ, κὴ γγενεὰν εἰς τ' αἰῶνα γὰρ τῷ λαῷ αὐτῷ.
 νὲ Επουσ τετάρτου βασιλόνοντῳ πῆλοε
 μαῖσ τ' κληροπάτρας, εἰσὼς γλε διοσίβιθ,
 ὅς ἔφη εἶναι ἰδρεὺς καὶ λδύιτης, καὶ πῆλοε
 μαῖθ ὁ υἱὸς αὐτῷ, τὴν προκειμένην ὑποσολῶ
 τῶν φρερῶν, ὡς ἔφασαν εἶν καὶ ἐρμωδουκγῶ
 λυσίμαχου πῆλοεμαῖσ, τῶν γὰρ ἰδρουσαλήμ.

Τέλος τῆς Εὐαγγελίας.

Ο. Ι Ω Β▶

Κ Ε Φ Α Λ. ἁ. 1.

Νθρωπὸς τις ὡς γὰρ τῆ χώρα αὐσίπιδι, ὃ ὄνομα ἰώβ. καὶ ὡς αὐθροπος ἐκεί-
 νος ἄμεμπῆθ, δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενῳ ἀπὸ παντὸς πο-
 νηροῦ πρᾶγματῳ. ἐγγίνοντο δὲ αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατῶν τρεῖς. καὶ
 ὡς τὰ κτήνη αὐτοῦ πρόβατα ἑπτακίχλια, καμήλαι τριχίλια, ζεύγη
 βοῶν πεντακόσια, καὶ θήλειαι ὄνοι νομαδίδου πεντακόσια, καὶ ὑπερε-
 σία πολλὴ σφόδρα, ὅτι ἔργα μεγάλα ὡς γὰρ αὐτῷ ὑπὸ τῆ γῆς. καὶ ὡς ὁ ἄν-
 θρωπῳ ἐκείνος ὀνηγῆς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. συμπροδόμενοι δὲ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλή-
 λους, ἐποίησαν ὅπου καθ' ἑκάστω ἡμέραν, συμπῆρα λαμβάνοντες ἅμα καὶ τὰς τρεῖς ἀδελφὰς

Μια ακόμα χαρακτηριστική λεπτομέρεια:

— Το αλάτι τότε ήταν χοντρό. Η γιαγιά η Μυγδάλω τόπλυνε και το στυμπούσε με καθαρό κουτάλι μέσα στο σκαφίδι που ζύμωνε, ανάμεσα στο αλεύρι.

Αλλά οι σχετικές προετοιμασίες δεν τέλειωσαν ακόμα.

— Η Λέν' η Γίτσινα άναβε πρώτα το καντηλάκι στο εικόνισμα και μετά πήγαινε να ζυμώσει πρόσφορα.

— Η Νίτσω προηγούμενως έκανε και προσευχή.

Η γυναίκα σκουπίζει και σφουγγαρίζει πολύ καλά το δωμάτιο, κάνει με ευλάβεια τον σταυρό της και ζυμώνει με ιδιαίτερη φροντίδα τα πρόσφορα. Όση ώρα ασχολείται με το ζύωμα είναι εντελώς απομονωμένη. Απαγορεύει με κάθε αυστηρότητα και σοβαρότητα σε οποιονδήποτε την είσοδο. Κάθε φορά που κινδυνεύει να γίνει παράβαση την ακούς να φωνάζει:

— Μήνη!.. μην μπαίνετε μέσα! ζμώνω πρόσφορα!

Φοβάται όχι μόνον μην την μαγαρίσουν, αλλά και να μη ταραξουν την χαρακτηριστική αφοσίωση, που θέλει να έχει στο ζύωμα.

Ζυμώνουν για την εκκλησία, αλλά και το σπίτι, 3-4 πρόσφορα, όχι και πολύ μεγάλα, το αλεύρι ήταν λιγοστό. Επάνω πατάνε προσεκτικά την σφραγίδα, προσέχοντας να αποτυπωθούν καλά τα εκκλησιαστικά σύμβολα (Σταυροί) και τα γράμματα (ΙΣ ΧΡ ΝΙΚΑ, ΜΘ, ΑΩ).

Εν συνεχεία βάζουν τα πρόσφορα σε πετσέτες, από πάνω τους ο πλάστης ή καθαρά ξυλάκια και τα σκεπάζουν με φρεσκοπλυμένα ρούχα, για να γίνουν.

— Οι γριές είχαν μαντήλια επιειτραμμένα για τα πρόσφορα.

Τα στηρίγματα πάνω από τα πρόσφορα μπαίνουν για να μην χαλάσουν κυρίως τα σύμβολα-γράμματα, αλλά και για λόγους καθαριότητας, να μην ακουμπούν δηλαδή τα ρούχα πάνω στα πρόσφορα. Μερικές γυναίκες προτιμούν να γίνονται τα πρόσφορα σ' αυτό το ταψί όπου θα ψηθούν, για να μη χαλάσουν φυσικά κατά την μετακίνηση.

Στο ταψί, για να μη κολλήσουν τα πρόσφορα, δεν έρριχναν λάδι, αλλά μόνον λίγο αλευράκι.

— Γιατί, γιαγιά. Δεν βάζεις λάδι στο ταψί;

— Δεν ξέρω, αν είναι καθαρό· στο λάδι πέφτουν και ποντίκια!

— Μα το λάδι καίει στο καντηλάκι.

— Δεν έχει σημασία· το πρόσφορο θα πάει στο Άγιο Ποτήρι.

Άλλες δεν χρησιμοποιούν το λαδάκι, διότι, λένε, ότι το πρόσφορο είναι σαρακοσιανό (νηστήσιμο).

— Η γιαγιά η Μαργάρω είχε ένα κομματάκι κεριά καθαρό από το δικό της μελίσσι. Ζέσταινε λίγο το ταψί και περνούσε λίγο-λίγο κεράκι στις μεριές που θ' ακουμπούσε τα πρόσφορα.

Ξεχωριστή φροντίδα κατέβαλλε η νοικοκυρά στο ψήσιμο. Τα πρόσφορα δεν έπρεπε μόνον να γίνουν καλά, αλλά και να μη μείνουν άψητα.

— Όλο το παν είναι στο ψήσιμο. Άμα δεν ψηθούν καλά ή καούν είναι «άχρηστα». Άψητο πρόσφορο δεν κάνει για την εκκλησία, τρίβεται ο Αμνός.

Τα ψημένα πρόσφορα τυλίγονται στο πεντακάθαρο μεσάλι, μέχρι να σταλούν στην εκκλησία. Συνήθως τα ζυμώνουν μια και δυο ημέρες πριν από την Κυριακή ή την γιορτή. Τα πηγαίνουν στην εκκλησία συνήθως παιδιά, που είναι και πιο αθώα, μέσα σε πλουμιστή και παστρική πετσέτα, το απόγευμα στον εσπερινό ή ανήμερα και φυσικά πολύ πρωί, με την πρώτη καμπάνα, για να λειτουργήσει ο παπάς.

Κάθε σπίτι ζυμώνει πρόσφορα περίπου μια φορά τον μήνα. Και όταν δεν μπορούσαν να φτιάξουν, δανείζονταν, για να μην μείνει το σπίτι για μεγάλο διάστημα χωρίς πρόσφορο.

Πολλές φορές χρησιμοποιούσαν αλεύρι *σμιχτό*. Δηλαδή 5-10 οικογένειες μάζευαν από κάνα δυο κουτάλια αλεύρι και έτσι τα πρόσφορα ήταν κοινά. Οι κτηνοτρόφοι φεύγοντας για τα χειμαδιά δεν λησμονούν να αφήνουν στο χωριό και από λίγο αλεύρι για τα πρόσφορα.

Κατά κανόνα κρατιέται μια άγραφη σειρά ανάμεσα στα σπίτια για τα

154. Ο Άρτης Ιγνάτιος Γ' αναχωρεί από το Ματσούκι για τους Καλαρρύτες μέσω Βύλιζας (16-8-1971)

πρόσφορα. Έτσι ούτε όλα μαζί γίνονται, αλλά και δεν υπάρχει ο κίνδυνος η εκκλησία να μείνει αλειτούργητη, επειδή λείπουν τα πρόσφορα.

Με το πρόσφορο και το κρασί τελείται το ύψιστο και αγιότατο μυστήριο της πίστης μας, η Θεία Ευχαριστία, κατά το οποίο τα δώρα τούτα μεταβάλλονται σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Πολύ δίκαια λοιπόν και ο ευσεβής λαός του Ματσουκίου θεωρεί το πρόσφορο πράγμα ιερό και πιστεύει, ότι συντελεί στην ευτυχία του και τον βοηθάει στον καλό αγώνα της ζωής.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι με τα κανονικά πρόσφορα ζύμωναν και τα

155. Γραφικές πανχίδες αραδιασμένες στην Αγία Παρασκευή, Κυριακή 20-7-1986, μνημόσυνο Γιάννη Μακρή.

βλουγούδια, προσφοράκια για τα μικρά παιδιά, που τάτρωγαν με ιδιαίτερη ευχαρίστηση με λάδι και ζάχαρη.

— *Κι αν είχαν και κανένα κομμάτι καλαμποκίσιο δάγκωναν μια την μπομπούτα και έτρωγαν το προσφοράκι για προσφάι, σαν τυρί ή ελιές...*

4. Η Πανχίδα⁴²⁰

Βρασμένο σιτάρι για τις ονομαστικές γιορτές ή τον Άγιο της εκκλησίας (ύψωμα), για τρισάγια και μνημόσυνα (Εικ. 155, 401).

Το σιτάρι πρώτα καθαρίζεται στο ταψί με το χέρι σπυρί-σπυρί από όλες τις ζούρες (άχυρα, σκύβαλα, ξυλάκια, πετραδάκια, κλπ.). Εν συνεχεία κοσκινίζεται και πλύνεται καλά, στουμπίζεται στην τσιούμα με το ξύλο, πλύνεται πάλι, για να φύγει η φλούδα και τέλος το βράζουν καλά. Για να μην μείνει με νερά το πιέζαν δυνατά με τα χέρια και έτσι στράγγιζε πολύ καλά.

Ύστερα ανακατεύουν το σιτάρι ανάλογα με ζάχαρη, καρύδια, σουσάμι, αμύγδαλα, παξιμάδι, κανέλα και μαϊδανό. Από επάνω στολίζεται με λεπτή πέτσα από ζάχαρη, τοποθετούν και ένα κεράκι, όταν πρόκειται για τρισάγια βάζουν κουφέτα, κατασκευάζουν και σταυρούς. Στα πιάτα των εορταζόντων βρίσκεται και ένας άρτος (μικρό κομμάτι από το πρόσφορο).

Η κάθε νοικοκυρά φροντίζει να έχει το καλύτερο σιτάρι και το ωραιότερο πιάτο. Η ιδιαίτερη αυτή φροντίδα για την πανχίδα είναι μια απόδειξη της βαθιάς πίστης προς τον τιμώμενο Άγιο, αλλά και μια ένδειξη τιμής και αγάπης προς το εορτάζον πρόσωπο της οικογένειας.

5. Τα Κεριά⁴²¹

Για να κατασκευαστούν συνεργάζονται 3-4 άτομα. Το ένα πατάει το φυτίλι κρατώντας το όρθια και τεντωμένο και το άλλο πλάθει το κερί. Άλλες φορές δυο άτομα κρατάνε το φυτίλι και ένα τρίτο δουλεύει το κερί.

Η κουλούρα του κεριού ζεσταίνεται και κόβουν ένα κομματάκι· ξαναζεσταίνεται και κόβουν δεύτερο. Αφού συμπληρώσουν 5-10 κομμάτια τα ζυμώνουν όλα μαζί, ξαναζεσταίνονται, για να τα πλάσουν στο φυτίλι γρήγορα, πριν προλάβουν να κρυώσουν, οπότε χάνεται φυσικά η πλαστικότητά τους (Εικ. 156).

420. Καλούσιου, λ.

421. Καλούσιου, λ.

156. Οι Ματσουκιώτισσες πλάθουν κατά τον πατροπαράδοτο τρόπο και με πραγματική πίστη και αφοσίωση τα κεριά για το μνημόσυνο· ένας άντρας στο τραπέζι τα κόβει σε μικρά μεγέθη (19-7-1986).

6. Τα Εικονοστάσια

Σε όλους τους δρόμους η ευσέβεια των κατοίκων έχει κτίσει όμορφα εικονοστάσια: στον Πλάτανο, στη Μαυριά, στο Κατσίκι, στον Μύλο, στη γέφυρα Μπέλεϋ, κλπ. Ο παλιός μουλαρόδρομος για τα Γιάννενα είναι γεμάτος από εικονοστάσια: στον πρώτο και στον δεύτερο Σταυρό, στη γέφυρα του Σταφυλά, στις Παράγκες, Σιαπκαλία, Μεγάλος Χαλιάς και στα Πλατάνια, οχτώ χιλιόμετρα εφτά εικονίσματα, κάθε χιλιόμετρο και εικονοστάσι (Εικ. 157, 299).

Καυτός ο πόθος: η χάρη του Θεού και η βοήθεια των Αγίων να μας συνοδεύουν σε κάθε βήμα της ζωής μας.

157. Κατηφορίζοντας από τα Κριθάρια στο Προύν' ντι Γκιών' οι ταξιδιώτες σταυροκοπιούνται στο πέτρινο εικονοστάσι (12-8-1971).

157α. Σφραγίδες για πρόσφορα (30-7-1994).

ΙΑ) ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΒΥΛΙΖΑΣ

Προσθήκες και βελτιώσεις στο βιβλίο μου: Η Βύλιζα, *Ματσούκι Ιωαννίνων* 1992.

1. Το Άγιο Ποτήριο

Ο Χρ. Σούλης έγραψε το 1934:

«[1712;] «Θεῖον καὶ ἱερόν ποτήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μοναστηρίου Βέλιζα συνδρομή Ἀγαπίου Μοναχοῦ πόνος δέ Ἀθανασίου ἔτι ΑΨΙΒ»

Ἐπιγραφὴ ἀναγραφομένη γύρωθεν τῆς βάσεως σμαλιωμένου ποτηρίου ἀρίστης τέχνης ἀποκειμένου εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἰωαννίνων. Ἄν ἡ χρονολογία δὲν εἶναι 1712 ἀλλὰ 1812, διότι τὸ δεύτερον γράμμα δὲν φαίνεται καθαρὰ ἂν εἶναι ψ ἢ ω, τότε ὁ κατασκευάσας τοῦτο Ἀθανάσιος δὲν εἶναι ἄλλος εἰμὴ ὁ πολὺς Ἀθανάσιος Τσιμούρης, ὁ περίφημος χρυσοκόος του Ἀλῆ Πασιά»⁴²².

Δυστυχῶς ἡ προσωπικὴ μου ἔρευνα στις 23 και 24 Αυγούστου 1993 στα Μουσεία Δημοτικὸ και Αρχαιολογικὸ, καθὼς και στην Εφορεία Βυζαντινῶν Αρχαιοτήτων των Ιωαννίνων, δὲν εντόπισε το εν λόγω Άγιο Ποτήριο.

2. Τα Ἐντυπα

Αναγράφονται ορθότερα ἢ συμπληρώνονται οἱ υπ' αριθμὸν 145, 146, 206, 207, 215 και 216 ενθυμήσεις του βιβλίου μου και προστίθενται ἄλλες τρεις (69, 70, 71)⁴²³:

1. Αγία Γραφή, 1545 (Εικ. 132α, 153, 158).

(63)⁴²⁴

Ἡ παροῦσα παλεάν τε (και) νέα διαθικη =
ἠπᾶρχη του μοναστηρίου βίγλιζα και οπυος
το αποξενοσι να έχη τὰς αράς τὸν τριάκοσίον
πατερον αμῦν 1811

422. Σούλης, στ: 94.

423. Δυστυχῶς κατά την επίσκεψή μου στο Ματσούκι στις 10-13/4/1992 δὲν εἶχα βρει τα εν λόγω έντυπα, για ἔλεγχο και συμπλήρωση προηγούμενης καταγραφῆς. Τα εντόπισα ὁμως στην τελευταία μου επίσκεψη και συγκεκριμένα την 29-8-1993.

424. Καλούσιου, μδ: 198 (145).

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑ

ΦΗΣ, ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΗΛΑΔΗ

ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ, ΑΡΑΝΤΑ

DIVINAE SCRIPTURAE, VET

RIS AC NOVI TESTAMENTI, OMNI

innumeris locis nunc demum, & optimorum librorum collatione

& doctorum uirorum opera, multo quam unquam antea

emendatiora, in lucem edita.

Cum Cæs. Maiest. gratia & privilegio ad
quinquennium,

BASILEAE, PER IOAN.

Heruagium, M D XLV.

Mense Martio.

Αγία Γραφή, Μονή Βύλιζας, Α. Ν. Σ. 1545

158. Αγία Γραφή, έκδοση του 1545 (30-8-1993, Μονή Βύλιζας).

(64)⁴²⁵

ή θία κ(αι) ήερά γραφή παλεά τε κ(αί) νέα διαθίκη ηπάρχι τοίς αγίας
μωνοίς βήλζας έν ματζούκι ώςτοις τώ αποξενώσι να έχη τάς αράς
τών τρηακωσήων δέκα κ(αί) οκτώ θεωφόρων πατέρον τών εν νηκέα
σινώδου κ(αί) πάντων τών αγήων τοίς αγίας τού Χριστοῦ κ(αί) ανατω-
λικής
εκκλησίας - 1898 μαρτίου - 25: πα(πα) Κώνστ(ας) πα(πα) Βασηληου γρά-
φει

2. Ευαγγέλιο, *Ενετίησι* 1761

(65)⁴²⁶

1761 εχηροτονηθηκα
Παπαπαναγηώτις (υπογραφή)

(66)⁴²⁷

τώ θήον ΚΕ ΗΕΡΟΝ ΕΒΑΓΓΕΛΙΟΝ

159. Δεκαπενταύγουστος 1985 στην Βύλιζα.

425. Καλούσιου, μδ: 198 (146).

426. Καλούσιου, μδ: 214 (206).

427. Καλούσιου, μδ: 214 (207).

1761 Φ<ευρουα>ρίου .. 7 τῶ αγορασα τις παπαπαναγηώτις ματζούκιότις
και όπιος το λαβι να μ<ε> <συγχωρή>ση τόν αμάροτόν

3. Τυπικό, εν Κωνσταντινουπόλει 1838 (Εικ. 160)

(67)⁴²⁸

Καί τόδε κτήμα σύν
τοίς ἄλλοις ἐμοῦ τοῦ ἐν
ἱερεῦσιν Γεωργίου Ξερο =
κῶστα ἐκ κώμης Συράκου
τῆ 4 τοῦ 5 // [1]876
(τόπος υπογραφῆς)

(68)⁴²⁹

Τω παρόν ὑπάρχη του Αιδεσι
μωτάτου Κυρίου πα(πα) Γεωργίου
ξεροκόστα ἐκ τῆς κομοπόλεος
Συράκου

4. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Ερμηνεία στις επιστολές του Παύλου, ἀκέ-
φαλο και κολοβό⁴³⁰.

(69)

Τω παρων β Τω παρων βηβλιων ηνε της αγίας μωνις βιλιζας κε [ο]πιως
να τω αποξηνοσι να εχη την καταρα
της παναγ[ιας]

(70)

Νικολοσ λοῦμπαρδοσ μο(ν)α[χος]

5. Concordantiae Testamenti Novi, ἀκέφαλη και κολοβή⁴³¹.

(71)

αγαπημενε μου θαναση σε χερετο κε τα μάττα σου
φηλο κ(αι) ηρθες εδο στο μαναστηρη κε εκα[τ]σες
πε[ν]τε χορνηα κε εσηκοθηκες κε εφη
γγες κε πηγγες στη ληβαδηα κε

428. Καλούσιου, μδ: 216 (215).

429. Καλούσιου, μδ: 216 (216).

430. Καλούσιου, μδ: 198 (39· προστίθεται το ἀκέφαλο).

431. Καλούσιου, μδ: 196 (14).

εκαμες δηο χορνηα κε εκνηησες
να ερθης εδο κε μετα πεθανες
στη στρατα
ετος 1806

ΤΥΠΙΚΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ

Κατὰ τὸ ἕφος τῆς τοῦ

ΧΡΙΣΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

~~~~~

Ἐκ μακρᾶς τῆς πείρας, καὶ πολλῶν σημειώσεων τῶν κε-
τὰ καιροῦ χρηματισάντων Πρωτοψαλτῶν συλ-
λεγέν, καὶ ἰχθυσθέν
παρὰ

ΒΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΟΥ

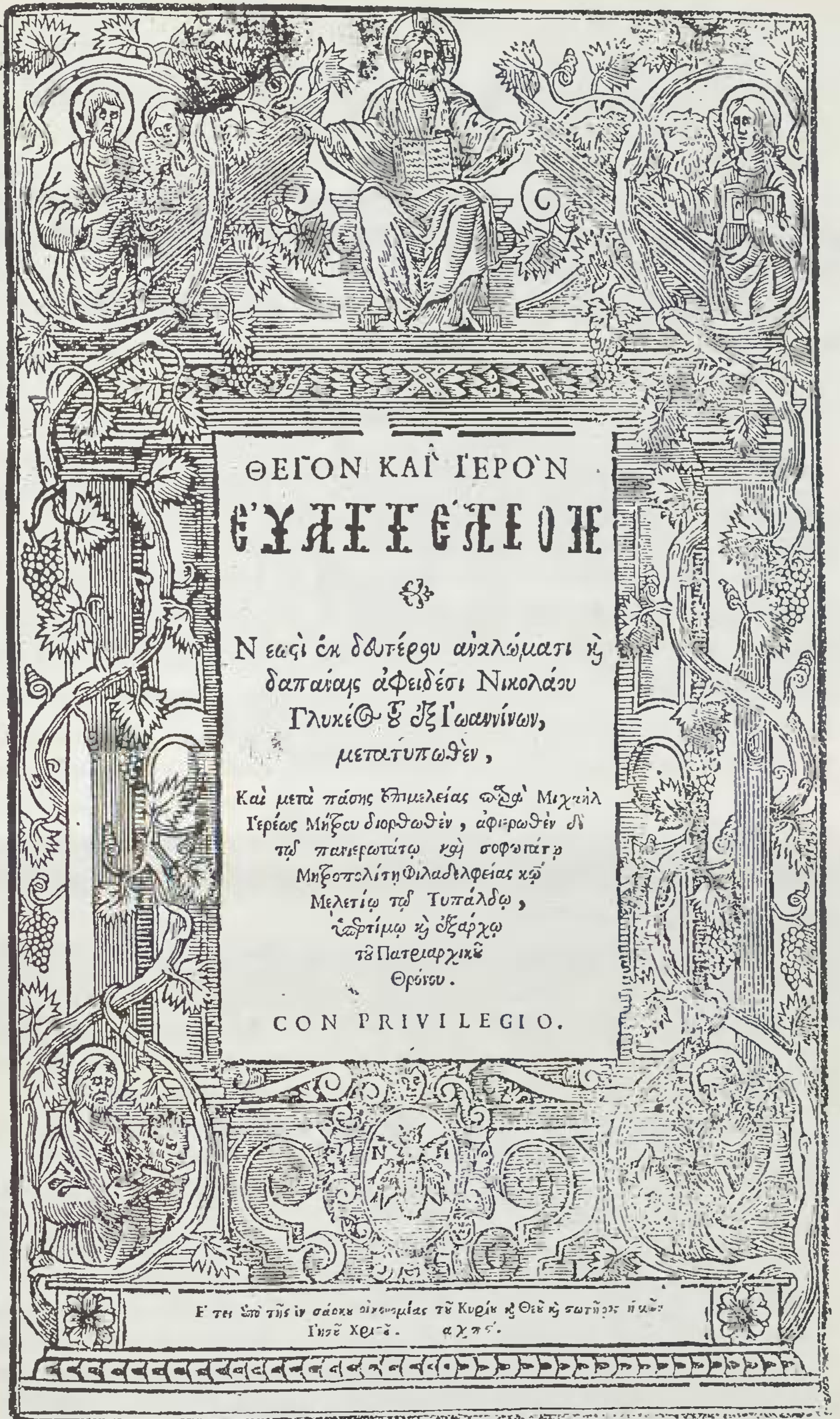
τῆς

ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

αὐγ. 1838

160. Τυπικόν, εν Κωνσταντινουπόλει 1838 (30-8-1993).

ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΓΕΡΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

Νεασι εκ δευτέρου ἀναλώματι η
δαπαίαις ἀφειδέσι Νικολάου
Γλυκέου & Ιωαννίνων,
μετατύπωθεν,

Καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας ὠδῶν Μιχαὴλ
Γερέως Μήτρου διορθωθέν, ἀφειρωθέν δὲ
τῷ πατριωτικῷ καὶ σοφιστικῷ
Μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ
Μελετίῳ τῷ Τυπάλδῳ,
ἰαφτίμῳ καὶ ἑξάρχῳ
τῆ Πατριαρχικῆ
Θρόνου.

CON PRIVILEGIO.

Ἐπι τῆς ἐν σάκκῳ οἰκονομίας τῆ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀχ. π. σ.

161. Ευαγγέλιον 1686 (30-8-1993).

3. Ο Γκίνος⁴³²

Ο Δ. Σάρρος αναφέρει κώδικα του Γκίνου:

«1643. «Τό παρόν Νόμιμον έγράφη διά χειρός έμοῦ τοῦ έλαχίστου τῶν ιερέων Γκίνου καί οἰκονόμου τῆς άγιωτάτης άρχιεπισκοπῆς Πωγωϊαννῆς. έν έτει ζρνα μηνί Σεπτεμ(βρίου) 15 ».

[‘Αντέγραφα έκ τοῦ ὑπ’ άρ. 638 (νέου) κώδικος τοῦ έν Κων/πόλει ‘Αγιοταφικῶ Μειτοχίου]»⁴³³.

4. Ο Αναγνώστης⁴³⁴

Από τους Χουλιαράδες, δάσκαλος το 1848 στα Πράμαντα. Ο Χ. Σούλης δημοσίευσε το 1934 την παρακάτω ενθύμησή του «έπί τοῦ Πεντηκοσταρίου τοῦ παρεκκλησίου τοῦ άγ. Γεωργίου Πραμάντων τῶν Τζουμέρκων»:

«Όταν έγώ έδασκάλευα εις τήνπραγμανδα τῶ 1846 μας ήλθε προσταγή νά ρίξωμε τά όπλα καί κάθε έξῆς πολεμικό ὡς τό παραμικρόν μήτε μαχαίροπουλον καί νά περάσωμε ὅλοι ἄοπλοι γκερέτ τοῦρκοι γκερέτ ρωμαῖοι καί έστω ένθύμισι 846

Ἐναγνώστης Δάσκαλος
ό έκ Χουλιαράδων»⁴³⁵.

5. Η γέφυρα Παπαστάθη

Παραθέτουμε τις εντυπώσεις του Γάλλου Πουκεβίλ, που πέρασε από το γιοφύρι στις 30 Αυγούστου 1814.^{435α}

«Δεν είχα παρά να κάνω μερικά βήματα, για να πηγαίνω από τα Γιάννενα κοντά στους Μεγαλοβλαχίτες, όπου με περίμεναν, προσκαλεσμένος και επιθυμητός από πολύ καιρό. Επί πλέον αναχώρησα αυτή τη φορά χωρίς συνοδία και εφοδιασμένος με μια διαταγή του βεζίρη Αλή πασά, μόνο για τον τύπο. Πήρα το δρόμο μου την 30 Αυγούστου 1814, ...

... είχα κάτω από τα πόδια, εξ αιτίας της κατεύθυνσης του ορατού τόπου, τη

432. Καλούσιου, μδ: 248-250. Για το Γκίνο ιδέ και: Παπατριανταφύλλου, 93 — Χατζημάνου, 162, 163.

433. Σάρρου, 108.

434. Καλούσιου, μδ: 273.

435. Σούλη, στ: 120.

435α. Pouqueville, B, 162, 165-168 (α' έκδοση):

«Je n'avais que quelques pas à faire pour me rendre de Janina chez les Mégalovlachites, où j'étais attendu, convié et désiré depuis long-temps. Aussi je partis cette fois sans escorte et muni d'un ordre du visir Ali pacha, seulement pour la forme. Je pris ma route le 30 août 1814, ...

... j'avais sous les pieds, à cause de la direction du point visuel, le pont de Driscos dressé

γέφυρα του Δρίσκου, σχεδιασμένη σαν μια σκάλα, στηριγμένη επάνω σε καμάρες, που τη σηκώνουν προοδευτικά από τη δεξιά όχθη του ποταμού μέχρι την πλαγιά του βουνού Τσουκαρέλλι. Τέλος πάντων περιπλανιόμουν επάνω σε μια μεγάλη έκταση από ασβεστολιθικά βράχια, από βάραθρα και από γκρεμούς, στο βάθος των οποίων η θέα χάνεται στη μέση από τα δένδρα και τις σχισμές των βράχων!

Παρά την φαινομενική εγγύτητα του Ίναχου (= Άραχθου) ξοδέψαμε τρία τέταρτα της ώρας για να κατεβούμε μέχρι τις όχθες του· και καθώς τα νερά ήταν χαμηλά (πεσμένα), τον περάσαμε από την πλευρά της γέφυρας, ή καλύτερα από τη σκάλα, χτισμένη πάνω στις καμάρες, για ν' αποφύγουμε το επικίνδυνο ανέβασμά του (μην πλημμυρίσει απότομα). Δε θεώρησα ωφέλιμο ν' αναφέρω μερικές επιγραφές σε ελληνική λαϊκή, που αναγράφουν το όνομα του αρχιτέκτονα αυτού του αριστουργήματος της αμάθειας, το οποίο οι πιο κακοί μάστοροι θα αποδοκίμαζαν, και το οποίο εν τούτοις, παρά την ατέλειά του, εμποδίζει τους ανθρώπους να πνίγονται, όταν το ποτάμι πλημμυρίζει.

Σε μικρή απόσταση από εκεί σταματήσαμε στο Χάνι του Παπαστάρ (= Παπαστάθη), κατάλυμα το πιο φρικτό από όλα τα χάνια της Αλβανίας. Αν και ο ήλιος ήταν ακόμα πολύ ψηλά επάνω στον ορίζοντα, χρειάστηκε να υποταχθούμε (να μείνουμε), για να περάσουμε τη νύχτα στο βάθος αυτού του γκρεμού, γιατί δεν μας έμενε αρκετός χρόνος, για να μας φέρει στους Καλαρίτες και διότι ήταν ριψοκίνδυνο να μας πιάσει η νύχτα μέσα στα βουνά.

Μπαίνοντας μέσα στο χάνι του Παπαστάρ, έκρινα, από την ποσότητα των εντόμων, που πληθύνονταν εκεί, ότι δεν έπρεπε να σκεφθώ, για να καταλύσω

---

comme un escalier soutenu sur des arches qui l'élèvent progressivement de la rive droite du fleuve jusqu'au flanc du mont Tchoucarelli. Enfin je planais sur une vaste étendue de rochers calcinés, de gouffres et de précipices, au fond desquels la vue s'égarait au milieu des arbres et des éboulements des montagnes!

Malgré la proximité apparente de l'Inachus, nous mîmes trois quarts d'heure pour descendre jusqu'à ses bords: et comme les eaux étaient basses, nous le guéâmes à côté du pont, ou plutôt de l'escalier bâti sur arcades, afin d'éviter sa montée scabreuse. Je ne crus pas utile de relever quelques inscriptions en grec vulgaire, qui consacrent le nom de l'architecte de ce chef-d'œuvre d'ignorance, que les plus mauvais maçons désavoueraient, et qui pourtant, malgré son imperfection, empêche les gens de se noyer quand le fleuve est dans ses crues.

A peu de distance de-là, nous fîmes halte au khan de Papastar, gîte le plus horrible de tous les caravanserais de l'Albanie. Quoique le soleil fût encore très-élevé sur l'horizon, il fallut se résigner à passer la nuit au fond de ce précipice, parce qu'il ne nous restait pas assez de temps pour nous rendre à Calarités, et qu'il eût été téméraire de nous engager de nuit dans les montagnes.

En entrant dans le khan de Papastar, je jugeai, par la quantité des insectes qui y pulullaient, qu'il ne fallait pas songer à s'y loger; et je tournai mes vues vers un moulin situé au bord d'un

εκεί· και έστρεψα τα βλέμματά μου προς ένα μύλο, κείμενο στην όχθη ενός ρυακιού, που πέφτει από το βουνό Προσβάλα. Επειδή δεν υπήρξε δυνατόν να βρω (τόπο) για ν' αναπαυθώ εκεί, αποφάσισα να εγκατασταθώ κάτω από ένα μεγάλο πλάτανο, γείτονα στα ρυάκια, που κελάρυζαν ανάμεσα στους μπάγκους των λουλουδιών. Μαγεύτηκα από την ωραιότητα του τοπίου. Ο Θεόκριτος θα είχε γράψει εκεί ένα ειδύλλιο, βλέποντας ψαράδες με τ' αγκίστρια τους, οι οποίοι προσπαθούσαν να πιάσουν ψάρια· μερικοί Τσιγγάνοι απασχολημένοι να πλέκουν καλάθια από λυγαριά και οι βοσκοί, κατεβασμένοι από τους λόφους, να ποτίζουν εκεί χιλιάδες γίδια και πρόβατα.

Για μένα δεν είδα μέσα σ' αυτό το βάραθρο των βαράθρων παρά τη δυστυχία των ανθρώπων, καταδικασμένων να ζουν εκεί· και ο άνεμος ο νοτιοανατολικός, που φυσούσε, δεν άργησε να με κάνει να αισθανθώ την απαίσια επίδραση αυτού του οχετού, στολισμένος από τις πιο ωραίες καλλιέργειες του καλαμποκιού και από μια άφθονη βλάστηση. Δειπνήσαμε εν τούτοις. Είχα μαζέψει κάρδαμο στην καθαρή νύμφη (πηγή) της Προσβάλας· ο υπηρέτης μου έψησε μια κότα, το κρασί δεν έλειπε και ξαναβρήκα κουράγιο, μέχρι τη στιγμή που μυριάδες κουνούπια ήρθαν να μας προσβάλουν και να μας τρυπάν με τα κεντριά τους. Μάταια ανάψαμε φωτιές· όσο χανόταν μέσα στις φλόγες, τόσο έφταναν, τραβηγμένα από τη λάμψη τους· είμασταν σε μαρτύριο· και αν και καρτερικός και συνηθισμένος να υποφέρω από τη σκληρή συνθήκη των ταξιδιών, δεν μπόρεσα να προφυλαχτώ από το προαίσθημα μιας επικίνδυνης αρρώστειας, από την οποία απειλούμαν.

Ήμαν μέσα σ' ένα λουτρό με ζεστούς αιμούς, που έβγαιναν από τους βάλτους· ο ιδρώτας με περιέλουζε· ο σφυγμός μου χτυπούσε με δύναμη. Αλλά πού

---

ruisseau qui tombe du montagne Posvala. Comme il ne fut pas possible de trouver à m'y reposer, je résolus de m'établir sous un grand platane voisin des ruisseaux qui gazouillaient entre des bancs de fleurs. Je fus tenté par la beauté du site. Théocrite y aurait écrit une idylle, en voyant des pêcheurs avec leurs hameçons, qui essayaient d'attraper des poissons; quelques Bohémiens occupés à tisser des corbeilles d'osier, et les bergers descendus des coteaux y abreuver des milliers de chèvres et de moutons.

Pour moi, je ne vis dans cet abîme des abîmes que le malheur des hommes condamnés à y vivre; et le vent du sud-est, qui soufflait, ne tarda pas à me faire sentir la funeste influence de ce cloaque, paré des plus belles moissons de maïs, et d'une végétation luxuriante. On soupa néanmoins. J'avais ramassé du cresson dans la claire naïade du Posvala: mon domestique avait fait cuire une poule, le vin ne manquait pas, et je retrouvai du courage, jusqu'au moment où des myriades de cousins vinrent nous assaillir et nous percer de leurs dards. En vain on alluma des feux: plus il en périssait dans les flammes, et plus il en arrivait attirés par leur éclat; nous étions au supplice; et quoique résigné et accoutumé à souffrir, par la dure habitude des voyages, je ne pus me défendre du pressentiment d'une maladie dangereuse dont j'étais menacé.

J'étais dans un bain de vapeurs chaudes qui s'exhalaient des fondrières; la sueur m'inondait; mon pouls battait avec force. Mais où fuir, les ténèbres nous fermaient tous les chemins!... Avec

να φύγω, τα σκοτάδια μας έκλειναν όλους τους δρόμους!... Με τι αγωνία μετρούσα τις ώρες μιας νύχτας, που υπήρξε για μεγάλο χρόνο το μαστίγιο της υγείας μου. Αναζωογονήθηκα όμως βλέποντας να παρουσιάζεται το φεγγάρι πίσω από το βουνό Δρίσκος· και μόλις η ημέρα άρχισε να χαράζει, εγκατέλειψα τον πλάτανο, το ρυάκι και τον τόπο, όπου είχα υποφέρει, για να πάρω το δρόμο των Καλαριτών.

Οι οδηγοί μου δεν ήταν λιγότερο πρόθυμοι από μένα να αναχωρήσουν. Βγαίνοντας από την ατμόσφαιρα του Παπαστάρ περάσαμε ένα χείμαρρο φραγμένο με βράχους πεσμένους και επάνω στον οποίο είχαν κατορθώσει να κατασκευάσουν μια γέφυρα, αναγκαία για τον καιρό των βροχών».

6. Βιβλιογραφία

Καμαρούλια Δημήτρη:

α) Ο «ανελεήμων Χάρος», Ηπειρωτική Εταιρεία, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1993, 451-455, 482, εξώφυλλο μπροστά.

β) Ο Άγιος Χριστόφορος, Ηπειρωτική Εταιρεία, Αθήνα, Μάιος 1994, 245-256.

γ) Τα βουνά της Νότιας Πίνδου, Κορφές, Αχαρνές, Ιούλιος-Αύγουστος 1994, 41-44.

7. Η σημερινή κατάσταση

Τελευταία φορά επισκέφτηκα την Βύλιζα τ' Αϊ-Γιαννιού (29 Αυγούστου 1993). Βρήκα ένα Μοναστήρι πεντάκάθαρο, δεν υπάρχουν πλέον γίδια, πωλήθηκαν, από έλλειψη γιδάρη, τον Οκτώβριο 1992. Η Βόρεια πτέρυγα ανακαινίστηκε (κατασκευάστηκε νέα σκεπή, οι πλάκες φυσικά έμειναν) και διαμορφώθηκε ο χώρος της (πρώην αποθήκη χόρτου) σε μια άνετη, ολοκάθαρη και καλοστροωμένη τραπεζαρία. Επίσης το αρχονταρίκι και το δωμάτιο του γιδάρη έγιναν αγνώριστα, χαίρεσαι να τα βλέπεις. Γενικά πολλά άλλαξαν, πάντα προς το καλύτερο. Από τις 24-7-1994 υδρεύεται απότο υδραγωγείο του χωριού.

Αξίζουν πράγματι θερμότητα συγχαρητήρια στην Μοναστηριακή επιτροπή, η οποία, πάντοτε με την συμπαράσταση όλων των χωριανών, φροντίζει με

---

quelle anxiété je comptai les heures d'une nuit qui fut pour long-temps le fléau de ma santé. Je me ranimai cependant en voyant disparaître la lune derrière le mont Driscos; et dès que le jour commença à poindre, je quittai le platane, le ruisseau et le lieu où j'avais souffert, pour prendre le chemin de Calarités.

Mes guides n'étaient pas moins empressés que moi de partir. En sortant de l'atmosphère de Papastar, nous traversâmes un torrent encombré de rochers éboulés. sur lequel on est parvenu à construire un pont nécessaire dans le temps des pluies». Ιδέ και Ρουκεville - Κώτσου, 297, 301-302.

ξεχωριστή στοργή το Μοναστήρι της Παναγίας μας. Αναφέρω και πάλι τα ονόματά τους, έκφραση ευχαριστίας και δίκαιου επαίνου: 1) π. Γεώργιος Αντώνης, εφημέριος, πρόεδρος 2) Γρατσάνης Ιωάννης του Σωτηρίου, εργολάβος 3) Κωσταδήμας Βασίλειος του Πέτρου, κτηματίας 4) Μακρής Αθανάσιος του Ευαγγέλου, δάσκαλος και καθηγητής και 5) Μακρής Χρήστος του Δημητρίου, παντοπώλης⁴³⁶.

Επιστρέφω στην γιορτή του Αϊ-Γιάννη (29 Αυγούστου). Ανέβηκαν πολλοί κάτοικοι από το χωριό, έγινε μια πράγματι κατανυκτική Θεία Λειτουργία στο παρεκκλήσι του Προδρόμου (Εικ. 147), κατά την οποία είχα την τύχη-ευλογία και να κηρύξω τον Θείο Λόγο, πράγμα που μου έδωσε ιδιαίτερη χαρά, ένοιωσα ξεχωριστή ευχαρίστηση. Θα το γράψω και πάλι εδώ:

«— Είδατε κάνα φως;

— Όχι.

Είμασταν μέσα στον Αγιάννη τον Πρόδρομο

κατά τις τέσσερις το απόγευμα εγώ, ο γιδάρης και ο Γιώργος.

— Μήπως είδατε τώρα φως;

— Τίποτε απολύτως.

Είναι θαυματουργός ο Αγιάννης μας. Δυο φορές άστραψε μπροστά μου φως, το είδα πολύ καλά με τα μάπα μου και τις δυο φορές, δοξασμένος ο Μεγαλοδύναμος!»⁴³⁷.

Αυτά συνέβησαν στις 11 Απριλίου 1992, ημέρα Σάββατο, όταν μελετούσα το

162. Το κοινόβιο της Ιεράς Μονής Ροβελίστης Άρτας η μοναχή Θεοκλήτη, από το Ματσούκι, σημειώνεται στο δεξιό άκρο με τον Σταυρό (1983). Ευχαριστούμε πολύ την ηγουμένη Ανδριανή για την προσφορά της φωτογραφίας.

436. Καλούσιου, μδ: 15.

437. Καλούσιου, με: 6-10-1992.

κομψότατο παρεκκλήσι παρέα με τον Βενετικό Δημήτριο και το γιο του. Να, λοιπόν, γιατί σήμερα ήταν για μένα μια ιδιαίτερα ξεχωριστή ημέρα, γεμάτη χαρά και ευγνωμοσύνη προς τον Αϊ-Γιάννη τον Πρόδρομο (Εικ. 162α, 323α, 386α).

Μετά την Θεία Λειτουργία η επιτροπή της Μονής μας επεφύλαξε και μια καλή έκπληξη: καφέ, λουκούμι, ελιές με πρόσφορα! Μπράβο στους Ματσουκιώτες και να συνεχίσουν...

162α. Η Προσκομιδή στο παρεκκλήσι του Προδρόμου (Μονή Βύλιζας, 11-4-1992).

162β. Ο πολλαπλασιασμός των Αρτων (Διακονικό καθολικού Βύλιζας, 3-8-1990).

ΧΙΙ. ΤΟ ΧΩΡΙΟ

Α) Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ⁴³⁸

1) Το αρχαιότερο όνομα του χωριού είναι *Ματζούκι*⁴³⁹. Το συνάντησα για πρώτη φορά το 1614⁴⁴⁰ αναφέρεται και το 1719 (8).

2) Τον 19ο αιώνα (1826⁴⁴¹, 1856⁴⁴², κλπ.) απαντάται η ονομασία *Ματσοούκι*⁴⁴³, η οποία και επεκράτησε τελικά.

3) Αναφέρεται και το όνομα *Ματσούκα*⁴⁴⁴.

Οι κάτοικοι λέγονται *Ματζουκιώτες*, *Ματσουκιώτες*, αλλά και *Ματσ'κιώτες*.

4) Όλες οι παραπάνω ονομασίες είναι Ελληνικές και Βυζαντινές. Οι Βλαχόφωνοι κάτοικοι ονομάζουν το χωριό *Ματσούτσ'* και με το άρθρο *Ματσούτσ'λι*. (Εικ. 2, 105α, 184δ, 323β, 423).

Κατά την τοπική παράδοση το όνομα *Ματσούκι* προήλθε από το γεγονός, ότι οι κάτοικοι σκότωσαν με μεγάλο ξύλο (*ματσούκι*) έναν φοβερό δράκοντα ή με *ματσούκια* απόκρουσαν και χτύπησαν τον εχθρό. Ίσως φανερώνει και το τραχύ των κατοίκων. Στις ημέρες μας έλεγαν στα παρακάτω χωριά (*Αμπελοχώρι*, κλπ.) φοβερίζοντας τα μικρά παιδιά:

— *Καθήστε φρόνιμα, γιατί θα κατεβούν οι Ματσ'κιώτες με τις φοριωτήρες!*

---

438. Καλούσιου, μδ: 252-254.

439. Ο Π. Αραβαντινός μνημονεύει στα Γιάννενα του 1542 οικογένεια *Ματζούκη* (*Αραβαντινού Π.*, α: Β, 261).

440. Ιδέ υποσημείωση 25 (σ. 41).

441. Rouqueville, Β, 359: «*Matsouki*» (β' έκδοση 1826).

442. Αραβαντινού Π., α: Β, 335.

443. Υπάρχει επίσης χωριό *Ματσούκι(ον)* στην επαρχία Βάλτου του Νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας. Ακόμα *Ματσούκι* ονομάζεται και παραθαλάσσιο βουνό της Δυτικής Ακαρνανίας στο Ξηρόμερο.

444. Σούλη, δ: 150 - Bouillet, Β, 121. Στα Βυζαντινά χρόνια έχουμε περιοχή της *Ματσούκας* Νοτιοανατολικά της Τραπεζούντας: οι κάτοικοί της ονομάζονται *Ματσουκαίοι* (*Λαμψίδα*, 185 - *Πατρινέλη*, 124).

Β) ΟΙ ΜΑΧΑΛΛΑΔΕΣ

Μολογάνε, ότι παλιά το χωριό ήταν διασκορπισμένο σε πέντε συνοικίες: Σκάλα του Αγίου Νικολάου, Αράτου, Πλάτανος, Καμίλι και Σπορέλι. Σήμερα είναι χωριό πολύ συγκεντρωμένο.

Στα Νότια του χωριού βρίσκουμε τους Βενετικάιους με τους Πρεφτάδες⁴⁴⁵. Ανεβαίνοντας προς την πλατεία συναντάμε τους Μητρελαίους και Σουλαίους. Πάνω από την πλατεία και στα Βορειοανατολικά οι Λανταβαίοι, ο Παπαδημήτρης και πιο πάνω οι Πυρωτάδες. Γύρω από τον Πλάτανο είναι μαζεμένοι οι Στραγαλαίοι. Παραπάνω βρίσκεται η τοποθεσία Μπιλτόπι: παλιότερα εδώ ήταν όλο κηπάρια, σήμερα ξεφύτρωσαν ωραία σπίτια, «από πολλές καρυδιές καρύδια». Από κάτω η Βάλια του Γκουζγκούνη, όπου εγκαταστάθηκαν οι Γρατσαναίοι. Όλο ανηφορίζοντας προς τις Βορειοδυτικές παρυφές του χωριού βρίσκουμε τους Νακαίους, που έχουν

163. Οι δρόμοι του χωριού είναι στρωμένοι με γραφικά καλντερίμια (21-8-1987).

445. Στα Βλάχικα ο ιερέας ονομάζεται *πρέφτου*: εδώ πρόκειται για επίθετο: Παπλάς.

στο κεφάλι τους το βουναλάκι Κρούνα. Δίπλα οι Σουλαίοι, και καταλήγουμε στα Δυτικά του χωριού, ψηλά στα Γρηγοραίικα και Μακραίικα (στην Κερασιά, Βλάχ. Τσιρέσιου).

Κατηφορίζοντας τώρα δίπλα στους Μακραίους έρχονται οι Καλογηραίοι με το Κόκκινο σπίτι (Βλάχ. Κάσα αρόσιου) και προς το βουναλάκι του Σιγιάτου οι Γκογκάδες. Γυρίζουμε Ανατολικά προς το κέντρο του χωριού στο Μουχτάρη. Δώθε οι Ροβισαίοι, συνέχεια προς Βορράν οι Μπουτσιουλαίοι και Τσιαντουλαίοι, γύρω από την βρύση της Φάβριανης οι Κωστικαίοι, οι Κωσταδημαίοι και Καλουσαίοι. Γύρω από την άλλη βρύση του Φασόνι στο Σχολείο υπάρχουν οι Μπουνταλάδες με τους Παππαίους. Κατηφορίζοντας Νοτιοανατολικά ένα ποικίλο πλήθος: Βουλγαραίοι (οι Γρηγοραίοι), Κουμπαίοι, Καλογεραίοι, ο Σταυρίκος, οι Γρατσαναίοι και Κωσταδημαίοι.

164. Αντιπροσωπευτικά παλιά σπίτια (27-7-1984).

Γ) ΤΑ ΚΑΛΝΤΕΡΙΜΙΑ

Όλοι σχεδόν οι δρόμοι του Ματσουκίου είναι στρωμένοι με καλντερίμι, γερό και καλό, από Πραμαντιώτες μαστόρους, προσαρμοσμένο στις ποικίλες διακυμάνσεις του εδάφους, αλλά και την φυσιογνωμία του περιβάλλοντος. Τα καλντερίμια είναι σήμα κατατεθέν του χωριού μας (εφ' όσον τα παλιά πέτρινα σπίτια με τις πλάκες ήδη έχουν εξαφανιστεί) και οπωσδήποτε πρέπει να παραμείνουν άθικτα. Δεξιά και αριστερά μάντρες με ξηρολιθία ή πέτρινοι τοίχοι των σπιτιών. Χωράνε μαζί μόνον δυο ανθρώπους ή ένα ζώο φορτωμένο, στενά δρομάκια, αλλά τόσο γραφικά! (Εικ. 3, 163, 165, 180, 184, 187).

165. Καλντερίμι βυθισμένο στο πράσινο (14-7-1989).

Δ) Η ΠΛΑΤΕΙΑ

Αρκετά ευρύχωρη και μοναδική στην Ανατολική άκρη του χωριού με τρία τεράστια πλατάνια (Εικ. 190). Από εδώ ξεκινούν τρία μεγάλα καλντερίμια και το μονοπάτι για τον Αϊ-Θανάση. Στην σημερινή της μορφή με τον τοίχο αντιστήριξης διαμορφώθηκε το 1965-1966. Τότε κατασκευάστηκαν και τα αφοδευτήρια. Ο Σύλλογος της Βύλιζας τοποθέτησε τα σιδερένια κάγκελα στη μάνδρα (1978) και την έστρωσε με μεγάλες άσπρες πλάκες (1979).

Από το 1939⁴⁴⁶ εννέα πέτρινα σκαλιά στη Βόρεια άκρη της εξυπηρετούν τον γυναικείο κόσμο σε διάφορες εκδηλώσεις.

Στην μαρμάρινη κεφαλή της πέτρινης βρύσης χαραγμένα:

(72)

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΣΠΕΡΙΔΩΝΟΣ Β. ΤΣΙΡΚΑ

166. Κάτω το βακούφικο μαγαζί, πάνω το Κοινοτικό κατάστημα (14-8-1971).

446. Πρ. 26/20-5-1939 Κοινότητας Ματσουκίου.

Οι Πραμαντιώτες δεν δέχτηκαν την προσφορά του συγχωριανού τους και έτσι αυτή κατέληξε στο Ματσούκι.

Στην πλατεία βρίσκεται το Κοινοτικό κατάστημα και το Ηρώο πεσόντων (Εικ. 166α), που κατασκευάστηκε τον Αύγουστο 1970, κόστισε 18.000 δραχ. Τα εγκαίνια που έγιναν το ίδιο έτος, 23 Σεπτεμβρίου 1970, με την παρουσία του Νομάρχη Ιωαννίνων Αναστασίου Μάλλιαρη (Εικ. 430). Κομψό μνημείο από λευκό μάρμαρο, επάνω έχει σιδερένιο ομοίωμα θυμιατηρίου, κάτω πελεκητά Σταυρό και κλωνάρι δάφνης, στη βάση χαραγμένο το ρητό:

(73)

ΑΝΔΡΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ

ΠΑΣΑ ΓΗ

ΤΑΦΟΣ⁴⁴⁷

1970

166α. Το μνημείο των πεσόντων υπέρ πατρίδος (14-8-1971).

447. Θουκυδίδου, Β, 43 (Επιτάφιος Περικλέους).

Ε) ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Ωραιότατο ολοπέτρινο κτίριο, σκεπασμένο με πλάκες. Το 1980 ανακαινίστηκε· μπήκαν τότε τα κεραμίδια και σοβατίστηκε εξωτερικά. Ανήκει στην εκκλησία και η Κοινότητα ενοικιάζει τον όροφο, που έχει δυο δωμάτια· το ένα χρησιμοποιείται για Γραφείο της Κοινότητας, το άλλο για Αγροτικό ιατρείο. Το ισόγειο ήταν Βακούφικο μαγαζί και από το 1982 μέχρι το 1993 μετατράπηκε προσωρινά! σε Ναό της Αγίας Παρασκευής (Εικ. 166).

167. Η μεγάλη σόμπα με τα ξύλα καίει στο Ματσούκι μέχρι Απρίλιο-Μάιο (10-4-1992, μαγαζί Μητσιαρέλη).

ΣΤ) ΤΑ ΜΑΓΑΖΙΑ

Μέχρι το 1910 περίπου το Ματσούκι δεν είχε μεγάλα μαγαζιά και οι κάτοικοι ψώνιζαν κυρίως στους Καλαρρύτες και αργότερα στα Πράμαντα. Τώρα διαθέτουν τα πάντα, από καρφιά και πέταλα μέχρι κρέας και μπύρα. Η συναλλαγή γινόταν με χρήμα, αλλά και σε είδος. Έδιναν στο παιδί δυο αυγά, για ν' αγοράσει ένα μολύβι, κάνα τετράδιο... Πωλούσαν και βερεσέ· πλήρωναν αργότερα οι άντρες, όταν γυρνούσαν από τα τυροκομεία.

Έγγραφο της 15-9-1898 μνημονεύει τον Νάκα Δημήτριο, κάτοικο Ματσουκίου, ως παντοπώλη. Άλλο κείμενο της 21-8-1924 αναφέρει στο Ματσούκι τον παντοπώλη Κωσταδήμα Ευάγγελο του Γεωργίου. Δίπλα στην πλατεία και μέχρι το 1940 περίπου λειτουργούσαν τρία μαγαζιά: Κωσταδήμα Γεωργίου, Κωσταδήμα Πέτρου και Μακρή Χρήστου.

Τα σημερινά μαγαζιά είναι:

1) Το Βακούφικο, στην πλατεία (Εικ. 166).

2) Το 1967 ο Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου έχτισε κολλητά στην πλατεία το ΚΑΦΕ-ΜΠΑΡ Ο ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ με ημιπύγιο-αποθήκες και θαυμάσια τιμεντένια ταράτσα (Εικ. 408α).

3) Συνεχόμενο με το προηγούμενο είναι το ΟΥΖΟΨΗΤΟΠΩΛΕΙΟ του Νάκα Ιωάννου του Αποστόλου (1977).

4) Πολύ παλιό είναι το ΚΑΦΕΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟΝ Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ του μπάρμπα-Αλέκου, που το διαχειρίζεται τώρα ο γιος του Κώστας (Κωσταδήμας του Αλεξάνδρου). Η ευρύχωρη αυλή του απλώνεται με θαυμαστή θέα κάτω από τον παχύ ίσκιο πελώριου πλάτανου (Εικ. 180α).

5) Το 1973 κάτω από το παραπάνω παρουσιάστηκε ένα νέο ΚΑΦΕΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟΝ Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ του Μπουτσώλη Κωνσταντίνου του Σταύρου (Εικ. 182). Εδώ υπάρχει και το αυτόματο υπεραστικό τηλέφωνο με μετρητή για το κοινό.

6) Ο Γεωργίου Σωτήριος του Αθανασίου άνοιξε το 1970 πάνω από την πλατεία κρεοπωλείο-ψητοπωλείο (Εικ. 187α).

Τα παραπάνω έξι μαγαζιά βρίσκονται γύρω στην πλατεία, τα επόμενα πέντε πέρα από το ποταμάκι του χωριού, διασκορπισμένα στους μαχαλάδες.

7) ΚΑΦΕ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟ Ο ΜΗΤΣΙΑΡΕΛΗΣ, από το 1951, με ωραία και ευρύχωρη αυλή κάτω από την κληματαριά. Ανήκει στον Μακρή Δημήτριο του Χρήστου (Εικ. 167, 179).

8) Το 1971 ανανεώθηκε το παλιό μαγαζί του μπάρμπα-Γιάννη, γραμματέα της Κοινότητας, το οποίο εκμεταλλεύεται τώρα ο γιος του Σταύρος (Κωσταδήμας).

9) Το ψιλικατζίδικο του Καλόγηρου Χρήστου του Ευαγγέλου, κάτω από το Δημοτικό Σχολείο (1974).

10) Φεύγοντας από την πλατεία οι Ματσουκιώτες για τους πάνω μαχαλάδες στάθμευαν στο μαγαζί του Πέτρου Κωσταδήμα του Κωνσταντίνου (Εικ. 168). Παλιό με ευρύχωρη αυλή κάτω από την κληματαριά, από την Ανατολική πλευρά τρέχει δροσάτη βρύση, η Φάβριανη. Έκλεισε το 1976 και από το 1983 το νοίκιασε ο Σύλλογος της Βύλιζας για μερικά χρόνια (γραφεία-βιβλιοθήκη).

11) Το 1976 ο Μπατάλας Αντώνιος του Ευαγγέλου άνοιξε πιο ψηλά ακόμα ένα καινούργιο πολυκατάστημα (παντοπωλείο, κρεοπωλείο, καφενείο, ψησταριά).

168. Το παραδοσιακό μαγαζί του Πέτρου Κωσταδήμα (19-7-1986).

Ζ) Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ

Με το Μαντάνι και την Ντριστέλα συνιστούν τα παραδοσιακά υδροκίνητα εργαστήρια του χωριού, έργα πρωτόγονα, αλλά υψηλής επινόησης. Εξυπηρέτησαν τέλεια τις βασικές τοπικές ανάγκες, πολύ χρήσιμα και εντελώς απαραίτητα, σήμερα μνημεία και μάρτυρες ενός άλλου τρόπου ζωής... Είναι βακούφικα (ανήκουν στην Αγία Παρασκευή), η οποία και τα ενοικιάζει σε χωριανούς.

Ο Νερόμυλος⁴⁴⁸ βρίσκεται στο ποτάμι της Μαυριάς και σε μέρος που το ισκιώνουν πολλά πλατάνια, μέχρι σήμερα όρθιος, βουβός μάρτυρας της τοπικής ιστορίας. Πέτρινο κτίσμα με πλάκες, αποτελείται από το Χαϊιάτι και το κυρίως κτίριο (Εικ. 1, 170).

Το Χαϊιάτι είναι μικρό υπόστεγο στη Δυτική πλευρά του Μύλου, για φόρτωμα και ξεφόρτωμα των ζώων. Εδώ περίμεναν την σειρά για το άλεσμα, είχαν κι έναν πάγκο ξύλινο, έβαζαν πάνω το άλεσμα, για να το φορτωθούν οι γυναίκες στην πλάτη. Τώρα έχει σαρίσει.

Ο Μύλος είναι μικρό ισόγειο οικοδόμημα, διαστάσεις: μήκος 7 μ., πλάτος 4 μ. και ύψος 3 μ. Η κύρια είσοδος βρίσκεται στα Δυτικά, η Ανατολική οδηγούσε στο Μαντάνι (παλιά ήταν εδώ κοντά), Νότια ανοίγονται δυο παράθυρα. Εσωτερικά στην Βορειοανατολική άκρη βρίσκεται το δωματιάκι του μυλωνά, με κρεβατάκι, μπουχαρή και το σκαμνάκι για φαγητό. Το μέρος της καμάρας, απ' όπου βγαίνει το αφρισμένο νερό, μετά το χτύπημα στην φτερωτή, ονομάζεται *ζοριό* (ή *ζουριό*, μερικοί το προφέρουν και *σουριό*, Εικ. 169, 171α).

Με ειδικά κατασκευασμένο αυλάκι το νερό από το ποτάμι πέφτει στην *κάναλη*, είδος «σωλήνα» 4 μ., που στενεύει προς τα κάτω. Έτσι πέφτει το νερό με περισσότερη πίεση στην ξύλινη φτερωτή, που δίνει την ομαλή κυκλική κίνηση με σταθερή συχνότητα περιστροφής στις μυλόπετρες, που θα λειώσουν τα προϊόντα. Ο κάναλος ήταν πέτρινος, αλλά έγινε ξύλινος, για να μην χάνεται νερό. Στο επάνω άκρο του μια ξύλινη λισιά εμποδίζει να πέφτουν πέτρες, ρούχα, κλπ.

Ο καρπός ρίχνεται στο ξύλινο κασόνι (Βλάχ. *κουκόσου* = καρύδι), που στενεύει πολύ κάτω σαν χωνί. Από την τρύπα, που βρίσκεται στο κάτω μέ-

---

448. Λίγο πιο πάνω από την Μαυριά υπήρχε παλιότερα Νερόμυλος, από τον οποίο διασώζεται τώρα μόνον το τοπωνύμιο: *Παλιομοάρα* (Βλάχ. *Παλιόμυλος*).

ρος της κάσας, το γέννημα πέφτει σε μικρή κοπάνα (το καρίκι), που ρυθμίζεται (ανεβοκατεβαίνει) με σχοινί. Ένα ξύλο σύρεται στην επάνω μυλόπετρα (το βαρδάρι), ταράζει την κοπανούλα και έτσι ο καρπός φτάνει στις μυλόπετρες. Το άλεσμα πέφτει από την μυλόπετρα μ' ένα χουνί στην κουπάνα, ξύλινη κάσα. Από εδώ το μαζεύουν για τα σακιά με την σέσουλα, μικρό ξύλινο φτυάρι (Βλάχ. λουπάτα) (Εικ. 171).

Από το 1945 ο Νερόμυλος έχει δυο «πέτρες» (κάθε «πέτρα» αποτελείται φυσικά από δυο μυλόπετρες), μια για το σιτάρι, η άλλη για καλαμπόκι. Η μυλόπετρα συναρμολογείται από μικρότερες πέτρες, στουρνάρι, για να μην φαγώνεται εύκολα, από την τοποθεσία *Κιάτρα ντι μοάρα* (Βλάχ. Πέτρα του μύλου). Κάθε πέτρα χρειάζεται και μια ξύλινη σφήνα, για να γίνει καλά το αρμολόγημα. Όλη η μυλόπετρα δένεται με δυο στεφάνια λαμαρίνας (ισέρκλι Βλάχ.), στα οποία μπαίνουν και οι απαραίτητες σφήνες, για καλύτερη εφαρμογή και στερεότητα.

Η επάνω πέτρα, που είναι και περιστρεφόμενη, έχει στο κέντρο της ένα μικρότατο βαθούλωμα, που εξαφανίζεται, όσο πλησιάζουμε στις άκρες· έτσι γίνεται το άλεσμα καλύτερα. Η πάνω πέτρα δεν πείραζε εάν είχε λίγα και ελαφρά εξογκώματα, η κάτω όμως έπρεπε να είναι εντελώς ίσια. Επίσης αυ-

169. Η καμάρα του Νερόμυλου εσωτερικά (26-8-1993).

τή είναι χτισμένη και παραμένει εντελώς ακίνητη. Από το κέντρο της περ-
νάει ο ξύλινος άξονας της φτερωτής, επάνω του μπαίνει άλλο ξύλο (η χιλι-
δόνα), στην οποία στερεώνεται με εγκοπές η επάνω πέτρα. Για χοντρότερο
αλεύρι σηκώνεται λίγο η μυλόπετρα με τη βοήθεια μιας σφήνας.

Κάθε τόσο ανάλογα με την δουλειά και την φθορά της μυλόπετρας ο μυ-
λωνάς την σφυρίζει. Τρώγονταν τα δοντάκια και δεν έκοβαν καλά τον καρ-
πό· χτυπά λοιπόν με τέχνη και με ειδικό σφυρί σαν κοπίδι τις πέτρες για να
κάνουν δοντάκια. Κι όταν ο μυλωνάς γύριζε τον μύλο (σφύριζε τις μυλόπε-
τρες), αποφεύγουν ν' αλέσουν αμέσως για ψωμί, μπορεί να ανακατευθούν
τρίμματα από τις πέτρες. Την πάνω πέτρα σήκωνε ο μυλωνάς με τέχνη και
με την βοήθεια ενός ξύλου (την βουζίλα), ύστερα την αναποδογύριζε πάνω
στην κουπάνα.

Οι χωριανοί αλέθουν στο μύλο 1) σιτάρι, για αλεύρι ή τραχανά 2) καλα-
μπόκι, για αλεύρι 3) κριθάρι, για τα γουρούνια και 4) αλάτι, για τα πρόβα-
τα. Ο μυλωνάς ζύγιζε με το καντάρι δυο φορές τα γεννήματα, πριν και μετά
το άλεσμα. Δεν έπρεπε να αδικηθεί κανένας, ούτε ο πελάτης, αλλ' ούτε και ο
μυλωνάς, που πληρώνεται σε είδος (το ξάι)· το 1983 το ξάιο ήταν 8%. Επίσης
πριν από το άλεσμα ο μυλωνάς κάνει και δειγματολογικό έλεγχο, αν τα γεν-

170. Ο Νερόμυλος Νοτιοανατολικά (26-8-1993).

171. Ο μυλωνάς Δημοκώστας Νικόλαος με το καντάρι στο χέρι μέσα στην κουπάνα (17-8-1985).

νήματα είχαν στεγνώσει τέλεια. Τα χλωρά δεν αλέθονται και πλάθονται στην πέτρα. Πολλές φορές ο Μύλος δούλευε νύχτα-μέρα, για να προλάβει τα αλέσματα, απαραίτητως τηρούνταν σειρά, νόμος άγραφος και απαράβατος.

Ο Νερόμυλος για τις παλιότερες εποχές ήταν εντελώς απαραίτητος. Προ παντός σ' αυτόν ο καρπός (σιτάρι-καλαμπόκι) μετατρέπονταν σε αλεύρι και αυτό στη συνέχεια γίνονταν ψωμί. Έτσι ο Μύλος δέθηκε πολύ στενά με το

πιο βασικό στοιχείο της ζωής, «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον»⁴⁴⁹.

Τώρα ο Μύλος δεν χρησιμοποιείται μεν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε αποτελεί για το χωριό μας ἕνα αληθινό κειμήλιο παράδοσης και ιστορίας. Όλοι μας ἔχουμε καθήκον ιερό να τον συντηρούμε, για να θυμούνται οι παλιοί και να μαθαίνουν οι νέοι...

171α. Η ξύλινη φτερωτή του Νερόμυλου, που δίνει την κίνηση στον άξονα, επίσης από ξύλο (26-8-1993).

---

449. Ματθ., στ', 11.

Η) ΤΟ ΜΑΝΤΑΝΙ

Είδος ξύλινης μηχανής, που κινείται, όπως ο Νερόμυλος, με τεχνητό καταράχτη. Το νερό του αυλακιού, μέσα από ένα ξύλινο (τελευταία και τσίγκινο) χωνί, ύψους 3,30 μ., χτυπάει με ορμή σε μια φτερωτή, που δίνει την κίνηση. Τα τέσσερα πόδια χτυπούν διαδοχικά πάνω στο σκουτί, απλωμένο σε μια στενόμακρη χοντρή σανίδα (μάκρος 2 μ., πλάτος 0.80 μ.) (Εικ. 172, 173, 381).

Το υφασμένο στον αργαλειό σκουτί πριν πάει στο ράφτη έπρεπε πρώτα να γίνει, ήτοι να χτυπηθεί στο μαντάνι για 1-2 και 3 εικοσιτετράωρα. Το

172. Το Μαντάνι χτυπά ασταμάτητα τα σκουτιά (16-8-1970).

σκουτί για φανέλες γινόταν και σε μια μέρα, επειδή ήταν μονό, λιγοκέφαλο και μαλακό. Το δίμτο όμως είναι πολυκέφαλο (πολύ πυκνό και σκληρό) και το μαντάνι δεν το κολλούσε εύκολα. Στο μαντάνι τα σκουτιά πήζουν και δένουν, στρώνουν και μαλλιάζουν (βγάζουν χνούδι). Επίσης μαλακώνουν και χοντραίνουν, ακόμα μαζεύουν και παίρνουν το επιθυμητό πλάτος και μήκος. Το μισό μέτρο στο μαντάνι γίνονταν 35 πόντους.

Το σκουτί, πριν το ρίξουν στο Μαντάνι, κουλουριάζεται πρώτα και ράβεται, η όψη από μέσα, γιαυτό και τα σκουτιά έχουν από την ανάποδη πλευρά περισσότερο χνούδι. Για να γίνει πιο γρήγορα βρέχεται αυτόματα και τον χειμώνα έρριχναν και λίγο ζεστό νερό, για να το πιάσει το Μαντάνι. Το 1980 πλήρωναν 5 δρχ. το κιλό.

Τα τελευταία χρόνια, που εγκαταλείφθηκαν εν πολλοίς τα σκουτιά, έχασε και αυτό την αξία του κατά πολύ, περιέπεσε σιγά-σιγά σε αχρηστία, για να διαλυθεί δυστυχώς το 1980. Ευχής έργον να ξαναγίνει, φυσικά όχι για χρήση πλέον, αλλά για ιστορική παραδοσιακή μνήμη. Αλήθεια! ποτέ δεν θα ξεχάσω την φτερωτή του, που πετούσε μακριά τα νερά, σαν πυκνή βροχή από χιόνι, τα πόδια του, που έμοιαζαν σαν πελώρια ξύλινα σφυριά, κρεμασμένα από το οριζόντιο δοκάρι, τον τόσο χαρακτηριστικό του χτύπο, διαδοχικό και μονότονο, αλλά και ρυθμικό.

172α. Λάμπες πετρελαίου (13-1-1994).

Θ) Η ΝΤΡΙΣΤΕΛΑ

Πρόκειται για μεγάλη λεκάνη — χωνί με ξύλινες δόγες, 1,90 μ. βάθος, άλλο τόσο άνοιγμα επάνω, ενώ στον πάτο στενεύει πολύ, μόλις 35 πόντους. Το νερό πέφτει με δύναμη σε μια άκρη της γούρνας από μια ξύλινη κάναλη σαν χωνί, ύψους 3.40 μ. και σχεδόν κάθετη. Δημιουργείται μεγάλη πίεση και τα πράγματα ανεβοκατεβαίνουν συνεχώς, στριφογυρίζουν σαν δαιμονισμένα (Εικ. 173, 173α).

Ενώ το Μαντάνι έφτιαχνε σκουτιά για ρούχα, η Ντριστελά, εκτός από φυσικό πλυντήριο, έκανε πράγματα για σκέπασμα και στρώσιμο (βελέντζες φλοκωτές και στείρες, κουβέρτες, σαμαροσκούτια κλπ.), επίσης σκουτιά για κάπες. Υφασμένα στον αργαλειό πλένονται στο νερό της Δριστελάς, φουσκώνουν και σφίγγουν. Επίσης αποκτούν κάποια γυαλάδα και βγάζουν ένα απαλό χνούδι. Τα ρούχα στένευαν, πάχαιναν, έπαιρναν ένα ιδιότυπο και ακαθόριστο, αλλά πολύ ευχάριστο άρωμα, ο φλόκος ανιούσε (ξεστρίβονταν και άνοιγε).

173. Μαντάνι και Ντριστελά εξυπηρέτησαν πιστά τους κατοίκους (14-8-1971).

Αν η Ντριστελά ήταν πολύ φορτωμένη, δεν έπαιρνε γρήγορα στροφές και τα ρούχα γίνονταν σε δυο εικοσιτετράωρα. Αν πάλι ήταν λίγα, μαδιόνταν. Γιαυτό και έπρεπε να ρίχνουν κανονική ποσότητα, για να γίνουν σε μια ημέρα.

Η Ντριστελά άντεξε περισσότερο στην πρόοδο του τεχνικού πολιτισμού. Όταν το 1984 υπέκυψε στην φθορά του χρόνου, αμέσως το επόμενο έτος (1985) ξαναστήθηκε ολοκαίνουργη. Ο κόσμος την έχει ακόμα ανάγκη. Το πλύσιμο των ρούχων γίνεται δωρεάν για το γένομα των υφασμένων κάτι πληρώνουν, το 1983 μόλις 16 δραχ. το κιλό.

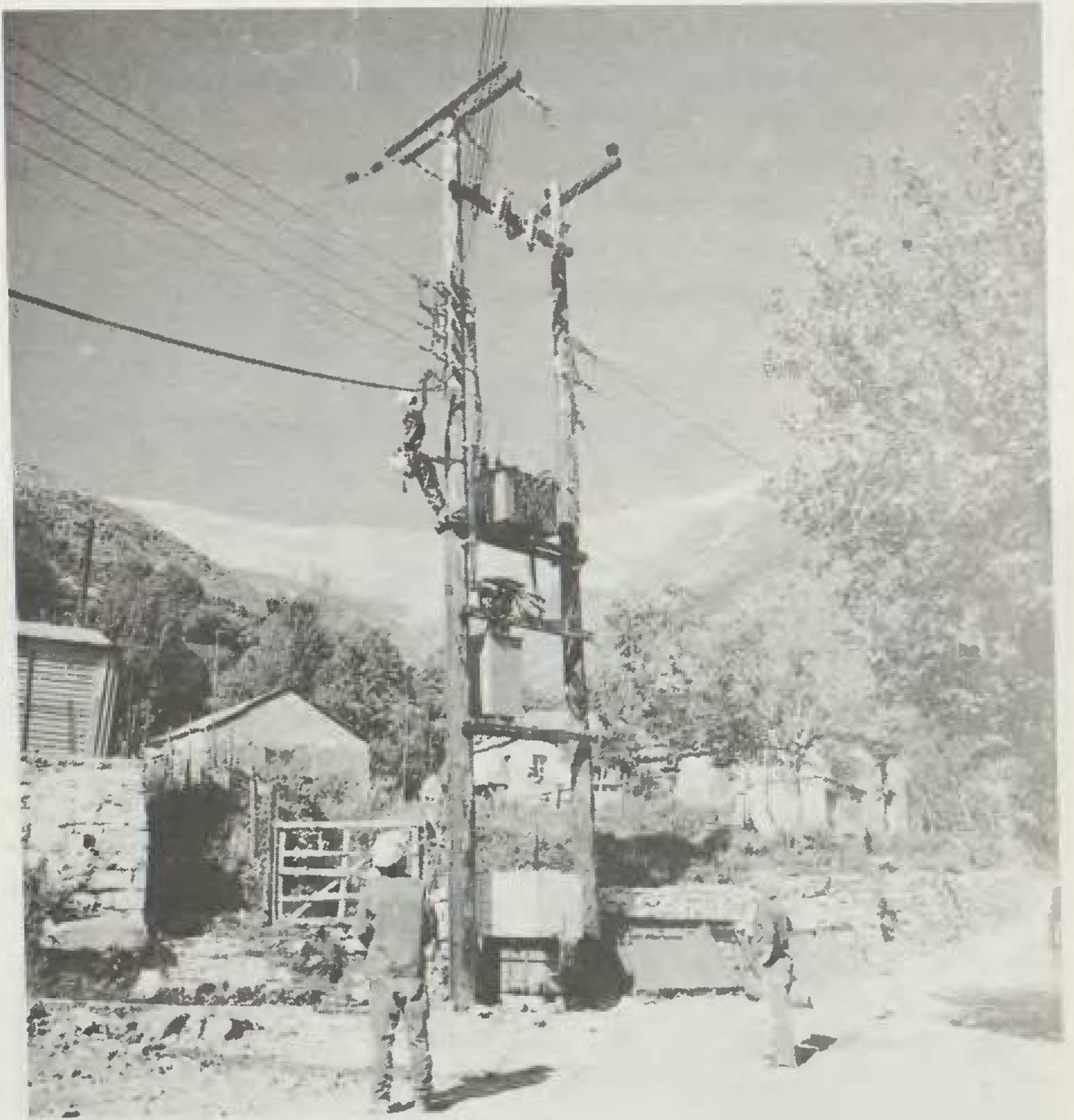

173α. Η Ντριστελά σε πλήρη κίνηση (10-7-1985).

Ι) Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ

Παλιότερα το κυριώτερο μέσο φωτισμού ήταν το πετρέλαιο. Έκαιγε στα γκαζοκάντηλα, μικρά τσίγκινα καντήλια, που έδιναν με το φυτίλι ένα

174. Το «ηρωικό» Ματσούκι παίρνει ηλεκτρικό ρεύμα. (Η φωτογραφία από την ενημερωτική έκδοση της ΔΕΗ «Ενέργεια Ηλεκτρική», τεύχος ΣΤ', Απρίλης-Ιούνης 1984, σ. 17).

ασθενικό φως, σκορπούσαν σ' όλο το δωμάτιο την δυσοσμία και κάπνιζαν το σπίτι (Εικ. 175). Το πετρέλαιο φωτίζει πιο πολιτισμένα στην τσίγκινη ή μπρούτζινη λάμπα με το γυαλί (Εικ. 172α). Για τους δρόμους, μαντριά, κλπ. υπήρχαν και φανάρια, κλειστά με γυαλί, μικρά (που έκαιγαν με λάδι) και μεγαλύτερα (με πετρέλαιο). Επίσης στα μαγαζιά ή σε ομαδικές εκδηλώσεις (γάμοι, πανηγύρια, κλπ.) έφεγγε η ασετυλίνη, καθώς και το λουξ, που δούλευε με πετρέλαιο και τελευταία με υγραέριο.

Υπήρχαν και άλλα μέσα φωτισμού, πρωτόγονα. Πρώτα-πρώτα αυτά τα ξύλα, που έκαιγαν στον μπουχαρή, έδιναν και κάποιο φωτισμό με τη φλόγα τους. Άλλες φορές έρριχναν στη φωτιά γκρίζια (ρόζια από έλατα) και μπουρντουρίνες (κλωνάρια ελατίσια, μπάτσες) για φλόγα και φως.

Το δαδί χρησιμοποιούσαν για ν' ανάψουν τη φωτιά, αλλά και για το φωτισμό του σπιτιού. Το προμηθεύονταν από την περιοχή του Ασπροποτάμου, 4-5 ώρες πεζοπορία. Σεπτέμβριο με Οκτώβριο έφταναν αποβραδís με τα ζώα στο Κούτσουρο και τον Κέδρο (της Κότορης), κυρίως όμως στο Νέγκρι-Πλαστάρη και στο Μεσοβούνι (της Λεπενίτσας). Την επομένη έβγαζαν το δαδί, φόρτωμα και επιστροφή αυθημερόν στο χωριό. Κάθε σπίτι έβαζε για

τον χειμώνα 100-150 οκάδες δαδί, 1-2 φορτώματα δηλαδή, και η δουλειά αυτή γινόταν μέχρι 1940-1945. Βαρούσαν το πεύκο με το τσεκούρι, έβγαζε ρετσίνη, την απορροφούσε το ξύλο, κοκκίριζε και γίνονταν δαδί. Ορισμένα πεύκα και από μόνα τους έκαιγαν σαν δαδί, επίσης και ειδικές ρίζες πεύκων.

Από τα μέσα φωτισμού δεν έλειπαν το κερί και η λαμπάδα, το καντηλάκι από το εικόνισμα, τα κέρινα σπέρτα, αυτό το φεγγάρι...

175. Γκαζοκάντηλα (26-8-1993).

Προ παντός οι βοσκοί χρησιμοποιούσαν το ξυγκοκέρι. Παλιοπάνια, τυλιγμένα με ξηρά ξύγια, το πολύ μισό μέτρο, πιο χοντρό από το μπα-
στούνι, βαστούσε φως για 2-3 ώρες και δεν έσβηνε ούτε από αέρα, ούτε από
βροχή. Ο τσιομπάνος το κουβαλούσε στο μανικοκάπι (μανίκι της κάπας).
Άλλες φορές χρησιμοποιείται για φωτισμό κι ένα πανί, στενόμακρο και
ποτισμένο με θειάφι.

Στις 8 Αυγούστου 1983 ορθώθηκαν στον Πλάτανο οι δυο πρώτες κολό-
νες για τον υποσταθμό της ΔΕΗ. Την Μεγάλη Δευτέρα, 16 Απριλίου 1984,
ώρα 12 το μεσημέρι, έγινε το μεγάλο «θαύμα». Το ηλεκτρικό φως άναψε και
στο Ματσούκι (Εικ. 174).

176. Με την βαρέλα στη Φάβριανη (9-7-1985, αναπαράσταση).

ΙΑ) Η ΥΔΡΕΥΣΗ

Οι φυσικές βρύσες και η βαρέλα στην πλάτη εξυπηρετούσαν παλιότερα το χωριό. Η Φάβριανη στο μαγαζί του Πέτρου Κωσταδήμα (Εικ. 176), πιο πάνω, στους Τσαντουλαίους η Κωστάια, με το καλύτερο νερό (Εικ. 383). Ακόμα ψηλότερα, στο Γρηγοραίικο, βρίσκονταν η Μαρτίτσα. Την περιοχή γύρω από το Δημοτικό Σχολείο τροφοδοτούσε η βρύση στο Φασόνι⁴⁵⁰ (Εικ. 28α, 177α). Και πιο πέρα στους Μπουζουκαίους, προς το Γκογκαίικο ρέμα, είχαμε την Κάλουτα⁴⁵¹.

Στις άκρες του χωριού υπήρχαν άλλες τέσσερις φυσικές βρύσες. Όταν λιγότευε το νερό της Κωστάιας πήγαιναν στην βρύση του Αράτου. Στη Μαυριά είναι η ονομαστή Τραγουδάρα⁴⁵² (Εικ. 247, 248). Ψηλά στο Σιγιλάτο βρίσκεται η Κρύα βρύση (Βλάχ. Φουντούνα αράτσια) και

177. Οι κοινοτικές βρύσες του υδραγωγείου πάντοτε είχαν μεγάλη κίνηση (20-8-1969).

450-452. Κατασκευάστηκαν οι τρεις αυτές βρύσες ολοπέτρινες παραδοσιακές από τον σύλλογο της Βύλιζας. (Ιδέ σ. 94).

απέναντι από τον Μύλο η Βρυσούλα (Φουντουίτσα, Βλάχ.).

Το 1957 άρχισαν οι εργασίες για την κατασκευή του πρώτου υδραγωγείου, οι οποίες ολοκληρώθηκαν μέσα σε τρία χρόνια (1960). Η δεξαμενή, χωρητικότητας 40 κυβικών, έγινε στα Νακαίικα (θέση Κρούνα). Το νερό έρχεται από τη Σαπλαούρα του Σουρίνου με σωλήνες των 3 ιντσών και συνολικού μήκους 950 μ. Στο χωριό διοχετεύεται με δυο δίκτυα, 500 μ. το καθένα, και με άνοιγμα σωλήνας 2 ιντσών. Κατασκευάστηκαν τότε στους δρόμους του χωριού 14 κοινοτικές βρύσες με τσιμεντένια κοπάνα για πότισμα και πλύσιμο. Έτρεχαν συνέχεια και με μεγάλη μάλιστα πίεση, ο κόσμος «σώθηκε» (Εικ. 177). Στο διάστημα 1966-1983 όλα τα σπίτια απέκτησαν και εσωτερική ύδρευση.

Τα έτη 1983-1985 κατασκευάστηκε νέο υδραγωγείο, με δεξαμενή στη θέση Γκιόνομα και νερό από την ίδια πηγή.

Σήμερα ετησίως το πάγιο για το νερό είναι 1000 δραχ. για κάθε οικογένεια και κατά άτομο 200 δραχ. το χρόνο, ήτοι 4 φορές πιο φτηνά από την πόλη.

177α. Η φυσική βρύση Φασόνι το 1954.

ΙΒ) Η ΘΕΡΜΑΝΣΗ

Μέχρι σήμερα τα ξύλα αποτελούν την μοναδική καύσιμη ύλη για θέρμανση. Προτιμούνται πουρνάρια και τα δένδρινα για γερή φωτιά, χωρίς να περιφρονούνται έλατα και πλατάνια. Για το κόψιμο, εκτός από το τσεκούρι, χρησιμοποιείται και η κόφτρα, μεγάλο πριόνι, που το χειρίζονται δυο άτομα (Εικ. 178). Τα καυσόξυλα τοποθετούνται στο σπίτι με τάξη και σχηματίζεται ένας μεγάλος τακτοποιημένος σωρός, η πόστα (στεφανιές). Για προσάναμμα χρησιμοποιούνται οι κλάρες από τα έλατα (μπουρντουρίνες) και τα πατούλια (είδος θάμνου).

Δεν νοείται Βλάχικος μπουχαρής χωρίς κούτσουρα, χοντρά και μεγάλα, μέχρι 50 οκάδες, κρατούσαν τρεις και τέσσερις ημέρες. Το χειμερινό δωμάτιο είναι προσηλιακό και με μικρά παράθυρα, για να ενισχυθεί η θερμότητά του στρώνεται με φλοκάτες και τραγόμαλλο και οι πλαϊνοί τοίχοι του τζακιού επενδύονται με ξύλο.

178. Το μεγάλο πριόνι (η κόφτρα) εν δράσει (27-8-1993).

ΙΓ) ΤΟ ΡΟΛΟΓΙ

—Με τα κοκόρια τότε ο κόσμος, δεν ξέραμε ώρα. Άμα πάαινε 12 το δράδυ ο κόκορας λαλούσε μια φορά, άλλη μία στις 3, κι όταν λαλούσε συνέχεια, ξημέρωνε.

Την ημέρα με τον ήλιο είχαν σημάδια τον ίσκιο (από τα δένδρα, τα βράχια, τις ρεματιές). Όταν πήγαινε ο ίσκιος κάτω από το δένδρο, ήταν μεσημέρι. Η Πλάκα η μεγάλη και η λεφτοκαρυά καθόριζαν την ώρα σ' αυτούς που δούλευαν στον Αϊ-Θανάση. Την ώρα κανονίζει και ο ίσκιος από το τσαπί, αλλά και τ' αστέρια (η πούλια, τα ζγάλετρα, ο αυγερινός).

—Χλιμινιρούσε το βράδυ το άλογο να φάει; Θα φέξει, καμμιά ώρα νύχτα ακόμα.

178α. Οι περίφημες Σκάλες Νότια του χωριού στον παλιό μουλαρόδρομο (15-7-1986).

ΙΔ) ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ

Ήδη το 1931 το Ματσούκι είχε τηλεφωνείο⁴⁵³. Το τηλέφωνο αυτοματοποιήθηκε το 1977 και ανήκει στον τομέα ευθύνης Καλεντζίου. Πέραστηκαν τότε 27, εκείνο της Βύλιζας το επόμενο έτος 1978. Τώρα τα περισσότερα σπίτια στο χωριό έχουν τηλέφωνο.

179. Ταμπέλα μαγαζιού (25-8-1993).

453. Σούλη, β.

ΙΕ) Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πρόκειται για την συμμετοχή των κατοίκων σε δουλειές, που αφορούσαν όλο το χωριό: κάθε είδους δρόμοι, ξυλογέφυρα, αυλάκια, βρύσες, αναδάσωση, πλατεία, ξηρολιθίες, κλπ. Υποχρεωτικά δούλευαν όλοι οι άρρενες από 18 μέχρι 60 ετών, για 1-2 και 3 ημέρες το χρόνο. Μαζί τους είχαν εκτός από τα απαραίτητα εργαλεία (φτυάρια, κασμάδες, λοστούς, πριόνια, τσεκούρια, κλπ.) και φορτηγά ζώα. Όσοι δεν συμμετέχουν πληρώνουν πρόστιμο. Η προσωπική εργασία σταμάτησε το 1982.

Η Κοινότητα καθορίζει τα πάντα με πράξη της. Παραθέτουμε μία:

« Αριθ. πραξ. 6

Έν Μαισουκίω τῆ 6 Φεβρουαρίου 1939 Ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ Κοινότητος Μαισουκίου συγκειμένη ἐκ τοῦ προέδρου αὐτῆς Γεωργίου Ἰ. Κωσταδήμα καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς Κων/νου Ἰ. Παπῆ καὶ Σπυριδ. Παπαδημητρίου, συνελθοῦσα ἐν τῷ κοινοτικῷ γραφείῳ εἰς συνεδρίασιν τῆ προσκλήσει τοῦ προέδρου προτείνοντος ὅπως ἐπιβληθῆ προσωπικὴ ἐργασία ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος κατὰ τὴν χρήσιν 1939-1940 δι' ἐπισκευὴν καὶ κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, βρυσῶν καὶ ἀρδευτικῶν ἔργων Κοινότητος. μας

Ἡ ἐπιτροπὴ συσκευασμένη

ἀποφαίνεται

Ἐπίβαλλη διὰ τὴν χρήσιν 1939-1940 προσωπικὴ ἐργασίαν δύο (2) ἡμερῶν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κοινότητος μας, πρὸς ἐπισκευὴν καὶ κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, βρυσῶν, καὶ ἀρδευτικῶν ἔργων τῆς Κοινοτητός μας, ὀρίζει ἀντίπμον προσωπικῆς ἐργασίας δραχμῶν <40> τεσσαράκοντα δι' ἕκαστον ἡμερομίσθιον.

Ἐπίσης ὀρίζει χρόνον ἐκτελέσεως προσωπικῆς ἐργασίας ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου μέχρι 30ης Αὐγούστου 1939. ἀναθέπ εἰς τὸν πρόεδρον τῶν κανονισμῶν τῶν τμημάτων, τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας τῶν τμημάτων καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐκτεληθησωμένης ἐργασίας, καὶ ἀνατίθησι τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν εἰς τὸν οἰκείον. πρόεδρον

ὁ πρόεδρος

(Τ.Υ.)

Γεώρ. Ἰ. Κωσταδήμας

Τὰ Μέλη

(Τ.Υ.)

Κ. Παπῆς

Σπίρος Παπαδημίτρις».

ΙΣΤ) Ο ΤΕΛΑΛΗΣ

Ο δημόσιος κήρυκας του χωριού, συνήθως ο εκάστοτε κλητήρας. Τα παλιά χρόνια οι χωριανοί έφευγαν νυχτούλα για τις δουλειές και γύριζαν με τ' άστρα· πολλές φορές λοιπόν δεν υπήρχε καιρός για μαγαζί, όπου θα μάθαιναν τα νέα, έλειπαν φυσικά και τα μεγάφωνα. Έτσι από την πλατεία φώναζε, όσο δυνατά μπορούσε, ο τιλάλης για αποφάσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου και διάφορα άλλα περιστατικά:

—Εεεε!.. χωριανοιοιοιοί!.. πάρτε χαμπέρ'! Αύριο (σήμερα, στις 10 του μήνα):

Θα 'πολύσουμε το Λιβάδ'!

Να μην πάτε τα γίδια στην Πιάστιρα Κουϊάντιρα, ούτε στην Πλότσια λα Ραφτιάν', γιατί θα πάμε να καθαρίσουμε το μονοπάτ' για το Μοναστήρ'!

Θα έρθουν τα λείψανα απ' τον Άγιο Μοδέστο, να βγείτε όλ' στην εκκλησιά!

Έχουμε συγκεντρουση, ποιος θ' αναλάβ' γιδάρ'ς!

Έχει προσωπική εργασία, σάρ'σι ο δρόμος στο Χαλιά το Μεγάλο!

Όποιος έχασε μια γίδα γκέσα την έχ' ου αγροφύλακας!

Μαζευτήτε όλ' στην πλατεία για να εξυπηρετήσουμε τους αντάρτες. Θέλουμε 100 καρβέλια ψωμί, τσαρούχια 10, κρέας 50 οκάδες!

180. Το παραδοσιακό καλντερίμι οδηγεί στην γραφική ολοπέτρινη γεφυρούλα του χωριού (4-8-1990).

ΙΖ) Ο ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Το Ματσούκι ανήκει στο Ταχυδρομικό γραφείο Πραμάντων. Δυο φορές την εβδομάδα, Δευτέρα και Πέμπτη, έρχονται στο χωριό οι ταχυδρόμοι Καρβέλας Δημήτριος ή Κονταξής Χρήστος (Εικ. 180α) ή Ρίνης Γεώργιος (εναλλάσσονται), Πραμαντιώτες.

Ο ταχυδρόμος στα μέρη μας είναι περισσότερο απαραίτητος από αλλού. Δεν φέρνει μόνον αλλά και παίρνει γράμματα⁴⁵⁴, με την τοπική εφημερίδα κουβαλάει και ένα σωρό άλλες ειδήσεις, τις επιταγές, κλπ.

180α. Ο ταχυδρόμος Κονταξής Χρήστος στο μαγαζί του μπάρμπα - Αλέκου (26-8-1993).

454. Παλιότερα εκτελούσαν την αλληλογραφία και αγωγιάτες, αγροφύλακες και βοσκοί. Ο Πουκεβίλ αναφέρει, ότι οι Καλαρρυτιώτες τον χειμώνα εμπιστεύονταν την αλληλογραφία τους σε έμπειρους κυνηγούς (Pouqueville, B, 178, α' έκδοση 1820).

ΙΗ) ΤΟ ΚΥΝΗΓΙ

Κύρια θηράματα οι λαγοί και πέρδικες. Άλλα κυνήγια: αλεπές, κουνάβια, ασβοί, μπεκάτσες, κοτσύφια, φάσες, λύκοι, κλπ.

Το κυνήγι απασχολούσε ανέκαθεν λίγα άτομα στο Ματσούκι. Σήμερα κυνηγούν οι: Γρατσάνης Χρήστος του Αντωνίου και Στραγάλης Δημήτριος, Παντελής και Σπυρίδων του Ιωάννου. Παλιότεροι κυνηγοί: Κωσταδήμας Γεώργιος, Κωσταδήμας Κωνσταντίνος του Δημητρίου, Κωσταδήμας Πέτρος του Κωνσταντίνου (: Μια χρονιά σκότωσα 70 λαγούς και 360 πέρδικες!), Μακρής Σταύρος του Αθανασίου και Στραγάλης Ιωάννης του Σπυρίδωνα.

181. Παραδοσιακό ολοπέτρινο σπίτι (14-7-1989).

ΙΘ) ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ

Τα ποτάμια μας τρέφουν πέστροφα, ψάρι ευχάριστο στη γεύση, που στο Ματσούκι νοστιμίζει τόσο πολύ, ώστε και αυτός ο δύστροπος Αλή πασάς ευχαριστιόνταν να το τρώγει!

Για το ψάρεμα άλλοι χρησιμοποιούν αγκίστρι και άλλοι κόβουντο ποτάμι, το γυρίζουν δηλαδή από την μια πλευρά, οπότε η άλλη δεν έχει νερό και τα ψάρια πιάνονται με τα χέρια.

181α. Τα ψάρια βρίσκουν καταφύγιο κάτω από τις κοτρώνες (14-8-1971· στο βάθος το ελατόδασο Παρέσ').

Κ) Η ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ

Η κυψέλη (κρήνη) είναι σχεδόν τετράγωνη, μισό μέτρο ύψους, πέντε σανίδια καρφωμένα, από κάτω ανοιχτή, εσωτερικά δυο ξύλα σταυρωτά. Παλιότερα οι κρήνες ήταν κουφάλες από έλατα ή πλάτανο με μια σανίδα από πάνω. Τοποθετούνται σε πέτρινα πεζούλια και δίπλα σε τοίχους, για νάχουν κάποια προστασία από κακοκαιρία. Η πέτρα ή ο τσίγκος πάνω στην κρήνη

182. Μαγαζί Κώστα Μπουτσώλη (7-7-1985).

είναι απαραίτητα, πάλι για προφύλαξη, στα δυνατά κρύα τυλίγονται και με τσιουβάλια.

Οι μέλισσες ζητούν τον έλατο, κυνηγούν και τα χόρτα (φρούμπη, κλπ.). Για τον χειμώνα τις αφήνουν μέλι, κι όταν αυτό σώνεται, βρασμένη ζάχαρη σιρόπι.

Μια φορά το χρόνο, Ιούλιο με Αύγουστο, *κουρεύουν το μελίτσι*. Παλιότερα που είχαν μόνο ντόπιες κρήνες, για να πάρουν το μέλι ήταν αναγκασμένοι πρώτα να πεθάνουν το μελίτσι με κιάφη. Η κερήθρα στραγγίζει σε πάνινη τσαντίλα, μαζεύουν το μέλι και με ό,τι απόμεινε κατασκευάζουν το σερμπέτο και το πιτάρι.

Όσο μέλι έμεινε στην τσαντίλα και την κατσαρόλα μαζεύεται με λίγο νερό, βράζονται και γίνεται το σερμπέτο, μέλι αραιό, σαν γλυκό νερωτό κρασί. Την πάνινη τσαντίλα με την κερήθρα βουτούν σε βρασμένο νερό και αμέσως την πιέζουν στην σανίδα με ξύλο. Μένουν οι ζούρες (τα κηροστίσματα), το κερί ανακατεμένο με νερό πέφτει στο ταψί και μόλις παγώσει το μαζεύουν. Ζεσταίνεται καλά όσο να λειώσει, ρίχνεται σε ταψάκια, νταβάδες, σαγάνια, όταν κρυώσει βγαίνει η κουλούρα (το πιτάρι).

183. Παραδοσιακό ολοπέτρινο μαγειριό (14-7-1989).

ΚΑ) ΟΙ ΚΟΥΡΕΙΣ

Όλοι ερασιτέχνες και πρακτικοί, στήνουν το κουρείο τους στην αυλή ή στην πλατεία, στο μαγαζί, κάτω από τον πλάτανο. Ο ένας με τον άλλον: *κούρεψέ με, να σε κουρέψω*. Μερικά ονόματα: Γρατσάνης Χρήστος του Αντωνίου, Δημοκώστας Νικόλαος του Σωτηρίου, Κωσταδήμας Δημήτριος του Αλεξάνδρου, Λάνταβος Πέτρος, Μπουτσώλης Κωνσταντίνος του Σταύρου, Στραγάλης Δημοσθένης, Τσαντούλης Βάιος και Τσαντούλης Κωνσταντίνος.

183α. Ο Κώστας Κωσταδήμας δούλευε κάτω από τον πλάτανο (14-8-1971).

ΚΒ) ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ

Ο Ματσουκιώτης μικροπωλητής των Τρικάλων Γρηγορίου Σωτήριος τα χρόνια 1963-1970 κατασκεύαζε τους δυο μήνες Ιούλιο και Αύγουστο παγωτό στο Ματσούκι. Για πάγο χρησιμοποιούσε χιόνι από τ' απόσκια του Καταρραχιά, που το κουβαλούσε σε τσιουβάλια με 4-5 μπλάρια. 6 ώρες πήγαινε-έλα, χώρια ο χρόνος για το μάζεμα.

184. Το καλντερίμι οδηγεί από την πλατεία στο Μουχτάρη (16-8-1985).

Κατά την αφήγηση του ίδιου σε μένα (22-2-1986):

— Σε πέντε οκάδες νερό έρριχνα μια οκά καθαρό σκονόγαλο, πενήντα δράμια σαλέπι, για να πήξει λίγο, και ένα φακελάκι βανίλια, δέκα γραμμάρια, για μυρουδιά. Όλα μαζί από το προηγούμενο βράδυ τα έβραza στον τέντζερη και γίνονταν σαν γάλα.

Το πρωί της επόμενης σηκωνόμουν λίγο νυχτιούλα, έβραza το υλικό στην σουπετιέρα, ένα τσίγκινο δοχείο δέκα οκάδων, και αυτό σε ξύλινο βαρέλι, 50 πόντους φάρδος, 80 ύψος. Η σουπετιέρα «έπαιζε» μέσα στο βαρέλι, πέντε δάχτυλα κενό, που το γέμιζα με παγωμένο χιόνι, έρριχνα και μπόλικο αλάτι, για να βασιτάει ψύξη. Χωρίς αλάτι το παγωτό δεν γινόταν· για κάθε σουπετιέρα χρειάζονταν πέντε οκάδες αλάτι. Με την σιδερένια σπάτουλα κάθε τόσο ανακάτευα το παγωτό, που κολλούσε στον τσίγκο. Είχα χωνάκια μιας δραχμής και μεγαλύτερα με ένα δίφραγκο, έρριχνα από πάνω και λίγο βυσσινάδα.

Κουβαλούσα τα υλικά από τα Τρίκαλα, αλάτι αγόραza στα Πράμαντα, νερό στη βρύση του Φασόνι και πάγο (χιόνι) απ' τα Οάρτσα (τα Κριθάρια)· τóρριχνα στο κατώι για μεγαλύτερη δροσιά, σκέπαza τα τσιουβάλια και με λίγη φτέρη, για νάχουν υγρασία, και να μη λειώνουν γρήγορα, με τέσσερα φορτώματα περνούσα δυο μέρες. Όλο το βαρέλι με το υλικό θα ζύγιζε καμμιά τριανταριά οκάδες· το είχα δεμένο με σύρμα και το μεταφέραμε δυο άτομα. Πρωτότυπο πράγμα. Ήξεραν τότε στο Ματσούκι από παγωτό;

184α. Στα Καραγκουνοχώρια των Τρικάλων ο Γρηγορίου Σωτήριος από την πώληση των παγωτών μαζεύει αυγά και σιτάρι (24-6-1958).

